

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Биљана М. Ђурашиновић

Јавне библиотеке у Србији 1919-1941:

практични и теоријски домети

Докторска дисертација

Београд, 2018.

University of Belgrade

Faculty of Philology

Biljana M. Djurasinovic

**Public libraries in Serbia 1919-1941:
practical and theoretical achievements**

Doctoral dissertation

Belgrade, 2018.

Университет в Белграде
Филологический факультет

Биляна М. Джурашинович

**Публичные библиотеки в Сербии 1919-1941:
практические и теоретические аспекты**

Докторская диссертация

Белград, 2018.

Ментор:

Др Гордана Стокић Симончић, редовни професор
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Чланови комисије:

Др Жељко Вучковић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду, Педагошки факултет у Сомбору
Др Бојан Ђорђевић, ванредни професор
Филолошки факултет Универзитета у Београду

Датум одбране:

Захваљујем се ментору проф. др Гордани Стокић Симончић на стручној помоћи приликом израде дисертације; члановима комисије проф. др Жељку Вучковићу и проф. др Бојану Ђорђевићу на смерницама за истраживање библиотечке и архивске грађе; архивисти Маји Пујин из Историјског архива у Панчеву; архивистима Исидори Јеж и Анастасији Мако из Историјског архива у Сомбору; архивисти Илији Јовановићу из Историјског архива Бела Црква; архивистима Стевану Мачковићу и Хајналки Леваи из Историјског архива у Суботици; колегама Александру Радовићу из Библиотеке Матице српске у Новом Саду; Горану Траиловићу из Градске библиотеке у Панчеву; др Бранки Драгосавац из библиотеке Правног факултета Универзитета у Београду; Ивану Стојановићу и Драгани Ракић из Градске библиотеке у Вршцу; мр Сузани Срдновић из Архива Југославије; Бојани Вукотић и Јелени Глишовић из Народне библиотеке Србије у Београду; Николи Марковићу и Дивној Милошевић из Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду; некадашњем секретару Библиотекарског друштва Србије Весни Црногорац; мр Недељку Остојићу и Мирјани Томашић, посебно на редактури сажетка на руском језику.

Захвалност дугујем и архивистима Архива Југославије и Историјског архива у Београду, као и запосленима у оквиру Одељења за рад са корисницима Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду.

ДИСЕРТАЦИЈУ ПОСВЕЋУЈЕМ

мајци

Радмили Д. Ђурашиновић, дипл. политологу

И СЕЋАЊУ НА

оца

др Млађена М. Ђурашиновића, дипл. инжењера информатичких знаности
(1950-2006)

сестру

Соњу М. Ђурашиновић
(1977-2009)

и

баку

Милеву С. Продановић
(1920-2007)

Јавне библиотеке у Србији 1919-1941: практични и теоријски домети

Резиме

У раду под називом „Јавне библиотеке у Србији 1919-1941: практични и теоријски домети“ описан је рад јавних библиотека које су постојале на територији Србије у периоду од 1919. до 1941. године. Првенствено на основу архивске грађе, историјском методом утврђена је хронологија њиховог настанка, а компаративном методом, извршено је поређење законске регулативе и начина рада јавних библиотека међуратног периода, у Европи, Краљевини Југославији и Србији. Анализа је извршена аналитичким истраживањем монографских, серијских, електронских публикација и архивске грађе, а добијени резултати су синтетизовани, на основу чега је потврђено да су у посматраном периоду постојале јавне библиотеке у Сомбору, Крагујевцу, Вршцу, Суботици, Нишу, Панчеву и Београду. У зависности од средине у којој су обављале своју делатност и историјских околности које су утицале на њихов развој имале су и различите модалитете деловања. Поред њих је, као специфичан облик јавног библиотекарства постојало и 1.218 читаоница и народних књижница и читаоница. Оне су биле посебно значајне за просвећивање сеоског становништва, које је, у посматраном периоду, чинило највећи проценат становништва.

Рад је подељен на четири поглавља. У уводу је дата детаљнија анализа поља истраживања, постојећих решења и указано на доприносе дисертације. Прво поглавље посвећено је карактеристикама и законском регулисању статуса јавних библиотека у Европи у периоду од 1919. до 1941. године и историјату развоја библиотека англо-америчког типа.

Друго поглавље посвећено је друштвено-политичким економским и културним приликама у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији, као и културној политици Краљевине у посматраном периоду, са посебним освртом на територију Србије. У оквиру поглавља описан је и рад Међународне федерације библиотечких удружења (основано 1927. године) и Друштва југословенских библиотекара (основано 1931. године). Друштво југословенских библиотекара је, у међуратном периоду представљало најзначајније струковно и сталешко удружење на нашим просторима, а многи од чланова удружења (Милица

Продановић, Ева Верона, Јосип Бадалић, Мелита Пивец – Стеле, Милица Војиновић и други) били су, дуги низ година, носиоци библиотечке професије и у периоду после Другог светског рата. У један од најзначајнијих домета Друштва убраја се и рад на Закону о јавним библиотекама, који, иако није усвојен до почетка Другог светског рата представља значајан допринос развоју законске регулативе у области библиотекарства на нашим просторима. Рад институција културе регулисан је и у оквиру Закона о општинама и Закона о градским општинама, што је, такође детаљније описано у овом поглављу.

У трећем поглављу представљен је развој јавног библиотекарства и јавних библиотека код Срба у периоду између два светска рата. Да би се успоставио континуитет укратко је описано и стање јавних библиотека које су основане у периоду до Првог светског рата. Начин рада народних књижница и читаоница, са посебним освртом на Шабачку народну књижницу и читаоницу такође је размотрен у оквиру овог поглавља.

Теоријске поставке концепта јавне библиотеке описане су у четвртом делу. За развој теорије јавног библиотекарства код Срба, посебно је значајан допринос Марије Илић-Агапове и Ђорђа Пејановића. Као основа за њихов теоријски рад, послужио је практичан рад у оквиру две установе културе: Марије Илић – Агапове на месту управника Библиотеке и музеја општине града Београда и Ђорђа Пејановића на месту дугогодишњег библиотекара Српског културно-просветног друштва „Просвјета“ у Сарајеву. Њихови теоријски радови омогућили су континуитет у развоју концепта јавне библиотеке, који је започет монографијама Добросаву Ружића из 1901. године и Васе Царићевића из 1906. године. Средином двадесетог века о овом типу библиотека писали су Ђорђе Грујић и Павле Поповић, а заједно са радовима теоретичара међуратног периода представљају спону са општим теоријским концептом јавног библиотекарства који се развио након Другог светског рата.

Кључне речи: јавне библиотеке, историјат, Србија, библиотекарство, „1919–1941“, културна политика, библиотечка професија, Марија Илић-Агапова, Ђорђе Пејановић

Научна област: Библиотекарство

Ужа научна област: Историја књиге и библиотека код Срба, јавне библиотеке
1919-1941

УДК број:

Public libraries in Serbia 1919-1941: practical and theoretical achievements

Summary

In dissertation 'Public libraries in Serbia 1919-1941: practical and theoretical achievements' the work of public libraries which existed in Serbia since 1919. until 1941. has been described. Based on, primary archival sources, using historical method the chronology is set, and using comparative method, the comparison of law regulation and the way of their work of interwar period is made, in Europe, Kingdom of Yugoslavia and Serbia. Analysis is made with analytical research of monographic, serial, electronic publications and archival sources, and research results are synthesized, and according to that it is confirmed existence of public libraries in Sombor, Kragujevac, Vrsac, Subotica, Nis, Pancevo and Belgrade. According to background in which they worked and historical circumstances which affect them had a different way of operating. Beside them, as a specific form of public librarianship 1.218 social libraries and social libraries with reading rooms existed. They were very important in farmers life, which, in observed period had greatest percentage in population.

Dissertation is divided into four chapters. In introduction the detailed analysis of research field, existing solutions and expected science contribution is made. First chapter is dedicated to explanation of characteristics and law regulation of public libraries status in Europe since 1919. until 1941. as well as historical development of Anglo-American library types.

Second chapter is dedicated to social, political economic and cultural circumstances in Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians/Yugoslavia. Cultural politics of Kingdom in observed period, with special overview on Serbia is also described. The work of International Federation of Library Institutions and Associations (established 1927) and Yugoslav Library Association (established 1931) is also described. Yugoslav Library Association in interwar period represented the most important professional association in Kingdom of Yugoslavia, and most of the members (Milica Prodanovic, Eva Verona, Josip Badalic, Melita Pivec Stele, Milica Vojnovic and others) were for a long period of time, carriers of library profession after Second World War. The most important achievement of Yugoslav Library Association was Public Library Law, which, even if it wasn't confirmed until the Second World War was very important for library legislation

in Kingdom of Yugoslavia and Serbia. Work of cultural institutions was also regulated in Municipality law and City municipality law, which is also described in this chapter.

The development of public librarianship and public libraries among Serbs in interwar period is described in chapter three. Short historical overview of the position of public libraries which were established before the First World War is also given. Work of social libraries and reading rooms, especially Social library and reading room in Sabac are also described in this chapter.

Theory of public library concept is described in chapter four. For the development of public library theory among Serbs, the most important was work of Maria Ilic-Agapova and Djordje Pejanovic, which are also described in detail. Practical work in two cultural institutions: Maria Ilic – Agapova as a director of Municipal library and museum in Belgrade and Djordje Pejanovic as a long-time librarian in Serbian cultural and educational society 'Prosvjeta' in Sarajevo was base for theoretical work. Their works made possible the continuity in development of public library concept which started with monographs Dobrosav Ruzic in 1901. and Vasa Caricevic in 1906. Middle of the 20th century the works of Djordje Grujic and Pavle Popovic were important, and together with works of scientists of interwar period represents link with general concept of public librarianship theory after Second World War has finished.

Key words: public libraries, history, Serbia, librarianship, “1919-1941”, cultural policy, library profession, Maria Ilic-Agapova, Djordje Pejanovic

Research field: Librarianship

Minor research field: Serbian book and library history, public libraries 1919-1941

UDC number:

Публичные библиотеки в Сербии 1919-1941:
практические и теоретические аспекты
Резюме

В докторской диссертации „Публичные библиотеки в Сербии 1919-1941: практические и теоретические аспекты“ рассматриваются публичные библиотеки в Сербии в период 1919-1941 гг. Историческим методом утверждается, в первую очередь на основе архивного материала, хронология установления библиотек, а компаративным методом сравнивается законодательство и способ работы публичных библиотек в межвоенном периоде в Европе, в Королевстве Югославия и в Сербии. Аналитическим исследованием сделан анализ монографических, периодических, электронных публикаций и архивного материала. После синтеза полученных результатов, пришлось к выводу что в этом периоде существовали публичные библиотеки в городах – Сомбор, Крагуевац, Вршац, Суботица, Ниш, Панчево и Белград. Их развитие и способы работы были в зависимости от окружающей среды и исторических обстоятельств того времени. Как конкретный вид публичного библиотековедения, помимо публичных библиотек существовали ещё 1218 читален и народных библиотек которые были особенно значительны для просвещения, в то время большого процента, сельского населения.

Эта работа состоит из четырёх разделов. Во введении дается анализ областей исследований и существующих решений. Также указывается на ожидаемый научный вклад в этой области. Первый раздел посвящён характеристикам и законодательному регулированию статуса публичных библиотек в Европе (включая публичные библиотеки в Королевстве СХС / Югославии) в период 1919-1941. и истории библиотек англо-американского типа.

Второй раздел посвящён социально-политическим, экономическим и культурным условиям в Королевстве сербов, хорватов и словенцев / Королевстве Югославии и описывается культурная политика в Королевстве и Сербии в рассматриваемый период. В этом разделе также описана работа Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений (основана в году 1927) и Общества югославских библиотекарей (основано в году 1931). Это Общество, в межвоенном периоде, было наиболее важной профессиональной и сословной

ассоциацией у нас. Многие из членов (Милица Проданович, Ева Верона, Јосип Бадалич, Мелита Пивец-Стеле, Милица Воинович и другие) в течение многих лет были носителями библиотековедения и в послевоенном периоде. В одно из важных достижений Общества входит и работа по Закону о публичных библиотеках который, хотя и не принят до начала Второй мировой войны представляет значительный вклад в развитие правового регулирования в области библиотековедения у нас. Работа учреждений культуры регулируется и в рамках Закона о муниципалитетах и Закона о городских муниципалитетов, что также подробно описано в этом разделе. Всё это представляло вклад в развитие библиотековедения в Королевстве СХС / Югославии.

В третьем разделе говорится публичные библиотеки и публичные библиотековедение в межвоенном периоде. С целью восстановления связи с периодом до Первой мировой войны, даётся короткий обзор работ публичных библиотек. Народных библиотек и читален с особым акцентом на Народную библиотеку и читальню в городе Шабац также описана в этом разделе.

Теоретические тезисы проекта публичных библиотек представлены в четвёртом разделе. Для развития теории публичного библиотековедения у сербов, в частности, значительны вклады др Марии Илич – Агаповой и Джорджа Пеяновича, который также в этом разделе подробно описаны. Основой для их теоретической работы служит практическая работа в учреждениях культуры: др Мария Илич-Агапова на месте директора Библиотеки муниципалитета и музея города Белграда и Джордже Пеянович на месте многолетнего библиотекаря в СКПД „Просвета“ в Сараево. Их теоретические работы обеспечили непрерывность в развитии концепции публичных библиотек которое началось монографиями Добросав Ружича из 1901 года и Васы Царичевича из 1906 года. В половине 20-ого века об этом типе библиотек писали Джордже Грујич и Павле Попович. Их работы и работы теоретиков межвоенного периода представляют связь с общей теоретической концепцией публичного библиотековедения развиваемой после Второй мировой войны.

Ключевые слова: публичные библиотеки, история, Сербия, библиотековедение, „1919-1941“, культурная политика, библиотекарьская профессия, Мария Илич – Агапова, Джордже Пеянович

Научная область: Библиотековедение

Узкая научная область: Книжная и библиотечная история в Сербии, публичные библиотеки 1919-1941

УДК номер:

Садржај:

УВОД	17
Дефинисање области истраживања и опис постојећих извора.....	17
Доприноси дисертације.....	23
1. МЕЂУНАРОДНИ ОКВИРИ РАЗВОЈА ЈАВНИХ БИБЛИОТЕКА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА.....	25
1.1. Библиотека англо-америчког типа као прототип модерне јавне библиотеке...25	
1.2. Карактеристике и законско регулисање статуса јавних библиотека између два светска рата.....	31
2. ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКЕ, ЕКОНОМСКЕ И КУЛТУРНЕ ПРИЛИКЕ У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА/ЈУГОСЛАВИЈИ 1919- 1941.....	40
2.1. Културна политика Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије (1919- 1941) и културне прилике у Србији.....	50
2.1.1. Библиотечка делатност у оквиру државних и стручних институција Краљевине 1919-1941.....	71
2.1.2. Удружење библиотекара као један од предуслова професионализације делатности.....	85
2.1.2.1 Друштво југословенских библиотекара – прво домаће струковно и сталешко удружење.....	87
3. ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ У СРБИЈИ 1919-1941.....	98
3.1. Облици јавног библиотекарства у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији.....	103
3.1.1. Народне књижнице и читаонице као облик јавног библиотекарства.....	105
3.1.2. Јавне библиотеке као облик јавног библиотекарства.....	114
3.2. Историјат јавних библиотека у Србији 1919-1941.....	116

3.2.1. Градска библиотека у Сомбору.....	119
3.2.2. Народна библиотека у Крагујевцу.....	135
3.2.3. Градски музеј и књижница у Вршцу.....	152
3.2.4. Градска библиотека у Суботици.....	174
3.2.5. Народна библиотека у Нишу.....	185
3.2.6. Градска књижница и музеј у Панчеву.....	198
3.2.7. Библиотека и музеј општине града Београда.....	218
3.2.7.1. Културно-просветна делатност Библиотеке и музеја општине града Београд.....	251
3.2.7.2. Библиотекарски курс општине града Београда као један од облика стручног усавршавања.....	253
3.2.7.3. Дечја и омладинска читаоница Библиотеке општине града Београда.....	254
3.2.7.4. Библиотечки радници.....	259
4. КОНЦЕПТ ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ТЕОРИЈСКИМ РАДОВИМА МАРИЈЕ ИЛИЋ-АГАПОВЕ, ЂОРЂА ПЕЈАНОВИЋА И ЊИХОВИХ САВРЕМЕНИКА.....	263
5. ЗАКЉУЧАК.....	273
ПОПИС КОРИШЋЕНИХ СКРАЋЕНИЦА.....	285
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА.....	286
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР.....	309
СПИСАК ПРИЛОГА.....	325
БИОГРАФИЈА АУТОРКЕ.....	430

УВОД

Савремене јавне библиотеке појавиле су се у 19. веку, као последица културног и економског сазревања нација. У почетку су сматране установама које би требало да користе само најсиромашнијим слојевима друштва, али су временом, првенствено због побољшања услова рада и потребе за већом специјализацијом послова, постале значајне за задовољавање културних, рекреационих и информационих потреба свих чланова заједнице.

Прва јавна библиотека код Срба установљена је у другој половини 19. века у Крагујевцу, док је највећи број библиотека овог типа основан 1909. године. Домети њиховог рада поништени су Првим светским ратом, али су пружили добру теоријску и практичну основу за изучавање организације рада јавних библиотека и у периоду између два светска рата. На основу тога могуће је успоставити континуитет у истраживању који треба да послужи и писању опште историје српских библиотека.

Дефинисање области истраживања и преглед постојећих извора

Истраживање на тему: *Јавне библиотеке у Србији 1919-1941 : практични и теоријски домети*, треба да, на основу претпоставки одговори на питања, која су, до сада, у релевантним изворима и грађи била недовољно или непотпуно истражена. Циљ је да се дефинише: да ли су у периоду од 1919. до 1941. године у Србији постојале јавне библиотеке? колики је био њихов број и какви су им били модалитети деловања? у којим местима су се налазиле и да ли постоји континуитет у раду са библиотекама које су постојале пре Првог светског рата? да ли је садржај фондова јавних библиотека на територији Србије био прилагођен корисницима библиотечких услуга? да ли је рад јавних библиотека у Србији био законски регулисан и на који начин? да ли постоји усклађеност законске регулативе јавних библиотека на територији Србије са истим типом библиотека у Европи и Америци? да ли су теоретичари јавног библиотекарства Европе и света утицали на домаће ауторе у овој области? колики је био значај и домети Друштва југословенских библиотекара за професионализацију делатности у периоду

између два светска рата? да се одреди у којој мери су управљачке структуре и Друштво утицали на формулисање предлога Закона о библиотекама? да ли је, поред Друштва југословенских библиотекара, у међуратном периоду постојала идеја или је основано још неко сталешко удружење које би се бавило библиотечком делатношћу? да ли су у периоду између два светска рата спровођене матичне функције библиотека?

У доступним радовима који, између осталог обрађују овај период, углавном је дат историјски приказ појединачних библиотека, али у већини нису јасно раздвојене читалишне од библиотечких функција што доводи и до забуне око делатности сваке од њих.

Полазну основу рада чине архивска грађа, монографске и серијске публикације које су објављиване у међуратном и периоду након завршетка Другог светског рата. Првенствено на основу архивске грађе, историјском методом утврђена је хронологија настанка, а према времену оснивања институција може се утврдити да ли постоји континуитет у раду појединачних јавних библиотека.

Од архивске грађе, скупни подаци могу се пронаћи у фондовима Архива Југославије, а проблемима и унапређењем рада у области културе, па и библиотека као културних установа бавило се Одељење за народно просвећивање.¹ У документима су сачувани подаци о неколико хиљада читаоница и народних књижница и читаоница, што указује да су управљачке структуре на нивоу Краљевине имале свест о потреби унапређења просветних и културних установа. Помоћ Министарства просвете² најчешће је била у књигама.³

---

¹У првој уредби о уређењу Министарства просвете из 1919. године налазило се у оквиру Општег одељења и имало је назив Одељење за основну наставу и народно просвећивање; Друга уредба донета је 1929. године, а Одсек за народно просвећивање прешао је из надлежности Одељења за основну наставу у надлежност Општег одсека 1933. године; Уредбом из 1937. године Одсек за народно просвећивање Општег одељења постаје Одељење за народно просвећивање.

²Уређење Министарства просвете регулисано је уредбама из 1919, 1929. и 1937. године.

³Издавања из државног буџета, на територији Србије била су за Народну библиотеку у Београду, као националну библиотеку и народне библиотеке у Нишу и Крагујевцу, као јавне библиотеке. Остале јавне библиотеке (Београд, Вршац, Панчево, Сомбор и Суботица) финансиране су из буџета општине.

Проблематика народних књижница и читаоница у тексту је описана кроз правила за њихов рад у оквиру којих су објашњене и карактеристике које ову врсту установа разликују од јавне библиотеке. Због специфичности у обављању делатности, посебна пажња посвећена је Шабачкој народној књижници и читаоници, која је, у периоду од 1928. до 1941. године, према начину рада (организација фондова, доступност публикација, корисници) у оквиру локалне заједнице и Краљевине била најзначајнија установа овог карактера.

Рад садржи опис општег друштвено-политичког и економског оквира који је постојао у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији у периоду од 1918. до 1941. године. С обзиром на тему дисертације посебно је описана њена културна политика, са освртом на културне прилике у Србији. Главни део рада односи се на утврђивање броја јавних библиотека у посматраном периоду, као и опис њихових фондова и делатности. Као коначан резултат установљени су број и модалитети деловања јавних библиотека у Србији за период од 1919. до 1941. године.

Да би се утврдили теоријски и практични донети развоја, јавне библиотеке Србије у периоду између два светска рата, компаративном методом, упоређене су са библиотекама овог типа у Америци и Европи. Текст је употпуњен и законском регулативом која је постојала у оквиру појединих држава, уз поређење са прописима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије. У том контексту један део рада посвећен је и делатности стручних библиотекарских удружења, са посебним освртом на рад Друштва југословенских библиотекара, које је дало свој допринос и у предлогу Закона о јавним библиотекама.⁴

Због успостављања континуитета развоја концепта јавне библиотеке код Срба посебно су обрађени теоријски радови Марије Илић-Агапове (1885-1984)⁵ и

---

⁴У оквиру предлога који су сачиниле секције Друштва југословенских библиотекара дефинише се и као Закон о библиотекама и као Закон о јавним библиотекама, док је у предлогу који су чланови комисије задужени за његово састављање предали Министарству просвете дефинисан као Закон о библиотекама.

⁵Доктор правних наука, управник Библиотеке и музеја општине града Београда (данашња Библиотека града Београда) од оснивања до 1945, иако је званично пензионисана две године касније.

Ђорђа Пејановића (1878-1962).⁶ У оквиру тога описани су и појединачни радови страних аутора, који су кроз радове Марије Илић-Агапове имали примену у библиотечкој пракси Србије у периоду између два светска рата. Ђорђе Пејановић, у радовима који се анализирају у оквиру дисертације указује на сазнања о пракси која, у вези са радом јавних библиотека постоји у иностранству, али се, у оквиру основног текста не позива ни на једног теоретичара.

Постојећи извори који се баве проблематиком јавних библиотека заснивају се на појединачним теоријским радовима, који су штампани о појединим библиотекама, најчешће у оквиру обележавања јубилеја и то у виду: 1. монографија,⁷ 2. чланака у серијским публикацијама⁸ и дигитализоване грађе

---

⁶Професор гимназије у Пљевљима, Солуну и Скопљу, библиотекар „Просвјетине“ Централне библиотеке у Сарајеву од 1912. до 1914, главни секретар Друштва од 1920. до 1941. Од 1949. када је укинута Српско просвјетно и културно друштво „Просвјета“ наставио је да ради у Народној библиотеци Босне и Херцеговине у Сарајеву где је и пензионисан. – Детаљније видети у монографији: Милена Максимовић, *Ђорђе Пејановић : живот и дјело* (Пале : СПКД „Просвјета“, 2007)

⁷Љубомир Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945* (Београд: Библиотека града Београда, 1995); Љубица М.Ђоровић, *Илустрована историја Библиотеке града Београда* (Београд: Библиотека града Београда, 2011); Горан Траиловић, *Лична топографија раја : Градска библиотека Панчево* (Панчево: Градска библиотека, 2014); Мила Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)* (Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ : Универзитет у Крагујевцу : Народна библиотека „Вук Караџић“ : ИШМ Октоих, 2005); Гаврило Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)* (Београд: Г. Ковијанић, 1986); Александра Вранеш, *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица* (Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“, 2004); Душан Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007* (Вршац: Градска библиотека, 2007); *Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990* (Суботица: Градска библиотека, 1991); Радивој Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959* (Сомбор: Градска библиотека, 1959); Радован Ж. Симић, *130 година Лозничке библиотеке* (Лозница: Народна библиотека „Вук Караџић“, 1998).

⁸Светлана Јанчић, „Поетика библиотекарства Марије Илић-Агапове“, *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 3, бр. 1 (2001): 41-47; Радивој Стоканов, „Пре и после века и по“, *Библиотекар : часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. LI, св. 1-4 (2009): 155-163; „Свечано отварање нових просторија Библиотеке и Музеја О.г.Б. у сопственој згради“, *Општинске новине* Год. 53, бр. 5 (мај 1935): 344-349

чланака доступних у пуном тексту.⁹ С обзиром на чињеницу да се рад одређеног броја јавних библиотека у Србији повезује са делатношћу читалишта која су се од 19. века оснивала у појединим местима (иако у већини случајева није пронађена веза између читалишта и јавне библиотеке) објављене монографије везане су за период од њиховог оснивања до савременог тренутка. У том погледу већи број публикованих текстова односи се на историјски развој библиотека у Шапцу¹⁰ и Пожаревцу.¹¹

Од радова општег карактера, који су штампани у периоду између два светска рата, за историјат јавних библиотека код Срба, значајне су три монографије: *Кратка упутства за оснивање, уређење и руковање народних јавних књижница* из 1920. године; *Народне јавне књижнице : кратка упутства за уређење и руковање*

---

⁹ Марија Илић-Агапова, *Београдска Општинска Библиотека*

<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=131&from=pubstats> (преузето 28. 06. 2015); Марија Илић-

Агапова, *Јавне градске библиотеке и њихов значај – поводом једне програмске књиге*

<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=14&from=pubindex&dirids=7&lp=7> (преузето 02. 09. 2014);

Марија Илић-Агапова, *О плану и архитектури зграда за градске библиотеке и музеје*

<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=772&from=pubstats> (преузето 28. 06. 2015); Јасмина

Петровић, *Библиотека града Београда* https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=609 (преузето 3. 09.

2014); Миодраг А. Дабижић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим*

освртом на рад Музеја [http://www.mgb.org.rs/images/godisnjaci/GodisnjakXX/GodisnjakXX451-](http://www.mgb.org.rs/images/godisnjaci/GodisnjakXX/GodisnjakXX451-499.pdf)

[499.pdf](http://www.mgb.org.rs/images/godisnjaci/GodisnjakXX/GodisnjakXX451-499.pdf) (преузето 11. 09. 2014)

¹⁰О читалишту Шабачком видети у: Добрило Аранитовић, прир., *Читалиште Шабачко : 1847-*

1848 : документи и грађа (Шабац: Народна библиотека „Жика Поповић“, 1997); Соња Бокун-

Ђинић, „Читалиште, читаоница шабачка : кратка историја и културно-књижевни програми“

Museum : Годишњак Народног музеја у Шапцу Бр. 2 (2001): 99-116; О раду Народне књижнице и

читаонице у Шапцу видети у: Момчило Исић, „Делатност Шабачке народне књижнице и

читаонице на народном просвећивању 1928-1941“ *Museum : Годишњак Народног музеја у Шапцу*

Бр. 2 (2001): 117-145; о историјату и конституисању Шабачке библиотеке као јавне видети у: Соња

Бокун-Ђинић, Нада Радовановић и Весна Адамовић, *Од Читалишта шабачког до Библиотеке*

шабачке : 160 година трајања (Шабац: Библиотека шабачка, 2007)

¹¹Детаљније видети у: *Народна библиотека у Пожаревцу : 1847-1987 : прилози за историју*

Читалишта и Народне библиотеке у Пожаревцу (Пожаревац: Народна библиотека „Илија М.

Петровић“ : Центар за културу, 1987); Војислав Живковић, „Градска народна библиотека у

Пожаревцу“ *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 2, бр. 4 (1950): 398-406

Ђорђа Пејановића¹² и *Јавне библиотеке* Марије Илић-Агапове из 1934. године,¹³ поновљено издање из 2003. године. Од чланака у серијским публикацијама радови Марије Илић-Агапове објављени у *Београдским општинским новинама*,¹⁴ који се баве проблемима општинских, тј. комуналних, народних, јавних библиотека.¹⁵

Од савремених текстова издваја се монографија *Јавне библиотеке и јавно знање* Жељка Вучковића из 2003. године¹⁶ у којој је на свеобухватан начин изложена проблематика јавних народних библиотека. Посебан део монографије посвећен је развоју идеје јавности библиотека код Срба, који је започет оснивањем читалишта, која су најдетаљније описана у публикацији *Читалишта у Србији у XIX веку* Десанке Стаматовић из 1984. године (друго допуњено издање штампано је 2011. године).¹⁷

У дисертацији *Српске читаонице у Војводини до 1918. године* Карле К. Селихар из 2015. године¹⁸ описан је историјат читалишта на територији која је након

---

¹²Ђорђе Пејановић, *Народне јавне књижнице : кратка упутства за уређење и руковање* (Сарајево: Обод, б.г); Ђорђе Пејановић, *Кратка упутства за оснивање, уређење и руковање народних јавних књижница* (Сарајево: Просвјета, 1920). – биограф Ђорђа Пејановића, Милена Максимовић у монографији *Ђорђе Пејановић : живот и дјело* истиче да су разлике између два издања незнатне и углавном формалног карактера, док је ауторка у оквиру дисертације користила друго прерађено и допуњено издање.

¹³Марија Илић-Агапова, *Јавне библиотеке* (Београд: б.и, 1934); Марија Илић-Агапова, *Јавне библиотеке* (Београд: Библиотека града Београда, 2003)

¹⁴Од 1930. излазиле су под насловом Општинске новине.

¹⁵Марија Илић-Агапова, *Београдска Општинска Библиотека*
[/http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=131&from=pubstats](http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=131&from=pubstats) (преузето 28. 06. 2015); Марија Илић-Агапова, *Јавне градске библиотеке и њихов значај – поводом једне програмске књиге*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=14&from=pubindex&dirids=7&lp=7> (преузето 02. 09. 2014); Марија Илић-Агапова, *О плану и архитектури зграда за градске библиотеке и музеје*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=772&from=pubstats> (преузето 28. 06. 2015)

¹⁶Жељко Вучковић, *Јавне библиотеке и јавно знање* (Нови Сад: Библиотека Матице српске ; Футура публикација, 2003).

¹⁷Десанка Стаматовић, *Читалишта у Србији у XIX веку* (Београд: Народна библиотека Србије, 1984); Десанка Стаматовић, *Читалишта у Србији у XIX веку: друго допуњено издање* (Панчево: Градска библиотека, 2011).

¹⁸Карла Селихар, „Српске читаонице у Војводини до 1918. године“ (Докторска дисертација, Филолошки факултет, 2015)

завршетка Првог светског рата присједињена Србији. Она представља основу за изучавање корена јавног библиотекарства за библиотеке које су основане на територији Аустроугарске монархије, а радиле су у систему јавних библиотека Србије између два светска рата. Почетна фаза развоја јавних библиотека код Срба детаљно је описана у монографији *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године* Бранке Драгосавац из 2016. године.¹⁹

Докторска дисертација Ђурђе Месић *Народне библиотеке у Југославији* из 1990. године²⁰ такође се бави проблемима јавности библиотека, али је, углавном заснована на секундарним изворима (првенствено је писана без коришћења архивске грађе). Упркос томе, у њој су теоријски прецизно дефинисане значај и функције јавне библиотеке у свету, са посебним освртом на утврђивање постојања и статуса овог типа библиотека у различитим периодима историје јужнословенских народа.

Доприноси дисертације

Основни циљ рада био је темељно истраживање, проучавање и презентовање архивске, штампане и друге грађе везане за специфичну област истраживања, који је као крајњи резултат имао успостављање континуитета у развоју јавних библиотека у Србији и пружио основу за даља проучавања овог феномена. Да би се развој јавних библиотека повезао са културном историјом Срба у периоду од 1919. до 1941. године детаљно је описан друштвено-политички, економски и културни аспект овог периода српске историје, који је омеђен уласком Србије у

---

¹⁹Бранка Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године* (Панчево: Градска библиотека ; Ниш : Народна библиотека „Стеван Сремац“ ; Неготин : Народна библиотека „Доситеј Новаковић“, 2016)

²⁰Ђурђа Месић, „*Narodne biblioteke u Jugoslaviji : disertacija*” (Doktorska disertacija, Filološki fakultet, 1990)

Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца/Краљевину Југославију и почетком Другог светског рата. На основу тога омогућена је позитивна оцена у смислу развоја библиотекарства у Србији. Из хипотеза је проистекла могућност да се пружи што потпунији увид у развој јавних библиотека од појединачног ка општем, што је и остварено аналитичко-синтетичким сагледавањем феномена. Састављен је теоретско-методолошки и термилошки оквир и омогућена компаративна анализа предмета истраживања. У завршној фази дисертације сагледана је и оцењена пракса у односу на теорију јавног библиотекарства у посматраном периоду.

1. МЕЂУНАРОДНИ ОКВИРИ РАЗВОЈА ЈАВНИХ БИБЛИОТЕКА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

1.1. Библиотеке англо-америчког типа као прототип модерне библиотеке

Јавним библиотекама англо-америчког типа називају се установе основане државним актима које се финансирају из средстава локалне самоуправе, које су доступне свим члановима заједнице и којима се управља као јавним добром. Овакав тип библиотеке прво се појављује у земљама енглеског говорног подручја, па је у складу са тим усвојен и овај назив. Историјски, „претече савремених јавних библиотека настале су у доба кад су широки народни слојеви још стајали пред вратима цивилизације и културе, али кад су њихови захтеви на удео у том правцу постајали све јаснији и одређенији. У Енглеској, која је, поред Америке, колевка савремених јавних библиотека, тај покрет постепено је напредовао у седамнаестом и осамнаестом веку.“²¹ У том погледу значајна су и два списка:²² Томаса Бреја (Thomas Bray, 1658-1730)²³ и Џејмса Кирквуда (James Kirkwood, око

---

²¹ Илић-Агапова, *Јавне библиотеке*, 47; о истој теми видети и: Ђурђа Месић, *Народна књиžница – прилог одређенију појма* http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=118838 (preuzeto 11. 10. 2014)

²² *An Essay towards Promoting all Necessary and Useful Knowledge, both Divine and Human in all the parts of His Majesty's Dominions both at Home and Abroad*, Томаса Бреја (штампан 1687) и *An overture for funding and maintaining of bibliotheks in every paroch throughout this kingdom: humbly offered to the consideration of the General-Assembly*, Џејмса Кирквуда (штампан 1701).

²³ Почетком 18. века, преко Друштва за промоцију хришћанског знања (Society for Promoting Christian Knowledge) прикупља публикације за обављање службе у колонијама (Мериленду, Вирџинији, Северној и Јужној Каролини). Процењује се да је на овај начин послато 35.000 публикација у 40 парохија.

1650-1708 или 1709)²⁴ кроз које је представљена идеја о отварању библиотека за јавно коришћење, односно њихово оснивање у градовима и парохијама. „Прва јавна библиотека, која се односила на установу доступну грађанству без ограничења, углавном се приписује оној која је основана у Бесплатној граматичкој школи (Free Grammar School) у Ковентрију 1601, а постојала је до 1913-14. Уследило је оснивање библиотека у Норвичу (1608), Бристолу (1615), Леичестеру (1632) и Манчестеру – позната Четам библиотека (Chetham Library) 1653. године. За њих није постојао општеприхваћен модел, јер су биле мешавина субвенционисаних, претплатничких и парохијских библиотека.“²⁵

Развојни пут јавних библиотека је и у Европи (првенствено у Великој Британији) и Америци био сличан: прво су основане парохијске библиотеке, односно колонијалне библиотеке у Америци²⁶ (прве из 1629. и 1638. године), друштвене библиотеке и јавне библиотеке. „Парохијске библиотеке природно су биле наставак у развоју црквених библиотека које су успостављане у средњем веку. Створене првенствено за црквене потребе од стране локалног свештенства или добротвора, њихова главна сврха у већини случајева била је континуирано образовање свештених лица. Способност да шире знање и мудрост, била је њихова основна улога у заједници. Међутим, рећи да је постојао један модел парохијских библиотека било би нетачно. Док су многе садржале само религијске текстове, друге су поседовале и радове на друге теме као што је историја.“²⁷

Упоредном анализом може се закључити да се у првој половини 18. века, у Енглеској оснивају друштвене библиотеке (social libraries), које су такође карактеристичне и за колоније Америке, где представљају једну од развојних

---

²⁴Парох који је имао идеју да оснује прву јавну библиотеку, у Шкотској. – Детаљније видети на: *Scottish Thought and Letters in the Eighteenth Century* <http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/scottish/libraries.html> (preuzeto 3. 07. 2017)

²⁵David McMenemy, *The Public Library* (London: Facet publishing : CILIP, 2009), 20 (prevod B.Đ); о истој теми видети и: W. J. Murison, *The Public Library : Its Origins, Purpose, and Significance as a Social Institution* (London: George G. Harrap&Co, 1955)

²⁶Поклон капетана Роберта Кејнија (Robert Keayne), који 1656. године дарује новчана средства градској скупштини Бостона, уз услов да одвоје просторију за библиотеку, а почетни фонд чинила је његова лична колекција.

²⁷McMenemy, *The Public Library*, 21-22 (prevod B.Đ)

етапа у стварању система јавних библиотека. У Америци се „златним“ добом друштвених библиотека сматра период од 1790. до 1840. године. „Но, феномен друштвених библиотека потребно је најпре терминолошки прочистити с обзиром да он и у енглеском оригиналу и у српском преводу изазива недоумице. Најпре зато што библиотека није било која збирка књига већ уређена збирка намењена коришћењу, па је одређење 'друштвена' готово непотребно. Он наводи на погрешан траг, сугеришући нам круг корисника уместо принципа власништва. А радило се управо о томе да су друштвене библиотеке настајале као пандан приватним библиотекама и библиотекама при образовним институцијама, које су имале затворен и на другачијим критеријумима установљен круг корисника. Можда би стога, упркос овом већ одомаћеном изразу, при коме Шир²⁸ очито остаје зато што он покрива најразличитије појавне облике у њиховој организацији, прецизније било користити се синтагмом библиотеке грађанских друштава, библиотеке удружења, корпорацијске библиотеке па чак и читалачка друштва.“²⁹ На оба континента (Европа и Америка) постоје у два облика: претплатне (subscription library) и деоничарске, заједничке (proprietary library). „Чланови претплатних библиотека су на основу својих улога користили заједничке фондове, док су чланови деоничарских библиотека били корисници, али и поседници дела имовине библиотеке.“³⁰

Да бисмо што потпуније разумели концепт настанка модерне јавне библиотеке, у Енглеској и Америци потребно је објаснити функције и значај позајмне библиотеке. „Заједнички назив позајмне, којим су их савременици обележавали

---

²⁸Џеси Хок Шир (1903-1982), библиотекар, декан библиотекарске школе Вестерн Ризерв универзитета у Кливленду; председавајући Комитета за библиографију Америчког удружења библиотекара; творац значајних радова на пољу документалистике и информатике; један од твораца концепта социјалне епистемологије.

²⁹Gordana Stokić, *Ka filozofiji bibliotekarstva : Džesi Šir u teoriji i praksi bibliotekarstva 20. veka* (Pančevo: Mali Nemo, 2002), 109

³⁰Стаматовић, *Читалишта у Србији у XIX веку* (Београд: Народна библиотека Србије, 1984), 63; о истој теми видети и: Стаматовић, *Читалишта у Србији у XIX веку Читалишта у Србији у XIX веку*: друго допуњено издање (Панчево: Градска библиотека, 2011); Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*.

(circulating libraries), наслеђен је из времена када се књиге нису износиле из библиотека, а крајем 18. и 19. веку замењен синтагмом *rental libraries*, која је и данас у употреби. Разлика између библиотека које су осниване удруживањем грађана и позајмних библиотека лежи у комерцијалној сврси ових других, лишених било какве идеје просвећивања и мукотрпног рада на подизању културног нивоа друштва. Настале приватном иницијативом и руковођене зарадом, једноставно и униформно организоване, оне су представљале остварење принципа плаћања за позајмљену књигу.³¹ Нема основа за мишљење (бар што се Америке тиче) да је иједна од позајмних библиотека представљала основу за јавну библиотеку што је случај са великим бројем друштвених библиотека. „Жељу да се створи формалнији систем јавних библиотека условило је неколико околности, од друштвених до економских. Индустриска револуција трансформисала је британско друштво из претежно аграрног, у оно које се углавном налазило око ширих урбаних центара, где су се развијале заједнице радничке класе да би подржале индустрију, посебно рударство и вуновлачарство. Негативан аспект економског развоја представљала је чињеница да је велики број људи доведен у ситуацију да ван радних часова нема шта да ради па се појавила забринутост да ће се у доколици бавити стварима које нису на њихову или добробит друштва.“³² Слична ситуација била је и у Америци, где су на развој система јавних библиотека такође утицали друштвени и економски фактори. Први досељеници донели су са собом културне обрасце заједнице из које су потекли, али је постепено, њеним ширењем настала и потреба за стварањем друштвеног уређења и организовањем институција које би биле у складу са новим окружењем. Једна од њих била је и јавна библиотека, која је са својим развојним фазама служила, пре свега доступности знања свим слојевима друштва. Може се рећи да је Вилијам Пул (William Poole, 1821-1894),³³ још 1876. године формулисао и на модерно време примењиву дефиницију према којој је: „'јавна библиотека' коју треба да узмемо у обзир установљена државним актима, издржава се из локалних пореза и поклона,

---

³¹Stokić, *Ka filozofiji bibliotekarstva : Džesi Šir u teoriji i praksi bibliotekarstva 20. veka*, 112; о истој теми видети и: Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*

³²McMenemy, *The Public Library*, 24-25 (prevod В.Ђ)

³³Библиограф и библиотекар; један од пионира покрета јавних библиотека у Америци.

њоме се управља као јавним добром, и сваки грађанин вароши или велеграда који је издржава има једнако право коришћења. То није библиотека само за учењаке и професионалце,...већ за целу заједницу;...Идеја се родила у држави Масачусетс и Енглеској скоро у исто време, али су предузети кораци у Масачусетсу имали благу предност...У Енглеској оне се зову и 'библиотеке са слободним приступом'.³⁴

У конституисању јавних библиотека, за европски континент значајан је Указ о јавним библиотекама³⁵ (Public Library Act) из 1850. године. Прво је примењен на Енглеску, а од 1853. у Шкотској и Ирској. Претходницу енглеског Закона из 1850. године чинио је покушај Џона Силк Бакингема (John Silk Buckingham) из 1835. да спроведе Статут јавних институција (Public Institutions Bill), који је имао за циљ да наметне порез локалним насељима за стварање музеја и библиотека, али је његов покушај пропао. За Америку су значајни Закон из 1849. године (An Act Providing for the Establishment of Public Libraries) и Закон из 1851. године (Massachusetts Law).³⁶

На територији Америке, прва библиотека, у којој је општина обезбеђивала средства основана је 1803. године заслугом бостонског књижара Кејлеба Бингема (Caleb Bingham, 1757-1817), у Солсберију. Његова идеја била је отварање библиотеке за децу од девет до шеснаест година. Године 1827. слично је урађено у Лексингтону, у држави Масачусетс где је на седници Градског савета изгласано оснивање библиотеке за младе и прикупљање шездесет долара за куповину књига и ангажовање библиотекара. „Јавна библиотеке је у сваком смислу

---

³⁴Magnus Torstensson, „Library Spirit in Sweden – Two Missionary Phases“, In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen (Tampere: Hibolire, 2009), 76 (prevod B.Đ); o istoj temi videti i: Jesse H. Shera. *The Origin of the Public Library Movement in New England 1629-1885* (Chicago: University of Chicago Press, 1949); Mesić, *Narodna knjižnica – prilog određenju pojma*.

³⁵Детаљније видети у монографији: McMenemy, *The Public Library*.

³⁶На основу овог Закона основане су: бесплатна јавна библиотека у Њу Бедфорду (1851), Јавна библиотека у Беверлију (1851), Градска библиотека Винчендон (1851), Феј библиотека, Саутбороу (1852), Јавна библиотека у Леноксу (1853), Јавна библиотека у Њуберипорту (1854), Јавна градска библиотека у Фремингаму (1854), Јавна библиотеку у Гротону (1854), Јавна библиотека у Вобурну (1854), Градска библиотека у Западном Спрингфилду (1854); Јавна библиотека у Бостону (1854).

институционални наследник друштвене библиотеке, сем у односа са властима где представља иновацију. У Солсберију и Лексингтону помоћ општине је уведена да би се ојачале постојеће друштвене библиотеке, али у Петербороу, Њу Хемпшир, 1833. године, успостављена је библиотека која је од почетка била истинска јавна институција, а њен однос са заједницом био је исти као код савремених јавних библиотека. Значај градске библиотеке у Петербороу, мање је у првенству, а више у њеној модерности.³⁷ Према законским одредбама, од 1849. године одређено је да се у држави Њу Хемпшир могу прописати локалне таксе за оснивање и финансирање рада јавних библиотека.

За покрет јавног библиотекарства у Америци и Европи значајан је и рад Ендруа Карнегија (Andrew Carnegie, 1835-1919),³⁸ који је 1883. године, у свом родном граду Данфермлину, у Шкотској обезбедио средства од 8.000 фунти за отварање библиотеке са слободним приступом. Његовом заслугом спонзорисан је развој око 3.000 библиотека широм света. „До 1926. године, 5.954 јавне библиотеке услуживале су 57 процената америчке популације. Деценију касније број је порастао на 6.235 библиотека које су услуживале 63 процента популације. Једном успостављене, америчке јавне библиотеке развиле су два институционална облика чији је циљ био да омогуће доступност услуга што већем броју људи. Први је био развој библиотечких огранака, други библиотечких система.“³⁹

У складу са правилима која су прописана законима Велике Британије и Америке, у великом броју земаља света основане су јавне библиотеке (највећи број двадесетих и тридесетих година 20. века, када су поједине земља усвојиле и сопствена законска правила о начину рада установа овог типа).

---

³⁷Shera, *The Origin of the Public Library Movement in New England 1629-1885*, 161 (prevod B.Đ); о истој теми видети и: Jesse H. Shera, *Introduction to Library Science : Basic Elements of Library Service* (Littleton: Libraries Unlimited, 1976)

³⁸Детаљније видети у монографији: George S. Bobinski, *Carnegie libraries : their history and impact on American public library development* (Chicago: American Library Association, 1969)

³⁹Charles A. Seavey, „Public Libraries“, In *Encyclopedia of Library History*, ed. Wayne A. Wiegand, Donald G. Davis, jr (New York: London: Garland Publishing, 1994), 521 (prevod B.Đ).

1.2. Карактеристике и законско регулисање статуса јавних библиотека у Европи између два светска рата

Делатност јавних библиотека је у периоду од 1919. до 1941. у појединим земљама регулисана или посебним законом или подзаконским актима карактеристичним за овај тип библиотека. Највећи број њих ослањао се на формулације британског и америчког закона о јавним библиотекама, који су донети средином 19. века, а у томе су предњачиле нордијске земље (Данска, Шведска, Норвешка и Финска).

Од периода када је донет Указ о јавним библиотекама (1850), библиотеке у Великој Британији имале су неколико периода развоја. Од краја 19. века до Другог светског рата постојале су: „грађанске” јавне библиотеке (период од 1850. до 1883. године); ‘субвенционисане’ јавне библиотеке (период од 1883. до 1919. године) и ‘мрежа државних’ јавних библиотека (период од 1919. до 1939. године).⁴⁰ Први закон од значаја за јавне библиотеке, у периоду између два светска рата, на територији Велике Британије изгласан је 1919. године. Основна промена у овом закону била је укидање пореског ограничења које је постојало у Указу из 1850. године. Законом је одређено да локалне власти могу издвајати средства за услуге јавне библиотеке у оној мери у којој им дозвољава буџет, али није постојало финансирање из државних средстава. На овај начин окрузи су, између осталог, добили овлашћења за оснивање и управљање јавним библиотекама у местима где до тада нису постојале. Недостаци су били у: непостојању минимума за плаћање библиотечких услуга, зграде или особља; недефинисаним националним стандардима; владином телу које би надгледало рад библиотеке; заједничкој чланарини у више јавних библиотека и њихова сарадња у пружању услуга. Поред тога постојало је и преко шестстотина надређених управљачких структура које су бринуле о јавним библиотекама, али је упркос томе је у периоду од 1925. до 1938. највећи број становника округа добио приступ библиотечким услугама.

---

⁴⁰Alaistair Black, Simon Pepper and Kaye Bergshaw, ed., *Books, Buildings and Social Engineering : Early Public Libraries in Britain from Past to Present* (Farnham: Ashgate Publishing, 2009), 27 (prevod В.Д).

Период између два светска рата у скандинавским и балтичким земљама што се јавног библиотекарства тиче, био је обележен развијањем мреже јавних библиотека (посебно у скандинавским земљама) и доношењем закона којима би се регулисао њихов рад.

Године 1935. усвојен је Закон о библиотекама Краљевине Норвешке који је предвиђао државну помоћ за библиотеке, успостављање матичних библиотека и слободан приступ фонду. Одлуку о условима под којим одређена библиотека може обављати матичне функције и за које подручје доносило је надлежно министарство.

Дански парламент је нови Закон о јавним библиотекама усвојио 1920. године. Био је формулисан у оквиру Данског удружења библиотекара, а његово доношење подржале су све политичке партије. „Основни захтев у закону било је регулисање средстава за веће окружне библиотеке. У оквиру тога постојала је и обавеза да оне за које су издвајана већа средства из локалне самоуправе људи који се бирају на место директора прођу обуку за библиотекаре. То образовање најчешће је укључивало краће курсеве који су одржавани у библиотечким школама које је организовала управа јавне библиотеке, Дански библиотечки савет, а био је потребан и приправнички стаж у библиотеци.“⁴¹ Такође је одређена и сума новца која се издвајала за поједине библиотеке (максимум је био 15.000 круна). Матична је, као посебна административна јединица библиотекама у свом делокругу рада пружала техничку помоћ. Држава је од 1931. издвајала средства и за рад дечијих библиотека, а пет година касније и на библиотеке које нису имале за то одређена средства у општинском буџету, уз услов да обезбеде слободан приступ фонду.

Краљевина Шведска је међуратни Закон о јавним библиотекама изгласала 1930. (претходна два усвојена су 1905. и 1912. године). Њиме је предвиђено да држава за њихову делатност издваја око 10.000 шведских круна, укључујући и иста годишња средства за окружне библиотеке. На основу тога већи и градови средње величине могли су да оснују модерне јавне библиотеке са професионалним

---

⁴¹Martin Dyrbye, „From Vocation to Profession – Innovation and Change in the Focus of Librarianship 1905-1969“, In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen (Tampere: Hibelire, 2009), 52 (prevod B.Đ); о истој теми видети и: Frank M. Gardner, *Public Library legislation : a comparative study* (Paris : Unesco, 1970) <http://unesdoc.unesco.org/images/0002/000251/025113eo.pdf> (preuzeto 23. 02. 2015)

библиотекарима, слободним приступом фонду, децјим одељењима и читаоницом референсне збирке. Започело се са организацијом матичних библиотека, а одређено је и да само један општински библиотечки систем може примати државну помоћ. Да би добио ту могућност било је потребно да именује управни одбор; да има смештајне капацитете одобрене од стране државних саветника за библиотеке; да буде отворена за јавност и бесплатна за све кориснике. Последња ставка била је регулисана и претходним Законом, уз ограничење према коме библиотеке нису биле у обавези да обезбеде бесплатно коришћење услуга. Државни саветници су такође имали мања овлашћења.

За библиотеке у Финској закон је усвојен 1928. године. Средства су издвајана за сваку општину, али су задовољавала само неке од потреба појединачних библиотека. То је било посебно изражено код оних у урбаним крајевима. Ово није био први правни акт који се односио на библиотеке јер, „државна је управа над библиотекама и директна подршка за локалне библиотеке установљена 1921. године. На врху система била је Државна библиотечка комисија, а испод ње Државни библиотечки биро.“⁴² Комисију је постављала Влада, а састојала се од представника шест образовних организација, које су укључивале и Финско удружење библиотекара и имала је саветодавни карактер.

Услед другачијег друштвеног и културног развоја, библиотеке у балтичким и земљама Источне Европе имале су своје специфичности, али су карактер и сврха јавне библиотеке били исти као у скандинавским и англо-саксонским земљама. Као пример могу се издвојити Естонија, Летонија и Литванија.

У Естонији је Закон о јавним библиотекама усвојен 1925. године и обавезивао је локалне самоуправе да их оснују и обезбеде нове књиге на годишњем нивоу, а издвајања су била у оквиру две марке по становнику општине. Новац за набавку књига постојао је и као ставка у државном буџету. Матична за све јавне библиотеке била је Централна библиотека у главном граду Талину. У Закону је постојала неусаглашеност између јавних и специјалних библиотека, јер је предвиђао да и

---

⁴²Ilkka Makinen, „History of Finnish Public Libraries in a Nutshell”, In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen (Tampere: Hibolire, 2009), 120 (prevod B.Đ); o istoj temi videti i: Gardner, *Public Library legislation : a comparative study* (Paris : Unesco, 1970)

библиотеке које су основала поједина друштва могу бити регистроване као јавне, у случају да су општедоступне. Јавне библиотеке морале су бити устројене према одређеним правилима. „Инструкције које је успоставило Министарство просвете предвидели су документацију коју је свака библиотека требало да води, као и начин представљања у јавности који се могао побољшавати. Документација се састојала од књиге инвентара, благајне, опште листе књига и списка корисника библиотеке. Свака библиотека била је у обавези да има каталог (било у облику књиге или листића), да користи класификациони систем и бележи позајмицу. Годишњи извештаји морали су да буду прегледани од стране библиотечког одбора и представљени окружном или одбору градске школе.“⁴³ Посматрајући број јавних библиотека, 518 колико их је постојало 1924. и 736 колико их је постојало 1938/39. године можемо видети да није долазило до значајнијег годишњег повећања. Треба узети у обзир да је класичних јавних библиотека било мање јер су се и специјалне библиотеке, уз одговарајући услов могле користити као јавне. Око 73% запослених у библиотекама били су волонтери. „Да би обезбедили књиге, библиотекари су морали да се ослоне на листу препоручене литературе, која је била уређена према Дјуиевој децималној класификацији и намењена малим градским библиотекама. Од 1932. године, састављала ју је Комисија за библиотеке Министарства просвете. Амандмани на Закон о јавним библиотекама из 1934. године предвиђали су обавезу коришћења ове листе приликом набавке публикација.“⁴⁴ Од те године одређено је и да се за посао главног библиотекара обавезно полаже државни испит који је био организован једном годишње, а састојао се из теоријског и практичног дела. Да би му се приступило било је потребно средњошколско образовање или једногодишње искуство рада у библиотеци.

Рад библиотека у Летонији био је регулисан са неколико закона у којима су се под јавним библиотекама подразумевале установе које је финансирала држава, локална самоуправа, невладине организације или појединци. „Развој јавних

---

⁴³Aile Moldre, Tiiu Reimo, „Books That Common People Read: Estonian Public Libraries through the Centuries“, In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen (Tampere: Hibolire, 2009), 138 (prevod B.Đ)

⁴⁴Moldre, Reimo, „Books That Common People Read: Estonian Public Libraries through the Centuries“, In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, 138 (prevod B.Đ)

библиотека промовисала је Културна фондација 1920. године, а финансира ју је држава. Од 1923. до 1930. године средствима овог фонда, основане су 734 библиотеке, а велики број примерака новина и књига (од којих је пола била белетристика) прослеђени су локалним управама и невладиним организацијама за дистрибуцију и попуњавање фондова са слободним приступом.⁴⁵ Од 1936. године је захваљујући државној помоћи у Летонији радило 911 јавних библиотека, од којих је у оквиру 141 наплаћивана чланарина. Рад библиотекара био је волонтерски, а биле су отворене два пута недељно.

У Литванији „успостављање система јавних библиотека у земљи регулисано је Општинским законом (1919), Уговором са централним јавним књижарама (1919), Књижарским законом (1935), Првим законом о јавним библиотекама (1936) и инструкцијама за његово спровођење (1937). Нажалост, ови званични документи нису убрзали успостављање библиотечке мреже у држави.“⁴⁶ Она је била финансирана од стране државе и 1939. године обухватала је 101 библиотеку. „Услуге јавних библиотека су читаоцима обезбеђиване посредством неколико типова библиотека: националне библиотеке и њених огранака, општинских јавних библиотека, јавних библиотека (директно осниваних од стране државе) и других агенција које су подржавале функције јавне библиотеке: библиотеке различитих организација, комерцијалне библиотеке итд. Према Закону, обавеза успостављања јавних библиотека у земљи била је у надлежности Националне библиотеке.“⁴⁷ Посао библиотекара обављао се бесплатно или са непуним радним временом.

За европске земље, које су у периоду између два светска рата биле у окружењу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије значајно је доношење два закона која је требало да регулишу рад јавних библиотека: Чехословачке и Мађарске. „Убрзо након оснивања Чехословачке 1919. године усвојен је закон који се односио

---

⁴⁵Jana Dreimane, „Public Libraries in Latvia in the 20th century“, In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen (Tampere: Hibolire, 2009), 160 (prevod B.Đ)

⁴⁶Ineta Sibrian, „Culture of Reading Formation in Lithuanian Public Libraries (1918-1990)“, In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen (Tampere: Hibolire, 2009), 169-170 (prevod B.Đ)

⁴⁷Isto, 172 (prevod B.Đ)

на јавне општинске библиотеке. У њему је дефинисано да свака заједница мора да оснује и издржава јавну библиотеку и у времену од следећих двадесет година то је и постигнуто. Према Закону, морала је имати позајмно одељење, читаоницу и референсну збирку. Издавања финансијских средстава управљачких структура била су непромењива, а вршена је и локална контрола која је, преко библиотечког савета представљана општинској власти.⁴⁸ Године 1937. урађена је ревизија Закона, у оквиру које је одређено да заједнице са више од 10.000 становника морају запослити професионалног библиотекара, као и да 20% фонда библиотеке треба да буде научног карактера. Предвиђено је и формирање Одељења музикалија. По скандинавском моделу успостављена је мрежа сеоских библиотека, што је допринело и бољем раду целокупног система.

Мађарска свој декрет о оснивању јавних библиотека доноси 1919. године, али у периоду између два светска рата није био примењен.

У појединим земљама није донет појединачан закон о библиотекама, али су, на основу карактеристика библиотека англо-америчког типа осниване јавне библиотеке. У том смислу може се посматрати и рад Ежена Морела (Eugene Morel, 1869-1934)⁴⁹ у Француској, као и покрет оснивања јавних библиотека у Немачкој и Савезу Совјетских Социјалистичких Република,⁵⁰ о чему ће бити више речи у тексту који следи.

Ежен Морел сматра се пиониром јавног библиотекарства, који је, у свом делу *La Librairie Publique*⁵¹ предложио примену идеја библиотека англо-америчког типа на Француску. Иако „Француска има дугу библиотечку традицију, историјска мисија њених библиотека била је чување, не циркулација што је била препрека на

---

⁴⁸Gardner, *Public Library legislation : a comparative study*; о истој теми видети и: Илић-Агапова, *Јавне библиотеке*.

⁴⁹Помоћник библиотекара Француске националне библиотеке, који је помогао и у оснивању Француског удружења библиотекара, 1906. године. – Детаљније видети у монографији: Gaetan M. Benoit, *Eugene Morel : pioneer of public libraries in France* (Duluth: Library Juice Press, 2008)

⁵⁰Створен је децембра 1922. године.

⁵¹Детаљније видети у монографији: Eugene Morel, *La librairie publique* (Paris: Librairie Armand Colin, 1910)

путу спровођења услуга јавне библиотеке.⁵² Према његовом мишљењу, јавна библиотека је имала троструку улогу, која се могла дефинисати следећим речима: подучити, информисати, забавити. Године 1923, у Паризу је отворена дечија библиотека Весели час (L'Heure Joyeuse), која је установљена као поклон групе америчких филантропа деци која су се опорављала након Првог светског рата. Ежен Морел је подржао идеју, као и увођење Дјуиеве децималне класификације, у ову библиотеку 1911. године.

Немачка представља једну од европских држава са веома дугом праксом у развоју библиотекарства. Упркос томе, „ембрионални облик јавног библиотекарства у Немачкој појавио се крајем 19. века под утицајем покрета јавних библиотека америчког типа.“⁵³ До тада је владало мишљење да их треба посматрати као институције које би доприносиле добробити нижих класа, уместо да служе задовољавању потреба свих категорија становништва. Оснивале су их Влада и општине, а у појединим случајевима су се ради обезбеђивања бољих услуга некадашње општинске истраживачке библиотеке спајале са новоствореним јавним библиотекама. У сеоским крајевима, које нису биле у могућности да издржавају јавне библиотеке, оснивани су центри који су служили за пружање њихових услуга, које су у каснијем периоду биле подржане и у оквиру Владе. Током двадесетих година 20. века, због инфлације и економске кризе повећао се број јавних библиотека, јер су општинске власти преузеле бригу о библиотекама и клубовима читалаца који више нису могли сами да се издржавају. За време власти Националсоцијалистичке партије (1933-1945),⁵⁴ јавна библиотека се првенствено користила у пропагандне сврхе.

---

⁵²John Helling, *Public Libraries and their National Policies : International case studies* (Oxford: Chandos Publishing, 2012), 101 (prevod B.Đ)

⁵³Wolfgang Schmitz, Alexander Greguletz and Rupert Hacker, „Germany“, In *Encyclopedia of Library History*, ed. Wayne A. Wiegand, Donald G. Davis, jr (New York; London : Garland Publishing, 1994), 240 (prevod B.Đ).

⁵⁴Партија на чијем је челу био вођа нацистичке Немачке Адолф Хитлер.

На територији царске Русије, а касније и Савеза Совјетских Социјалистичких Република јавно библиотекарство такође је имало специфичности које су биле у складу са културним и друштвено-политичким уређењем. У оквиру царске Русије постојала је забрана успостављања позајмних библиотека или читаоница без дозволе локалних власти у губернији.⁵⁵ С обзиром да су установе овог типа биле финансиране из приватних средстава, не могу се сматрати јавним библиотекама англо-америчког типа, иако су се појавиле у време развоја овог типа библиотека (крајем 19. века), али су постојале и касније. „У Москви је 1885. године основана прва јавна библиотека и прва читаоница за које је свој углед и утицај заложиио сам Иван Сергејевич Тургењев у последњим годинама живота. Затим је у Петрограду угледни општински саветник Лихачов 1887. године отворио две читаонице у посебно подигнутим зградама; ове су биле отворене од 17-22 часа за све грађане, а недељом су радиле од 13 до 21 сат. Касније су основане јавне, народне библиотеке у Нижњем Новгороду, Вороњску, Харкову, Стратову, Перми, Тифлису, Одеси, Омску, Тоболску и другим градовима.“⁵⁶ Совјетско библиотекарство у периоду између два светска рата било је омеђено покушајима успостављања централистичког управљања библиотекама, у чему се и успело. У овој области видљив је утицај државе, која је успоставила систем у коме је, као основно начело предвиђена општу доступност публикација, пре свега радничкој класи, у оквиру свих типова библиотека.⁵⁷

Преглед законске регулативе у земљама енглеског говорног подручја и појединим земљама Европе, у периоду између два светска рата омогућава да се закони који су у области јавног библиотекарства примењивани на територији Србије сагледају у широј перспективи и оцени утицај развијенијих земаља на рад јавних библиотека.

---

⁵⁵Област.

⁵⁶Стаматовић, *Читалишта у Србији у XIX веку*: друго допуњено издање (Панчево: Градска библиотека, 2011), 85-86

⁵⁷О проблемима типологије библиотека детаљније видети у монографији: А. Н. Ваннев, *Развитие библиотековедческой мысли в России (XI – начало XX в.)* (Москва: Пашков дом, 2003), 161-173

С обзиром на чињеницу да рад свих институција културе, па и библиотека зависи од општих друштвено-политичких и културних кретања у одређеном временском периоду у тексту који следи биће описана структура и промене у овим областима на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије, односно Србије као њеног саставног дела.

2. ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКЕ, ЕКОНОМСКЕ И КУЛТУРНЕ ПРИЛИКЕ У КРАЉЕВИНИ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА/ЈУГОСЛАВИЈИ 1919-1941.

У току Првог светског рата постојали су покушаји формирања јединствене државе Јужних Словена, али је до тога дошло тек 1. децембра 1918. године, када је регент, потоњи краљ Александар I Карађорђевић (1888-1934)⁵⁸ прогласио Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.⁵⁹ Прва влада образована је 20. децембра 1918. године, а за председника је постављен Стојан Протић (1857-1923).⁶⁰ На основу тога је до изгласавања устава Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (28. јуна 1921. године) власт подељена између краља, владе и Привременог народног представништва, уз ограничење по коме су главни носиоци били краљ и влада.

У новостворену Краљевину свака од претходно самосталних територија унела је наслеђене норме које су утицале на све сегменте друштва. Пре стварања заједничке територије њени делови били су у саставу Аустроугарске монархије (Војводина, Хрватска, Словенија, Босна и Херцеговина) и Бугарске (Царибродски,⁶¹ Босилеградски и Струмички срез),⁶² док су Краљевина Србија и

---

⁵⁸Владар Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије од 1921. до 1934. године.

⁵⁹Чином уједињења, 1. децембра 1918, држава је званично проглашена као Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца. То име било је званично у употреби све до 15. јула 1920. када је одлуком Привременог народног представништва званични назив постао Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. – Љубодраг Димић, *Историја српске државности. Књ. 3, Србија у Југославији* (Нови Сад: Српска академија наука и уметности, Огранак ; „Беседа“, Издавачка установа Православне епархије Бачке ; Друштво историчара Јужнобачког и сремског округа, 2001), 35.

⁶⁰Управник Народне библиотеке од 1900. до 1901. године, политичар, државник и публициста.

⁶¹Цариброд је назив за данашњи Димитровград.

⁶²Уговор о миру са Немачком потписан је 28. јуна 1919. године у Версају; Аустријом 10. септембар 1919. у Сен-Жермену; Бугарском 27. новембра 1919. године у Неју и 4. јун 1920. године са Мађарском у Тријанону. У оквиру Конференције постојале су две организационе целине – Врховни савет и Савет министара иностраних послова, а одлучујућу улогу у њима имале су велике силе. – Детаљније видети у: Лидија Опојевлић Хофман, *Делегација Краљевине Југославије при Комисији за репарацију у Паризу (1919-1930)* <http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr->

Краљевина Црна Гора, на основу одлука Берлинског конгреса 1878. године биле самосталне. У складу са тим, на простору који је обухватала Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца постојало је и шест различитих правних подручја. Она су се састојала од: правног система Краљевине Србије; краљевине Црне Горе; правног подручја Словеније и Далмације које се налазило у оквиру Аустрије; у оквиру правног система Угарске подручје Барање,⁶³ Бачке и Баната, као и правни систем Хрватске и Славоније, иако су на основу Угарско-хрватске нагодбе⁶⁴ из 1868. године, имале елементе аутономије, посебно у оквиру питања просвете; правни систем Босне и Херцеговине који се налазио у оквиру Аустроугарске управе. Питања од значаја за њихово даље функционисање решавана су на Мирвној конференцији у Паризу током 1919. и 1920. године.⁶⁵ На њој је учествовао и велики број научника, који су, у зависности од функције присуствовали раду седница тела Конференције, образовали комисије за расправу о различитим питањима и предлагали одговарајуће мере. „У делегацији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, научници су били у групи саветника и експерата. Технички саветници су били углавном председници секције или истакнутији стручњаци, док су групи експерата припадали сви остали, али и политичари, банкари, инжењери и други стручњаци.“⁶⁶ Међу првим наименованим члановима били су:

---

cyrillic/home/glavna_navigacija/izdanja/casopis_arhiv_v01/dosadasnji_brojevi/casopis_god_13_br_1i2.html (преузето 10. 10. 2014)

⁶³Након одређивања границе између Мађарске и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Барања је 1920. године подељена између ове две државе. Током међуратног периода била је у саставу Бачке жупаније, Бачке области и Дунавске бановине.

⁶⁴Детаљније видети у монографији: Василије Крестић, *Хрватско-угарска нагодба 1868* (Београд: Српска академија наука и уметности, 1969).

⁶⁵У почетку је делегација Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца била прихваћена као представник Краљевине Србије. Нову Краљевину прве су признале Норвешка, Грчка и Швајцарска. САД су је признале 7. фебруара 1919. године; Енглеска и Француска почетком јуна 1919. године, а Италија новембра 1920. године. – Димић, *Историја српске државности. Књ. 3, Србија у Југославији*, 45.

⁶⁶Љубинка Трговчевић, *Научници Србије и стварање југословенске државе 1914-1920* (Београд: Народна књига : Српска књижевна задруга, 1986), 292

Јован Цвијић (1865-1927),⁶⁷ Тихомир Ђорђевић (1868-1944),⁶⁸ Александар Белић (1876-1960),⁶⁹ Јован Радонић (1873-1956),⁷⁰ Станоје Станојевић (1874-1937),⁷¹ Павле Поповић (1868-1939),⁷² Нико Жупанич (1876-1961),⁷³ Божа Марковић (1874-1946),⁷⁴ Слободан Јовановић (1869-1958),⁷⁵ Драгољуб Аранђеловић (1873-1950),⁷⁶ Милета Новаковић (1878-1940),⁷⁷ Јован Жујовић (1856-1936),⁷⁸ Лазар Марковић (1882-1955),⁷⁹ Гргур Јакшић (1871-1955),⁸⁰ Коста Стојановић (1867-

---

⁶⁷Академик, доктор философије, професор Универзитета, географ, антропогеограф и етнограф. – Детаљније видети на: *Јован Цвијић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=618>, (преузето 15. 09. 2016)

⁶⁸Академик, професор Универзитета, етнолог, фолклориста и историчар. – Детаљније видети на: *Тихомир Ђорђевић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=162>, (преузето 15. 09. 2016)

⁶⁹Академик, доктор словенске филологије, професор Универзитета, лингвиста и слависта. – Детаљније видети на: *Александар Белић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=27>, (преузето 15. 09. 2016)

⁷⁰Академик, историчар, библиотекар Матице српске. – Детаљније видети на: *Јован Радонић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=479>, (преузето 15. 09. 2016)

⁷¹Академик, доктор философије, професор Универзитета, историчар. – Детаљније видети на: *Станоје Станојевић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=543>, (преузето 15. 09. 2016)

⁷²Академик, професор Универзитета, историчар књижевности. – Детаљније видети на: *Павле Поповић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=452>, (преузето 15. 09. 2016)

⁷³Академик, доктор историјских наука, историчар, етнолог, антрополог, кустос Етнографског музеја у Београду, директор Етнографског музеја у Љубљани. – Детаљније видети на: *Нико Жупанич* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=174>, (преузето 15. 09. 2016)

⁷⁴Правник и политичар. – Детаљније видети у: *Mira Radojević, Naučnik i politika : politička biografija Vožidara V. Markovića (1874-1946)* (Beograd: Filozofski fakultet, 2007).

⁷⁵Академик, професор Универзитета, правник, историчар и политичар. – Детаљније видети на: *Слободан Јовановић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=228>, (преузето 15. 09. 2016)

⁷⁶Правник, професор Универзитета.

⁷⁷Правник, професор Универзитета, декан Правног факултета у Београду од 1929. до 1932. године.

⁷⁸Академик, професор Универзитета, геолог, политичар, министар просвете и црквених дела и министар спољних послова. – Детаљније видети на: *Јован Жујовић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=173>, (преузето 15. 09. 2016)

⁷⁹Професор Правног факултета у Београду и министар правде између два светска рата у више мандата. – Детаљније видети на: *Лазар Марковић*

http://www.arhivuu.gov.rs/active/en/home/glavna_navigacija/koriscenje_gradje/pretrazite_baze_podataka

1921)⁸¹ и Велимир Бајкић (1875-1952).⁸² Број чланова појединих секција повећавао се и смањивао у зависности од потреба.⁸³

„У време државног провизоријума, до ступања на снагу Устава од 28. јуна 1921. године, покрајине Краљевине СХС које су пре уједињења припадале некадашњој Аустро-Угарској задржале су исто територијално подручје, и, у начелу, исти правни делокруга као и у Аустро-Угарској.“⁸⁴ Називи представника разликовали су се од покрајине до покрајине, па су тако постојали: бан, намесник или поглавар, председник, који су председавали заседањима земаљских влада у тим покрајинама. Надлежности покрајинске (земаљске) владе обухватале су ресурсе унутрашњих послова, пољопривреде, социјалну заштиту, просвету и веру, јавне радове и правосуђе. Своју функцију обављале су тако што је Влада обједињавала све ресурсе, вршила надзор и својим препорукама и инструкцијама утицала на њихов рад.

Последњи административни степен у покрајинама, била су повереништва, а надзор над њима вршила су министарства, која су именовала и више чиновништво, а обављала су и послове који су се односили на државни прорачун. За обављање послова финансија, саобраћаја, трговине, индустрије, шумарства, рударства, железница, водопривреде, грађевинарства, здравства Влада је у покрајинама оснивала експозитуре, које су радиле као повремена и стална одељења, а била су надлежна за подручје једне покрајине. Била су подређена

/opsti_podaci_o_fondovima_u_bazi_inventar/detalji_fonda/_params/item_id/677109.html (преузето 15. 09. 2016)

⁸⁰Професор Универзитета, историчар и дипломата. – Детаљније видети на: *Гргур Јакшић* <http://www.istorijskabiblioteka.com/art:grgur-jaksic> (преузето 15. 09. 2016)

⁸¹Доктор математичких наука и утемељивач математичке економије.

⁸²Професор Универзитета и економиста. – Детаљније видети у: Велимир Бајкић, *Изабрани списи* (Београд: Службени гласник, 2009)

⁸³О раду секција детаљније видети у монографији: Bogdan Krizman i Bogumil Hrabak, *prir., Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920* (Београд: Кultura, 1960)

⁸⁴Душан Р. Бајагић и Милан И. Миљевић, „Организација надлежности Министарства просвете Краљевине СХС у обласним управама“, *Токови историје* Год. 2 (2010): 10

ресорном министарству, односно посебном одељењу Министарства у чијој је надлежности била покрајина, а имала су седиште у земаљској влади. „Устав Краљевине СХС одредио је покрајинске управе као институције транзиционог значаја, чије је надлежности по установљењу области требало укинути и пренети било на појединачна министарства било на државне власти у обласним самоуправама. Пренос надлежности оствариван је поступно, о чему је одлучивао Министарски савет по саслушању дотичног покрајинског намесника.“⁸⁵

Након доношења Устава „за службени језик проглашен је српско-хрватско-словеначки. Парламентарна форма владавине је недоследно регулисана, јер су уставна решења, независно од праксе, давала владару предност над Народном скупштином. Законодавну власт вршили су, по Уставу, краљ и Народна скупштина заједнички. Краљ је сазивао Народну скупштину на редовно или ванредно заседање, с правом и да је распусти. Он је потврђивао и проглашавао законе. Уставне одредбе показују да је краљ био главни чинилац Видовданског устава, иако је овај почивао на начелу троеобне власти. Краљ је био врховни заповедник војне силе и заступао државу у односима с иностранством. Представљао је неприкосновено лице, никоме није одговарао нити је могао бити тужен. Оглашавао је рат и закључивао мир. Судске пресуде и решења изрицали су се и извршавали у његово име. Именовао је председника и чланове Министарског савета, који су били одговорни њему и Народној скупштини.“⁸⁶

Уредбом о подели земље, од 26. априла 1922. године формиране су 33 области⁸⁷ на чијем челу су били велики жупани. Они су имали надлежности министарстава унутрашњих послова, просвете, аграрне реформе, пољопривреде и

---

⁸⁵Бајагић и Миљевић, „Организација надлежности Министарства просвете Краљевине СХС у обласним управама“: 11

⁸⁶Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978* (Београд: Нолит, 1980), 54

⁸⁷На територији Србије: Бачка област са седиштем у Новом Саду; Београдска област са седиштем у Београду; Подунавска област са седиштем у Смедереву; Подрињска област са седиштем у Шапцу; Ваљевска област са седиштем у Ваљеву; Шумадијска област са седиштем у Крагујевцу; Моравска област са седиштем у Туприји; Пожаревачка област са седиштем у Пожаревцу; Тимочка област са седиштем у Зајечару; Нишка област са седиштем у Нишу; Врањска област са седиштем у Врању; Косовска област са седиштем у Приштини; Рашка област са седиштем у Чачку; Ужичка област са седиштем у Ужицу и Крушевачка област са седиштем у Крушевцу.

вода, грађевине, трговине и индустрије, народног здравља, социјалне политике, вера, шума и рудника уколико се нису односила на управу у оквиру делатности државе. Ван тога остали су управа државних шума и руда, министарства спољних послова, војске и морнарице, правде, изједначавања закона, финансија, саобраћаја, пошта и телеграфа. Великом жупану су помагали окружни начелници, односно поджупани који су вршили надзор над среским властима.

Године 1929. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца добила је назив Краљевина Југославија. Подељена је на девет бановина⁸⁸ и све су добиле име по рекама, осим Приморске. „Бановине су организоване као највиши облик централизма, представљајући административно-територијалне јединице подређене централној власти, а ову је оличавао краљ, који је банове постављао декретом.“⁸⁹

Према оцени Љубодрага Димића⁹⁰ Владу је бирао двор и била је одговорна круни, а њена функција престајала је у моменту када су губиле поверење суверена. „Парламентарна монархија, око које су се ујединили протагонисти стварања Југославије пре Првог светског рата, представљала је компромис између демократских уверења грађанске интелигенције у успону и традиционализма конзервативних елита. Нови поредак је уважавао либерално-демократске вредности и принципе правне државе и омогућавао, иако ограничен, политички плурализам.“⁹¹

У политичком животу, првих година постојања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, према утицају у Влади, а посебно Министарству просвете истицала се

---

⁸⁸Седиште Дунавске бановине било је у Новом Саду, Савске бановине у Загребу, Врбаске бановине у Бања Луци, Дринске бановине у Сарајеву, Зетске бановине на Цетињу, Вардарске бановине у Скопљу, Моравске бановине у Нишу, Приморске бановине у Сплиту и Дравске бановине у Љубљани.

⁸⁹Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, 102

⁹⁰Љубодраг Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава* (Београд: Стубови културе, 1996), 214-215

⁹¹Мари-Жанин Чалић, *Историја Југославије у 20. веку* (Београд: СЛЮ, 2013), 114

Нова радикална странка, која није била заступљена само у три послератне владе. Друга утицајна политичка партија била је Југословенска демократска странка, која је од оснивања имала изразито унитаристички и централистички карактер. „Због опште друштвене и политичке нестабилности у Краљевини, ниједна скупштина изабрана у периоду 1921-1929. није испунила четворогодишњи мандат.“⁹² Хрватска републиканска сељачка странка бавила се питањима Хрвата у Краљевини, а становништвом исламске вероисповести Југословенска муслиманска организација. У оквиру територија Македоније, Косова и Метохије и Санџака, на верској основи окупљале су се, у оквиру Џемијета, присталице из редова албанског и турског становништва. У политичком животу Словеније значајну улогу имале су Словенска људска странка, либерали и социјалдемократе.

Црквена организација била је установљена у зависности од верских осећања народа у Краљевини. Маја 1919. године, уједињењем православних цркава на територији Краљевине створена је јединствена Српска православна црква, а годину дана касније и Патријаршија. Статус држављана Краљевине муслиманске вероисповести регулисан је кроз рад јединствене самосталне Исламске верске заједнице на чијем челу је као врховни поглавар био реис ул улема. Законом из 1930. године⁹³ дефинисано је да: „Исламска верска заједница јавно исповеда и учи своју веру, слободно врши верске обреде и самостално уређује верске, верско-просветне и вакуфске послове.“⁹⁴ Римокатоличка црква на територији Краљевине била је под управом Ватикана.⁹⁵ Делатност других хришћанских цркава⁹⁶ и јеврејске заједнице такође је била регулисана посебним законима.⁹⁷

---

⁹²Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, 78

⁹³Године 1936. урађене су измене овог Закона које су се углавном односиле на смањење улоге Краљевине у раду Исламске заједнице. – Детаљније видети у: Dragan Novaković, *Versko zakonodavstvo Kraljevine Jugoslavije*
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=158144 (preuzeto 15. 09. 2016)

⁹⁴Исто

⁹⁵У религијском смислу седиште је папе, поглавара Католичке цркве, а држава Ватикан основана је 1929. године Латеранским уговором.

⁹⁶У Краљевини су постојала Словачка и немачка евангелистичка црква (лутерани) и калвинисти као посебан део Протестантске цркве.

До промена у Краљевини и Влади долази након 6. јануара 1929. године и Прокламације краља Александра I Карађорђевића. „Закон о краљевској власти и врховној државној управи, донет истог дана кад и Прокламација, утврдио је да је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца наследна монархија, а да је краљ носилац целокупне власти у земљи, заповедник војне силе, посебно носилац законодавне власти као доносилац и проглашивач закона. Краљ је постављао чиновнике и додељивао војне чинове, а његова личност је била неповредива и неподложна одговорности.“⁹⁸

Од 3. септембра 1931. године када је донет тзв. Октроисани устав⁹⁹ па све до избора који су одржани у мају 1935. године, промењено је девет влада. „Док је Народна скупштина у претходном поретку била једнодомна, новоуведено Народно представништво састојало се из два дома: Народне скупштине која се бирала на општим изборима, и Сената, чији су чланови делом бирани посредним путем, а делом постављени од краља. Септембарски устав је краљу давао право да непосредно именује онолико сенатора колико се посредно бира.“¹⁰⁰ Овим Уставом сачувана је и подела на бановине, а посебну јединицу чинила је Управа града Београда која је обухватала Београд, Панчево и Земун.

Убиством краља Александра I Карађорђевића (9. октобра 1934, у Марсељу), долази до реформе државне управе. Декларацијом владе Милана Стојадиновића (1888-1961)¹⁰¹ од 4. јула 1935. године истакнута је потреба за поштовањем Октроисаног устава и очувањем јединствености Краљевине Југославије. „С

---

⁹⁷Закон о евангеличко-хришћанским црквама и о реформованој хришћанској цркви у Краљевини Југославији из 1930. године и Закон о верској заједници Јевреја у Краљевини Југославији из 1929. године. Оба закона објављена су у Службеним новинама Краљевине Југославије и тиме ступила на снагу.

⁹⁸Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, 95-96

⁹⁹Oktroisani (od fr. octroyer i lat. auctorare – dati, podariti, dopustiti po vladarskoj milosti) ustav nazivao se ustav koji je donesen jednostranim aktom monarha bez učešća naroda odnosno narodnih predstavnika ili „ustav“ koji formalno donese neko kvazi-predstavničko telo, ali kojim se prikračuju mnoga prava građanima ili njihovim predstavnicima u odnosu na prava koja su po ranijem ustavu ili faktički uživali. – *Politička enciklopedija* (Београд: „Savremena administracija“, 1975), 670

¹⁰⁰Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, 105

¹⁰¹Правник, одборник општине града Београда (1921-1922), министар финансија.

владом Милана Стојадиновића, чија је 'владавинска комбинација' почивала на савезу једне струје радикала, Словенске људске странке и Југословенске муслиманске организације, наступио је, формално гледајући, крај шестојануарске диктатуре, њене праксе отвореног насиља, и неприкосновености идеологије интегралног југословенства.¹⁰² До 27. марта 1941. године, у својству суверена владало је намесништво на челу са кнезом Павлом Карађорђевићем (1893-1976).

Године 1939. кнез Павле Карађорђевић за председника Владе бира Драгишу Цветковића (1893-1969), који у договору са Влатком Мачеком (1879-1964) исте године омогућава стварање Бановине Хрватске.¹⁰³ Као таква, Краљевина је постојала до Априлског рата 1941. године.

Економске прилике у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији биле су условљене недовољном развијеношћу привреда области које су постали њен саставни део. „Неуједначеност се читавала у структури производње, развијености аграра и индустрије, начинима производње, типовима тржишта (новчана и натурална привреда).“¹⁰⁴ Око 80% породица живело је од пољопривреде, а на то је, између осталог утицала и прва аграрна реформа која је спроведена у периоду од 1919. до 1931. године, првенствено у Војводини и Јужној Србији.

Индустријска производња ослањала се на капитал из иностранства. „Извозно оријентисане привредне гране на страна тржишта пласирале су 85% сировина, док су се готови индустријски производи увозили. Политика индустрије била је политика профита.“¹⁰⁵

---

¹⁰²Петрановић, *Историја Југославије 1918-1978*, 111

¹⁰³Детаљније видети у монографији: Ljubo Boban, *Sporazum Cvetković-Maček* (Београд: Institut društvenih nauka, 1965)

¹⁰⁴Димић, *Историја српске државности. Књ. 3, Србија у Југославији*, 42

¹⁰⁵Љубомир Петровић, *Југословенско друштво између два светска рата* [http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3160/2008/0352-31600802023P.pdf#search="jugoslovensko drustvo petrovic, ljubomir"](http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3160/2008/0352-31600802023P.pdf#search=) (преузето 23. 09. 2013)

У периоду између два светска рата урађена су и два пописа становништва 1921. и 1931. године. „Од 12.020.323 становника 1921. године порасла је на 13.982.000 деценију касније, да би 1939. године прогнозе статистичара претпостављале цифру од 15.596.000 житеља.“¹⁰⁶ Број запослених мењао се у зависности од развоја појединих сектора у Краљевини, а на то је у периоду од 1929. до 1933. године утицала и светска економска криза.

---

¹⁰⁶Петровић, *Југословенско друштво између два светска рата*

2.1. Културна политика Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије и културне прилике у Србији 1919-1941.

Проучавање културних прилика омогућава и боље разумевање положаја библиотека у одређеном временском раздобљу. У периоду између два светска рата у Србији, упркос малом улагању, што је умногоме ослабило могућност за извршавање њихових функција није било дисконтинуитета у развоју. Постојала је и развијеност књижевних форми, које ни у једном делу нису заостајале за другим европским државама што је омогућавало и напредак издавачке продукције. Рад учених људи, који су, у периоду пре Првог светског рата школовани у иностранству омогућио је и развој науке, која је, кроз појаву радова из различитих области имала утицај и на библиотечку делатност.

Прва влада Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, која је успостављена указом престолонаследника Александра I Карађорђевића имала је 18 министарстава, а међу њима и Министарство просвете чији је први министар био Љубомир Давидовић (1863-1940).¹⁰⁷ „Најважнији задатак Министарства просвете у време стварања нове државе, Краљевине СХС, био је да подстакне развој науке, уметности, књижевности, и тиме створи здраве основе за будућност народа и допринесе изграђивању и учвршћивању моралног и државног јединства.“¹⁰⁸ Прва уредба о уређењу Министарства просвете донета је у септембру 1919. године и дефинисала га је као део централне државне организације „коме припада врховна и надзорна управа над свом јавном и приватном наставом у Краљевству. Под његовим надзором стоје и сва учена, књижевна и уметничка друштва; све просветне, културне и просветно-хуманитарне установе и заводи, сви школски и просветни фондови.“¹⁰⁹ Указом од 11. фебруара 1920. године установљен је

---

¹⁰⁷ Политичар, оснивач Демократске странке, председник београдске општине, председник Народне скупштине; дужност министра просвете обављао је у периоду од успостављања прве Владе до 16. 8. 1919. године.

¹⁰⁸ Бајагић и Миљевић, „Организација надлежности Министарства просвете Краљевине СХС у обласним управама“: 14

¹⁰⁹ Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*, 173

кабинет министра просвете, а извесне промене добиле су одредбе о звањима и квалификацијама за поједине позиције у Министарству, броју особља, њиховим припадностима и друго.

На основу карактеристика појединих развојних етапа у култури Краљевине Југославије између два светска рата Љубодраг Димић је културну политику поделио у више фаза и то:¹¹⁰

- 1.) период парламентаризма који се одликовао тражењем одговарајућег културног концепта;
- 2.) период диктатуре који је карактерисало доношење бројних системских закона и заступљеност идеологија југословенског национализма;
- 3.) период омеђен радом владе Милана Стојадиновића и напуштањем државног модела културне политике и поновним афирмисањем националних култура и
- 4.) период преуређења државе на националном нивоу и дезинтеграција културне политике као последица тих догађања.

У складу са овом поделом могуће је објаснити специфичности појединих периода, што омогућава боље разумевање општих друштвено-политичких промена у овом историјском раздобљу.

Првих година постојања Краљевине десет личности обављало је министарску функцију и то:¹¹¹ Љубомир Давидовић, Светозар Прибићевић (1875-1936),¹¹² Милош Трифуновић (1871-1957),¹¹³ Милан Грол (1876-1952),¹¹⁴ Стјепан Радић (1871-1928),¹¹⁵ Веља Вукићевић (1871-1930),¹¹⁶ Павле Д. Маринковић (1865-

---

¹¹⁰Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*, 17

¹¹¹Детаљније видети у монографији: Ljubodrag Dimić, Vladeta Tešić i Gordana Pavlović-Lazarević, *Ministarstvo prosvete i ministri Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevine Jugoslavije : 1918-1941* (Beograd: Pedagoški muzej : Ministarstvo prosvete Srbije, 2000)

¹¹²Политичар; неколико месеци био је министар просвете 1920, 1921, 1922, 1924. и 1925. године.

¹¹³Професор гимназије, народни посланик; министар просвете од фебруара до маја 1920. године; од краја 1922. до почетка 1927. године.

¹¹⁴Књижевник, драматург, дугогодишњи управник Народног позоришта у Београду; министар просвете од фебруара 1928. до 6. јануара 1929. године.

¹¹⁵Политичар; министар просвете неколико дана у априлу 1926. године.

1925),¹¹⁷ др Антон Корошец (1872-1940),¹¹⁸ Никола Перић (1886-1961)¹¹⁹ и др Коста Кумануди (1874-1962).¹²⁰ Ако се анализира расправа у Народној скупштини о проблемима из сфере културе и просвете видљиво је да нема системских, јасно одређених програма за које је одговарао министар и који су били под утицајем Министарства просвете. У вези са тим, министар просвете, Светозар Прибићевић истицао је да се култура и просвета могу развијати само у границама финансијских могућности и снаге државе, док је Милан Грол први министар који је признао да је уштеда која је спровођена у вишегодишњем периоду довела до тога да просвета и култура не могу да извршавају функције због којих постоје. „Представници српских странака најчешће су мислили да се просветна политика у Краљевини СХС исувише подређује локалним интересима и да је то још један од разлога што не може да изгради свој јединствени профил. Насупрот томе, захтевали су националну школу као средство да се очува јединствена држава и изгради јединствена култура.“¹²¹ У расправама око буџета већина посланика истицала је значај народног просвећивања, али су издвајања за ову област била недовољна.

Од 1924. године у свакој области оснивају се Просветна одељења, под чијом надлежношћу су били послови просветне управе, а шеф им је био просветни инспектор. „У склопу функција задатих 28. новембра 1923. обласни велики жупан је добио надлежности у управљању кадровима и руковођењу кадровском политиком у својој области. Ове надлежности великог жупана односиле су се на

---

¹¹⁶Политичар и средњошколски професор; министар просвете неколико месеци 1925. и од почетка до априла 1927. године.

¹¹⁷Правник, дипломата и публициста; министар просвете у периоду од средине 1919. до фебруара 1920. године.

¹¹⁸Политичар; министар просвете од краја 1927. до почетка 1928. и од краја јуна до децембра 1940. године.

¹¹⁹Секретар Министарства спољних послова Краљевине Југославије, народни посланик, председник Државног савета; министар просвете од јуна до септембра 1927. године.

¹²⁰Професор на Универзитету у Београду; министар просвете од краја 1927. до почетка 1928. године.

¹²¹Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*, 234

све чиновнике, односно званичнике и служитеље изузев оних намештеника код универзитета, високих школа, државних позоришта, музеја, архива, библиотека и државних штампарија.¹²² Изузето од овога велики жупан је руководио пословима који су били везани за народно просвећивање. Од 1925. године ове функције преузима обласно Просветно одељење, а проширује се и обим послова, који, између осталог обухвата и контролу рада институција културе.

Након поделе Краљевине на бановине управу преузима бан који је био одговоран за све одредбе и одлуке, а доносио их је у складу са својим надлежностима. Просветно одељење налазило се у оквиру банске управе, а у свом саставу имало је одсеке за основну, средњу, учитељску и стручну наставу, као и народно просвећивање. У оквиру одсека за основну наставу вршили су се послови из делокруга Просветног одељења, док су остали одсеци обављали и делатности према законима о средњим и учитељским школама. У овом периоду, у оквиру Просветних одељења се, између осталог, одобравало коришћење наставничке библиотеке као јавне у местима где је нема. На основу доступних података може се претпоставити да су под јавном библиотеком мислили на установу која би била доступна свим члановима заједнице, што ни теоријски ни практично не задовољава све критеријуме који су неопходни за овај тип библиотеке.

Да би се спровело уједначавање закона Министарство просвете требало је да донесе следеће законе: о основним школама, о грађанским школама, о средњим школама, о универзитетима (као и о Високој комерцијалној школи у Загребу), о уређењу Министарства просвете, о Главном просветном савету, о позориштима, о уметничким школама, о музејима и чувању старина, о библиотекама, о задужбинама и о заштити ауторског права.

Након 1929. године, „у надлежности Министарства просвете била је јавна настава (изузевши ниже и средње стручне школе), старање и надзор над књижевним, уметничким и научним друштвима и установама и просветним заводима, универзитети и друге стручне школе у рангу универзитета, музеји, позоришта и народне књижнице, читаонице и установе за просвећивање, државна

---

¹²²Бајагић и Миљевић, „Организација надлежности Министарства просвете Краљевине СХС у обласним управама“: 15

штампарија, надзор над задужбинама и друго.¹²³ Што се нових закона тиче, завршени су или су били у коначној фази: пројекти закона о средњим, народним и учитељским школама, о уџбеницима, о библиотекама, о државним штампаријама, о позориштима, о глумачком пензионем фонду, о ауторском праву. На основу доступне документације,¹²⁴ део који се односи на израду закона у области библиотекарства обухвата Закон о библиотекама, са чијом се израдом започело 1929. године.

У периоду од 1931. до 1941. године дужност министра просвете обављали су: Божидар Максимовић (1886-1969),¹²⁵ др Драгутин Којић (1885-1941),¹²⁶ др Раденко Станковић (1880-1956),¹²⁷ др Илија Шуменковић (1884-1969),¹²⁸ Стеван Ћирић (1866-1955),¹²⁹ Драго Марушић (1884-1964),¹³⁰ Добривоје Стошовић (1894-1957),¹³¹ Димитрије Магарашевић (1888-1948),¹³² Богољуб Кујунџић (1887-1949)¹³³ и Миха Крек (1897-1969).¹³⁴

---

¹²³Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*, 252

¹²⁴Ауторка је користила грађу из Архива Југославије – Министарство просвете Краљевине Југославије, Друштво југословенских библиотекара – Главна управа Београд (АЈ 66, 339, 579). Део који се односи на Закон о библиотекама објављен је и у монографији: Гаврило Ковијанић, *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду : 1821-1944. Књ. 3 : 1919-1944* (Београд: Народна библиотека Србије, 1992)

¹²⁵Правник, министар више ресора у Краљевини Југославији; министар просвете у периоду од 6.1.1929. до 5.1.1932. и од 26.8.1939. до 29.6.1940. године.

¹²⁶Народни посланик, министар неколико ресора у влади Краљевине Југославије; министар просвете од почетка јануара до почетка новембра 1932. године.

¹²⁷Лекар, професор Универзитета; министар просвете од почетка новембра 1932. до краја јануара 1934. године.

¹²⁸Дипломата, стални делегат Краљевине Југославије у Друштву народа; министар просвете од почетка до краја 1934. године.

¹²⁹Народни посланик, члан књижевног савета Матице српске, професор гимназије у Сремским Карловцима, председник општине Сремски Карловци; министар просвете од краја 1934. до јуна 1935. године и од фебруара до краја августа 1939. године.

¹³⁰Правник, народни посланик, члан Врховног законодавног савета; министар просвете неколико дана у јуну 1935. године.

¹³¹Правник и економиста, народни посланик; министар просвете од средине 1935. до октобра 1937. године.

С обзиром да је Краљевина била углавном пољопривредна земља то је утицало и на развој културних потреба. Један од значајнијих показатеља модерности била је и образовна структура, по чему је Краљевина Југославија била међу последњим у Европи. Од укупног броја становника, старијих од 12 година, а на основу пописа из 1921. године број неписмених је био 51.5%. У оквиру територије Србије, на основу истог пописа тај број је износио 64.43%.¹³⁵ „Неписменост је највећим делом погађала село, али је истовремено код сеоског становништва изостајала свест о потреби описмењавања. Томе је пресудно доприносила затвореност села, посебно у пасивним крајевима, областима које нису производиле тржишне вишкове, где је комуникациона структура остала неразвијена (путеви и пруге не постоје, где су се споро мењале старе навике, начин производње, начин живота). Такво патријархално село није имало потребу да се интегрише у остали део друштва, оно је било довољно само себи, па стога није ни осећало потребу да комуницира путем књиге и просвете.“¹³⁶

Да би се културни рад у потпуности могао спроводити била је неопходна сарадња свих друштвених структура. „За елите није било сумње да Југославија припада европској цивилизацији, али при томе нису никако мислили само на Запад. Интелектуалци, научници, писци, музичари и уметници видели су 'Европу' свуда где је било занимљивих струјања на која су се могли угледати. Поред Париза, Лондона, Берлина и Санкт Петербурга, на настанак нових стилова имале су утицај и средњоевропске метрополе Праг, Будимпешта и Букурешт.“¹³⁷ У том

---

¹³²Професор, просветни инспектор; министар просвете од октобра 1937. до краја 1938. године.

¹³³Народни посланик, помоћник министра шума и руда, од 1928. до 6. јануара 1929. године обављао је функцију министра пошти, телеграфа и телефона; министар просвете од краја 1938. до фебруара 1939. године.

¹³⁴Правник, министар и подпредседник Југословенске владе у емиграцији након окупације Југославије; министар просвете у првих неколико месеци 1941. године, односно до окупације Краљевине Југославије.

¹³⁵Детаљније видети у монографији: Момчило Исић, *Писменост у Србији између два светска рата* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2001)

¹³⁶Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*,

44

¹³⁷Чалић, *Историја Југославије у 20. веку*, 135

контексту, као саставни део Краљевине, ни Србија није била изузетак, а у периоду између два светска рата „(...) српски народ улази на европску сцену, не само дипломатску и привредну, чији је део био још од стицања независности 1878, а у ограниченом виду и од стицања аутономије у оквиру Османског царства 1830, већ и на културну.“¹³⁸ Услед проширења државне територије успостављене су везе између различитих културних средина, а Београд је постао средиште интелектуалаца и уметника из свих крајева земље, иако се културни живот одвијао и у друга два града: Загребу и Љубљани. „У новом државном оквиру Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца српске институције културе требало је да буду обновљене после ратних разарања, а затим да наставе рад у новим условима динамичног развоја увећане државе.“¹³⁹

Посматрајући развој књижевности, на територији Србије видљиво је да је Београд, као престоница Краљевине, имао велики утицај на укупну културну делатност. У том погледу посебно је значајан рад Српске краљевске академије чији су чланови доприносили раду културно-просветних институција међу којима је изразито место заузимао Универзитет. „Књижевни живот у међуратним годинама у много чему је био аутономан од настојања културне политике да га каналише и усмери у правцу који је желела политика. У прилог тој тези сведочи чињеница да су у мање од четврт века, колико је Краљевина постојала, књижевном животу свој печат утиснула три велика европска књижевна покрета-експресионизам са многобројним различитим правцима и оријентацијама у оквиру њега, надреализам и социјална литература и четири групе писаца-експресионисти, надреалисти, социјални писци и традиционалисти.“¹⁴⁰ Идеје за које су се залагали учесници у авангардним покретима (надреализам, дадаизам и зенитизам) нису имале одјека у нашој средини и често су били занемаривани од установа које су биле задужене да брину о култури и стваралаштву. „Наша књижевност обнавља се у интернационалној духовној клими антиратног расположења, дефетизма и опште кризе традиционалних вредности грађанског

---

¹³⁸Ранка Гашић, „Српска култура између два светска рата“, *Историја 20. века* бр. 2 (2008): 163

¹³⁹Исто.

¹⁴⁰Љубодраг Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део трећи, Политика и стваралаштво* (Београд: Стубови културе, 1997), 280

друштва. У њој се збивају исти процеси као и у другим литературама, па и у онима од којих је она традиционално зависила. Тај моменат није само обележје првих послератних година него и читавог међуратног раздобља.¹⁴¹

Покрет који је у периоду између два светска рата био највише заступљен је експресионизам. „Њихови заговорници првенствено су били млађи писци који су гајили илузију да препородом човека могу бити превазиђени и олакшани велики друштвени ломови какав је био Први светски рат. Отпор традиционалном поимању књижевног стваралаштва био је у темељу модерног схватања уметности и књижевности.“¹⁴² Зачетак овог покрета може се пратити кроз часописе: *Књижевни југ*, *Прогрес*, *Зенит* и друге. Значајни представници овог правца били су: Милош Црњански (1893-1977), Станислав Винавер (1891-1955), Тодор Манојловић (1883-1968), Растко Петровић (1898-1949), Љубомир Мицић (1895-1971), Раде Драинац (1899-1943) и други. „Упоредо са експресионизмом из Француске је стигао и надреализам. Прве манифестације надреализма регистроване су још 1922. године, али је као организован покрет конституисан 1930. године.“¹⁴³ За њих су значајни часописи: *Путеви*, *Сведочанства*, *Немогуће*, *Надреализам данас и овде*. Књижевници који су припадали овом кругу били су: Марко Ристић (1902-1984), Душан Матић (1898-1980), Александар Вучо (1897-1985), Оскар Давичо (1909-1989), Милан Дединац (1902-1966) и други.

„Док се надреализам јавио само у српској књижевности, покрет социјалне литературе, као и експресионизам, био је општејугословенски.“¹⁴⁴ Зачетак покрета представља публикација *Књига другова*, која је штампана 1929. године, а повезан је и са београдским издавачким предузећем „Нолит“ и часописом *Нова литература* (1928), чији су оснивачи и уредници били Павле Бихали (1898-1941), Отокар Кершовани (1902-1941) и Веселин Маслеша (1906-1943). „У свом развоју до 1941. покрет је прошао кроз две главне фазе: прву до 1934. када уз 'Нову литературу' излазе и други часописи: 'Култура', 'Стожер', 'Литература'; другу од

---

¹⁴¹Јован Деретић, *Историја српске књижевности* (Београд: Нолит, 1983), 491

¹⁴²Диммић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део трећи, Политика и стваралаштво*, 280

¹⁴³Исто, 282

¹⁴⁴Деретић, *Историја српске књижевности*, 595

1935. до 1941, у којој су гласила била ‘Наша стварност’, ‘Уметности и критика’, те многи други листови и часописи. У другој фази припадници покрета уместо назива социјална литература радије су истицали назив нови реализам.¹⁴⁵

Књижевност између два светска рата, ослоњена на традицију, била је везана за најстарије и најважније институције српске културе: Универзитет, Српску краљевску академију и Матицу српску. „Традиционалну литературу стварали су, с једне стране, старији писци који су у овом раздобљу настављали или довршавали раније започети рад, а с друге, млади који су тек започињали свој рад али на традиционалним основама.“¹⁴⁶ Међу најзначајнијим представницима ове оријентације били су: Бранислав Нушић (1864-1938), Исидора Секулић (1877-1958), Богдан Поповић (1864-1944), Јован Дучић (1871-1943), Павле Поповић (1868-1939), Десанка Максимовић (1898-1993), Стеван Јаковљевић (1899-1962), Аница Савић-Ребац (1892-1953) и други. Од писаца који су, у свом делу остварили синтезу традиционалног и модерног најзначајнији је био Иво Андрић (1892-1975).

Однос између државе и аутора био је такав да није обезбеђивао сталан приход од рада. „Понекад су суме даване за откуп књига њиховим писцима за неко време могле да обезбеде сигурну егзистенцију, али су чешће биле више него скромне и за оне којима су намењене само знак поштовања и благонаклоности државе. Неких чвршћих критеријума за откуп књига није било, понајмање је то била литерарна вредност штива. Новац је пре свега био стимулација и помоћ аутору. Можемо са сигурношћу тврдити да је државна просветна власт благонаклоно откупљивала за потребе школа и библиотека историјске романе и књижевна дела са тематиком из I светског рата као и збирке песама еминентних југословенских песника.“¹⁴⁷ За културни развој значајна је и чињеница да су тридесетих година 20. века у Београду основани и: Савез руских књижевника и новинара (1932); Група београдских књижевника (1932); Друштво хумористичких писаца (1933); Клуб слободних литерата и уметника Краљевине Југославије (1939). У развоју

---

¹⁴⁵Деретић, *Историја српске књижевности*, 595

¹⁴⁶Исто, 541

¹⁴⁷Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део трећи, Политика и стваралаштво*, 293

културе и уметности, за период између два светска рата значајан је рад појединаца и у другим областима, међу којима су били сликари Петар Добровић (1890-1942), Сава Шумановић (1896-1942) и Милан Коњовић (1898-1993); вајари Симеон Роксандић (1874-1943), Сретен Стојановић (1898-1960) и Ристо Стијовић (1894-1974); музички ствараоци Стеван Христић (1885-1958), Петар Коњовић (1883-1970) и Милоје Милојевић (1884-1946). Доминантан центар школовања за музичаре био је Праг, док су се сликари углавном школовали у Паризу.

У периоду од 1918. до 1941. године постојала је и развијена књижевна делатност, а о статусу професије бринули су Удружење књижевара (основано 1921. године) и Савез књижевних организација. У оквиру другооснованог удружења 1935. године успостављена је и сарадња са Берзанским друштвом немачких књижевара из Лајпцига, а две године касније Савез постаје члан Међународног бироа за обавештење и сарадњу издавача музикалија у Лајпцигу, као и Међународног конгреса издавача. Дистрибуцијом публикација бавили су се: књижевари издавачи, продавци, комисионери и антиквари, а у циљу популарисања књиге и читања, у овој области, један од задатака књижевне организације био је и давање упутстава о начину рекламирања.

До 1936. године нису постојале општеприхваћене норме на основу којих су се решавали правни послови између књижевара-издавача и књижевара-продавца, па је Савез књижевних организација саставио и објавио Правилник за регулисање међусобних односа. Био је обавезујући за све књижеваре на територији тадашње Југославије, али су појединачни договори између њих у појединим местима имали предност над његовим одредбама. У оквиру Правилника дефинисано је и да предмети интересовања књижевара, поред књига и часописа буду и музикалије, уметничке штампане слике, атласи, географске карте, глобуси итд.

Од издавача, најзначајнији су били Геца Кон (1873-1941) и Светислав Б. Цвијановић (1877-1961).

Геца Кон је професионалну каријеру започео 1899. године у књижевари и антикваријату Фридриха Бреслауера у Београду. Након што је 1900. године примљен у држављанство Краљевине Србије¹⁴⁸ стварају се услови да отвори

---

¹⁴⁸Геца Кон је рођен на територији некадашње Аустроугарске монархије.

књижару.¹⁴⁹ Од 1901, када је отпочео своју делатност, у њој су се окупљали и неки од најумнијих људи из историје српског народа, а међу њима су били: Слободан Јовановић (1869-1958), Бранислав Нушић, Андра Гавриловић (1864-1929), Јаша Продановић (1867-1948), Божидар Ковачевић (1902-1990), Милош Црњански и многи други. „Најшире гледано, издавачка делатност Геце Кона обухвата такорећи све научне области и бројна дела из лепе књижевности домаћих и страних аутора, иако је свакако број домаћих писаца неупоредиво већи. Геца Кон није крио ту чињеницу: од првог дана бављења издаваштвом инсистирао је превасходно на националном стваралаштву.“¹⁵⁰ Најзначајније едиције биле су: *Златна књига* (издавање публикација започето је 1930. године), а обухватала је дечије књиге домаћих и страних аутора; *Школски писци*; *Каријатиде*; *Наша књига* (издавање публикација започето је 1934. године, а једна од књига из првог кола награђена је од стране Српске краљевске академије као најбоља књига у тој години); *Сведочанства о великим људима и догађајима*.

Године 1937, у оквиру издавачке књижарнице Геце Кона објављен је *Општи каталог књига* (обухватао је око 16.000 књига подељених по струкама, а био је убележен и формат, место и година издавања, писмо на којем је књига штампана итд) који је могао да послужи као поуздан библиографски зборник и приручник за сваког књижевног радника и културног човека.

Светислав Б. Цвијановић имао је веома важну улогу у издаваштву Србије између два светска рата, а био је познат и по томе што је велики број публикација поклањао библиотекама. На тај начин доприносио је повећању културног нивоа становништва, али и потпомагао рад појединих установа. Издваштво је учио у Хартмановој књижари, у Загребу, Лоренсовој књижари у Лајпцигу, књижари Мите Стајић, Јакобсоновој међународној књижари у Буенос Ајресу и књижари Арсе Пајевића у Новом Саду. Од 1902. године трајно се настањује у Београду где

---

¹⁴⁹Књижарницу је 1942. године преузело немачко предузеће Југоисток (Südost), да би крајем 1944. године била претворена у Издавачко предузеће „Просвета”; Године 1901. започето је и издавање часописа „Српски књижевни гласник“, чији је уредник, између осталих био и Богдан Поповић.

¹⁵⁰Велимир Старчевић, *Књига о Геци Кону* (Београд: Терсит, 1993), 66

преузима Бреслауерову књижару и започиње издавачку делатност.¹⁵¹ Издао је око 250 публикација домаћих и страних писаца, а у сврху промоције издања и каталоге. „Штампао је лепу књижевност, историјска дела и монографије. Није имао рачуновође, уреднике, лекторе, коректоре, техничке уреднике. Све је сам радио, или уз помоћ аутора.“¹⁵² Прву књигу, *Живот Симе Матавуља* издао је 1904. године. „Из Цвијановићеве обимне преписке, која се чува у Архиву Српске академије наука и уметности, види се с ким је одржавао везе и колико је на све стране Југославије, па чак и ван њених граница, слао књиге на поклон школама, библиотекама и културним и хуманим установама.“¹⁵³

За српско издаваштво и књижарство између два светска рата значајан је и рад Павла Бихалија који је 1928. године заједно са братом Оттом и супругом Маријом основао издавачко предузеће „Нолит“. У исто време формиран је одбор књижевне заједнице „Нолит“ и редакциони одбор часописа *Нова литература*. Пред почетак Другог светског рата у оквиру издавачке куће покренуте су Нолитове библиотеке: *Наука и знање*, *Историја и економија*, *Белетристика* и друге.

Књижарском делатношћу су се у овом периоду бавили: Драгутин Ђуковић (1873-1929), Драгослав М. Петковић (1900-1968), Душан Славић (1882-1940), Бранко В. Сујић (1901-1987), Менахем Папо (1905-1987) и Владимир Лежимирац (1898-1975).

Поред појединаца, у периоду између два светска рата издавачку и књижарску делатност обављале су и културне установе: Српска књижевна задруга, Матица српска, Српска краљевска академија и Коларчев народни универзитет.

Српска књижевна задруга основана је 1892. године, а почетком 20. века „уз све веће тешкоће које су пратиле ову област културе, препородно доба с почетка века ипак је означило њен несумњив успон. О томе сведочи не само знатно увећан број

---

¹⁵¹Након Другог светског рата његову књижару преузео је НОПОК тј. „Ново поколење“, а Светислав Б. Цвијановић је до пензионисања обављао функцију хонорарног чиновника у Савету за просвету и културу владе НР Србије.

¹⁵²Радован Поповић, *Књига о Цвијановићу* (Београд: Пословна заједница издавача и књижара Југославије, 1985), 7

¹⁵³Љубомир Дурковић-Јакшић, *Југословенско књижарство : 1918-1941* (Београд: Народна књига, 1979), 64

издања него и чињеница да је ово раздобље изнедрило читаоца и културу читања. То се може поткрепити примером тиража, дакле и читаности књига објављиваних у редовном колу Српске књижевне задруге. Њихов тираж је од средине последње деценије XIX столећа до 1912. више него удвостручен. Тако су књиге из те едиције штампане у једанаест хиљада примерака. У исто време *Српски књижевни гласник* имао је две хиљаде претплатника и много више читалаца.¹⁵⁴ За време Првог светског рата није радила, а прва послератна управа формирана је 24. априла 1920. године, када је обновљен и рад Задругиних тела. „Књижевни одсек се први пут састао 22. маја 1920. и прегледао шта је од рукописа остало од пре рата, а шта се од нових дела може уврстити у следеће, XXIII, Коло.¹⁵⁵ Предложено је да се што пре наруче рукописи о новим областима уједињеног Краљевства (већ на првом састанку помињана је пре рата обећана књига о Словенији) и договорено да се једна књига посвети преминулом председнику Стојану Новаковићу.¹⁵⁶ Највише претплатника у дотадашњој историји Српска књижевна задруга имала је 1925. године. „Сва материјална питања била су у надлежности Економског одсека. Њиме је руководио обично потпредседник, који је био меродаван за економска питања, почев од укупног финансијског стања, начина продаје књига и одређивања тиража, до ситнијих обавеза као што су висина кирија у Задругиној згради и набавка инвентара.“¹⁵⁷ Између два светска рата су у оквиру Српске књижевне задруге покренуте и две нове едиције: *Поучник* (популарно писане књиге из науке и културе) и *Савременик* (дела млађих и већ афирмисаних домаћих писаца). Српска књижевна задруга је 1925. године учествовала на сајму књига у Фиренци, на позив Министарства просвете, а 1931. године на представљању књига на српскохрватском језику из области лепе књижевности на изложби која је организована у Градској библиотеци у Прагу. „У односу Задруге и власти, државу је најчешће представљало Министарство просвете, јер их је

---

¹⁵⁴Петар Пијановић, *Српска култура : 1900-1950* (Београд: Службени гласник, 2014), 343

¹⁵⁵Најстарија едиција Српске књижевне задруге са чијим се штампањем започело 1892, а траје и до данас.

¹⁵⁶Љубинка Трговчевић, *Историја Српске књижевне задруге* (Београд: Српска књижевна задруга, 1992), 49

¹⁵⁷Исто, 64

повезивала природа њихових делатности. Ова сарадња се сводила на давање, некад потребних, дозвола за ширења књига по школама, одобравање наставницима да раде као повереници, откуп књига за библиотеке.¹⁵⁸

Матица српска је од оснивања, почетком 19. века спроводила издавачку делатност, а једна од најстаријих публикација је *Летопис Матице српске*.¹⁵⁹ У оквиру ње су се, поред *Летописа* издавала и издања едиције *Књига за народ*,¹⁶⁰ где је у периоду од 1852. до 1932. објављено више од сто шездесет књига.

Српска краљевска академија је најзначајније радове објављивала у оквиру едиције *Посебна издања*. Поред тога штампала је и часописе: *Глас* који се бавио природним наукама и *Споменик* који је обрађивао историјске теме.

Коларчев народни универзитет основан је 1932. године, а издавачка делатност углавном је обухватала публикације које су се односиле на предавања Народног универзитета.

Према *Статистичком годишњаку*¹⁶¹ у Краљевини Југославији је 1939. године излазило 1.245 листова и часописа, што указује и на велику издавачку продукцију серијских публикација.

У периоду од 1919. до 1929. године је „место које су музеји, архиви и библиотеке као установе које прикупљају и чувају национално уметничко и књишко благо имали у буџету Министарства просвете (мање од хиљадитог дела буџета), на својеврстан начин је осликавало опште културне прилике у земљи. Дотације су биле једва довољне да се подмирују материјални трошкови постојања ових установа (плате, струја, поправке зграда), док су за откуп уметнина, организацију изложби, коришћење књига, скупе конзерваторске радове средства увек мањкала и тешко се набављала. Установе задужбинарства, донације и меценарства пресудније су од државне материјалне помоћи утицале на живот

---

¹⁵⁸Љубинка Трговчевић, *Историја Српске књижевне задруге* (Београд: Српска књижевна задруга, 1992), 241

¹⁵⁹Први број *Летописа* штампан је 1824. године и без већих прекида излази до данас што га убраја међу најстарије књижевне часописе на свету.

¹⁶⁰О едицији „Књига за народ“ детаљније видети у часопису: „Књига за народ : зборник радова“, *Свеске : часопис за књижевност, уметност и културу* (јул 1998)

¹⁶¹*Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak* (Београд: Savezni zavod za statistiku, 1989), 395

установа ове врсте.¹⁶² За библиотеке је буџетом за 1919/20. годину издвајано 0.11%, да би у буџету за 1928/29. годину издвајања била 0.01%. У периоду који је уследио, издвојена средства су незнатно повећана и износила су од 0.26% у буџету за 1929/30. годину до 0.34% у буџету за 1934/35. годину. Значајна су била и издвајања самоуправних тела, која су обухватала буџете појединих општина, из којих су се финансирале и јавне библиотеке (осим оних у Крагујевцу и Нишу, које су добијале средства из буџета Краљевине). Из општег концепта финансирања и набавке публикација нису били изузети ни семинари са библиотекама у оквиру универзитета. У оквиру приручне катедарске библиотеке набављане су књиге од посебне важности за струку, а ако је постојао интерес на више факултета набавка је вршена и у оквиру Универзитетске библиотеке. „Било је библиотека које у свом материјалном пословању уопште нису предвиђале суме за набавку нових књига (Ниш, Крагујевац, Скопље итд.), што је озбиљан показатељ културног заостајања. Већина тих установа је, подједнако као велике библиотеке, своје књижевно богаћење заснивало на поклонима, оставштинама, заоставштинама, добротворству, доброј вољи издавача, што несумњиво говори да није било изграђене библиотечке политике која би стручно профилисала библиотечке фондове.“¹⁶³

За период од 1935. до 1940. године што се културе и просвете тиче видљиво је одсуство сарадње у свим областима, што се одражавало и на библиотечку делатност. У области просвете долазило је до расправа о језичкој терминологији и темама које ће се изучавати у установама које се баве образовним радом. У оквиру буџета за 1935/36. годину издвајања за библиотеке била су 0.14%, да би у буџетској 1939/40. години износила свега 0.08%. У односу на претходни период издвајања су смањена за половину, а била су приближно иста као у периоду од 1919. до 1929. године.

У периоду пред Други светски рат од новог министра просвете, између осталог захтевало да се постојећи одсеци за народно просвећивање реорганизују тако да се спроведе акција ширења просвећености, јер је већина народних књижница и

---

¹⁶²Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*, 99

¹⁶³Исто, 136

читаоница, посебно у унутрашњости скоро замрла, што потврђује и постојећа архивска грађа.¹⁶⁴

Упркос финансијским показатељима и незнатним издвајањем за библиотеке у периоду између два светска рата све установе овог карактера, а посебно оне од националног значаја обављале су своју основну делатност. Народна библиотека је двадесетих година прошлог века усељена у некадашњу фабричку зграду индустријалца Милана Вапе на Косанчићевом венцу где је била смештена до 6. априла 1941. године, када су је припадници ваздухопловних снага нацистичке Немачке погодили запаљивим бомбама и до темеља спалили. Уништено је преко 1.300 рукописних књига и старих докумената. Библиотека је поседовала и збирку писама знаменитих личности из историје српског народа, збирку старих српских штампаних књига, збирку старих српских карата и слика, збирку турских докумената о Београду и Србији, као и најпотпунију збирку српских новина од првих штампаних у 18. веку до четрдесетих година 20. века. „Књижни фондови Библиотеке били су уређени по текућем броју и делили су се на књиге ван колекције (распоређене по форматима), на колекције, извештаје, календаре, алманахе, часописе и друге посебне збирке.“¹⁶⁵ Финансијска средства која су издвајана за Библиотеку била су недовољна, што је, уз неодговарајући смештај доприносило да у периоду између два светска рата њено функционисање буде

---

¹⁶⁴Увидом у архивску грађу која се односи на рад народних књижница и читаоница видљиво је да у периоду пред Други светски рат (посебно од 1937. године), већина ових установа не добија помоћ од Краљевине (чак ни у књигама), што је био случај претходних година, а број корисника је такође ограничен. – Детаљније видети у: АЈ 66 (296-309, 521 Народне књижнице и читаонице); АЈ 66, 472, 745 Народне књижнице и читаонице (Б-Ж); АЈ 66 ((2278-2287, 2151 Народне књижнице и читаонице (2278, 2151 А-БОЉ; 2279, 2151 БОС-ГО; 2280, 2151 ГР-КОР; 2281, 2151 КОС-Л; 2282, 2151 Љ-ПЕ; 2283, 2151 ПИ-РА; 2284, 2151 РЕ-СР; 2285, 2151 СТ-Т; 2286, 2151 У-В; 2287, 2151 З-Ж)); АЈ 66 ((2498-2512, 2318 Народне књижнице и читаонице (2498, 2318 А-БЕ; 2499, 2318 БИ-Ц; 2500, 2318 Ц-Ф; 2501, 2318 Г-И; 2502, 2318 Ј-КО; 2503, 2318 КР-КУ; 2504, 2318 Л-НИ; 2505, 2318 НО-ПИ; 2506, 2318 ПЉ-ПТ; 2507, 2318 Р-СМ; 2508, 2318 СО-СТ; 2509, 2318 СУ-ТИ; 2510, 2318 ТО-У; 2511, 2318 ВА-ВЛАД; 2512, 2318 ВЛАС-Ж)).

¹⁶⁵Мираш Кићовић, *Историја Народне библиотеке у Београду* (Београд: Народна библиотека, 1960), 170

ограничено, али је упркос томе одржаван континуитет у раду националне библиотеке српског народа.

У периоду између два светска рата основана је и за јавност отворена Универзитетска библиотека у Београду. „Иницијатива за оснивање опште универзитетске библиотеке потекла је из Српског семинара на Филозофском факултету, управо од шефа тог семинара, професора националне књижевности Павла Поповића, чијој активности има да се захвали и за релативно брзу обнову семинарске библиотеке, коју су у рату Аустријанци бомбардовали са Бежанијске косе, а за време окупације грубо опљачкали Аустријанци и Бугари.“¹⁶⁶ Публикације из Библиотеке представљале су основу фонда Универзитетске библиотеке, а основана је 1921. године одлуком Савета Филозофског факултета и Универзитетског сената. „Том приликом од професора Филозофског факултета образована је и Комисија за оснивање Универзитетске библиотеке, која је имала да учини конкретне предлоге за реализацију ове одлуке; на челу комисије био је Павле Поповић. Мада се доцније састав ове комисије мењао, нарочито од када су у њу ушли представници свих факултета, Павле Поповић је био стално њен председник.“¹⁶⁷ Од 1923. године послове у вези са радом Библиотеке преузима библиотечки одбор. До 1930. године Универзитетска библиотека је постојала само на основу решења универзитетских власти, јер није био донет Закон о универзитету. Са зидањем зграде Универзитетске библиотеке започело се у другој половини јуна 1921. године, средствима из Карнегијеве задужбине у износу од 3.267.210 динара, а довршено је средствима Краљевине која су износила 1.143.000 динара. Библиотека је за јавност отворена 24. маја 1926. године. Што се књижног фонда тиче, према оцени Радосава Марковића¹⁶⁸ у периоду од 1926. до 1940. године увећавао се годишње просечно за 9.292 инвентарна броја или за 18.584 свеске књига и часописа. У Априлском рату је била оштећена али је упркос томе 16. априла 1941. наставила са радом.

---

¹⁶⁶Радосав Марковић, *Универзитетска библиотека у Београду (1921-1945)* (Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке републике Србије, 1968), 5

¹⁶⁷Исто, 5-6

¹⁶⁸Исто, 65

Од институција Срба у некадашњој Аустроугарској монархији значајну улогу имала је Матица српска, која је, заједно са осталим установама културе, прилагодила свој рад новоствореној Краљевини. Од 16. септембра 1920. године своју делатност је спроводила по новом уставу, а као најважнији задатак истакнуто је активно учествовање у креирању културне и просветне политике новонастале Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Један од задатака Матице српске, у оквиру библиотечких делатности био је рад на оснивању месних одбора у оквиру којих би се спроводило оснивање јавних читаоница и књижница, одржавала предавања и курсеви за сузбијање неписмености. На овај начин је већ у периоду између два светска рата дефинисана и једна од функција коју и данас спроводи библиотека Матице српске: да врши надзор над радом матичних, високошколских и библиотека научних института на својој територији, што се може потврдити и чињеницом да у време његовог писања почињу и припреме за поновни рад Библиотеке,¹⁶⁹ која би била обласни центар, специјализован за научни рад. „Рад на обнови Библиотеке после Првог светског рата започет је 1. маја 1922. године, али је за јавност отворена 9. новембра 1922. године. У читаоницу са 35 седишта смештало се, нарочито у 'високој сезони читања' и више посетилаца, који су обично у дворишту чекали 'да се место испразни, па да буду пуштени унутра'. Од 16. новембра 1921. године Библиотека Матице српске је добијала сва штампана издања са простора Бачке, Барање и Баната.“¹⁷⁰ Упркос прописима, ова одредба, због ограничења Министарства правде није спроведена ни у првој половини тридесетих година 20. века. Фонд Библиотеке увећавао се и добровољним прилозима и поклонима. Године 1940. бројао је преко 38.000 књига, а пред почетак Другог светског рата успостављена је сарадња са Народном библиотеком у Београду, Свеучилишном књижницом у Загребу и Југославенском академијом знаности и умјетности у Загребу.

---

¹⁶⁹Детаљније видети у монографијама: Видосава Зеремски и Сава Паланчанин, прир., *Грађа за историју Библиотеке Матице српске. Књ. 4/1, 1918-1931* (Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1969); Видосава Зеремски и Сава Паланчанин, прир., *Грађа за историју Библиотеке Матице српске. Књ. 4/2, 1932-1944* (Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1969).

¹⁷⁰Биљана Шимуновић, *Матица српска у Краљевини Југославији* (Београд: Задужбина „Андрејевић“, 1997), 89

Од значајнијих библиотека специјалног типа радиле су библиотека Српске краљевске академије¹⁷¹ и Патријаршијска библиотека Српске православне цркве,¹⁷² а заједничко за обе установе била је чињеница да су имале организационе проблеме које су утицале на њихов рад, али су упркос томе обављале своју основну делатност.

Као посебан тип специјалне библиотеке, у периоду између два рата значајну функцију имале су и књижнице и читаонице које су осниване у оквиру Сокола Краљевине Југославије.

Соколска друштва¹⁷³ појавила су се у другој половини 19. века у Чешкој, а представљала су организацију за телесно васпитање и вежбање. На територији Србије прва установа са овим карактеристикама основана је крајем 19. века, а највећи процват доживљава почетком 1911. године када, на молбу Министарства просвете Краљевине Србије долази девет учитеља соколске гимнастике, који су делатност обављали у: Београду, Ваљеву, Крагујевцу, Крушевцу, Нишу, Пироту, Пожаревцу, Ужицу и Шапцу. Соколска друштва постојала су на свим територијама које су након 1918. године присједињене Краљевини Србији и Краљевини Црној Гори. Посебан значај имала су након 1929. године, када је према оцени Љубодрага Димића,¹⁷⁴ након завођења Шестојануарске диктатуре држава наступала као ауторитарна организација која је своју вољу наметала законским средствима и ако је било потребе спроводила је силом, соколство које је, до тог момента било, пре свега, организација основана на приватну иницијативу, заснована на слободној вољи свога чланства и идеји која га је окупила променило улогу. Закон о оснивању Сокола Краљевине Југославије донет је 5. децембра 1929. године, а у спрези са осталим документима (Манифест савезне управе, Статут о организацији и постојању Сокола Краљевине

---

¹⁷¹Основана је као библиотека Друштва српске словесности 1842. године, а данас функционише као библиотека Српске академије наука и уметности.

¹⁷²Детаљније видети у: Ненад Идризовић, „Патријаршијска библиотека Српске православне цркве 1706-2006“ (Докторска дисертација, Филолошки факултет, 2016)

¹⁷³Детаљније видети у монографији: Никола Жутић, *Соколи : идеологије у физичкој култури Краљевине Југославије 1929-1941* (Београд: Ангротраде, 1991)

¹⁷⁴Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*, 434

Југославије) постаје пројекат на нивоу Краљевине. „Закон о оснивању Сокола Краљевине Југославије и статут о његовој организацији и пословању доносе само општа начела и одредбе о соколском просветном раду. Пословник за Савезни просветни одбор и друштвено-просветне одборе, прихваћен 5.4.1930, детаљније разрађује та питања. До тада Савез није давао жупама и друштвима ни основне директиве за рад. Просветним радом управљао је председник у сагласности са извршним одбором, док су нижи органи у жупама и друштвима били остављени сами себи. Савезни просветни одбор основан је 14.12.1930. У току 1930. године основано је 14 жупских просветних одбора, као и 139 одбора у друштвима и четама, што је незнатно када се зна да је те године постојало 700 соколских друштава и преко 100 соколских чета.“¹⁷⁵ Организација Сокола у области просвете била је подељена на савез, жупу и друштво. Када су соколске идеје заживеле у сеоској средини започело се са формирањем соколских чета које су имале изразиту културно-просветну функцију. За библиотечку делатност у оквиру Сокола била је значајна чињеница да је носилац просветног рада био књижничар, који је био задужен за набавку, издавање и популарисање публикација. „Библиотеке, књижнице и читаонице по својој распрострањености, практичности, приступачности, сталности, просветном значају и идејном садржају издвајале су се међу активним облицима соколског просветног рада, нарочито на селу. Задатак соколских књижничара био је да организује рад књижница, да прате целокупну литературу која има посредне и непосредне везе са соколством, систематски развијају књижнице, врше посебан вид соколске цензуре одабиром књига, настоје да књиге буду читане и активно утичу на непосредно соколско васпитање. У соколским књижницама налазиле су се само књиге које су претходно биле прегледане, повољним мишљењем пропраћене и препоручене. За књиге несоколског садржаја била је потребна препорука савеза или жупе, а за књиге соколског садржаја препорука Савеза. На тај начин одржавана је идејна чистоћа соколства. Жупске књижнице формиране су тек у 1930. години, а систематска набавка књига је започела у децембру 1930. године. Сваке наредне године број читаоница и књижница се повећавао, а у понеким годинама и дуплирао.

---

¹⁷⁵ Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*, 439

Централна књижница била је књижница Савезног просветног одбора која је примала 82 часописа и све веће дневне листове у држави (21 часопис се добија из иностранства; од укупног броја 69 се добија разменом за 'Соколску просвету', а само 13 плаћа). Постојало је и неколико путујућих књижница. Податак да је у књижницама било учлањено преко 100000 читалаца сведочи о ширини просветног и идеолошког утицаја које је спровођен кроз ову форму просветног рада Сокола. Значај који је придаван просветном раду књижница види се и из настојања да из њега буде искључена свака спонтаност, анархичност и случајност.¹⁷⁶ Од серијских публикација Савез сокола Краљевине Југославије издавао је: *Соколски гласник*, *Соколску просвету*, *Соко*, *Соколић*, *Наша радост* и др.

Библиотечка делатност, на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије је и у оквиру државних и стручних институција била дефинисана правним прописима, који су се, с обзиром на различиту праксу, која је постојала у оквиру области које су јој припојене постепено уједначавани. Правна регулатива која је успостављена у међуратном периоду чинила је добру основу, на коју су се, у годинама након Другог светског рата ослањали библиотечки посленици новостворене државе. Структура и карактеристике прописа у библиотекарству за период прве године постојања Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије, до њене капитулације у Априлском рату биће детаљније разматране у тексту који следи.

---

¹⁷⁶Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*, 452-453

2.1.1. Библиотечка делатност у оквиру државних и стручних институција Краљевине 1919-1941.

У периоду од 1919. до 1941. године, прописи везани за библиотечку делатност састојали су се од докумената који су се односили на обавезни примерак и напредовање у служби, односно на законе који су регулисали положај државних чиновника. Према оцени Драгана Бараћа¹⁷⁷ библиотекарство у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији заснивало се на правилима која су важила пре уједињена, уз усаглашавање појединих правних прописа. Средином 1919. године донета је и Одлука о обавезном примерку, која је предвиђала да се најкасније 10 дана након објављивања свака публикација, преко реверса преда бесплатно месној полицијској станици. Три примерка била су предвиђена за Народну библиотеку у Београду и по један за Свеучилишну књижницу у Загребу, Лицеалну библиотеку у Љубљани, као и за Министарство унутрашњих дела. Као и у случају осталих закона Одлука се заснивала на решењима дефинисаним Законом о Народној библиотеци из 1901. године и Законом о штампи Краљевине Србије из 1904. године.

Од докумената, за јавно библиотекарство овог периода значајна су Правила о оснивању народних књижница и читаоница из 1920. године, за која постоји податак у одлуци¹⁷⁸ коју је донело Министарство просвете, а била је усклађена са стањем у новоствореној Краљевини. Према оцени Ђурђе Месић¹⁷⁹ до доношења ових правила Министарство просвете је рад народних књижница и читаоница регулисало прописима Министарства просвете Краљевине Србије из 1904. године. Такође је истакла да су Правила из 1920. године (употпуњена 1924. и 1931.

---

¹⁷⁷ Драган Бараћ, *Право о библиотекарству у Србији* (Београд Народна библиотека Србије, 1994), 35; о истој теми видети и: Драгутин Никчевић, „Јован Н. Томић и библиотекарство у Србији“, у *Споменица : 1832-1982*, гл. и одг. ур. Милан Милутиновић (Београд: Народна библиотека Србије, 1985); Милева Јурић, „Обавезни примерак : законска обавеза или стварна заштита националног фонда“, у *Споменица : 1832-1982*, гл. и одг. ур. Милан Милутиновић (Београд: Народна библиотека Србије, 1985); Кићовић, *Историја Народне библиотеке у Београду*

¹⁷⁸ АЈ 66, 262, 503 Зборник расписа Министарства просвете о раду на народном просвећивању и Правила народних књижница и читаоница

¹⁷⁹ Месић, „Narodne biblioteke u Jugoslaviji : disertacija”

године)¹⁸⁰ другачија од Правила о народним књижницама и читаоницама из 1904. године¹⁸¹ јер је у њима у погледу финансирања предност дата доприносу чланова,¹⁸² док се јавно, државно финансирање сводило на помоћ. „Стриктно регулирање дужности књижнице није пратило и стриктно регулирање обавезе опћина, иако је Министарство просвјете стално упозоравало да народна књижница мора постојати у свакој опћини и да се она мора бринути за јавну књижницу.¹⁸³ Коначно у склопу јединствене регулације јавних библиотека уведен је и јединствени службени назив који се суставно спроводи па велика већина књижница основаних од 1920. до касних тридесетих година носи назив Народна књижница и читаоница.“¹⁸⁴ Претходна констатација не може се узети као тачна, јер народне књижнице и читаонице у овом периоду нису исто што и јавне библиотеке. Јавне библиотеке су установе за које су у општинском или буџету Краљевине издвојена стална средства за све потребе (од издвајања за кирију до набавке публикација). Народне књижнице и читаонице углавном су се издржавале средствима чланова, а од институција Краљевине или појединаца периодично примале поклоне у књигама.

Према оцени Ђурђе Месић¹⁸⁵ у библиотекарству су, у периоду између два светска рата, на целој територији Краљевине Југославије направљени велики помаци. На основу доступних података, који су предмет истраживања у оквиру

---

¹⁸⁰На основу доступне грађе није било могуће утврдити у чему су се састојале допуне.

¹⁸¹Љубомир М. Давидовић, „Правила о народним књижницама са читаоницом Краљевине Србије“, *Просвета* 5, 6 (10. новембар 1904)

¹⁸²Овакав начин финансирања карактеристичнији је за читалиште, него за јавну библиотеку.

¹⁸³У дисертацији Ђурђе Месић истакнуто је и да проблем дефинисања јавне/народне библиотеке у нашој литератури из области историје библиотека термилошке природе, па ако бисмо стриктно применили дефиницију јавне библиотеке, остали бисмо ускраћени за одређен број статистичких података. – Детаљније видети у: Месић, „Narodne biblioteke u Jugoslaviji“: 202

Да би се отклонила сумња потребно је детаљно истражити архивску грађу, која даје најбољи увид у финансирање и рад појединачних установа. Уколико се то уради, више, упркос њиховим називима неће постојати недоумица око читалишта, народне књижнице и читаонице и јавне библиотеке око чега се, на нашим просторима, упркос томе што постоје прецизни параметри за разликовање у научним и стручним круговима расправља и данас.

¹⁸⁴Месић, „Narodne biblioteke u Jugoslaviji : disertacija“: 188

¹⁸⁵Исто

дисертације, подаци су тачни ако се посматра рад на професионализацији делатности и, у оквиру ње, оснивање Друштва југословенских библиотекара и сарадња са појединим библиотекарским друштвима и међународним удружењем библиотекара.

Године 1925. донесен је нови Закон о штампи (са изменама и допунама из 1929. године¹⁸⁶), у оквиру кога је дефинисан и начин расподеле обавезног примерка, који је, чак и данас од значаја за израду националне библиографије, али и попуњавање библиотечког фонда.

За образовање библиотечког кадра значајна су Правила о полагању државног стручног испита за прелаз чиновника Народне библиотеке у Београду из приправних у помоћне групе¹⁸⁷ која су донета 1928. године. Године 1929, у *Службеним новинама Краљевине Југославије*¹⁸⁸ објављена су Правила о полагању државног испита за чиновнике у библиотекама (9. фебруара), која се односе на допуну претходних правила. Предвиђено је да се она односе и на запослене у Свеучилишној библиотеци у Загребу и Универзитетској библиотеци у Београду.¹⁸⁹ Значај ове допуне, посебно је видљив кроз документацију Друштва југословенских библиотекара,¹⁹⁰ где је, ако се посматра рад запослених у Универзитетској библиотеци у Београду, на основу ње омогућено напредовање у

---

¹⁸⁶Након Прокламације краља Александра Карађорђевића извршене су и измене у Закону о штампи, које су се углавном односиле на начин коришћења одређених публикација.

¹⁸⁷Коста Кумануди, „Правила о полагању државног стручног испита за прелаз чиновника Народне библиотеке у Београду из приправних у помоћне групе“, *Просветни гласник* год. XLIV, бр. 1 (1928): 1-5; о истој теми видети и: Весна Ињац, *Образовање библиотекара у Србији* http://www.cacak-dis.rs/elektronska_izdanja/gb19/27-58-vesna-injac.pdf (преузето 31. 01. 2015); Кићовић, *Историја Народне библиотеке у Београду*

¹⁸⁸Ненад Ђорђевић, *Закони, уредбе и остали прописи Краљевине Југославије издани од 1. децембра 1918. до 31. децембра 1936 : азбучни преглед по предметима, са подацима о обнародовању и са означањем њених посебних издања* (Београд: Издавачко и књижарско предузеће „Геца Кон“ а.д, 1937), 37

¹⁸⁹*Службене новине Краљевине Југославије од 18. фебруара 1929. године* <http://digitalizovanaiizdanja.sluzbenenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/pages/home.xhtml;jsessionid=F6EB3F6C093A17F57AEB22EAB75A2149> (преузето 18. 11. 2015).

¹⁹⁰Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, Документација Друштва југословенских библиотекара.

служби и члановима колектива ове установе. Увидом у штампане радове може се закључити да је библиотечка струка¹⁹¹ описана и у Закону о чиновницима из 1923. године,¹⁹² али је допунама из 1928. и 1929. године добила облик који је омогућио прецизније дефинисање статуса особља запосленог у библиотекама.

Године 1929. извршена је и коначна редакција пројекта Закона о библиотекама.¹⁹³ У њему је посебна пажња посвећена типовима библиотека и њиховом начину организације. Комисију која је извршила редакцију пројекта чинили су: Стева Нешић, Михаило Р. Поповић, Фрањо Фанцев (1882-1943),¹⁹⁴ Милош Ј. Зечевић (1880-1955),¹⁹⁵ Светозар Матић (1887-1975)¹⁹⁶ и Урош Џонић (1887-1968).¹⁹⁷

У Закону се, између осталог, каже „приступајући изради овога пројекта закона о библиотекама, комисија је пошла са гледишта да су библиотеке, и то јавне, неопходно потребне установе којима је задатак да прибирају средства за научне студије и просветни рад.“¹⁹⁸ Такође је истакнут и проблем који и данас прати поједине библиотеке као установе, а то је да захтевају велике издатке, а да корист од њих, у материјалном смислу, није одмах видљива.

---

¹⁹¹Оспособљеност за обављање стручних послова из делокруга рада одређеног министарства. У случају библиотекарства у оквиру Министарства просвете.

¹⁹²Игор Вукоњански, „Развој српске државности и положај државних чиновника“, *Баштина* св. 33 (2012): 322; о истој теми видети и: Кићовић, *Историја Народне библиотеке у Београду*.

¹⁹³АЈ 66, 339, 579 Друштво југословенских библиотекара, Главна управа-Београд (акт број 465/1929 од 19. априла 1929. године); о истој теми видети и: Ковијанић, *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду : 1821-1944. Књ. 3: 1919-1944*; Eva Kodrič-Dačić, *Neuspešni poskusi za sprejem zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji v letih 1929-1935* <http://knjiznica.zbds-zveza.si/index.php/knjiznica/article/view/454> (преузето 01. 09. 2015); Биљана М. Ђурашиновић, „Друштво југословенских библиотекара-деловање и домети“, *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, Год. 13, Бр. 25 (новембар 2014); Кићовић, *Историја Народне библиотеке у Београду*

¹⁹⁴Филолог, историчар књижевности, библиотекар и након завршетка Првог светског рата управник Националне и свеучилиштне књижнице у Загребу.

¹⁹⁵Историчар и књижевник, тадашњи управник Народне библиотеке Србије.

¹⁹⁶Тадашњи помоћник управника Народне библиотеке Србије.

¹⁹⁷Тадашњи управник Универзитетске библиотеке у Београду.

¹⁹⁸АЈ 66, 339, 579 Друштво југословенских библиотекара, Главна управа – Београд

Према закључцима Комисије, у том периоду је постојао велики број библиотека затвореног типа, које су биле доступне ограниченом броју људи.

Запослени у тим установама су најчешће били људи којима то није основно занимање, а није утврђено ни у коликој мери су водили рачуна о фонду библиотеке. Према њиховом мишљењу потребно је успоставити неколико добро уређених и снабдених јавних библиотека, од којих би корист имали сви грађани. У оквиру пројекта је изражена и потреба да самоуправна тела, из сопствених средстава помогну издржавање библиотека, а извршена је и њихова подела на три реда. Први ред чиниле су библиотеке о којима је бринула држава, док су библиотеке другог и трећег реда биле под управом самоуправних тела, тј. области и општина. Поред тога предвиђени је и да се законски обавезу одређене области да са најмање 50.000 динара помогну издржавање „државних“ библиотека на њиховој територији. С обзиром да су се области састојале из свих општина на одређеном простору, као и да су за њих одобравале буџет можемо претпоставити да су неке од библиотека финансиране на тај начин и што је један од најважнији параметара да би их називали јавним. У пројекту се прецизно наводи да се та обавеза примењује у оквиру београдске, шумадијске, нишке и бачке области.¹⁹⁹

Пројектом је било предвиђено и оснивање одељка у оквиру Општег одељења Министарства просвете, које би водило рачуна о библиотекама под његовим надзором.

Што се особља библиотека тиче Комисија је сматрала да управник Народне библиотеке у Београду, треба да се у правима која се односе на исплату личног дохотка изједначи са редовним професором универзитета. Управнике осталих библиотека требало је изједначити са ванредним, а после 25 година службе са редовним професором. У библиотекама првог и другог реда уведена су звања библиотекар и библиотекарског приправника. Библиотекар је могао да обавља послове шефа одељења, израде библиографије, стручне обраде грађе, израде каталога и припреме публикација за повезивање. Требало је да има факултетско образовање, да говори неколико страних језика и положен стручни испит из библиотекарства. Библиотекарски приправници су према одредбама у предлогу

---

¹⁹⁹Побројане су само области које су се налазиле на територији Србије.

Закона особе са факултетском дипломом, које након трогодишње службе и положеног стручног испита стичу право на звање библиотекара. Поред њих било је предвиђено и да у оквиру библиотеке раде и манипуланти, тј. руковооци и служитељи. Манипуланти су одређени да обављају послове смештаја публикација у полице по одређеној сигнатури, да брину о томе да се свака налази на свом месту, да их пронађу када то затражи служитељ и да их одложи на одређено место када је корисник врати, да корисника подучи како да напише реверс и користи каталоге и да брине о кућном реду у читаоници. Служитељи су водили рачуна о чистоћи просторија и доносили су и односили публикације корисницима. За манипуланте и служитеље није одређена стручна спрема за обављање посла, али су служитељи морали бити писмени и познавати оба писма. Одређено је да се и у библиотекама првог реда формира посебно административно одељење, под управом секретара и надзором управника или његовог помоћника. У оквиру овог одељења су, поред секретара радили писари и дактилографи, а обављали су послове библиотечке преписке, бригу о инвентару установе и утрошку финансијских средстава. На крају пројекта чланови Комисију су закључили да „библиотеке, ако се хоће да оне буду од стварне користи науци и просвети, морају се старати да пажљиво прате развој науке и књижевности, да набаве и да имају све научне и књижевне списе од вредности и значаја.“²⁰⁰

О Закону, који је 1929. године предала комисија коју је одредило Министарство просвете расправљало се и током следећих година због примедби министара правде и финансија. Након извршених допуна предат је Врховном законодавном савету, који га није усвојио после чега су одредили свог члана да изради нови пројекат. „Упечатљиво је сведочанство Милоша Л. Зечевића, управника Народне библиотеке у Београду: (...) Он је у приличној мери изменио предлог који је Врх. зак. савету био поднесен од стране Министарства просвете. Овај његов пројекат претресан је на пет састанака секције Врх. зак. савета и усвојен је са неким изменама. Овим изменама знатно је промењен комисијски пројекат, а и пројекат Министарства просвете. Промењена је скоро сасвим и основна мисао првобитног пројекта. Према упутствима, добијеним од

---

²⁰⁰АЈ 66, 339, 579 Друштво југословенских библиотекара, Главна управа – Београд

Министарства просвете, комисија је својим пројектом хтела да одреди задатак, обим, начин оснивања и издржавања свих библиотека у држави. Врховни законодавни савет задржао се само на јавним библиотекама које, као посебне установе, оснивају и издржавају државе и бановине. Према томе избачене су све одредбе о библиотекама које оснивају општине, поједине установе или удружења и приватна лица, а тако исто и оне одредбе које се тичу семинарских и других библиотека на универзитетима. Што се тиче Народне библиотеке у Београду, Врховни законодавни савет предложио је влади да се она споји са Универзитетском библиотеком у Београду под новим именом – ‘Универзитетска и народна библиотека у Београду’ – и да се тако потпуно изједначи са истоименим библиотекама у Загребу и Љубљани. За случај да влада не прихвати овај предлог о спајању, Врховни законодавни савет предложио је да се садашња Народна библиотека у Београду назове ‘Државна народна библиотека’,²⁰¹ па је њен задатак и обим рада прописао исто онако како је прописано у чл. 2 садашњег закона о Народној библиотеци. У оба случаја Народна библиотека би сасвим прекинула сарадњу, и иначе танку везу, са С.К.Академијом и дошла би само под надзор министра просвете.²⁰² Врховни законодавни савет је овај пројекат доставио Министарству просвете, али он није постао законски обавезујући.

Од стручних организација, проблемом законског регулисања, у периоду између два светска рата бавило се и Друштво југословенских библиотекара, које је основано 1931. године. На Конгресима који су одржани 1931. и 1937. године расправљало се, између осталог, и о доношењу Закона о јавним библиотекама, као и прецизирању одредби које се односе на обавезни примерак у Закону о штампи. Законом није било прецизно регулисано шта се доставља као обавезни примерак, па је затражено да се законским путем дају објашњења чланова 7. и 8, тако да се под именом новина и повремених списа обухвате све штампане ствари, независно од штампарске технике. То је било значајно и за израду југословенске библиографије и у ту сврху предложено је да се оснује заједнички одбор који би саставио упутства за њену израду.

---

²⁰¹ Да је предлог усвојен имали бисмо још једну терминолошку недоумицу око назива националне библиотеке.

²⁰² Драган Бараћ, *Право у области књиге* (Београд: Народна библиотека Србије, 2014), 90

Посебна пажња дата је већ поменутом Закону о јавним библиотекама, а учесници су истакли да је потребно да се, у сарадњу са надлежним органима, унесе законска одредба о обавезном оснивању и изградњи јавних комуналних библиотека, како у градским, тако и у сеоским општинама. Марија Илић – Агапова истакла је да треба обратити пажњу и на њихов развој, као и да би у оквиру законског дефинисања у одбору требало да учествује и представник који се бави проблемима овог типа библиотека, што је и урађено када је београдска секција у одбор за питања која су се односила на Закон о библиотекама одредила: Михаила Подолског, Милицу Војиновић и Марију Илић-Агапову.²⁰³ Требало је да они обављају посао уз сарадњу са ранијим члановима Комисије: Урошем Џонићем и Милошем Л. Зечевићем. Од министра просвете је затражено и да Закон буде израђен уз сарадњу Друштва југословенских библиотекара.

Предлогом Закона о јавним библиотекама дефинисано је да су јавне библиотеке под надзором Министарства просвете и да се оснивају да помажу научни и просветни рад. У оквиру њега извршена је и подела јавних библиотека на државне и самоуправне. Предвиђено је да се државне библиотеке оснивају краљевским указом на предлог надлежног министарства, а издржава их држава, док се самоуправне оснивају одлуком самоуправних власти по одобрењу Министарства просвете. Издржавање самоуправних библиотека било је из буџета самоуправних тела, а висина кредита одређивала се уредбом.

Према претходно наведеном може се уочити да није извршено јасно разграничење према типовима библиотека. Према одредбама овог Закона „јавним“ библиотекама сматране су и Државне библиотеке (Народна библиотека Србије, Национална и свеучилишна библиотека у Загребу, Универзитетска библиотека у Београду) и остале библиотеке које је основала држава. Према типу библиотека јавним, у савременом смислу, како је дефинисано у оквиру овог Закона могле су се сматрати самоуправне библиотеке, које „прикупљају и што ширем читалачком кругу стављају на расположење дела са забавном, научном и поучном садржином у циљу подизања опште народне просвете, умног, моралног

---

²⁰³Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, Записник седнице Главне управе Друштва југословенских библиотекара (1931-1939) (Записник са Пете седнице Главне управе ДЈБ од 1. марта 1933. године)

и професионалног развитка ових народних редова.²⁰⁴ Законом је био предвиђен и начин рада самоуправне библиотеке. У складу са тим за управника самоуправне библиотеке која је имала више од 30.000 свезака могло је бити постављено лице са високом стручном спремом, положеним библиотекарским државним испитом и најмање осам година рада у државним или органима локалне самоуправе. Постављала га је надлежна самоуправни власт, као и остало особље на његов предлог. Надлежност и плате управника и осталог особља одређивала је самоуправни власт. Након избора управник је био у обавези да надлежним самоуправним органима пошаље правилник на одобрење. У оквиру прелазних наређења било је предвиђено да библиотеке које из надлежности државе прелазе у надлежност самоуправа, остају на државном буџету још годину дана након доношења Закона и морају припремити све што је потребно за то. Локалне самоуправе су у оквиру сопственог буџета одређивале суму потребну за издржавање и функционисање библиотека. Да је овај Закон усвојен и Народна библиотека у Крагујевцу и Народна библиотека у Нишу биле би у статусу као и све остале јавне библиотеке у Србији између два светска рата, односно биле би финансиране из буџета општине.

Пројекат Друштва који се односио на Закон о јавним библиотекама упућен је Министарству просвете 4. јануара 1936. године. Разлика у односу на друге пројекте сличне садржине била је у томе што је израђен уз сагласност свих секција Друштва. Увидом у документацију Друштва југословенских библиотекара²⁰⁵ утврђено је да је у предлозима београдске секције акценат на улози Министарства просвете тј. државе, која преко власти које их издржавају врши надзор над библиотекама што се поклапа са чланом 3. Закона о Народној библиотеци из 1901. године којим је дефинисано да се јавне библиотеке могу оснивати, по угледу на Народну библиотеку краљевим указом на предлог министра просвете у границама државног буџета. Анализом предратних законских аката утврђено је да су предлози у оквиру Закона о библиотекама били

---

²⁰⁴АЈ 66, 339, 579 Друштво југословенских библиотекара, Главна управа – Београд

²⁰⁵Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, Документација Друштва југословенских библиотекара (1937-1938), кутија 3 (Предлози нацрта закона београдске и загребачке секције; Закон о Народној библиотеци из 1901. године)

усклађени са праксом области које су након Првог светског рата постале део Краљевине. За територију Србије²⁰⁶ то су Закон о окружним, среским и општинским буџетима од 31. јануара 1901. године, Закон о општинама од 5. јуна 1903. године и Закон о уређењу округа и срезова од 18. марта 1905. године. Према Закону из 1905. године дефинисано је да „општине су самоуправне у општинским пословима, али као делови државне целине подлежу надзору државних власти по одредбама овог закона. [...] Прегледом законских прописа, који су регулисали живот и рад општине, одмах се запажа да је надзор широк и велик. За прирез, за буџет, за зајам, за отуђење имовине, за куповину непокретности уопште, готово за сва акта економско-финансијске природе, тражено је одобрење државне финансијске власти или Државног савета а у неким случајевима и одобрење Народне скупштине. Из овог излази, да је власт Министарства финансија над радом општине била велика, или, да је самосталност локалних органа била ограничена.“²⁰⁷

За разлику од тога чланови загребачке секције такође су истицали да су јавне библиотеке под надзором Министарства просвете, али су их много прецизније дефинисали (као државне и самоуправне), што је унето и у коначну верзију Закона о јавним библиотекама. У документацији Друштва југословенских библиотекара²⁰⁸ налази се и податак да је 24. јануара 1937. године тадашњи секретар Друштва предао ресорном чиновнику Министарства просвете копију

---

²⁰⁶Године 1866, када је у Крагујевцу основана прва јавна библиотека код Срба, донет је и Закон о устројству општина и општинских власти. На основу Закона, о буџету се изјашњавао општински одбор који га је предлагао надзорној власти, тј. окружном начелнику на одобрење, као и о завршном рачуну који му се такође упућивао на одобрење ако није био већи од 2.000 динара, а ако јесте на преглед Главној контроли. Самоуправа општине огледала се у избору општинских органа, а у финансијском погледу зависила је од надлежних власти. – Детаљније видети у: Радован М. Драшковић, *Наше општинске финансије* (Београд: Штампарија „Јединство“, 1931)

²⁰⁷Бранко Бастајић, *Финансије општинских самоуправа с нарочитим погледом на општинске самоуправе у Југославији* (Нови Сад: б.и, 1941), 44-45

²⁰⁸Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, Документација Друштва југословенских библиотекара (1937-1938), кутија 3 (Извештај Главне управе Друштва југословенских библиотекара о раду од 25. маја 1937. године до 6. фебруара 1938, документ бр. 72 од 28. јануара 1938. године)

овог Закона, како би се придружио акту који је примљен 11. јануара 1936, а изгубљен је.

Иако је, „ (...) у Финансијском закону за 1939/40. годину Господин Министар просвете добио и овлашћење да може донети уредбу о јавним библиотекама, са законском снагом, - али су то сада омеле унутрашње и спољне прилике, и тако тај Закон, толико потребан нашој општој просвети, још није донет.²⁰⁹ То се може потврдити кроз архивску грађу где је, у оквиру амандмана на Финансијски закон из 1938/39. године сачуван документ,²¹⁰ у коме је на основу нових одредби министру просвете дато овлашћење да по одобрењу Министарског савета пропише Уредбу о библиотекама, са законском снагом. Такође је било предвиђено да се, у оквиру текста уредбе регулишу уређење и сви односи библиотека на територији Краљевине, положај и припадности службеника библиотеке, а њоме се могао мењати и Закон о чиновницима.

У *Службеним новинама Краљевине Југославије*, бр. 74-XXI од суботе 1. априла 1939. године²¹¹ у оквиру Службеног дела написано је да у име његовог величанства Петра II по милости Божијој и вољи народној краља Југославије краљевски намесници објављују, да су:

Народна скупштина Краљевине Југославије сазвана указом од 10.октобра 1938. године у ванредан сазив за 16 јануар 1939. године, на свом XIV редовном састанку, одржаном 14 марта 1939. године, у Београду и Сенат Краљевине Југославије сазван указом од 10 октобра 1938. године у ванредан сазив за 16 јануар 1939 године, на своме VI редовном састанку, одржаном 23 марта 1939 године у Београду, решили и да смо ми потврдили и проглашујемо:

Финансијски закон за 1939/40. који гласи:

В. Министарство просвете

Члан 41

---

²⁰⁹Милица Војиновић, „Друштво југословенских библиотекара“, *Гласник Народне библиотеке : годишња библиографија Народне библиотеке и извештаји о раду* Год. 1, св. 3-4 (1940): X-XII.

²¹⁰AJ 66, 469, 739 Министарство финансија

²¹¹AJ 70, 3, 9 Фонд Министарства финансија Краљевине Југославије, Генерална дирекција, односно одељење државног рачуноводства и буцета

Овлашћује се Министар просвете да по одобрењу Министарског савета:

7. в.) пропише уредбу са законском снагом о библиотекама.

За јавне библиотеке значајан је податак који је дат у петогодишњем извештају о раду Библиотеке и музеја општине града Београда²¹² према коме је 26. децембра 1931. године израђен нацрт законских чланака о јавним општинским библиотекама. Он је предложен Народној скупштини Краљевине Југославије, али у доступној архивској грађи²¹³ није пронађена потврда да је и одобрен.

„Нацрт чланака гласи: -

Члан 1. Све Општине у нашој држави, градске и сеоске, дужне су с даном ступања на снагу овога закона, основати своје Библиотеке, које ће бити уређене према општем типу Јавних комуналних библиотека и у којима ће сваки припадник дотичне општине моћи добити све потребне књиге на читање и које ће са своје стране активно радити на: стварању, развијању и ширењу љубави према књизи и на општем просветном програму дотичне општине.

Члан 2. Све су Општине дужне у својим буџетима предвидети потребне кредите за: оснивање, издржавање и даљи напредак својих Библиотека. Висина кредита мора одговарати броју становника дотичне општине и стајати у односу са општом висином њезиног буџета. Општине су исто тако дужне предвидети потребне кредите за: издржавање и подизање просторија библиотеке, за набавку намештаја, за издржавање особља библиотеке, које не сме бити оптерећено другим пословима и чији број, стручност и знање у сваком случају морају бити толико, да се омогући Уређење и стручно вођење Библиотека на активним принципима.

Члан 3. Уредбу о пословању комуналних библиотека прописаће свака Општина за себе према својим конкретним приликама и потребама, имајући у виду истакнуте принципе рада јавних комуналних библиотека, њихове задатке и утврђену праксу већ постојећих комуналних библиотека.

---

²¹²*Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б 1929-1934*

<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=106&from=pubindex&dirids=7&lp=1> (преузето 8. 09. 2014)

²¹³АЈ 72, 27, 105 Фонд Народне скупштине Краљевине Југославије, Министарство унутрашњих послова; АЈ 72, 27, 106 Министарство унутрашњих послова

Члан 4. Савез градова стараће се, да поједине комуналне библиотеке шаљу годишње извештаје свог пословања Управи Јавне комуналне библиотеке у Београду ради научне обраде целокупног рада Комуналних библиотека у нашој држави.

Члан 5. Ради што успешнијег спровођења овог програма давања стручних савета и међусобно помагање Комуналне библиотеке могу основати свој Савез Комуналних библиотека Краљевине Југославије.²¹⁴

Рад јавних библиотека између два светска рата дефинисан је правилима која су утврђена у прва три члана претходно наведеног текста и пре доношења предлога овог закона. На основу тога може се закључити да је рад овог типа установа законски одређен и пре уједињења. У оквиру Савеза градова, у периоду између два светска рата организовано је неколико конференција²¹⁵ на којима се расправљало о проблемима општинске управе, али према доступним подацима Савез комуналних библиотека Краљевине Југославије није основан.

Увидом у архивску грађу²¹⁶ утврђено је да су у Народној скупштини Краљевине Југославије усвојена два документа у којима се, у појединим члановима спомиње начин рада општине, а односе се на библиотеке. У члану 1. Закона о општинама,²¹⁷ који је усвојен 23. фебруара 1933. године пише да су општине самоуправна тела, и правна лица по јавном и приватном праву, а у члану 75, алинеја б: да делокруг општине обухвата све послове који се тичу непосредно интереса општинске заједнице, а односе се на економски, културни и социјални поредак у општини. Нарочито спадају овамо у потребном обиму: ширење и унапређивање народне просвете (подизање школа, оснивање књижница, читаоница, господарских течајева, течајева за домаћице, аналфабетских течајева, просветних друштава, приређивање просветних предавања).

---

²¹⁴*Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б 1929-1934*

²¹⁵Подаци о томе могу се пронаћи у часопису *Општинске новине*.

²¹⁶АЈ 72, 27, 105 Министарство унутрашњих послова; АЈ 72, 27, 106 Министарство унутрашњих послова

²¹⁷АЈ 72, 27, 105 Министарство унутрашњих послова

Законом о градским општинама, који је донет 1934. године²¹⁸ у члану 86 истакнуто је: градским статутом може се одредити да се послови по појединим гранама градске самоуправе привредне и социјално-културне природе или надзор над њима, или вршење појединог посла може поверити посебним управним одборима, у која се могу бирати и лица која нису чланови градског већа. Ови одбори раде по упутствима и под одговорношћу претседника градске општине. Један од одбора био је, у појединим јавним библиотекама у периоду између два светска рата и Одбор за библиотеку или Одбор за библиотеку и музеј.

У вези са избором државних службеника, у члану 101 каже се да сви правни и стручни референти морају имати најмање исту школску или стручну спрему као и државни службеници одговарајуће струке. Овај члан указује на то да су законски акти на нивоу општине били усклађени са законима Краљевине.

За развој библиотечке делатности је, поред законске регулативе било неопходно и постојање стручног и сталешког удружења, које би утицало на положај струке и запослених у оквиру одређеног друштва. У оквиру тога су, као и у оснивању јавних библиотека предњачиле земље енглеског говорног подручја, а овакав начин организовања је као резултат имао и оснивање Међународне федерације библиотекарских удружења двадесетих година прошлог века. О историјском развоју појединих библиотекарских и међународног удружења биће више речи у тексту који следи.

---

²¹⁸АЈ 72, 27, 106 Министарство унутрашњих послова

2.1.2. Удружења библиотекара као један од предуслова професионализације делатности

Крајем 19. века, са професионализацијом библиотечке делатности указује се потреба за оснивањем појединачних струковних и сталешких удружења. Свако од њих развијало се у складу са концепцијама посленика у одређеној делатности, а у том контексту ни библиотекарство није било изузетак. Прво је, 1876. основано Америчко и годину дана касније Британско удружење библиотекара. Након њих, у периоду до почетка Првог светског рата основани су: Данско удружење библиотекара (1905), Француско удружење библиотекара (1906), Финско удружење библиотекара (1910), Норвешко удружење библиотекара (1913) и Шведско удружење библиотекара (1915); у периоду између два светска рата основани су: Естонско удружење библиотекара (1923) и Литванско удружење библиотекара (1931). Поједина од ових удружења, нарочито у земљама англосаксонског и германског говорног подручја имала су значајан утицај у доношењу законских аката из области библиотекарства, као и на оснивање школа за образовање кадра.

Чланови Америчког и Британског удружења су до 1910. године одржали неколико састанака²¹⁹ који су требали да допринесу оснивању Међународне федерације библиотечких удружења, али то није остварено. „Идеја оснивања међународне федерације библиотекара добила је конкретан облик на Међународном конгресу библиотекара и пријатеља књиге, који је одржан 1926. године у Прагу и у Филаделфији (исте године).“²²⁰ Године 1927 (30. септембра),

---

²¹⁹Johanna L. de Vries, *The History of the International Federation of Library Associations : from its creation to the Second world war 1927-1940 : Master's thesis*

http://www.ifla.org/files/assets/hq/history/history-of-ifla-1927-1940_de-vries_1976.pdf (преузето 14. 07. 2015)

²²⁰Илић-Агапова, *Јавне библиотеке*, 131; о истој теми видети и: Лепосава Чукић и Братислава Јањушевић, „Међународна федерација библиотечких удружења и институција – ИФЛА“, *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 3, бр. 1 (1999); Rudolf Malek, *On the Origin of the International Organisation of Librarians (IFLA) : The Congress of Librarians in Prague 1926* http://www.ifla.org/files/assets/hq/history/malek_ifla-origin_libri_1970.pdf (преузето 14. 07. 2015)

поводом педесетогодишњице оснивања Британског удружења библиотекара, у Единбургу је основана Међународна федерација библиотечких удружења (IFLA),²²¹ иако до одржавања Прве конференције, 1929. године ово име није било у званичној употреби. У периоду до Другог светског рата одржано је укупно дванаест годишњих конференција,²²² на којима се, између осталог расправљало о питањима библиотечке статистике, библиографија, образовања библиотекара итд. Може се рећи да је оснивање Међународне федерације библиотечких удружења допринело повезивању библиотека и библиотекара свих типова библиотека, омогућило размену идеја, која је пре установљења Федерације била ограничена на круг људи у оквиру националних библиотекарских удружења што је смањивало могућност размене искуства и упознавања са праксом библиотекарства различитих земаља. У прилог томе говори и чињеница да су: „1930. године чланице IFLE биле двадесетчетири националне организације из двадесет земаља, 1935. године, тридесетчетири организације из двадесетпет земаља, док је 1939. године њихов број достигао четрдесетједну организацију из тридесетједне државе, укључујући две међународне групе.“²²³

У групу држава које су, у периоду између два светска рата основале библиотекарско удружење убраја се и Краљевина Југославија, а његова делатност биће детаљније објашњена у тексту који следи.

---

²²¹The International Federation of Library Associations.

²²²Конференције су одржане у: Риму (1928), Риму, Фиренци и Венецији (1929), Стокхолму (1930), Челтенхаму (1931), Берну (1932), Чикагу и Авињону (1933), Мадриду (1934), Мадриду и Барселони (1935), Варшави (1936), Паризу (1937), Бриселу (1938), Хагу и Амстердаму (1939).

²²³*IFLA's First Fifty Years: a reprise* http://www.ifla.org/files/assets/hq/history/ifla_first_50_reprise.pdf (preuzeto 14. 07. 2015) (prevod B.Đ)

2.1.2.1. Друштво југословенских библиотекара – прво домаће струковно и сталешко удружење

Друштво југословенских библиотекара основано је 1931. године, иако је одлука о томе донесена на београдској конференцији библиотекара која је одржана 20. новембра 1929. године.²²⁴ На предлог библиотекара Универзитетске библиотеке у Београду Милице Војиновић²²⁵ и Љубице Марковић,²²⁶ које су обишле библиотеке истог типа у Загребу и Љубљани сазива се конференција библиотекара Универзитетске библиотеке и Народне библиотеке у Београду, на којој је прихваћена идеја о оснивању сталешког и струковног удружења

---

²²⁴Састанку су присуствовали тадашњи запослени у библиотекама: Милош Ј. Зечевић, управник Народне библиотеке у Београду; Урош Џонић, управник Универзитетске библиотеке у Београду; Светозар Матић, помоћник управника Народне библиотеке у Београду; Душан Богосављевић, библиотекар Универзитетске библиотеке у Београду; Вукосава Николић, писар Народне библиотеке у Београду; Десанка Начић; Јелица Марић, руковалац Народне библиотеке у Београду; Радмила Чолаковић, писар Народне библиотеке у Београду; Софија Суботић, писар Народне библиотеке у Београду; Јелица Живковић, писар Народне библиотеке у Београду; Викторија Ковачевић, учитељица; Тихомир Мијушковић, руковалац Народне библиотеке у Београду; Александар Паришек; Михаило Подољски; Радомир Радовановић; Павле Стефановић, писар Универзитетске библиотеке у Београду; Људмила Михаиловић, писар Народне библиотеке у Београду; Милица Војиновић, писар Универзитетске библиотеке у Београду и Љубица Марковић, писар Универзитетске библиотеке у Београду. Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1929-1930, 1931-1933, кутија 1)

²²⁵Завршила је Филозофски факултет универзитета у Београду 1923. године. Приправник Универзитетске библиотеке у Београду од 10. августа 1926. године; државни библиотекарски испит положила је 1929. године; од 1931. године књижничар Универзитетске библиотеке у Београду; дугогодишњи секретар Друштва југословенских библиотекара. (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1931-1941, кутија 5)

²²⁶Приправник Универзитетске библиотеке у Београду од 10. августа 1926. године; државни библиотекарски испит положила је 1929. године; од 1931. године књижничар Универзитетске библиотеке у Београду. (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1931-1941, кутија 5)

библиотекара. Накнадно је посебна радна група израдила предлог правила Друштва и послала их на усвајање.

Правила Друштва југословенских библиотекара,²²⁷ усвојена су од стране Министарства унутрашњих послова (1930. године) и Министарства просвете (1930. и 1931. године). Задатак Друштва, како је дефинисано Правилима,²²⁸ био је рад на унапређењу библиотекарства у Краљевини Југославији које ће на тај начин успешније помагати науку и просвету. Радило је по Закону о удружењима, зборовима и договорима, који је објављен у *Службеном листу Краљевине Југославије* од 28. септембра 1931. године.²²⁹

Након конституисања Друштва, у сврху утврђивања стања библиотека у Краљевини одређено је да Милица Војиновић и Светозар Матић израде анкету (Прилог 21) која би била прослеђена банским управама, Министарству и општинама великих градова. Да је ова акција у потпуности спроведена, данас бисмо имали тачан списак и број свих типова библиотека у Краљевини Југославији.²³⁰

---

²²⁷АЈ 66, 339, 579 Друштво југословенских библиотекара, Главна управа – Београд; о истој теми видети и: АЈ 66, 338, 574 Народна библиотека Београд; Ковијанић, *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду : 1821-1944. Књ. 3: 1919-1944*; Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара, 1929-1930, 1931-1933, кутија 1.

²²⁸Након другог конгреса Министарство унутрашњих послова одобрило је нова правила према којима је требало извршити реорганизацију Друштва. (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1937-1938, кутија 3, Извештај Главне управе Друштва југословенских библиотекара о раду од 25. маја 1937. године до 6. фебруара 1938. године, документ број 72 од 28. јануара 1938. године)

²²⁹Љубинка Башовић, „Друштво југословенских библиотекара 1931-1941“, *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* год. 33, бр. 1/6 (1981): 62; Имовина Друштва југословенских библиотекара, предата је након Другог светског рата, решењем Савета за науку и културу Владе ФНРЈ Савезу друштава библиотекара ФНРЈ (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара, Записник седнице Главне управе ДЈБ (1930-1939), решење Министарства унутрашњих послова ФНРЈ бр. 42428 од 12. априла 1951. године и решење Савета за науку и културу Владе ФНРЈ бр. 4854 од 3. маја 1951. године)

²³⁰Пошто је, на основу уредбе уведена такса за слање докумената, а на молбу за ослобађање Друштва од њеног плаћања, у време када је израђена анкета још увек није стигао одговор од

Марија Илић – Агапова предложила је да се од Министарства просвете, патријарха и председника општине затражи подршка за рад Друштва,²³¹ као и да у сврху израде Закона о библиотекама чланови Друштва набаве текстове страних закона и проуче их. На њен предлог Управа је одлучила²³² и да Друштво упути предлог Народном представништву и Министарству унутрашњих послова да се у оквиру Закона о градовима и Закона о општинама убаци одредба о оснивању градских библиотека. Овај захтев није у потпуности спроведен, али је кроз Закон о градовима и Закон о општинама дефинисано да су општинске власти, између осталог одговорне и за културне установе које се налазе на њиховој територији.

Као главни циљеви Друштва дефинисани су:

1. праћење развита науке о библиотекарству и њених помоћних грана. У ту сврху у оквиру Главне управе Друштва основана је централна стручна библиотека, а према могућностима и локалне библиотеке у оквиру управа појединих секција;
2. усавршавање чланова и припрема библиотечког подмлатка, преко оснивања библиотекарске школе и организације периодичних националних

Министарства финансија па Марија Илић – Агапова предлаже да се подаци преузму од Министарства просвете (на основу доступних података и они су непотпуни) јер су их раније прикупили. (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара, Записник седнице Главне управе ДЈБ (1931-1939), Записник Друге седнице Главне управе ДЈБ од 9. марта 1932)

²³¹У делегацији која је посетила Министарство, Патријарха и председника општине били су: Светозар Матић, Марија Илић – Агапова и Милица Војиновић; Друштву је стигло и писмо од Светог архијерејског Синода СПЦ са извештајем којим се расписом препоручује свештенству да учествује у оснивању комуналних библиотека. (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара, Записник седнице Главне управе ДЈБ (1931-1939)); документ је коришћен и у: Идризовић, „Патријаршијска библиотека Српске православне цркве 1706-2006“

²³²Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара, Записник седнице Главне управе ДЈБ (1931-1939), Записник Пете седнице Главне управе ДЈБ од 1. марта 1933. године

курсева и предавања. Издавање стручних публикација²³³ и оснивање фонда из кога би се финансирани стручни радови чланова и одлазак на усавршавање у земљи и иностранству;

3. остваривање контакта са сличним организацијама у земљи, као и са меродавним факторима да би се побољшао положај службеника библиотечке струке;
4. рад на издавању годишњака југословенских библиотека, оснивању и ширењу библиотека у земљи и помоћ у њиховом раду;
5. рад на организацији библиотека која треба да буде изведена по прописима и захтевима савремених кретања у струци;
6. рад на стандардизацији библиотечких послова;
7. остваривање међубиблиотечке сарадње;
8. давање стручног мишљења у погледу питања библиотека и библиотечког кадра;
9. учешће на међународним конгресима библиотекара и одржавање везе са стручним организацијама библиотекара у иностранству.

Друштво југословенских библиотекара састојало се од: редовних чланова; ванредних чланова; чланова помагача; чланова утемељивача; чланова добротвора и почасних чланова. Имало је своје секције у Београду, Загребу, Љубљани и Новом Саду.²³⁴ За разлику од осталих секција, на основу сачуване документације

---

²³³Предложено је да се конституише Одбор за израду плана часописа у који би ушли: Милица Војиновић, Љубица Марковић, Марија Илић-Агапова, Светозар Матић, Урош Џонић и Павле Стефановић, што је и одобрено. Од секција у Загребу и Љубљани тражено је да предложе своје кандидате. (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара, Записник седнице Главне управе ДЈБ (1931-1939), Записник Друге седнице Главне управе ДЈБ од 9. марта 1932. године)

²³⁴Чланови управе секције били су: Каменко Суботић, библиотекар Матице српске у Новом Саду (председник), Александар Поповић и Трива Милитар; Каменко Суботић је већ 6. октобра 1931. године, због болести предао дужност Александру Поповићу. (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара, 1929-1930, 1931-1933, књига 1, допис Друштва југословенских библиотекара од 9. јуна 1931. године и одговор на исти)

Друштва југословенских библиотекара није могуће прецизније утврдити које су биле активности секције у Новом Саду.

Органи Друштва делили су се на централне које су чинили: Конгрес, Главна управа и Надзорни одбор и локалне које су чинили: Скупштина чланова секције, Управа секције и Повереништва²³⁵ за територије секција и за поједина места.

У оквиру рада Друштва југословенских библиотекара одржана су два конгреса: први 1931. у Загребу и други 1937. године²³⁶ у Београду.

У оквиру Првог конгреса изабран је управни одбор који су чинили: Урош Цонић, Марија Илић-Агапова, Љубица Марковић, Светозар Матић,²³⁷ Павле Стефановић,²³⁸ др Иван Суботић,²³⁹ Милица Војиновић. Сви су били чланови београдске секције Друштва. За њихове заменике именовани су: Људмила Михаиловић,²⁴⁰ Иванка Пилетић,²⁴¹ Радмила Чолаковић,²⁴² Бранко Милаковић,²⁴³ др Марио Крмпотић,²⁴⁴ Петар Драцински,²⁴⁵ др Михаило Стојановић.²⁴⁶ Поред

---

²³⁵Ђорђе Пејановић, библиотекар Српског просветно-културног друштва „Просвјета“ у Сарајеву даје свој пристанак за организацију повереништва у оквиру Дринске бановине (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара, 1929-1930, 1931-1933, кутија 1, седница од 30. јуна 1931. године)

²³⁶Резолуцијом са Другог конгреса чланова Друштва југословенских библиотекара наложено је управи Друштва југословенских библиотекара, да у вези са радом библиотека предвиди питање обавезног оснивања јавних комуналних (градских и сеоских) библиотека на економској бази самоиздржавања или доходака из самоуправних бановинских пореских такси; да Друштво поради на организовању сеоских читаоница и покретних библиотека и да стручним саветима потпомаже рад већ постојећих популарних библиотека које не располажу стручним особљем. (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1931-1941, кутија 5)

²³⁷Тадашњи помоћник управника Народне библиотеке у Београду.

²³⁸Тадашњи асистент Универзитетске библиотеке у Београду.

²³⁹Тадашњи секретар Министарства спољних послова у Београду.

²⁴⁰Тадашњи писар Народне библиотеке у Београду.

²⁴¹Тадашњи писар Народне библиотеке у Београду.

²⁴²Тадашњи писар Народне библиотеке у Београду.

²⁴³Тадашњи писар Народне библиотеке у Београду.

²⁴⁴Тадашњи библиотекар Министарства социјалне политике и народног здравља.

²⁴⁵Тадашњи библиотекар Министарства саобраћаја.

²⁴⁶Тадашњи библиотекар Министарства спољних послова.

чланова београдске секције било је изабрано пет чланова загребачке и три члана љубљанске секције са заменицима.

На Другом конгресу југословенских библиотекара извршен је и избор нових чланова Главне управе: Урош Џонић, председник, др Јосип Бадалић (1888-1985),²⁴⁷ подпредседник, Милица Војиновић, секретар и Иванка Пилетић,²⁴⁸ благајник. Чланови Надзорног одбора: Драгослав Илић,²⁴⁹ др Јанко Шлебингер (1876-1951),²⁵⁰ др Елза Кучера (1883-1972).²⁵¹

Чланови друштва били су и: Милица Продановић (1897-1992),²⁵² Ева Верона (1905-1996),²⁵³ Ђорђе Радојичић (1905-1970),²⁵⁴ др Мелита Пивец-Стеле (1894-1973)²⁵⁵ и други.

Образовање библиотечког кадра било је, услед непостојања библиотечке школе једна од важнијих функција у раду Друштва. У ту сврху, одржано је неколико реферата и предавања,²⁵⁶ првенствено у оквиру Београдске секције:

1. циљеви, организација и добротворни рад Карнегијеве задужбине за међународни мир, предавање Данице Јанковић;
2. библиотеке и библиотечко особље, предавање Љубице Марковић;
3. живот и рад Јована Томића, управника Народне библиотеке у пензији, предавање Уроша Џонића²⁵⁷;

---

²⁴⁷Тадашњи књижничар Националне и свеучилишне библиотеке у Загребу.

²⁴⁸Тадашњи библиотекар Народне библиотеке у Београду.

²⁴⁹Тадашњи управник Народне библиотеке у Београду.

²⁵⁰Тадашњи управник Државне библиотеке у Љубљани.

²⁵¹Тадашњи књижничар Националне и свеучилишне библиотеке у Загребу.

²⁵²Председник Библиотекарског друштва Србије (1947-1956), главни уредник часописа *Библиотекар* (1948-1961), управник Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ (1944-1961).

²⁵³Библиотекар Националне и свеучилишне књижнице у Загребу, главна уредница часописа *Вјесник библиотекара Хрватске*, писац монографије *Правила за израду абецедног каталога* која се умногоме користи и данас.

²⁵⁴Историчар књижевности, библиотекар Народне библиотеке Србије (1934-1945).

²⁵⁵Историчар, библиотекар Националне и универзитетске библиотеке у Љубљани.

²⁵⁶За поједина предавања у доступној грађи нису пронађени подаци.

4. о међународној организацији библиотечких друштава, предавање Марије Илић-Агапове²⁵⁸;
5. о часопису *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, предавање Бранка Милаковића²⁵⁹;
6. о обавезно примерку штампе на страни и код нас, предавање Михаила Подољског²⁶⁰;
7. о стању бугарских библиотека, предавање Ранка Младеновића²⁶¹;
8. о руско-српској библиографији А. Погодина, предавање Људмиле Михаиловић;
9. о књизи Марије Илић – Агапове *Јавне библиотеке*, предавање Љубице Марковић;
10. неколико примедба на библиографију Г. Никетића, предавање Смиље Мишић;
11. саобраћајна библиографија, предавање Драгомира Арнаутовића;
12. наше библиотеке са погледом на њихово уређење, предавање Љубице Марковић;
13. критички преглед једне библиографије о св. Сави, предавање др Ђорђа Радојичића;
14. један наш роман о Константину Филозофу (Св. Тирилу, цариградском библиотекару IX века), предавање Смиље Мишић;
15. одредница код анонима, предавање Надежде Петровић;
16. организација набавке књига, предавање др Цвете Јоба;
17. Варшавски библиотекарски конгрес, реферат др Цвете Јоба;

---

²⁵⁷Предавање одржано 17. јануара 1933. године (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1929-1930, 1931-1933, кутија 1)

²⁵⁸Предавање одржано 18. фебруара 1933. године (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1929-1930, 1931-1933, кутија 1)

²⁵⁹Предавање одржано 18. фебруара 1933. године (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1929-1930, 1931-1933, кутија 1)

²⁶⁰Предавање одржано 21. априла 1933. године (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1929-1930, 1931-1933, кутија 1)

²⁶¹Предавање одржано 26. октобра 1933. године (Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1929-1930, 1931-1933, кутија 1)

18. библиотеке у Бугарској, предавање Љубице Марковић;
19. Јоца Вујић, велики добротвор Универзитетске библиотеке у Београду, предавање Уроша Џонића;
20. пут у Америку и утисци о америчком библиотекарству, реферат др Јосипа Бадалића;
21. Павле Поповић, професор Универзитета, предавање Уроша Џонића.

Министар просвете²⁶² тражи од председника Министарског савета да се из буџета издвоји 2.500 динара за Друштво југословенских библиотекара у Београду које би средства искористило за упис у Међународну федерацију библиотечких удружења што је и одобрено. Овом писму претходило је писмо Друштва југословенских библиотекара, секција Београд од 20. маја 1931, да до сада Друштво није могло учествовати као пуноправни члан, на међународним састанцима зато што није положило годишњи улог. Пошто је Друштво слабог материјалног стања моли Министарство да из кредита који им стоји на располагању издвоји средства за ову сврху. Документ су потписали Светозар Матић, помоћник управника Народне библиотеке, Миодраг М. Пешић, руковалац Народне библиотеке, Милица Војиновић, писар Универзитетске библиотеке у Београду и Милица Продановић, писар Националне и свеучилишне књижнице у Загребу.

Године 1932. Друштво југословенских библиотекара приступило је Међународној федерацији библиотечких удружења, а исте године делегат Друштва др Мелита Пивец-Стеле из Љубљане и члан делегације Марија Илић-Агапова присуствовале су годишњој конференцији.²⁶³ На конференцији 1935. године, као делегат је присуствовао др Јосип Бадалић, а члан је био Драгомир Арнаутовић из београдске секције.

---

²⁶²АЈ 66, 468, 737 Председништво Министарског савета (документ бр. 24514 од 28. маја 1931. године); Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација Друштва југословенских библиотекара 1929-1930, 1931-1933, кутија 1.

²⁶³На истој конференцији почела је са радом Секција за јавне библиотеке, а Друштво југословенских библиотекара, са својим представником може се сматрати једним од оснивача.

На позив Америчког удружења библиотекара др Јосип Бадалић је, као тадашњи председник Друштва боравио два месеца у Америци и упознао се са радом библиотека. Године 1937. библиотекар Универзитетске библиотеке у Београду Милица Војиновић и Љубица Марковић биле су на двомесечном студијском боравку у Чехословачкој. Реализована је и посета Зофје Кавецке (1888-1971)²⁶⁴ из Универзитетске библиотеке у Познању, која је, по повратку, пренела утиске о боравку и обиласку библиотека у Југославији.

Остварена је сарадња са Међународним институтом за интелектуалну сарадњу (International Institute for Intellectual Cooperation),²⁶⁵ литванским библиотекарима, Међународним друштвом за болничке библиотеке и Међународним одељењем за хемију.

Чланови Друштва били су позвани да учествују на Конгресу за општу документацију. На иницијативу пољских библиотекара разговарало се и о питањима међународне позајмице.

Послати су захтеви за стручне листове на чешком, немачком и француском језику и успостављена сарадња са библиотекарским друштвима у Чехословачкој и Пољској.

Правилима је било дефинисано да Друштво престаје са радом када се за то путем референдума изјасни две трећине уписаних чланова. У том случају имовина би се распоредила на следећи начин: све књиге, које се затекну на дан ликвидације у централној стручној библиотеци Друштва предају се Народној библиотеци у Београду, а за библиотеке појединих секција једној од библиотека на територији секције – према одлуци секцијске управе. Покретна и непокретна имовина Друштва, као и готов новац и хартије од вредности, предавале би се на чување и руковање Министарству просвете. Од њих би се створио „Фонд за стручно образовање и усавршавање библиотекара Краљевине Југославије“ из кога

---

²⁶⁴Доктор филолошких наука, 1936. године одликована је орденом Светог Саве за заслуге у ширењу културе југословенских народа у Пољској, од 1950. до 1958. године била је директор Универзитетске библиотеке у Познању.

²⁶⁵Удружење у оквиру Лиге народа створено након Првог светског рата са циљем промоције идеја и културних достигнућа између истраживача, уметника и научника из различитих земаља. Постојало је од 1925. до 1946. године, када део његових задатака преузима УНЕСКО.

би се издвајала средства за штампање стручних радова из библиотекарства и одлазак у иностранство ради усавршавања у струци.

Од 1931. до 1937. године седиште Главне управе било је у Београду, с изузетком 1936. године, када због оставке председника није радила. Ова Управа је у истом периоду била и управа Београдске секције. У оквиру ње је од 1931. до 1940. године одржано осам скупштина. Председници су били Иванка Пилетић (1932), Урош Џонић (1933-1935), Драгослав Илић (1936-1940). „Управа Секције је прикупљала податке о стању библиотека у Београду, радила на стварању централног каталога списка за библиографију и библиотекарство у београдским библиотекама, на измени друштвених Правила и на решавању општих проблема нашег библиотекарства, у заједници са Главном управом Друштва. Била је у вези са књижарским удружењем у Југославији.“²⁶⁶

Почетком 1938. године седиште Друштва, на основу нових Правила пренето је у Загреб, а 1939. године хрватски библиотекарски изашли су из чланства и основали самостално Друштво, док је словеначка секција угашена.

Маја месеца 1940. године секција Београд, која је била задужена за чување архиве и благајне Главне управе Друштва имала је скупштину чланова, на којој је изабрала ранију управу коју су чинили Драгослав Илић, председник, Милица Војиновић, секретар и Иванка Пилетић, благајник.

Године 1941, са почетком Априлског рата Друштво југословенских библиотекара обуставило је рад. Са измењеним именом и структуром, струковна и сталешка организација библиотекара на територији Србије²⁶⁷ наставила је рад након Другог светског рата.

---

²⁶⁶Милица Војиновић, „Друштво југословенских библиотекара : оснивање, организација и рад до 1941. године“, *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год 7, бр. 3/4 (1955): 177

²⁶⁷Библиотекарско друштво Србије основано је 1947. године, а према дефиницији у првим Правилима „основано је ради унапређења библиотекарства у Србији, а својим основним задацима сматрало је оспособљавање и стручно усавршавање библиотечког кадра, популарисање књиге и стварање масовне читалачке публике, те уклапање у међународне токове развоја професије“. – Детаљније видети у: Гордана Стокић Симончић и Жељко Вучковић, „Основни правци развоја библиотекарства у Србији 1945-1990“, у Библиотеке и идентитет : пролегомена за историју модерног српског библиотекарства (Панчево: Градска библиотека Панчево ; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2012), 45-71

Делатност чланова Друштва југословенских библиотекара омогућила је да се у периоду између два светска рата успостави систем заснован на професионализацији делатности, који ће у послератном периоду допринети бољој координацији послова у оквиру библиотекарства и његовом даљем развоју.

3. ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ У СРБИЈИ 1919-1941.

Јавне библиотеке на територији Србије у периоду између два светска рата обједињавале су две библиотечке праксе: Срба који су, након пропасти српске средњовековне државе и сеоба²⁶⁸ живели на територији Аустроугарске монархије и оне која се развијала на територији самосталне српске државе. Развој јавних библиотека код Срба је, на територији Кнежевине, а касније Краљевине Србије започет у другој половини 19. века. Овај период, као и многи у вишевековној историји српског народа обележен је превратима и ратовима што је утицало на развој у свим областима. Од оснивања читалишта, средином 19. века и појаве првих јавних библиотека, у библиотечкој делатности остварени су значајни домети. Српско библиотекарство на територији Аустроугарске монархије можемо детаљније изучавати од Велике сеобе 1690, где је до уједињења Војводине са Краљевином Србијом и Краљевином Црном Гором 1918. године најзначајнији функцију имала Матица српска. Она је, заједно са манастирским библиотекама и читалиштима²⁶⁹ која су оснивана у појединим местима чувала особеност и културу српског народа.

У оквиру Краљевине Србије можемо пратити неколико иницијатива, које су допринеле оснивању и делатности јавних библиотека. „После доношења *Закона о Народној библиотеци у Београду*, 1901. године,²⁷⁰ у српском библиотекарству настају два паралелна покрета. Први, који тежи просвећивању и образовању свих грађана путем отварања књижница за народ; други, којим Главни просветни савет при Министарству просвете и црквених послова покреће оснивање јавних библиотека у градовима Србије. Док се први највећим делом ослања на приватну иницијативу, ентузијазам појединаца и добровољни рад, други тражи трајну и

---

²⁶⁸Прва већа сеоба Срба десила се 1690. године под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем (претежно са територије Косова и Метохије) након пораза Аустроугара у рату са Турцима Османлијама (Аустријско-турски рат 1683-1690); Друга сеоба десила се под патријархом Арсенијем IV Јовановићем – Шакабентом (претежно из шумадијске области) након пропасти и повлачења Аустроугара са територија Турског царства (Аустријско-турски рат 1737-1739).

²⁶⁹О раду читалишта на територији Војводине детаљније видети у: Селихар, „Српске читаонице у Војводини до 1918. године“

²⁷⁰*Закон о Народној библиотеци* (Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1901)

редовну подршку државе на основу *Закона о Народној библиотеци*.²⁷¹ Међу покретима основаним приватном иницијативом истицали су се: Друштво за школску хигијену и народно просвећивање, Српска земљорадничка задруга и Културна лига.²⁷² Од свих њих најзначајнију улогу имала је Културна лига. Покрет је основан 1908. године а „настао је из потребе за школовањем омладине, за просвећивањем и образовањем народа, ослоњен на искуства сличних европских и домаћих лига и друштава из друге половине 19. века.“²⁷³ У периоду од 1909. до 1918. године је захваљујући раду ове установе у варошима и селима већине округа основано преко 150 књижница и читаоница.

На државном нивоу је, код оснивања јавних библиотека, на територији Краљевине Србије најзначајнију улогу имао библиотекар Народне библиотеке Јован Н. Томић (1869-1932).²⁷⁴ „Заокупљен чињеницом да библиотекарство почива на утврђеним правилима и организацији Јован Томић је предлагао да се особље јавних библиотека из унутрашњости школује, да се обучи послу 'па да се тек тада уређује поверене им библиотеке'. По његовој замисли то би учинило да на самом почетку 'буду постављене на правилан основ и да се даље правилно развијају, добро одржавају и да што потпуније изводе свој задатак'. Ургенције приликом састављања буџета у Министарству просвете, Томић образлаже чињеницом да је за напредовање ових институција потребна и помоћ из државних средстава.“²⁷⁵

Прве државне библиотеке, за које је обезбеђен годишњи буџет основане су указом краља Петра I Карађорђевића (1844-1921),²⁷⁶ 14. јануара 1909. године, у

---

²⁷¹ Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*, 57

²⁷² Детаљније видети у: Симо Поткоњак, „Културна лига – место, улога и значај у развоју јавних библиотека у Србији“ (Магистарски рад, Филолошки факултет, 2005); о истој теми видети и: Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*.

²⁷³ Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*, 70

²⁷⁴ Историчар, академик, управник Народне библиотеке у Београду од 1903. до 1927. године. – Детаљније видети у монографији: Светлана Мирчов, *Јован Н. Томић : библиотекар и научник* (Београд: Народна библиотека Србије, 2007).

²⁷⁵ Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 91

²⁷⁶ Српски краљ од 1903. до 1918. године и први краљ Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (1918-1921).

Неготину²⁷⁷ и Пироту.²⁷⁸ Исте године, 15. јануара Главни просветни савет формира Комисију која би предложила редослед отварања библиотека у већим местима у унутрашњости Србије. Комисију су чинили: Миливоје Ј. Поповић, начелник у Министарству просвете, Јован Н. Томић, библиотекар Народне библиотеке у Београду и Миливоје Симић, директор Друге београдске гимназије. Изјаснили су се и о начину рада ових институција. Што се фондова тиче предложено је да се они формирају од : књига, часописа и листова из затечених читаоница; од издања Државне штампарије тако да одговарају задатку библиотека; од сувишака Народне библиотеке; од ваншколских дела школских библиотека и библиотека Неготинске и Пиротске гимназије; од поклона Академије наука; Чупићеве задужбине;²⁷⁹ Коларчевог фонда;²⁸⁰ Земљорадничких задруга и Српског пољопривредног друштва; куповином књига на основу државне помоћи уз координацију Народне библиотеке, која најбоље познаје какве су књиге потребне за овај тип библиотека. Према оцени Милоша Стојановић,²⁸¹ а на основу података у *Службеном листу Српске књижевне задруге* из 1910. године

---

²⁷⁷У опширној преписци између школа у Неготину и Министарства просвете утврђено је да, у периоду између два светска рата јавна библиотека није обновљена, али од 1929. године, као облик јавног библиотекарства постоји Народна књижница и читаоница. – Детаљније видети у: АЈ 66, 2282, 2151 Народне књижнице и читаонице (Јь-ПЕ) (документ бр. 25302 од 9. јула 1921. године); о истој теми видети и: АЈ 66, 2282, 2151 Народне књижнице и читаонице (Јь-ПЕ) (документ бр. 1687 од 14. јула 1921. године); Божидар Благојевић, *Библиотека у Неготину 1846-1996* (Неготин: Народна библиотека Неготин, 1996).

²⁷⁸На основу штампаних публикација и доступне архивске грађе није могуће прецизно утврдити шта се, након завршетка рата десило са предратним фондом јавне библиотеке у Пироту. – Детаљније видети у: Надица Костић, Момчило Антић и Марија Вељковић, уред., *Народна библиотека Пирот : прилози за монографију* (Пирот: Народна библиотека, 2012); о истој теми видети и: АЈ 66, 1287, 1530 Извештај о ратној штети Н-П; АЈ 66, 2283, 2151 Народне књижнице и читаонице (ПИ-РА).

²⁷⁹Детаљније видети у монографији: Мира Софронијевић, *Даривали су своје отачеству* (Београд: Библиотека града Београда, 1995)

²⁸⁰Исто

²⁸¹Милош Стојановић, „Библиотеке и Српска књижевна задруга (Грађа за мрежу библиотека до 1912. год.)“, *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 30, св. 1-6 (1978): 64

управа Народне библиотеке у Београду уплатила је за рад јавних библиотека у Алексинцу, Зајечару, Јагодини, Лозници, Неготину и Пироту по 150 динара.

Чланови Комисије спровели су и анкету у другим окрузима и општинама,²⁸² у циљу упознавања са потребама и условима за отварање јавних библиотека. „Добијени одговори нису били охрабрујући, будући да су анкетирани окрузи и општине имали искуства са многим обећањима које држава није могла да оствари из различитих разлога. Заједничка црта у свим тим одговорима било је да се осећа потреба за јавним библиотекама, да би општине могле наћи погодан локал за смештај и обезбедити огрев, осветљење и послугу, али да су за ову 1909. годину већ планирана средства из буџета, па не би било новца за остале потребе библиотеке. Већина наглашава да су у њиховим местима постојале читаонице, грађанске касине са читаоницама, да понегде и данас раде уз помоћ чланарине приватних лица, један број општина предлаже да будућој јавној библиотеци уступи фонд својих читаоница, док општина Свилајнац, односно председник Библиотеке Омладине ресавске, учитељ Новак Тоскић, јасно одговара да је управа Ресавске библиотеке донела одлуку да своју данашњу библиотеку не може уступити држави, да ће то радо учинити када види прве резултате јавних државних библиотека.“²⁸³

Нови Указ краља Петра I Карађорђевића од 27. априла 1909. године предвидео је и оснивање библиотека у Зајечару,²⁸⁴ Лозници,²⁸⁵ Алексинцу²⁸⁶ и Јагодини.²⁸⁷

---

²⁸²Зајечар, Врање, Прокупље, Крушевац, Чачак, Ужице, Шабац, Ваљево, Пожаревац, Лозница, Свилајнац, Варварин, Паланка, Велико Градиште, Петровац, Параћин, Краљево, Лесковац, Алексинац и Јагодина. – Детаљније видети у монографији: Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*

²⁸³Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*, 88; о истој теми видети и: Никчевић, „Јован Н. Томић и библиотекаарство у Србији“ у *Споменица : 1832-1982*

²⁸⁴На основу штампаних публикација и архивске грађе може се потврдити да ова јавна библиотека у периоду између два светска рата није постојала. – Детаљније видети у: АЈ 66, 2278, 2151 Народне књижнице и читаонице (З-Ж) (документ бр. 402 од 26. јуна 1921); о истој теми видети и: Славољуб Гацовић и Стеван Вељковић, *Од читалишта до Народне библиотеке у Зајечару (1866-1996)*(Зајечар: Матична библиотека „Светозар Марковић“, 2001)

²⁸⁵У опширној преписци између школе у Лозници и Министарства просвете утврђено је да, у периоду између два светска рата јавна библиотека није обновљена, али од 1929. године, као облик јавног библиотекаарства постоји народна књижница и читаоница. – Детаљније видети у: АЈ 66,

У теоријским радовима свест о значају јавних библиотека исказују савременици на почетку двадесетог века: Добросав Ружић у монографији *О библиотекама*,²⁸⁸ Васа Царићевић у монографији *Народне јавне књижнице : (с упутством за оснивање и руковање)*,²⁸⁹ Ђорђе Грујић у монографији *О друштвеном просвећивању*²⁹⁰ и Павле Поповић у тексту *О градским књижницама у Србији*.²⁹¹

Повезујући теорију и праксу, библиотечки посленици с краја 19. и почетка 20. века поставили су основу, омогућили даље изучавање историје јавних библиотека и прецизно дефинисање осталих облика јавног библиотекарства у периоду између два светска рата.

2281, 2151 Народне књижнице и читаонице (КОС-Л); о истој теми видети и: Радован Ж. Симић, *130 година Лозничке библиотеке* (Лозница: Народна библиотека „Вук Караџић“)

²⁸⁶На основу доступне грађе, утврђено је да у послератном периоду нису имали прецизне податке о времену оснивања. То је видљиво из извештаја који је послат као одговор на документ Министарства просвете бр. 25392 од 13. јуна 1921. године, у коме тадашњи школски надзорник пише да је постојала библиотека до рата 1914, коју је основало Министарство просвете, али да му није познато када. – Детаљније видети у: АЈ 66, 2278, 2171 Народне књижнице и читаонице (А-БОЉ) (документ бр. 872 од 4. јула 1921)

²⁸⁷Министарство просвете се преко шефа Одсека за основну наставу обраћа школском надзорнику актом бр. 25392 од 13. јуна 1921. године са захтевом да се у што краћем року пошаље извештај да ли и сада постоји јавна библиотека у Јагодина, која је основана пре рата, по чијем одобрењу, у каквом је стању имовина и ко њоме рукује. Након опширне преписке између чланова Библиотеке и управљачких структура града и Краљевине одлучено је да се установа затвори, а имовина раздели ђачким дружинама и друштву „Соко“. – Детаљније видети у: АЈ 66, 2280, 2151 Народне књижнице и читаонице (ГР-КОР); о истој теми видети и: Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*; Мила Стефановић, *Јагодинско библиотекарство (1851-2011)* (Јагодина: Народна библиотека „Радислав Никчевић“, 2011); Томислав Петровић, *Од Јагодинског читалишта до Народне библиотеке (1851-2001)* (Јагодина: Народна библиотека, 2012); Томислав Петровић, *Између два светска рата* http://www.arhivja.autentik.net/images/koreni_7.pdf (преузето 02. 06. 2014)

²⁸⁸Д. М. Ружић, *О библиотекама* (Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1901).

²⁸⁹Васа Царићевић, *Народне јавне књижнице : (с упутством за оснивање и руковање)* (Земун: Штампарија Јована Пуља, 1906)

²⁹⁰Ђорђе Грујић, *О друштвеном просвећивању* (Земун: „Напредак“, 1912)

²⁹¹Pavle Popović, *O gradskim knjižnicama u Srbiji* (Sarajevo: Štamparija naroda, 1912)

3.1. Облици јавног библиотекарства у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца/Југославији 1919-1941.

Развој јавног библиотекарства на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије, имао је специфичности које су се огледале у паралелном постојању читалишта, народних књижница и читаоница и јавних библиотека. „Ваља имати у виду да се из самог назива и организационог статуса библиотека у међуратном периоду не може стећи слика о њиховој јавној делатности и друштвеној улози. Тако су многе друштвене библиотеке имале значајнију улогу на просветном плану од већине народних књижница и читаоница. Неуједначена стручна пракса и шароликост организационих модела јавног народног библиотекарства проистицали су из нерешеног друштвено-економског статуса библиотека и скромног удела државе у регулисању њихове делатности и обезбеђивању одговарајуће материјалне подршке.“²⁹² Народна књижница и читаоница постојала је у већини градова и села што се прецизно уочава кроз постојећу архивску грађу.²⁹³ Свака од њих је спорадично добијала државну помоћ и то најчешће у публикацијама. Народне књижнице и читаонице осниване су приватном иницијативом, али је њихова правила одобравало Министарство просвете. За разлику од њих јавне библиотеке представљају „библиотеке са збиркама и услугама универзалног карактера, регулисане законом, финансиране из јавних средстава, доступне уз симболичну накнаду или бесплатно свим

---

²⁹²Вучковић, *Јавне библиотеке и јавно знање*, 101

²⁹³Чува се у Архиву Југославије, као део фонда Министарства просвете Краљевине Југославије: АЈ 66 (296-309, 521 Народне књижнице и читаонице); АЈ 66, 472, 745 Народне књижнице и читаонице (Б-Ж); АЈ 66 ((2278-2287, 2151 Народне књижнице и читаонице (2278, 2151 А-БОЉ; 2279, 2151 БОС-ГО; 2280, 2151 ГР-КОР; 2281, 2151 КОС-Л; 2282, 2151 Љ-ПЕ; 2283, 2151 ПИ-РА; 2284, 2151 РЕ-СР; 2285, 2151 СТ-Т; 2286, 2151 У-В; 2287, 2151 З-Ж)); АЈ 66 ((2498-2512, 2318 Народне књижнице и читаонице (2498, 2318 А-БЕ; 2499, 2318 БИ-Ц; 2500, 2318 Ц-Ф; 2501, 2318 Г-И; 2502, 2318 Ј-КО; 2503, 2318 КР-КУ; 2504, 2318 Л-НИ; 2505, 2318 НО-ПИ; 2506, 2318 ПЉ-ПТ; 2507, 2318 Р-СМ; 2508, 2318 СО-СТ; 2509, 2318 СУ-ТИ; 2510, 2318 ТО-У; 2511, 2318 ВА-ВЛАД; 2512, 2318 ВЛАС-Ж)); АЈ 66, 262, 503 Зборник расписа Министарства просвете о раду на народном просвећивању и Правила народних књижница и читаоница.

грађанима локалне или шире заједнице, за задовољавање њихових образовних, културних, информационих и рекреационих потреба.“²⁹⁴

На територији Србије, у периоду између два светска рата, према правилима народних књижница и читаоница раде самосталне читаонице (Српска, Хрватска, Мађарска...), али и читаонице појединих удружења (занатске, ратарске, пољопривредне...), па чак и поједине јавне библиотеке, што се може видети из правила Градске библиотеке у Сомбору, која су начелно била усаглашена са правилима народних књижница и читаоница.

Као облици јавног библиотекарства у периоду од 1919. до 1941. у Србији могу се издвојити:

- а) читаонице и народне књижнице и читаонице;
- б) библиотеке које су основане у периоду пре Првог светског рата, а њихов рад обновљен је након његовог завршетка. Њихово финансирање било је и из буџета Краљевине и из буџета општине. За Народну библиотеку у Нишу и Народну библиотеку у Крагујевцу средства су издвајана из буџета Краљевине. Библиотеке у Вршцу, Сомбору и Суботици финансиране су из општинског буџета.
- в) новостворене библиотеке у Београду и Панчеву које су финансиране из буџета општине.

Од претходно наведених облика бројчано је било највише народних књижница и читаоница. Оне су својом културном и просветном делатношћу доприносиле разумењем библиотеке делатности на територији Србије у периоду између два светска рата.

---

²⁹⁴Вучковић, *Јавне библиотеке и јавно знање*, 30; о истој теми видети и: Месић, *Народна књижница - прилог одређењу појма*

3.1.1. Народне књижнице и читаонице као облик јавног библиотекарства²⁹⁵

На основу истраживања архивске грађе о народним књижницама и читаоницама на територији Србије се, у периоду од 1919. до 1941, може документовано потврдити постојање 1.218 читаоница и народних књижница и читаоница.²⁹⁶ Од библиотека које се спомињу у предлогу буџета за 1919. годину,²⁹⁷ у периоду између два светска рата, као облик јавног библиотекарства постојале су народне књижнице и читаонице у: Аранђеловцу, Белој Паланци, Ваљеву, Варварину, Власотинцу, Врању, Горњем Милановцу, Деспотовцу, Ђаковици, Ивањици, Кладову, Књажевцу, Косовској Митровици, Краљеву, Кривој Паланци, Куршумлији, Кучеву, Лесковцу, Мајданпеку, Новој Вароши, Новом Пазару, Обреновцу, Параћину, Пећи, Пожаревцу, Пријеполу, Приштини, Прокупљу, Свилајнцу,²⁹⁸ Соко Бањи, Сурдулици, Трстенику, Ужицу, Чачку, Ћуприји и Шапцу.

---

²⁹⁵О истој теми видети и: Биљана М. Ђурашиновић, „Народне књижнице и читаонице као облик јавног библиотекарства у Србији од 1918. до 1941. године“, *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, Год. 16 Бр. 31 (новембар 2017): 62-70

²⁹⁶У овај број су укључене читаонице (које у себи садрже називе српска, грађанска, словачка, хрватска, мађарска) и народне књижнице и читаонице које су имале правила која су била у складу са прописима Министарства. Задружне, ратарске, пољопривредне и рударске књижнице и читаонице такође су имале правила која су била у складу са одредбама Министарства, али се оне не могу сматрати обликом јавног библиотекарства, пре свега, јер су функционисале као саставни део појединих удружења (Пољопривредног, Задружног и Рударског). Садржај фондова ових установа такође је био прилагођен корисницима којима су биле потребне књиге из тих фондова (пољопривредници, рудари итд); Број народних књижница и читаоница утврђен је на основу пребројавања у оквиру градова и села за сваку појединачну годину.

²⁹⁷Јован Н. Томић, тадашњи управник Народне библиотеке предвидео је, да се након Првог светског рата оснује још неколико десетина јавних библиотека. У периоду између два светска рата то није остварено, али су у појединим од тих насеља основане народне књижнице и читаонице.

²⁹⁸Ресавска библиотека.

Образац за састављање правила народних књижница и читаоница и читаоница²⁹⁹ прописало је Министарство просвете Краљевине Југославије. Код његовог састављања³⁰⁰ било је потребно да се одреде: име; циљ-задатак; средства; фонд за подизање дома народне књижнице и читаонице; чланови (врсте чланова и њихова права и дужности); органи (управни одбор-његова права и дужности, као и дужности председника, потпредседника, секретара, благајника и књижничара); надзорни одбор (његова права и дужности) и скупштине (врсте скупштина, круг њиховог рада, време и начин сазивања). Народне књижнице и читаонице налазиле су се под надзором Министарства просвете, а његове одлуке биле су обавезне за њихов Управни, Надзорни одбор и Скупштину; Министарству су подносиле извештај о раду и примерак годишњег рачуна; правила, као и његове измене и допуне усвајане су тек по одобрењу Министарства просвете; сва преписка са државним властима вршила се преко средског начелства надлежног за одређено подручје.

У раду народних књижница и читаоница коришћени су и посебни обрасци које је прописало Министарство просвете, а обухватили су: списак књига, часописа и новина (образци бр. 1, 2, 3); списак намештаја-ствари (образац бр. 4); дневник примања и издавања новца (образац бр. 5); дневник о позајмљеним књигама (образац бр. 6); списак чланова народних књижница и читаоница (образац бр. 7); књига наплате чланских улога (образац бр. 8). Одсек за народно просвећивање требало је да пропише и књигу о седељкама и за то предвиђене обрасце, али на основу аутору доступне грађе није могуће утврдити да ли је то и урађено. Михаило М. Станојевић, као референт Министарства просвете³⁰¹ пише 1920. године да је током исте године набављено 70.000 популарних књига и часописа. Од тог броја 6.000 је послато народним библиотекама у разним крајевима Србије.

---

²⁹⁹На основу доступне грађе у извештајима појединих читаоница могуће је пратити време њиховог настанка и садржај фондова, али подаци о оснивачима или начину рада у појединим периодима углавном не постоје.

³⁰⁰АЈ 66, 262, 503 Зборник расписа Министарства просвете о раду на народном просвећивању и Правила народних књижница и читаоница; о истој теми видети и: Стефановић, *Јагодинско библиотекарство (1851-2011)*, 123

³⁰¹Мих. М. Станојевић, „Народно просвећивање у прошлој години : кратак преглед рада у Одељењу за основну наставу“, *Просветни гласник* (1920): 177

У погледу оснивања народних библиотека истицано је да, поред приватних лица и удружења држави треба да помогну општине, срезови и окрузи. Сарадња би обухватала рад општине на проналажењу зграде или просторије за библиотеку. За ту сврху најбоља би била школска зграда. Овакав начин смештаја фонда библиотеке, подсећа на предратне јавне библиотеке, које су своју делатност обављале у школској згради, најчешће гимназијској. Поред публикација за народне библиотеке део књига издвојен је за покретне путничке библиотеке, што указује на постојање свести о потреби достављања публикација у области где нема библиотечке зграде, тј. формирање својеврсног библиобуса.

Према оцени Љубомира М. Протића³⁰² у набавци публикација требало би да учествују и општине тако што би сваке године у општинском или школском буџету за то била издвајана одређена средства. Предлаже да коришћење књига буде бесплатно како би се повећао број посета библиотеци, а корисници не би требали да издвајају средства за набавку књига. Публикације би требало да се чувају и враћају на време како би и други чланови могли да их користе. Кроз опис рада библиотеке видљиво је да не постоји јасна разграниченост око издвајања за општинске и школске библиотеке, што може да буде последица чињенице да су народне књижнице и читаонице требале да служе продужењу образовања након основне школе.

Други важан фактор за рад библиотеке био је избор стручног лица. У ту сврху, као најобразованији чланови заједнице бирани су учитељи који „су се залагали да за те установе важи ‘општа приступачност’ сматрајући да без тога губе свој смисао. Учитељи су најчешће били централне личности у тим културним установама. Смисао за организацију рада, избор књига неопходних средини у којој установа ради, познавање чланова и могућност да им се препоручује литература, углед и ауторитет васпитача утицали су да учитељ представља централну личност народне библиотеке, а рад у библиотеци истовремено једну од примарних дужности учитеља.“³⁰³

---

³⁰²Љубомир М. Протић, „Књижнице и читаонице за народ“, *Просветни гласник* Књ. 2, Св. 6 (1921): 323

³⁰³Љубодраг Димић, *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део други, Школа и црква* (Београд: Стубови културе, 1997), 290

У погледу радног времена издавање публикација вршило се сваког дана увече после завршетка посла, а у селима недељом и за време празника у оквиру библиотеке тј. у читаоници. Лице запослено у библиотеци и читаоници требало је да има и одређено време када је са појединцима могло да разговара о ономе што су прочитали. На тај начин дата је могућност да се мање образовани друштвени слојеви упознају са садржајима којима нису имали приступ.

Од свих народних књижница и читаоница на подручју Србије, према начину рада (организација фондова, доступност публикација, корисници) у оквиру Краљевине и локалне заједнице може се издвојити Шабачка народна књижница и читаоница. Своју делатност обављала је у периоду од 1928. до 1941. године и у овом периоду имала утицај на развој целокупног друштвеног живота у Шапцу и околини. „У једној од учионица старе гимназијске зграде, у којој је Читалиште већ боравило, договорено је 3. јануара 1928. године да се обнови Читаоница. Млађи заговорници ове идеје ишли су по граду тражећи потписе суграђана на предложена Правила Читаонице. Министарство просвете 21. јануара 1928. године одобрило је Правила, а 7. фебруара одржана је Прва скупштина Шабачке народне књижнице и читаонице.“³⁰⁴ Ова установа наследила је фонд Грађанске читаонице, као и фонд књига Катастарске секције. Најзначајнија личност у оснивању Шабачке народне књижнице и читаонице био је Живорад Жика Поповић (1895-1941),³⁰⁵ који је био и њен први председник. Библиотека и читаоница свечано је отворена 18. новембра 1928. године, а следећег дана предавање је одржао др Иван Ђаја (1884-1957).³⁰⁶

Рад Шабачке народне књижнице и читаонице може се пратити кроз штампане публикације и архивску грађу,³⁰⁷ која је допуњена и подацима о раду придружених установа: Музеја и Народног универзитета.³⁰⁸

---

³⁰⁴Бокун-Ђинић, Радовановић и Адамовић, *Од Читалишта шабачког до Библиотеке шабачке : 160 година трајања*, 28

³⁰⁵Након Другог светског рата библиотека у Шапцу деценијама је носила његово име.

³⁰⁶Академик, биолог и физиолог, ректор и професор Универзитета. – Детаљније видети на: *Иван Ђаја* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=152>, (преузето 10. 11. 2014)

³⁰⁷АЈ 307, 66, 521 Народне књижнице и читаонице

³⁰⁸Детаљније видети у: *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1935, Годишњи извештај управе, поднесен VIII годишњој скупштини 2. фебруара 1936. године* (Шабац: Штамп. Драг.

У почетној години рада Шабачка народна књижница и читаоница организовала је, заједно са београдским новинарима Новинарски дан, а крајем исте године отворена је велика изложба београдских вајара и сликара. Чланови Шабачке народне књижнице и читаонице помогли су у оснивању 30 сеоских књижница и читаоница, а предложили су и оснивање школа за домаћице у селима Црна Бара, Орид и Свилеува.

Од културних манифестација, у оквиру Шабачке народне књижнице и читаонице организовани су француски дан (1930); позоришне представе Љубљанске драме и Загребачког казалишта (1930); реализовано је гостовање Загребачког квартета (1931) и Сарајевског народног позоришта (1931).

Крајем 1931. године основан је Одбор за подизање споменика Вуку Караџићу у Тршићу и Лозници, а две године касније обновљено је Вуково огњиште.

Милановића–Бана, 1936),

http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3064#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016); *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1936, Годишњи извештај управе, поднесен IX годишњој скупштини 17. јануара 1937. године* (Шабац: Штамп. Драг. Милановића–Бана, 1937),

http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3065#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016); *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1937, Годишњи извештај управе, поднесен X годишњој скупштини 16. јануара 1938. године* (Шабац: Штамп. Драг. Милановића–Бана, 1937),

http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3066#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016); *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1938, Годишњи извештај управе, поднесен XI годишњој скупштини 5. фебруара 1939. године* (Шабац: Штамп. Драг. Милановића–Бана, 1939),

http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3067#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016); *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1939, Годишњи извештај управе, поднесен XII годишњој скупштини 21. јануара 1940. године* (Шабац: Штамп. Драг. Милановића–Бана, 1940),

http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3068#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016); *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1940, Годишњи извештај управе, поднесен XIII годишњој скупштини 21. фебруара 1941. године* (Шабац: Штамп. Драг. Милановића–Бана, 1941),

http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3069#page/1/mode/1up (преузето 26. 11. 2016)

Основни извори финансирања Шабачке народне књижнице и читаонице били су члански улози од 10 и 5 динара. У првих пет година постојања ова установа није примала никакву новчану помоћ од Министарства просвете. Након тога је, на терет партије државног буџета за 1933/34. годину примљено 5.000 динара. На нивоу локалне самоуправе 1932. године је за потребе Шабачке народне књижнице и читаонице од општине примљено 4.000, а од Краљевске банске управе 5.000 динара.

Године 1933. изабрана је нова управа Шабачке народне књижнице и читаонице. Француски клуб и Библиотека спојени су у јединствену организациону целину, што је омогућило да се Француски клуб смести у просторије читаонице, а чланови Библиотеке били су истовремено учлањени и у Клуб. Куповином свих издања од издавачких кућа: *Нолит*, *Биноза*, *Српска књижевна задруга* увећан је фонд монографских публикација, а број наслова часописа износио је 75. Према извештају³⁰⁹ Библиотека је 1933. године имала 2.678 корисника, а број прочитаних публикација био је 7.169.

У класификацији фонда није коришћен систем Универзалне децималне класификације. Упркос томе, био је практичан за проналажење публикација и обухватао је следеће области:³¹⁰ 1. романе и приповетке; 2. песме; 3. омладинску књижевност; 4. право и социологију; 5. историју, географију и етнографију; 6. богословију, естетику, философију и педагогику; 7. медицина и природне науке; 8. драме; 9. разно и 10. страна књижевност. Као модел за израду шеме послужила је тадашња класификација Градске библиотеке у Љубљани.

Старе, ретке и скупе књиге које се нису издавале ван Библиотеке налазиле су се у посебном одељењу. Новине и часописи чували су се у оквиру Новинарског одељења.

На основу Извештаја из 1934. године³¹¹ дефинисан је значај куповине и поклона за стварање што потпунијег фонда, који би одговарао свим друштвеним слојевима, као и популарисање науке и оснивање народних књижница и читаоница, посебно на селу. Као један од приоритета истакнуто је стварање

---

³⁰⁹АЈ 66, 307, 521 Народне књижнице и читаонице

³¹⁰Исто

³¹¹Исто

модерне читаонице за кориснике у граду, историјског и етнографског музеја и остваривање сарадње са Друштвом пријатеља Француске. Радно време читаонице било је од 8 до 20 часова, осим у периоду од 12 до 14 часова, а ако је постојала потреба радила је и та два сата. Примала је 90 домаћих и страних часописа и новина. Ове године прикупљена су средства за подизање Дома културе у Лозници, а током лета основан је и Музеј.

Новине и часописе највише су читали чиновници, пензионери, студенти, а најмање трговци и занатлије. Крајем 1934. године Шабачка народна књижница и читаоница поседовала је 9.605 наслова, у 12.000 свезака публикација. Одржана је приредба Дан књиге и тако је добијено 1.200 различитих наслова књига. Прочитано је 5.800 дела, од којих су 4.500 забавног карактера, а остала научног и то по више пута. „Набављена су сва до сада изашла дела југословенских писаца, али пошто су она доста скупа, те се према одлуци управе, не издају читачима ван читаонице, но се иста дају на читање само у читаоници.“³¹² Изражена је и потреба за набавком нових полица. „У прошлој години у неколико је опао број читача, услед тога што су школске власти забраниле узимање књига ђацима из нижих разреда гимназије, а ђацима из виших разреда гимназије дозвољено је узимање књига, али само по предходном одобрењу професора који дежура сваког дана када се ђацима издају књиге, и зато што се у 1934 год. издавало по две књиге а раније три књиге. Наша књижница поклонила је сеоским књижницама и читаоницама у току прошле године око 500 комада књига, махом стручних из области пољопривреде и хигијене.“³¹³

Повећање броја монографских и серијских публикација у периоду од 1935. до 1939. године указује на разрађену набавну политику Шабачке народне књижнице и читаонице, упркос чињеници да није имала за то посебно издвојен буџет у оквиру града и Краљевине.

---

³¹²АЈ 66, 307, 521 Народне књижнице и читаонице

³¹³Исто

Година	Број инвентарских јединица	Број свезака
1935.	11.156	14.000
1936.	13.197	17.000
1937.	14.928	20.000
1938.	16.455	22.000
1939.	18.557	25.000

Табела 1: Број наслова и примерака публикација за период од 1935. до 1939. године³¹⁴

Година	Број примљених новина	Број примљених часописа	Укупно
1935.	56	52	108
1936.	57	63	120
1937.	68	70	138
1938.	50	63	113
1939.	61	79	140

Табела 2: Укупан број серијских публикација за период од 1935. до 1939. године³¹⁵

Начелник Одељења за народно просвећивање Бранислав Крстић је 24. маја 1940. године³¹⁶ присуствовао прослави дана Ђирила и Методија, што указује на повезаност чланова Шабачке народне књижнице и читаонице са управљачким структурама Краљевине.

Након обимне преписке између Краљевске банске управе,³¹⁷ Шабачке народне књижнице и читаонице и средског начелства у Шапцу створен је Савез народних књижница и читаоница.³¹⁸ У архивској грађи³¹⁹ сачуван је и Записник са

³¹⁴АЈ 66, 307, 521 Народне књижнице и читаонице

³¹⁵Исто; Драгомир Лончар, „Периодика у Библиотеци шабачкој“, *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, новембар 2012, 68

http://citaliste.rs/casopis/br21/loncar_dragomir.html (преузето 29. 09. 2017)

³¹⁶АЈ 66, 2509, 2318 Народне књижнице и читаонице (СУ-ТИ)

³¹⁷Исто (документ бр. 7408 од 21. септембра 1939. године)

³¹⁸Подаци о оснивању Савеза народних књижница и читаоница и његовим задацима документовани су обимном архивском грађом (АЈ 66, 2509, 2318), а подаци о томе сачувани су и у извештају о раду Шабачке народне књижнице и читаонице за 1939. годину; о истој теми видети и: Момчило Исић, „Делатност Шабачке народне књижнице и читаонице на народном просвећивању 1928-1941“, *Museum: Годишњак Народног музеја у Шапцу* Бр. 2 (2001): 117-145

³¹⁹АЈ 66, 2509, 2318 Народне књижнице и читаонице (СУ-ТИ)

оснивачке скупштине Савеза народних књижница и читаоница од 25. јуна 1939. године.³²⁰

На основу правила³²¹ дефинисани су задаци Савеза који су предвиђали: удруживање свих народних књижница из Шапца и околине, као и осталих крајева Краљевине; брига о оснивању народних књижница и читаоница; брига о интересима чланова Савеза; преглед рада и стања народних књижница и читаоница; рад на унапређењу просвете у народу; издавање књига, часописа и новина; посредовање у набавци публикација различите садржине за народне књижнице и читаонице; помоћ при отварању кредита за помоћ народним књижницама и читаоницама; стварање покретне службе која би омогућила размену публикација између чланова Савеза; развијање културне делатности у оквиру народних књижница и читаоница; издавање часописа Савеза; рад на пропаганди народних књижница и читаоница посебно у крајевима где их је још увек било потребно оснивати.

Права чланова Савеза народних књижница и читаоница била су: учешће представника на скупштинама Савеза са правом гласа; давање предлога за рад; преглед рада и пословања народних књижница и читаоница од стране Савеза; набављање књига, новина и часописа преко Савеза као организације која је надлежна за рад свих народних књижница и читаоница; помоћ и потпора за развој народних књижница и читаоница; посредовање у споровима између управе Савеза и народних књижница и читаоница.

Дужности чланова Савеза народних књижница и читаоница предвиђале су: придржавање савета и упутстава Савеза; слање годишњег рачуна и омогућавање увида у рад народне књижнице и читаонице када то затражи Савез; да учествују у изради часописа који издаје Савез и да преко својих представника народне књижнице и читаонице учествују на скупштинама Савеза и воде рачуна да се одлуке извршавају.

Савезом народних књижница и читаоница управљали су: Управни одбор, надзорни одбор и скупштина, а издржавао се средствима од уписнина, помоћи од

---

³²⁰У архивској грађи и штампаним изворима наводи се као Савез народних књижница и читаоница, па ауторка и у оквиру Правила користи овај назив.

³²¹АЈ 66, 2509, 2318 Народне књижнице и читаонице (СУ-ТИ)

општинских, бановинских и власти Краљевине и прилог појединаца и установа. Своју делатност могао је започети након што би надлежне власти потврдиле правила, а постојао док је као чланове има најмање десет народних књижница и читаоница.

Срески начелник пише извештај³²² шефу Просветног одељења, који обавештава Министарство просвете да правила треба одобрити,³²³ а усвојена су и у оквиру Министарства просвете.³²⁴ Ова идеја због почетка Априлског рата није спроведена.

Поред народних књижница и читаоница у периоду од 1919. до 1941. године своју делатност обављале су и јавне библиотеке, које су на основу доступних података постојале у већини области Краљевине Југославије.

3.1.2. Јавне библиотеке као облик јавног библиотекарства

За библиотеке на територији Црне Горе као прва „јавна“ библиотека узима се „Библиотека општества рисанског“ основана 1835. Према оцени Алојза Ујеса³²⁵ званичан документ о оснивању библиотеке (молба и одобрење власти) нису пронађени, али је на основу секундарних извора могуће претпоставити њено постојање. У периоду између два светска рата постојале су читаонице и

---

³²²АЈ 66, 2509, 2318 Народне књижнице и читаонице (Су-ТИ) (документ бр. 14521 од 26. августа 1939. године)

³²³Исто (документ бр. 30255/39 од 13. септембра 1939. године)

³²⁴Према документу бр. 7408 од 21. септембра 1939. године дефинисано је усвајање правила Подринског савеза народних књижница и читаоница, којима је предвиђена могућност да чланови буду све народне књижнице и читаонице са територије Краљевине Југославије. Прва годишња скупштина Подринског савеза народних књижница и читаоница одржана је у марту 1941. године.

³²⁵Алојз Ујес, „Чињенице и претпоставке о „Библиотеци општества рисанског“ основаној 1835. године у Рисну“, у 150 година народног библиотекарства у Црној Гори : (научни скуп у Рисну, 23. и 24. децембра 1985) (Цетиње: Централна народна библиотека СР Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, 1986), 11-27

библиотеке појединих друштава, али, на основу доступних података,³²⁶ на територији Црне Горе нису постојале јавне библиотеке. У Македонији је постојала јавна библиотека у Скопљу,³²⁷ а у оквиру Хрватске у Сплиту³²⁸ и Загребу. Библиотека у Загребу основана је 1907. године,³²⁹ радила је и у периоду између два светска рата. Поред јавних библиотека постојале су читаонице и народне књижнице и читаонице у различитим градовима и областима Хрватске (нпр. у Ријечи, Међимурју, Крижевцима, Копривници итд).³³⁰

Карактер јавног библиотекарства и јавних библиотека на територији Босне и Херцеговине у периоду између два светска рата може се пратити кроз доступне радове Фахрудина Календера,³³¹ Љубинке Башовић (1930-2002)³³² и Ђорђа Пејановића.³³³

---

³²⁶Детаљније видети у публикацији: *150 година народног библиотекарства у Црној Гори : (научни скуп у Рисну, 23. и 24. децембра 1985)* (Цетиње: Централна народна библиотека СР Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, 1986)

³²⁷Детаљније видети у: *Правила јавне библиотеке општине града Скопља : примљена од стране одбора Општине града Скопља под бр. 79393/33 год. и одобрена од стране Министарства просвете п. бр. 10731 од 1. априла 1934* (Скопље: Јавна библиотека града, 1934)

³²⁸Детаљније видети у: АЈ 66, 339, 578 Опште одељење 1919-1940, Библиотеке

³²⁹Детаљније видети на: *Pravila knjižnice iz 1907. godine* <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/gradska-knjiznica/o-nama-262/povijest-tri-doma-gradske-knjiznice/pravila-knjiznice-iz-1907-godine/264> (преузето 23. 02. 2016)

³³⁰Детаљније видети у: Josip Badalić, *Javne knjižnice u Savskoj banovini : njihovo stanje i potrebe* (Zagreb: Друштво југославенских библиотекара, Секција Загреб, 1937); Bruno Dobrić, ur., *Čitaonički i knjižnični pokret u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću : zbornik radova sa znanstvenog skupa, Pazin 15. studenoga 1993* (Pula: Sveučilišna knjižnica, 1996).

³³¹Fahrudin Kalender, *Radničke biblioteke i čitaonice u Bosni i Hercegovini do 1941. godine* (Sarajevo: Друштво библиотекара Босне и Херцеговине, 1998).

³³²Библиотекар Народне и универзитетске библиотеке Босне и Херцеговине, уредник часописа Библиотекарство. – Детаљније видети у: Здравка Радловић, *Др Љубинка Башовић: библиотекар и педагог новог доба* https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=593 (преузето 13. 09. 2015); Ljubinka Bašović, *Prilog istraživanju radničkih biblioteka i čitaonica u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata (1918-1941)* (Sarajevo: б. и, 1979); Ljubinka Bašović, *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini : 1918-1945* (Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1986)

³³³Ђорђе Пејановић, *Istorija biblioteka u Bosni i Hercegovini : od početka do danas* (Sarajevo: „Veselin Masleša“, 1960)

Рад свих типова библиотека за територију Словеније описан је у радовима Мелите Пивец - Стеле³³⁴ и Августа Пирјевца.³³⁵

Историјат јавних библиотека на територији Србије у периоду између два светска рата детаљно је описан у следећем поглављу.

3.2. Историјат јавних библиотека у Србији 1919-1941.

Непосредно након завршетка Првог светског рата, а у циљу прикупљања података о штети насталој на објектима и фонду библиотека које су постојале на територији Краљевине Србије „у својству члана Међународне комисије за утврђивање штете,³³⁶ Јован Н. Томић сугерише министру просвете да се донесе одлука о интегралној реституцији и да се она унесе у уговор о миру како би се могла надокнадити нанета штета. Реч је о накнади уништених или затурених предмета, на тај начин што би се накнада извршила предметима исте категорије, на пример, књига за књигу и слично.“³³⁷ Кроз своје предлоге Јован Н. Томић истиче да су пројектом буџета³³⁸ обухваћене Народна библиотека, као и стварање и обнављање библиотека на целокупној територији некадашње Краљевине Србије и у Црној Гори. То оправдава чињеницом да је на великом делу територије Краљевине Србије потпуно уништене књиге писане на српском језику, а у другим крајевима већим делом па би библиотеке које би на овај начин биле створене представљале једину збирку те врсте. У овом документу,³³⁹ између осталог, наводи се да је за потребе Народне библиотеке у Нишу тражено 10.000 динара, за набавку књига, док је за остале тај износ био 5.000. Цитирајући податке у предлогу буџета за 1919. годину, коју је саставио Јован Н. Томић, као део овог

---

³³⁴Melitta Pivec Stele, *Naše knjižnice : poskus statistike* (Ljubljana: s.n, 1933)

³³⁵Avgust Pirjevec, *Knjižnice in knjižničarsko delo* (V Celju: Družba sv. Mohorja, 1940)

³³⁶Поред Јована Томића, чланови комисије били су Милоје Васић, чувар Народног музеја и Јован Ердџановић, професор Универзитета.

³³⁷Гаврило Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 18

³³⁸АЈ 66, 572, 927 Народна библиотека Београд (документ бр. 13 од 16. фебруара 1919); о истој теми видети и: Ковијанић, *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду : 1821-1944. Књ. 3 : 1919-1944*, 11; Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*.

³³⁹Исто.

документа, а на основу оцене Бранке Драгосавац „према претходном извештају примећује се да је осим осам постојећих библиотека, које је требало обновити, Томић предвидео оснивање још 75 нових.³⁴⁰ Широко замишљен, овај Томићев предлог није остварен, не само 1919. године, већ ни у периоду од неколико наредних година, па чак ни деценија. Уколико је постојала ма каква, макар и приватна иницијатива, за оснивање јавних библиотека, попут оне у Јагодини, она је била кратког века, због недостатка финансијских средстава за формирање и одржавање и депресије која је наступила у народу, што је изазвало потпуну незаинтересованост за књигу, библиотеке и образовање уопште.³⁴¹

Након доласка у Бугарску, Јован Н. Томић је заједно са Стилијаном Чилингијером (1881-1962)³⁴² обишао просторије где су се налазиле публикације, које су 1915. године, бугарске окупационе снаге однеле у Софију. С обзиром да је, у регулисању међусобних обавеза, између Србије и Бугарске, посредовала Француска, пуковник Нартнер је издао наређење да место, на коме су се налазиле публикације, до пребацивања на територију Србије буде запечаћено.

Списак ствари које су из културних установа однете за време окупације прослеђен је и нашој делегацији на Мирвној конференцији у Паризу. (Прилог 1)

---

³⁴⁰Скопље, Битољ, Охрид, Скадар, Цетиње, Приштина (као библиотеке првог реда); Штип, Ђевђелија, Кратово, Крива Паланка, Нови Пазар, Тетово, Дебар, Кавадарци, Подгорица, Пећ, Ваљево, Пожаревац, Свилајнац, Врање, Лесковац, Прокупље, Дојран, Куманово, Ћуприја, Ужице, Чачак, Краљево, Горњи Милановац, Шабац, Пљевље, Пријеполје, Књажевац, Велико Градиште, Параћин, Ђаковица, Никшић (као библиотеке другог реда); С. Бања, Власотинце, Рековац, Варварин, Краљево, Луково, Аранђеловац, Лешница, Ивањица, Пожега, Топола, Косовска Митровица, Жабари, Нова Варош, Куршумлија, Трстеник, Петровац, Бор, Бољевац, Лапово, Салаш, Кладово, Кучево, Голубац, Жагубица, Сењски рудник, Мајданпек, Деспотовац (Манасија), Бела Паланка, Паланка, Сурдулица, Кочане, Пелчево, Струмица, Струга, Гостивар, Ресан и Обреновац (као библиотеке трећег реда).

³⁴¹Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*, 129

³⁴²Директор Националне библиотеке Бугарске од 1919. до 1922. године. – Детаљније видети у: Елизабета Георгиев, „Стилијан Чилингијер и његов допринос очувању српских библиотека које су Бугари запленили у Првом светском рату“, *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, мај 2017, 41-53 http://citaliste.rs/casopis/br30/georgiev_elizabeta.html (преузето 14. 11. 2017)

Министар просвете обраћа се министру иностраних дела³⁴³ са молбом да се у оквиру тачке 7. документа наведеног у прилогу дода и Бугарска, у којој постоје архиве надлештава, посебно судова, а радили су на подручју под окупацијом од 1915. до 1918. године да би се регулисали међусобни правни односи између њиховог становништва.

На основу истражене архивске грађе, монографских и серијских публикација можемо потврдити да су у периоду између два светска рата, на територији Србије радиле: Градска библиотека у Сомбору (основана 1859); Народна библиотека у Крагујевцу (основана 1866),³⁴⁴ Градски музеј и књижница у Вршцу (основана 1887), Градска библиотека у Суботици (основана 1890), Народна библиотека у Нишу (основана 1895), Градска књижница и музеј у Панчеву (основана 1924) и Библиотека општине и музеја града Београда (основана 1928). За јавну библиотеку у Пироту³⁴⁵ се на, основу доступне грађе не може утврдити шта се десило са предратним фондом, али постоји могућност да се, уколико се пронађе додатна документација добију прецизнији одговори.

Да би се детаљније утврдили модалитети њиховог рада извршена је анализа делатности појединачних јавних библиотека, о чему ће бити више речи у тексту који следи.

---

³⁴³АЈ 66, 468, 738 Министарство иностраних послова (документ бр. 9163 од 12. маја 1919. године)

³⁴⁴Основана је на иницијативу Јанка Шафарика, тадашњег библиотекара Народне библиотеке у Београду, уз одлуку кнеза Михаила Обреновића као прва јавна библиотека код Срба. – Детаљније видети у монографији: Гордана Стокић-Симончић и Жељко Вучковић, „Леџбеница душе : успостављање библиотечког дискурса код Срба“, у Библиотеке и идентитет : пролегомена за историју модерног српског библиотекарства (Панчево: Градска библиотека Панчево ; Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2012)

³⁴⁵АЈ 66, 1287, 1530 Извештај о ратној штети Н-П; о истој теми видети и: Костић, Антић и Вељковић, уред., *Народна библиотека Пирот : прилози за монографију*; Ковијанић, *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду : 1821-1944. Књ. 3 : 1919-1944*

3.2.1. Градска библиотека у Сомбору

Идеја за оснивање јавне библиотеке у Сомбору може се пратити од педесетих година 19. века када се Карло Бијелички (1813-1878)³⁴⁶ обраћа Бечком удружењу за ширење штампаних дела и изражава намеру за оснивање Читалачког кружока. „Наиме, неколико 'човекољубивих људи у Бечу' упутило је 13 децембра 1848 године позив свима племенитомишљеницима у циљу оснивања Удружења за ширење штампаних дела ради народног образовања. Удружење је основано почетком 1849 године, али се оно због унутрашњих и спољнополитичких догађаја врло слабо развијало. После угушења Револуције извршена је и учвршћена реорганизација државног организма на бази апсолутистичког централизма чије је чедо била Бахова политика стварања јединственог и снажног аустриског царства и германизације. Удружење је било под покровитељством надвојводе Франца Карла.³⁴⁷ Између осталог, имало је за циљ и оснивање читалачких кружока у местима где постоје услови и захтеви за отварање. „Учлањавањем у Бечко удружење...35 Сомбораца формиран је Читалачки кружок бр. 46 у Сомбору. Управа Удружења, 13 марта 1857 године, дозволила је Бијеличком, по његовој жељи, да води кружок и доставила му је дужности водиоца кружока:

- 'а) Све књиге и брошуре од оснивања, као и оне које су током времена набављене, треба да имају редни (инвентарни) број, који треба да се слаже с бројем у каталогу
- б) Читалачки кружок не сме ниједну књигу поклонити, али се треба бринути да се књиге што више читају.
- ц) Код научних књига треба водаца Кружока да има у виду укус и интерес читалаца.
- д) водаца Кружока мора најкасније до месеца марта да подноси извештај, по приложеном формулару, о броју читалаца и потражњи нарочите врсте књига.

---

³⁴⁶Финансијски службеник, након оснивања Библиотеке, двадесет година је хонорарно радио као библиотекар и секретар.

³⁴⁷Радивој Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959* (Сомбор: Градска библиотека, 1959), 18; о истој теми видети и: Радивој Плавшић, „Стодвадесет година сомборске библиотеке“, *Бащина : часопис за културу* Год. 16 (пролеће 1979): 110

- е) Дужност је водиоца кружока да навикава читаоце на чување књига у погледу чистоће и комплетности.
- ф) Зависно од ширине Кружока, његови чланови могу бити и становници из околине само уз реверс или контролни картон.
- г) Случајеве расходања књига због губитка или истошености треба пријавити Управи.
- х) Читалачки кружок може да дође до књига и помоћу поклона, али и њих треба увести у инвентар, означити редним бројем итд.
- и) Измене водиоца Читалачког кружока могу бити у следећим случајевима: када се воделац Кружока отсели у друго место или се својеволјно одрекне дужности или када умре. Један од преосталих чланова треба да се прими те дужности привремено и да случај пријави Управи.
- к) Власник књига је Удружење.³⁴⁸

Према оцени Радивоја Стоканова,³⁴⁹ а на основу сачуване преписке, у истом документу истиче се да је Бечко удружење добило списак од 35 чланова новоформираног Кружока, који су уплатили чланарину од 70 форинти, као и да су им послали 66 дела у 73 свеске, све штампане бројеве часописа *Абендштунден*, чланске карте и почасне дипломе за утемељиваче Кружока.

Крајем октобра 1857. године Карло Бијелицки пише молбу Царском Краљевском Српско-банатском државном намесништву у Темишвар, да дозволи оснивање Удружења које би се бавило Општинском библиотеком која би била доступна свим сталожима и националностима, уз бесплатно коришћење, како би и припадници најнижих слојева били у могућности да се образовно уздигну и на приступачнији начин забављају и подучавају. „У образложењу могућности оснивања такве библиотеке он је указивао на две варијанте;

- 1) да се библиотека оснује на тај начин што ће се учлањавање вршити у матично Бечко удружење, које ће слањем књига проширивати већ постојећи књижни фонд уз услов 'да се узме уобзир и литература за остале народности које ту живе равноправно у одговарајућем размеру,

---

³⁴⁸Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 26

³⁴⁹Радивој Стоканов, „Пре и после века и по“, *Библиотекар : часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. LI, св. 1-4 (2009): 158

2) организовање посебног Удружења са циљем оснивања Општинске библиотеке.

За осигуравање потребних новчаних средстава, поред уплаћивања одређене чланарине, он предвиђа евентуалне својеволјне обавезе чланова на добровољне прилоге у износу једног гроша годишње, уколико се остане у саставу Бечког удружења; затим, приређивање игранки и позоришних претстава у корист библиотеке, даривања, задужбине и легате.³⁵⁰ Према карактеристикама ова установа радила је као читалиште.

Према оцени Радивоја Плавшића³⁵¹ за период од 31. октобра 1857. до 14. марта 1858. године, због недостатка сачуваних докумената није могуће утврдити како су текле припреме за организовање „Удружења за оснивање Општинске библиотеке у Сомбору за развијање и потпомагање општег образовања“, али је познато да је 14. марта одржана Скупштина, у оквиру које је припремљен Статут, а као водитељ Кружока потписао га је Карло Бијелички. Статут је прослеђен у Темишвар, а потврђен је и оверен 7. маја 1858. године. Био је израђен у три примерка, од којих је један остао у Темишвару, а два су послата Магистрату и Удружењу у Сомбор. Као задаци Удружења истакнуто је: „да у духу истинске хуманости и у општем интересу оснује у Краљевском слободном и окружном граду Сомбору путем добровољних прилога, једну свима сталезима, класама и националностима одговарајућу друштвену библиотеку која ће бити лако приступачна и најсиромашнијој класи суграђана и најнижем слоју народа, која ће се у будућности у целини користити бесплатно ради ширења знања и наука, да по могућности служи за што обимније и потпуније образовање духа, разведравање душе, профићење обичаја и укуса – уопште, за унапређивање образовања у сваком погледу; да буде узвишени, благословени и достојни споменик нашој деци и наследницима (будућим поколењима).

Да се сарадњом здружених снага не тежи само томе, да оснивањем овакве библиотеке, која ће се постепено проширивати и временом израсти у такву културно-образовну установу, која ће сваком без разлике пружати прилику и могућност да себи прибави, на најлакши и најјефтинији начин научна, поучна и

---

³⁵⁰Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 34

³⁵¹Исто, 37-38

свестрана знања, да из ње црпи највиша духовна блага и предности, да се вине у највиши могући степен образовања на коме се заснива једина и истинита вредност човека у целини, а која се у финалису оплемењивањем да уздићи до највишег ступња савршенства, него сдруженим и личним залагањем настојати да се нарочито они из доњег слоја народа, којима најчешће недостаје одговарајуће образовање и који се уопште налазе на релативно ниском ступњу образовања, охрабре за живо и бројно учешће у овој овде пруженој прилици за образовање, да се код истог пробуди воља за читање нудећи му првенствено корисне поучне и забавне књиге, да се та воља по могућству повећава што више и да се на тај начин унапреди духовно и морално народно образовање и да се уопште дејствује по могућности на његово духовно и материјално благостање.³⁵² Као једна од првих карактеристика установе истицано је да се оснива уз помоћ добровољних прилога, што указује на чињеницу да у почетним фазама оснивања Градска библиотека у Сомбору није била замишљена као јавна библиотека. Идеја јавности била је повезана са доступношћу публикација.

Прва генерална скупштина Удружења за оснивање јавне Општинске библиотеке одржана је 2. јануара 1859. године, али је, услед недостатка записника ток рада у целини непознат. „Скупштина је ставила у дужност првом изабраном председнику Адалберту Хауке, сенатору, да на следећој седници Градске скупштине да потребна објашњења и замоли за највишу заштиту, сарадњу и помоћ. Карло Бијелички је у новоформираним руководећим органима Библиотеке обављао три функције и то, секретара, библиотекара и рачуновође.“³⁵³ Према каснијим документима може се утврдити да је Карло Бијелички поднео реферат о стању Удружења, дотадашњем раду и финансијском пословању.

„Сачуван је извод из записника I Генералне скупштине који је Бијелички 10 маја под бр. 164/59 доставио Магистрату, из кога се види да су сходно духу § 4 Статута донете следеће одлуке:

- 1) 'да ће Удружење, на основу и у духу Статута једнако поштујући све овдашње народности, на свима језицима који се овде говоре, савесно и у

---

³⁵²Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 42

³⁵³Стоканов, „Пре и после века и по“: 161

једнаком сразмеру – разуме се према висини годишњих прихода и захтевима грађанства – набављати књиге.

- 2) намера Удружења не састоји се само у оснивању јавне Општинске библиотеке која би припадала само дотичном Удружењу приватно, него наглашава да је сваког тренутка спремна да је сматра власништвом целокупног грађанства тј. као Градску библиотеку и да је ставља под највишу заштиту градског Магистрата и да је и формално преда граду чим град буде могао да је смести, са свима потребштинама које изискује вођење библиотеке, у одговарајућу просторију'.³⁵⁴

Пре званичног преношења власништва над Удружењем писано је неколико дописа Градском већу, али се као одлучујуће узима решење од 16. августа 1859, када је обезбеђена зграда и 17. септембар исте године када је власништво над библиотеком Удружења пренето на општину. Од ове године установа званично постаје јавна библиотека. Године 1874. од Магистрата је затражено да се библиотека пресели у већи простор, након чега су за смештај уступљене две мање просторије.

„С обзиром да Удружење није имало средстава да плаћа библиотекара, на Скупштини је донето решење да се Магистрату достави образложена претставка у којој између осталог стоји:...'господин Карло Бијелички, који је ово Удружење за оснивање Општинске библиотеке основао и већ 18 година неуморним трудом и смислом, и све послове око тога води бесплатно, изјавио је да сада, због своје службене заузетости, и с друге стране, због врло болешљивог стања његовог уопште није способан да даље води послове Удружења.

Пошто за положај библиотекара, за посао који изискује толико времена, замора и труда, не можемо добити никога да нам ради бесплатно, а тај посао због своје велике важности, не може се такође ни поверити макар коме, јер се не само књижни фонд, набављен за толики новац и скопчан с таквим заморним радом, него се и убирање новца за набавку књига налази у његовим рукама, као и

---

³⁵⁴Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 46; о истој теми видети и: Стоканов, „Пре и после века и по“; Плавшић, „Стодвадесет година сомборске библиотеке“

целокупно имаће ове лепе, свакоме корисне културне установе; за то звање је потребно, осим одговарајуће интелектуалне способности, очевидно поштење и популарност; с тим у вези не преостаје ништа друго, него да се изабере одговарајућа личност која ће руковати фондом и задовољити публику, али са одређеном годишњом платом, као и постављање једног послужитеља.³⁵⁵ Магистрат је усвојио предлог на основу кога Градска библиотека у Сомбору добија плаћеног библиотекара, што представља још једну карактеристика на основу које ову установу, већ средином 19. века сматрамо јавном библиотеком.

„У току 1881 године под руководством Жуфа Винцеа, професора гимназије извршена је ревизија књижног фонда. Констатовано је да књижни фонд има укупно 22.962 књиге и то: на мађарском језику 2.595, на немачком 19.582, на српскохрватском 352, на француском 274, на латинском и осталим језицима 158 свески. То значи да је на мађарском језику било 11,3%, на немачком 85,2%, на српскохрватском 1,5%, на француском 1,2% и на осталим језицима 0,7% књига.³⁵⁶

Мађарско министарство унутрашњих послова одобрило је нови статут који је усвојила скупштина удружења за одржавање библиотеке 1882, а „на Скупштини одржаној 5 децембра 1908 године примљене су узвесне више формалне измене и допуне Статута и подвођење библиотеке 'под највишу власт Министарства вера и просвете, односно Земаљску управу за библиотеке и музеје, која у смислу најмилостивије одобрених правила од стране Царског апостолског краљевског Величанства спроводи власт у погледу управљања, организације и развоја свих библиотека у земљи,' те је прерађени Статут одобрен од стране Министарства унутрашњих дела априла 1909 године под бр. 160.077, а важио је све до 1920 године када је библиотеку од Удружења преузела Градска општина.³⁵⁷ Власништво над библиотеком Удружења је већ 1859. године пренето на општину, а након што је Војводина постала део Краљевине само је, у новоствореним условима то и потврђено.

---

³⁵⁵Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 62-63

³⁵⁶Исто, 67

³⁵⁷Исто, 69

У сачуваним документима не постоје подаци о односу градских власти према овој институцији у прве две године након завршетка Првог светског рата, али је познато да је предратни управник Библиотеке др Нандор Фалционе поднео оставку Одбору Удружења 1. августа 1919. године. Крајем априла 1920. године, на Седници сената донета је одлука да се Библиотека исели из просторија у којима је била од свог оснивања. „Пред крај 1920 године, тачан датум нисмо могли установити, месне власти преузеле су библиотеку и ставили је под надлежност Градског Сената. На основу датих података о стању књижног фонда, Градска општина је требало да дође у посед 34.496 свески.“³⁵⁸ По подацима, који су пронађени у *Градском веснику* за 1922. годину, приликом пријема библиотечког фонда установљено је да поседује 12.998 дела у 25.278 свезака. У сачуваним документима из овог периода нигде се не спомиње расхоровање публикација. „Овај проблем је за нас нерешљив, јер не знамо ко је извршио примопредају, записник о њој не постоји и немамо било каквих података о томе како је вршена – да ли на основу инвентара и било каквог претходног увида о попуњавању књижног фонда током протеклих 60 година. Највероватније је да званичне административне примопредаје није ни било, него је библиотека преузата онако како је затечена.“³⁵⁹ Према оцени Радивоја Плавшића³⁶⁰ забележена су два случаја расхоровања књига услед дотрајалости: 435 из 1927. и 10 из јануара 1941. године.

На седници Градског одбора донето је решење да Библиотеком управља градоначелник, као и да врховни надзор над установом има Сенат. Финансирање установе било је из чланарина и помоћи града (средства општине), а издвајана су и средства за запослене и набавку публикација, посебно на српском језику.

У периоду од 23. маја до 6. јуна 1924. године Библиотека је поново пресељена, а била је смештена у кућу Стевана Семзе.³⁶¹ Након смрти његове супруге 1931. године, оставштина је прешла у власништво града због чега почетком фебруара

---

³⁵⁸Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 75

³⁵⁹Исто, 76

³⁶⁰Исто, 90

³⁶¹Велепоседник који је велики део своје имовине издвајао за оснивање и рад јавних установа у Сомбору.

исте године управник Библиотеке подноси предлог Сенату да се просторије за установу прошире. „С обзиром да је по завештању Стевана Семзе зграда остављена за школске сврхе, библиотека се морала иселити. На понуду Соколског друштва да за смештај библиотеке уступи приземне просторије свога Дома, вероватно по претходном споразуму, Градско Претставништво је на редовној седници одржаној 24 октобра 1932 године донело решење: 'да се прими понуда Соколског Друштва у Сомбору по којој исто уступа све доње просторије свога Дома бесплатно граду за смештај град. библиотеке, а град ће као рекомпензацију за ово дати Соколском друштву бесплатно електричну струју до висине 50.000 киловата ст тиме, да је Соколско Друштво дужно дати ову струју такођер бесплатно свим месним удружењима приликом својих ма каквих приредаба. Трошарину на утрошену струју за своје приредбе сносиће Соколско друштво, а за приредбе друге врсте односне установе т.ј. приређивачи'.³⁶² Градски одбор је одлуку послао на сагласност Краљевској банској управи. Сенат је одредио да се о времену пресељења договоре управник Библиотеке, и управа Соколског друштва. Библиотека је пресељена у периоду од 10. до 31. маја 1933. године. На основу доступне грађе,³⁶³ остаје нејасно зашто је смештај Библиотеке урађен на овај начин, јер је, према записнику са редовне седнице Градског представништва слободног и краљевског града Сомбора од 1. марта 1932. предложено оснивање фонда за издржавање градске библиотеке, којом би руковао Сенат. Према одредбама финансијски прорачун за Библиотеку састављало је градско представништво, а приходи су се могли трошити само на издржавање библиотеке. Фонду би, поред прихода од некретнина припадали и они од претплате у Библиотеци, а њиме би се руковало, према свим прописима који су важили за градску имовину. Такође јој је уступљена половина земљишта у власништву Краљевине, што је потврдила и Краљевска банска управа Дунавске бановине у Новом Саду, као надређена установа.

---

³⁶²Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 83-84; Миленко Бељански, *Градска управа у Сомбору од 1919. до 1941. године* (Сомбор: М. Бељански, 1984)

³⁶³ИАСо Ф72 Историјски архив Сомбор, Градско поглаварство Сомбор 1919-1941, документ 13256/1932 (Извод из записника и даровни уговор за земљиште) – фонд у сређивању

Године 1921 (7. марта) тадашњи градоначелник Сомбора др Лазар Радишић за управника библиотеке поставља Стефана Илкића (1875-1963).³⁶⁴ „Градски сенат овластио је управника да библиотеком, до доношења новог Статута, руководи 'према досадашњој пракси која је владала у том погледу,' и да измени текст на печату библиотеке који треба да гласи: 'Градска библиотека у Сомбору 1859.'³⁶⁵

Према оцени Миленка Бељанског³⁶⁶ Библиотека је свој рад започела 1. априла 1921. године. У том периоду имала је 140 уписаних чланова, а набавила је и 203 дела на српском и хрватском језику. Крајем 1921. године Јованка Хауке,³⁶⁷ запослена у Библиотеци тражи повећање плате због скупости, које је управник библиотеке Стефан Илкић упутио на одобрење Градском сенату, што је одбијено, на седници која је одржана почетком 1922. године. Допис показује да су запослени у Библиотеци били део општинске управе, са издвојеним средствима за плате, што је важан елемент у раду јавне библиотеке. Што се набавке и повеза књига тиче, у допису³⁶⁸ који је управник Стефан Илкић упутио Градском поглаварству сазнајемо да му је из ручне благајне исплаћено 3.786, 68 круна или 946. 67 динара за куповину нових књига, што је забележено у рачуну Библиотеке. С обзиром да је за ове сврхе, раније одобрен кредит од 6.264 круне или 1.566 динара, предложено је да се он затвори и одобри додатак од 3.000 круна или 750 динара за повез старих и нових књига јер више нема средстава у приручној благајни. Истим дописом тражио је да се у идућој години Градска библиотека претплати на часописе: *Српски књижевни гласник*, у износу од 120 динара; *Мисао*, у износу од 100 динара; *Нова Европа*, у износу од 180 динара; *Живот*, у износу од 92 динара; *Дом и свијет*, у износу од 72 динара; *Савременик*, у износу од 30 динара; *Српска књижевна задруга* у износу од 30 динара и тражи укупну своту од 520 динара или 2080 круна, што је, заједно са траженим средствима за повез старих и нових књига Градски сенат и одобрио.

---

³⁶⁴Архимандрит, вероучитељ, истакнути друштвени и културни радник.

³⁶⁵Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 77

³⁶⁶Бељански, *Градска управа у Сомбору од 1919. до 1941. године*, 35

³⁶⁷ИАСо Ф72 Градско поглаварство Сомбор 1919-1941, документ 497/1922 (писмо Јованке Хауке, допис Стефана Илкића и одговор Градског сената) – фонд у сређивању

³⁶⁸Исто (молба Стефана Илкића и одговор Градског сената) – фонд у сређивању

У новим друштвеним околностима требало је обезбедити финансијска средства за несметано обављање делатности, просторију, успоставити одговарајућу набавну политику и спречити да управљачке структуре издвајају средства за Библиотеку према сопственом нахођењу, припремити нови Статут, отворити читаоницу и повећати број корисника. Неколико година након постављања новог руководства грађанство је, на упис позивано објавама на српском, хрватском и мађарском језику. Сенат је одобрио да и градски извршитељи и проценитељи, када су на свом званичном послу у граду причају о постојању ове установе, подстичу грађане да је користе и тако повећају чланство, које је, упркос томе од 1925. до 1937. године било у опадању. Један од разлога највероватније је била и одлука Сената да се од почетка новембра 1924. године повећа чланарина. Управа Библиотеке саопштила је члановима Градског сената, да су корисници већ уплатили чланарину за ту годину и да је не могу повећавати пре почетка 1925. године. Овај предлог је усвојен и ту годину је одређена чланарина од 60 динара, са могућношћу плаћања у више рата. Ђаци су плаћали 40, а корисници из околних места 120 динара. Из тих прихода издвајала се и помоћ за особу која је радила на позајмици публикација у месечном износу од 500 динара. На основу доступних података није било могуће утврдити колика је била чланарина за остале године.

Године 1921 (10. јуна) управник Библиотеке предлаже Сенату отварање читаонице, што није прихваћено. С обзиром да се у правилнику Градске библиотеке из 1931. године, а ни у оном који је састављен десет година касније спомиње да се књиге издају само на читање ван просторија, јер нема читаонице може се претпоставити да у периоду између два светска рата није ни постојала. Пет дана касније управник је доставио Градском сенату и предлог Статута, али он није узет у разматрање. С обзиром на ту чињеницу управник је почетком 1923. године прописао Кућни ред којим је дефинисан начин рада Библиотеке, од организације до рада са читаоцима. Што се попуњавања књижног фонда тиче у марту 1921. године управник Стефан Илкић предлаже Сенату да Српска читаоница преда свој фонд Градској библиотеци. Сенат је то усвојио, а управа Српске читаонице је прихватила да на реверс од годину дана уступи фонд, уз услов да њени чланови могу бесплатно да га користе. Управа Градске библиотеке није прихватила овакво решење јер би оно закомпликовало њен рад. Такође је

тражио да се при набавци води рачуна да 50% публикација буду на немачком и мађарском језику, што је Сенат и одобрио.

Коначан Статут Градске библиотеке прихваћен је на седници Сената града Сомбора, која је одржана 28. октобра 1933. Пре тога, вођена је преписка између Министарства просвете Краљевине Југославије, Краљевске банске управе и градских власти. Министарство просвете 15. маја 1931, преко Краљевске банске управе, тј. Предстојништва градске полиције доставља наређење да Народне књижнице и читаонице морају своја правила саобразити тадашњим приликама и доставити их Министарству просвете. „У допису су наведени и одељци које у Правилима треба разрадити, као и да се достави годишњи извештај и завршни рачун за 1930 годину. На основу овога расписа управник је, проучивши Статуте сличних установа, сачинио нацрт Статута (Правила) Градске библиотеке и доставио Сенату на увид, надлежно усвојење и одобрење 17 септембра 1931 године. У ванредној седници Градског Претставништва 7 децембра 1931 године, Статут је примљен, и 2 јануара 1932 под бр. 28.480/1931 послат преко Бановине Министарству на одобрење. Све до 20 октобра 1933 године водила се административна полемика између Министарства просвете и Градског Претставништва о карактеру Градске библиотеке.“³⁶⁹ Усклађивање Правила вршено је према упутствима Министарства просвете за рад народних књижница и читаоница из 1920, са прописима која су накнадно додата. „Градско претставништво остајало је при становишту 'да град. библиотека није народна књижница, него приватна својина града Сомбора. Горе цитирани расписи, који говоре само о Народним књижницама и читаоницама, тј. о онима које сами чланови издржавају, не односе се на приватне библиотеке. Градска библиотека у Сомбору је приватна својини града Сомбора, те се на њу односе сви законски прописи, који важе и за другу градску имовину. – Нема правне могућности да се установи Управни Одбор, Надзорни Одбор, Скупштина и. т. д. јер те функције врше гр. органи, који су законом на то одређени.“³⁷⁰ У допису је прецизно

---

³⁶⁹Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 85; о истој теми видети и: Радивој Плавшић, „Стодвадесет година сомборске библиотеке“, *Баштина : часопис за културу* Год. 17 (лето 1979)

³⁷⁰Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 85

дефинисано да је Градска библиотека у Сомбору јавна. На њу се односе сви законски прописи, који важе за другу градску имовину, иако је истакнуто да је приватна својина града Сомбора. Претпоставка је да се мисли на власништво над библиотеком, које је упркос оваквом дефинисању јавна својина, а запослени у њој, као и људи у другим градским органима били су општински службеници (Прилог 3).

У архивској грађи³⁷¹ је сачуван и документ из 1941. године, који се односи на нови правилник Градске библиотеке у Сомбору (Прилог 4), који је, према речима, управника Стефана Илкића требало усвојити због ступања на снагу организационог статута општине града Сомбора. Прилагођавање је углавном било текстуалног карактера и односило се на старе називе градских надлештава, положај службеног особља, а додат је и текст у појединим члановима. За рад јавне библиотеке значајно је што је у члану два додато: „У нарочити задатак Градске библиотеке спада старање, да набавља књиге, часописе и новине што излазе у Сомбору; као и оне које се ма у ком погледу односе на град Сомбор. Исто тако и прикупљање старих рукописа истоветног значај.“ На овај начин је прецизно дефинисана потреба стварања Завичајног фонда; у члану једанаест је додато: „У дискреционално право управника Градске библиотеке спада, да прими или одбије претплатника са стране“ што указује да су чланови Градске библиотеке у Сомбору могли бити и из других обласних управа, али само уз дозволу управника. На овај начин постојала је већа заштита фонда, јер је постојала могућност да се корисник одсели, а да не врати публикацију. Овакав начин рада био је недоследан, јер је коришћење јавне библиотеке требало да буде омогућено свима, под истим условима; у члану дванаест: „Имају бесплатно право употребе књига из библиотеке, они градски чиновници, којима је са стручног гледишта нужна употреба књига, но за ову циљ морају имати нарочиту дозволу од Претседника општине. Бесплатном употребом књига из Градске библиотеке могу се користити и лица којима је то потребно за научни или публицистички рад. Дозволу на ово даје управник Градске библиотеке“. Овакав начин коришћења публикација (бесплатно) ограничавајући је, јер се предност даје општинским службеницима и

---

³⁷¹ИАСо Ф 72 Градско поглаварство Сомбор 1919-1941, документ 5598/1941 (Правилник Градске библиотеке у Сомбору из 1931. и предлог новог Правилника из 1941. године) – фонд у сређивању

лицима која користе научну литературу, а не примењује се код свих слојева становништва. С обзиром да предлог Правила датира од 11. марта 1941, можемо претпоставити да до почетка Другог светског рата није усвојен.

Буџетска издвајања за попуњавање књижног фонда су 1922. године износила 1.987,30 динара, 1929. године 8.509 динара, а 1940. године 7.710 динара. На основу доступне грађе није могуће утврдити колики су били укупни расходи Бачке области у 1922. години и Дунавске бановине у 1940. години. Године 1929. укупни расходи Бачке области били су 79,222.860 динара, што значи да је за ове сврхе издвајано 0.01% из буџета. С обзиром на недостатак података немогуће је утврдити издвајања за сваку појединачну годину, али је, на основу податка за 1929. видљиво да су она била мала.

Просечне цене основних животних намирница (хлеб и млеко) за период од 1930. до 1939. године за град величине Сомбора (32.256 становника према попису из 1931. године)³⁷² биле су у распону од 2 до 3.5 динара. У случају да је куповина вршена сваки дан издвајања за ове сврхе била би између 14 и 24.5 динара,³⁷³ односно 420 и 735 динара на месечном нивоу.³⁷⁴ Од издвајања за особље Библиотеке доступан је само податак да је особа задужена за издавање публикација, на име плате добијала 500 динара на месечном нивоу. Ако се овај податак упореди са претходним може се закључити да издвајања нису била

---

³⁷²Статистика за период између два светска рата прикупљана је на различитим нивоима и у оквиру појединачних установа, па је поједине податке немогуће прецизно утврдити. Други проблем представља и чињеница да су, услед ратних разарања, пресељења и слично одређени подаци изгубљени. Увидом у сачуване и доступне податке ауторка је утврдила да су, упркос различитој развијености територија које су након Првог светског рата припојене Краљевини или су биле део некадашњих Краљевине Србије и Краљевине Црне Горе равномерни за градове исте величине. На основу тога је, као параметар узела величину појединих градова, а не развијеност подручја. У Статистичком годишњаку дати су подаци за Ниш, а с обзиром на чињеницу да је он у периоду између два светска рата имао приближно исти број становника као Сомбор, ауторка је искористила исте податке о ценама. – Детаљније видети у: *Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak* (Београд: Savezni zavod za statistiku, 1989)

³⁷³Појединачна цена помножена са седам дана

³⁷⁴Недељна издвајања помножена са тридесет

довољна за подмиривање основних животних потреба, што се, у појединим местима надокнађивало додацима на скупоћу.³⁷⁵

Година	Набављено укупно		На језицима								Примедба
			Српско-хрватском		Мађарском		Немачком		Осталим		
	дела	свески	дела	свески	дела	свески	дела	свески	дела	свески	
1922	126	131									Нема података по језицима за 361 дело у 394 свеске
1923	235	263									
1924	278	296	197	208	73	80	8	8	-	-	
1925	274	286	155	162	86	91	6	6	27	27	
1926	307	394	223	309	75	76	3	3	6	6	
1927	234	259	154	176	78	81	2	2	-	-	
1928	214	240	118	143	94	95	2	2	-	-	
1929	221	265	162	202	55	59	4	4	-	-	
1930	271	314	203	243	63	66	5	5	-	-	
1931	260	280	239	258	15	16	2	2	4	4	
1932	168	218	107	157	57	57	1	1	3	3	
1933	91	94	67	69	23	24	1	1	-	-	
1934	169	192	141	164	26	26	2	2	-	-	
1935	135	138	135	138	-	-	-	-	-	-	
1936	83	96	82	95	1	1	-	-	-	-	
1937	262	267	210	213	51	53	-	-	1	1	
1938	118	133	104	118	9	9	4	4	1	2	
1939	366	452	345	425	13	17	4	4	4	6	
1940	180	286	173	276	5	5	1	1	1	4	
1941	58	62	56	60	-	-	2	2	-	-	
	4050	4664									
Укуп.	3689	4272	2871	3416	724	756	47	47	47	53	

Табела 3: Набавка публикација по годинама.³⁷⁶

Највећи број набављених публикација у периоду од 1922. до 1941. године био је на српском и хрватском језику. Од 1922. до 1926. године њихов број је растао, а између 1927. и 1933. набавка почиње да опада. Године 1934. и 1935. долази до

³⁷⁵На основу доступних података није било могуће утврдити колика су она била

³⁷⁶Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 88

малог повећања. Најмањи број публикација набављен је 1936. и 1941. године, а највећи 1939. године.

Година	Уписано претплатника	Број посета	Број позајмљених књига	Набављено књига		Примедба
				дела	свески	
1920	575					Подаци су уписани закључно са 7.априлом 1941. године
1921	520					
1922	375 ³⁷⁷	5901	18094	126	131	
1923	428	8699	27544	235	263	
1924	413	9173	29132	278	296	
1925	365	8320	28135	274	286	
1926	298 ³⁷⁸	7372	22691	307	394	
1927	220	5852	17494	234	259	
1928	183	5327	15786	214	240	
1929	201	5374	16952	221	265	
1930	190	4524	13749	271	314	
1931	211	5333	16006	260	280	
1932	213	4667	12443	168	218	
1933	174	3450	8430	91	94	
1934	219	4301	8620	169	192	
1935	157	3334	6639	135	138	
1936	171	3257	5937	83	96	
1937	233	5070	8099	262	267	
1938	289	6252	10368	118	133	
1939	298	6458	11369	366	452	
1940	348	8009	13098	180	286	
1941	132			58	62	
Укуп.	6213	11067	290586	4050	4666	

Табела 4: Структура набављених књига по годинама, број уписа, посета и позајмљених књига³⁷⁹

³⁷⁷Миленко Бељански податке о броју чланова, позајмљених и набављених књига наводи за 1923. годину. – Детаљније видети у монографији: Бељански, *Градска управа у Сомбору од 1919. до 1941. године*, 45

³⁷⁸Миленко Бељански наводи податак од 236 чланова Библиотеке. – Детаљније видети у монографији: Бељански, *Градска управа у Сомбору од 1919. до 1941. године*, 56

³⁷⁹Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 89

Највећи број чланова Градска библиотека у Сомбору имала је 1920, а најмањи 1935. године (подаци за 1941. годину нису потпуни јер обухватају период до 7. априла 1941. године). Број позајмљених публикација био је између три публикације 1922. и око две публикације 1940. године дневно.

Година	Стање књижног фонда		Примедба
	дела	књига	
1920	12988	25278	Подаци су уписани закључно са 7.априлом 1941. Године
1921			
1922	13220 ³⁸⁰	25613	
1923	13455	25876	
1924	13733	26172	
1925	14007	26458	
1926	14314	26852	
1927	14548	27111	
1928	14762	27351	
1929	14983	27616	
1930	15254	27930	
1931	15514	28210	
1932	15682	28428	
1933	15773	28522	
1934	15942	28714	
1935	16077	28852	
1936	16160	28948	
1937	16422	29215	
1938	16540	29348	
1939	16906	29800	
1940	17086	30086	
1941	17144	30148	
Укуп.	17144	30148	

Табела 5: Преглед стања књижног фонда од 1920. до 7. априла 1941. године³⁸¹

³⁸⁰Миленко Бељански наводи податак од 13.133 дела, односно 25.523 свеске, као и 307 чланова. – Детаљније видети у монографији: Бељански, *Градска управа у Сомбору од 1919. до 1941. године*, 40

³⁸¹Плавшић, *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 89

С обзиром на мала издвајања, чињеница да је сваке године (осим 1921) извршена набавка од неколико десетина до неколико стотина публикација указује на значај који је општина, као оснивач и финансијер придавала Библиотеци.

У оквиру Градске библиотеке у Сомбору, постојала су радна места за све библиотечке послове, који су били дефинисани и у међуратном предлогу Закона о библиотекама, што указује да су управљачке структуре имале свест о потреби унификације послова у овој области. Од 1921. до 6. априла 1941. године управник Библиотеке био је Стефан Илкић, особа задужена за издавање публикација Јованка Хауке (до 1936. године), када Градско веће расписује конкурс након кога се бира Тура Далчев који је ступио на дужност 1. фебруара 1937. године и као манипулант радио све до 6. априла 1941. године. Као послужитељи радили су: Магдалена Бодор (од 1917. до 1921); Даринка Ковачић (од 1921. до 1. фебруара 1922); Илона Почкаи (од 1. фебруара 1922. до половине 1936) и Стипан Микуш (од половине 1936. до 6. априла 1941).

У периоду између два светска рата општина је, за Градску библиотеку у Сомбору издвајала скромна средства за рад. Делатност јој је, услед нерешених имовинских питања била отежана честим пресељењима, али је упркос томе сваке године набављала публикације, имала стабилан број чланова и особље које је примало надокнаду за свој рад.

Управник Градске библиотеке у Сомбору, Стефан Илкић био је члан Друштва југословенских библиотекара, што указује на свест о потреби професионалног удруживања и развијања комуникације са библиотекарима на нивоу Краљевине.

На основу доступних података није било могуће утврдити да ли су у оквиру Градске библиотеке у Сомбору у периоду између два светска рата организована културно-просветна делатност (изложбе, предавања и сл).

3.2.2. Народна библиотека у Крагујевцу

Јавна библиотека у Крагујевцу прва је библиотека овог типа основана код Срба. „Први смештај Јавне библиотеке био је у згради Гимназије, али је већ у првој години постојања и рада, од септембра 1866. године она премештена у приватни локал под закуп у коме је остала до краја 1867. године, када је поново

враћена у просторије Гимназије.³⁸² Почетни фонд библиотеке чинило је 965 књига у 1642 свеске. Предлог правила за Крагујевачку библиотеку састављен је и послат Министарству на одобрење почетком 1871. године, а исте године учињен је и први покушај да се јавна библиотека одвоји од Гимназије. „Иако је држава издвајала одређена финансијска средства за Јавну библиотеку, и иако је библиотекар Светозар Милосављевић инсистирао на изради печата за библиотеку и допремању другог библиотечког материјала, она је и даље остала под управом Гимназије, која је имала задатак 'да се о томе заводу стара и рачуноводство његово води'.³⁸³ Наредне четири године, због недостатка интересовања за ову установу, све до 1875. године није се поступало у складу са прописаним Правилима, када је Милан Маринковић, у периоду од следеће две године започео израду каталога и сређивање фонда по струкама. Начин рада јавне библиотеке у Крагујевцу није се променио почетком 20. века, што се може потврдити и чињеницом да „на почетку 1900. библиотекар, Ми-лан Мајзнер је, позивајући се на обавезу из 1883. да је свака просветна установа која има књижницу дужна подносити Главној контроли сваке пете године свој инвентар књига, известио да не може такав несређен инвентар послати док све књиге не попише.³⁸⁴

Први списак приновљених књига Јавне библиотеке у Крагујевцу почиње бележењем публикација од 12. септембра 1901. године. Нису се уносиле само новонабављене књиге, већ и књиге затечене у фонду, а његово стручно уређење први пут је спровео Милан Мајзнер. Директор Гимназије водио је рачуна о планираним расходима и утрошку средстава Јавне библиотеке, а уколико се издвоје средства за набавку и повез књига, требало је одвојити и плату за библиотекара. Године 1905. јавна библиотека је на основу нових правила одвојена од Гимназије, успостављено је самостално финансирање и смештена је у зграду Окружног начелства. Након пресељења није била отворена за јавност јер је трајало сређивање фонда. За рад Библиотеке значајна је и чињеница да она постаје правни наследник имовине Крагујевачког читалишта. Од 1907. године

---

³⁸²Драгосавац, *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. године*, 37

³⁸³Исто, 38

³⁸⁴Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 98

ступањем на дужност новог библиотекара Стевана Нешића, Библиотека је отворена за јавност, а са сређивањем фонда се наставило. Године 1912, у зграду где се налазила Библиотека усељена је Војна управа, па је она исељена. У току Првог светског рата често је пресељавана што је утицало и на стање књижног фонда. Након одласка непријатељске војске из Крагујевца (16. октобра 1918. године), начелник Војне станице образовао је Комисију за преглед библиотеке и штампарије. Утврђено је да је велики број књига покраден, поцепан и остављен на гомили. Вршилац дужности Мстислав Шахматов је као последњи број у инвентару 1915. године утврдио 9175.

У првим годинама након завршетка Првог светског рата, „Министарство просвете Краљевине СХС упутило је распис свим просветним установама, па и управи Јавне библиотеке у Крагујевцу, да пошаље извештај о страдању добара: Када су евакуисане архива и књиге 1915. године, где су склоњене и остављене; Ком је чиновнику поверен пренос и надзор у склоништу; Шта је, уколико надлештво зна, непријатељ учинио с њима; Је ли надлештво само већ успело да пронађе и поврати који део архиве и књига својих; Има ли у том надлештву архива и књига других надлештава, јер су она извештена о томе, је ли им враћено и шта?“³⁸⁵

На основу навода у Годишњем извештају Народне библиотеке у Крагујевцу³⁸⁶ који је прослеђен Министарству просвете Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца може се утврдити да је урађена детаљна анализа стања фонда, канцеларијског материјала, зграде и намештаја Библиотеке. „Ревизија књига упропашћених у рату забележена је у Списку приновљених књига. Од 21.102 свеске књига, часописа и брошура, заведених у инвентар, пропало је 9.073 свеске, што значи 43% књижног фонда.“³⁸⁷ У току рата Библиотека је изгубила 14.646 књига, а 4.748 је било одређено за преповезивање. „Редослед указује да су и тада уношене књиге

---

³⁸⁵ Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 126

³⁸⁶ АЈ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац (акт бр. 112 од 12. јануара 1921 године); о истој теми видети и: Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*

³⁸⁷ АЈ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац; о истој теми видети и: Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 129

неевидентирани у претходном периоду; без неког система у Списак се једна за другом пописују књиге на српском, француском, немачком и руском језику. Од броја 9219 уносе се књиге чија се набавка може идентификовати. После броја 9356 следи страница на којој је библиотекар Стеван Нешић записао белешку истоветну оној са унутрашњих корица Списка, да Списак замењује све претходне инвентаре. После ове белешке следи пет страница исписаних бројевима књига упропашћених за време Првог светског рата и две и по стране исписаних бројева књига којима недостаје понека свеска, исцепане странице или почетак, односно крај публикације. Да је публикација уништена или оштећена налазимо у рубрици 'Напомена'. Управник Шахматов наставио је да уноси књиге од броја 9357, а у том послу му је помагао и помоћник.³⁸⁸ У вези са физичком и стручном обрадом фонда урађено је сређивање сачуваног старог каталога. За српску и руску књижевност написан је стручни каталог, а започело се са изработом каталога за француску књижевност и друге области. Књиге на полицама сложене су по струкама, изучена је библиографија издања Крагујевачке библиотеке. На књигама је уписан привремени инвентарни број, нови наслови су уписани у инвентар и извршено је печатање 1/4 фонда. Уношење публикација, за време док је управник био Мстислав Шахматов завршено је бројем 12508. До краја 1920. године, позајмљено је 640 књига, а библиотеку је посетило 114 корисника. „Највише се читала руска књижевност у српском преводу, оригинална француска књижевност и историја.“³⁸⁹ Због сређивања Библиотека је била затворена за кориснике до 1. маја 1920. На основу послова који су обављени непосредно након што је Библиотека отворена за јавност може се видети континуитет у организацији установе, али и потреба запослених да се библиотечки посао обавља у складу са правилима струке.

---

³⁸⁸ Стефановић, *Сто година списка приновљених књига јавне библиотеке у Крагујевцу* https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=602 (преузето 5. 08. 2014)

³⁸⁹ АЈ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац; о истој теми видети и: Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 129

Први послератни вршилац дужности управника Мстислав Шахматов, обратио се Дирекцији плена,³⁹⁰ да би утврдио да ли међу књигама које су запленили има оних које су припадале Народној библиотеци у Крагујевцу, на шта му је надзорник магацина одговорио да нема. На лицитацији која је организована 1920. године, а којој је присуствовао и управник пронађене су књиге из Официрске читаонице у Крагујевцу, које је, заједно са библиотекама приватних и других збирки у граду непријатељ запленио и разбацао. За поједине публикације може се претпоставити да су постале део фонда Библиотеке. Укупна вредност штете настале у ратном периоду била је око 450.000 динара, а пријављена је министарствима правде и просвете, као и општинском суду. Расправа је вођена до маја 1921. године, али према уредби о накнади штете потраживања Библиотеке, као државне институције нису разматрана. Као крајњи резултат донета је одлука да се фонд обнови доприносом власти Немачке.

Народна библиотека у Крагујевцу, непосредно након завршетка Првог светског рата тражи помоћ од Народне библиотеке у Београду и других надлештава за попуњавање фонда публикацијама које поседују у већем броју примерака. Од Општег одељења Министарства просвете тражена је дозвола за размену дупликата и старих књига из 19. века за публикације новијег датума које су потребне Библиотеци. Министарство просвете такође је издало налог управи Државне штампарије да се сва њена издања пошаљу Народној библиотеци у Крагујевцу. Поново је успостављена сарадња са Српском краљевском академијом која се обавезала да по један примерак издања које се штампају ван Београда шаље Народној библиотеци у Крагујевцу. Кроз преписку са Српском краљевском академијом видљива је и добра воља да се из њиховог магацина доставе и издања књига и периодике из ранијег периода која су уништена током Првог светског

---

³⁹⁰Представљала је посебну организациону јединицу у оквиру органа Краљевине која се бринула о повраћају ствари које су нестале за време Првог светског рата или да се за њих добије одговарајућа надокнада. У оквиру ње налазила се и конфискована имовина припадника или сарадника окупационих снага.

рата. Значајан број публикација прикупљен је од чланова руске емиграције³⁹¹ у Краљевини.

На почетку 1921. године Библиотека је имала 24.000 књига, брошура и часописа, међу којима су биле и ретке књиге из 16. и 17. века. Успостављена је и сарадња са Југославенском академијом знаности и умјетности у Загребу да би им се послала њихова издања штампана после 1891. године. Прослеђен је списак публикација, као и списак услова под којим је могућа куповина. Практикован је и откуп књига из приватних библиотека, када се оне нису могле наћи у продаји.

У време док је вршилац дужности управника био Мстислав Шахматов спроведена је и промена у називу Библиотеке. До тада је установа носила назив коришћен у Закону о Народној библиотеци у Београду из 1901. године, а „од тог периода званичан назив Библиотеке у Крагујевцу је Народна библиотека, што се документује и изменом у штамбиљу ове институције.“³⁹² Исти назив користи се и у оквиру државног буџета Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије у периоду од 1920. до 1941. године.

Крајем 1921. године Мстислав Шахматов добија једногодишње одсуство ради завршетка докторских студија. Наследио га је Милан Антоновић, који је направио буџетске планове и пројекат предрачуна трошкова за Народну библиотеку од 01. јануара 1922. до 01. јануара 1923. године. Примопредаја дужности извршена је 27. децембра 1921. године, а 6. фебруара 1922. године дужност је предата трећем лицу и о томе је „забележено следеће: ‘књиге заведене у овом Списку са променама означеним у примедбама, као и књиге заведене у лисном каталогу под бр. 14000-14024 и под бр. 14030-14225 предао је Милан Антоновић а примио

---

³⁹¹Након Октобарске револуције и доласка бољшевика на власт, велики број некадашње елите и народа царске Русије избегао је у друге земље Европе и света, а део њих свој дом пронашао је у Краљевини Југославији. С обзиром на чињеницу да су били образовани у различитим областима допринели су и њеном развоју у сфери науке, културе, просвете, индустрије и др.

³⁹²АЈ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац; Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 130

Милан Милошевић.³⁹³ Он је, осим дужности библиотекара хонорарно држао часове француског језика у једном разреду Прве мушке гимназије.

Народна библиотека је преуређивана и реорганизована закључно са априлом 1922. године, а њен фонд се након тога могао користити искључиво у читаоницама. „Новим Правилима предвиђено је да Народна библиотека у Београду буде централна установа те врсте у држави, са задатком да сачува што дуже све што је штампано на нашој територији и због тога није могла позајмљивати књиге и слати дупликате Народној библиотеци у Крагујевцу.“³⁹⁴ Библиотека је била смештена у простор који није одговарао ни величини ни значају културне установе. На овај захтев је, више пута одговорено да док се не направи план и прерачун, као и без учествовања Општинског и Окружног одбора није могуће одобрити кредит за подизање новог локала. Због проблема око набавке публикација и нерешеног питања око просторија Народна библиотека у Крагујевцу није у потпуности могла да одговори својој функцији и захтевима корисника.

Библиотека је тек крајем 1923. године достигла ниво на коме је била пре Првог светског рата. Крајем 1925. године Милан Милошевић тражио је премештај у Аранђеловац, а 10. фебруара 1926. године за библиотекара је постављен Зарија Вукићевић. За помоћника је одређен Раде Максимовић. У вези са предајом дужности остало је забележено да је предат и „Списак књига са напоменама у исти изнетим као и уведеним књигама од бр. 1-12654; 12700-12980; 13000-13101; 14000-14080; 14226-15207 са резервисаним нумерама од 12646-12700; 12981-13000; од 13102-14000; од 14081-14225; 14388-14800 и од 14903-14907.“³⁹⁵ Нови управник је у оквиру белешки написао и да је од 1926. до 1931. године „резервним нумерама неуведених старих а и нових књига унета 1351 књига.“³⁹⁶ Набавка публикација вршила се у складу са финансијским могућностима. У овом

---

³⁹³ Стефановић, *Сто година списка приновљених књига јавне библиотеке у Крагујевцу*

³⁹⁴ Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 136

³⁹⁵ Стефановић, *Сто година списка приновљених књига јавне библиотеке у Крагујевцу*

³⁹⁶ Исто

периоду у Библиотеку су пристизала издања Библиографског завода из Загреба и *Гласа Српске краљевске академије*.

Зарију Вукићевића је на месту управника Библиотеке, школске 1928/29. заменио Тихомир Погарчевић, који је с обзиром на издвајања разматрао њено затварање. На тај начин би се у буџету Министарства просвете уштедело 35.000 динара, а публикације би биле подељене Учитељској школи, Првој мушкој и Женској гимназији. „Континуирана статистика из тог периода није постојала, али се на основу извештаја Великом жупану Шумадијске области види да је у 1929. години у фонду било 15.800 књига. Књиге су класификоване по научним групама; Библиотека је имала велики број читалаца, али је била потребна коренита реформа пословања Библиотеке под надзором Комисије Министарства просвете. У извештају се, даље, наглашава потреба формирања нових каталога, инвентара, прилагођених савременом систему, што је у оно време представљало огроман напор.“³⁹⁷ Тражено је 8.000 динара за обнављање књижног фонда, које би се искористило за куповину књига из едиције *Српски писци, Ларусову француску енциклопедију* и библиотеку страних писаца. Библиотека је набавила књиге забавне књижевности из књижаре „Обилић“, а извршена је и претплата на *Просветни гласник* за 1928. и 1929. годину. У оквиру заштите фонда редовно је вршено препевезивање публикација. „На основу чл. 7 Закона о штампи 1931. године Предстојништво градске полиције шаље Шумадијски дневник и Глас Шумадије. Државно тужилаштво узима на себе улогу полицијске власти, па се обавезни примерак доставља уредније. Ово представља зачетак локалног, завичајног обавезног примерка.“³⁹⁸

Новим прописима одређено је да рачуни и признанице морају бити оверени од управе Дунавске бановине да би се добио налог за исплату. Овакав начин набавке публикација није био у складу са претходним, када је Народна библиотека у Крагујевцу књиге набављала директном погодбом до 5.000 динара. Вршилац дужности Тихомир Погарчевић је због оваквог начин рада тражио да поново обавља дужност професора. Од октобра 1930. године на месту управника је

---

³⁹⁷АЈ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац; о истој теми видети и: Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 145

³⁹⁸Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 146

поново Зарија Вукићевић. Упркос репутацији библиотеке у Крагујевцу, није се много бринуло ни о усавршавању стручног кадра, што се потврђује чињеницом да је управи Народне библиотеке у Крагујевцу упућен позив да присуствује Конгресу и Скупштини Друштва југословенских библиотекара 1931. године, али нема података да је Зарија Вукићевић присуствовао овом скупу. У архиви³⁹⁹ Друштва југословенских библиотекара није пронађен податак ни да му је послат позив да присуствује Конгресу и Скупштини, као ни да је био члан Друштва. Стручни кадар Народне библиотеке у Крагујевцу није полагао ни државни испит који је био предвиђен Правилима о полагању државног испита чиновничких приправника у ресору Министарства просвете, јер то место у Крагујевачкој библиотеци није подразумевало стално запослење.

У Извештају који је поднео управник Зарија Вукићевић⁴⁰⁰ даје преглед запослених у Народној библиотеци у Крагујевцу. „Управник библиотеке-библиотекар од увек је био професор мушке гимназије у Крагујевцу на раду и у гимназији и у библиотеци, по споразуму између Општег одељења и Средње Наставе Министарства Просвете, а на буџету Одељења за Средњу Наставу Мин. Просвете. Повремено додељује се по неки наставник мушке гимназије у Крагујевцу на рад у овој библиотеци, као помоћно особље.“⁴⁰¹ Према одредбама буџета имала је само једног служитеља, чији посао није законски регулисан. За Библиотеку је било надлежно Министарство просвете, Опште одељење. Према његовим речима није постојала потреба за већим бројем запослених, а није имала ни чиновнике приправнике.

Године 1931. из складишта књига Министарства просвете послато је 50 примерака књига, и то:⁴⁰² *Кућа тамних сенки, Сан летње ноћи, Магбет, Јулије Цезар, Песма над песмама, Јован Хацић, Рашка, Европа и васкрс Србије, Павле и Виргинија, Рад и његови облици, Платон и Цицерон - О пријатељству, Наша народна поезија, Славољуб Зорић, Тренутци и расположење, Старац Прибислав,*

---

³⁹⁹Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, Документација Друштва југословенских библиотекара.

⁴⁰⁰АЈ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац (документ бр. 27 од 18. априла 1931. године)

⁴⁰¹Исто.

⁴⁰²Исто (списак од 24. априла 1931. године)

Св. Јова Владимир, Зелени витез, Азурна земља, Филозофски фрагменти, О васпитању укуса, О књижевности, Кроз живот и књиге, Ловачке приповијести, Разговори о књижевности, Ваздух и сунце, Плави доброћудни вали, Морал, Криштење на Савици, Сонетни венац, Јанко Веселиновић, Милош Перовић, Краљевић Марко I, Краљевић Марко II, Први и други устанак, Косово, О писању и стилу, Загонетка о Страхинићу, Здравље, Свесловенско соколство, Ратни албум, Јубиларни зборник I-III, Антологија Југословенске мисли, По Македонији, Из Сибирске прашуме, Са седла и самара, Урезане истине, Пламен четништва, Чудесни кутеви, Српске народне приповетке /Караџић/ и Лазарица. Тадашњи управник Зарија Вукићевић известио је⁴⁰³ да су примили све књиге, али да су четири замењене другима. Одговор Министарства просвете био је да је то учињено јер тих наслова у Слагалишту књига више није било, о чему су запослени накнадно обавештени. У овом периоду и даље је актуелно питање смештаја. Управник и представници интелектуалног круга Крагујевца залажу се да се овај проблем реши. У складу са тим и Обласни одбор Народне одбране у свом писму⁴⁰⁴ моли министра просвете да, у складу са својим овлашћењима од Краљевске владе затражи да се обезбеди зграда за Библиотеку. Од 1932. тражи се поновно дефинисање радног времена Народне библиотеке у Крагујевцу, како би сви слојеви становништва могли да је користе. То је одобрено и одређено јој је радно време понедељком, уторком и четвртком од 8 до 13 часова, а средом и петком од 14 до 17 часова.

Од 24. новембра 1933. године на месту управника је Милен М. Николић. У периоду од 16. новембра 1933. до 16. новембра 1934. године радила је и Комисија која је утврдила да је основни недостатак у библиотечком пословању неажурно вођење инвентарних књига. Када је Милен М. Николић 1934. године премештен за професора у Београд, на његово место, као вршилац дужности долази Владета Рајичић. Након завршетка рада Комисије, вршилац дужности управника тражио је да почне са издавањем књига на читање уз кауцију. Почетком марта 1936. године Народна библиотека у Крагујевцу имала је 9.336 књига у 15.846 свезака, 651

---

⁴⁰³AJ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац (документ бр. 49 од 5. јуна 1931. године)

⁴⁰⁴Исто (документ од 18. маја 1931. године)

дупликат и 726 читалаца. „Библиотека је као друштвена установа функционисала, али ефекти њеног рада у крагујевачкој јавности нису били упадљиви. Неколико пута је после Првог светског рата била затворена, а разлози за то су били дуготрајни послови на сређивању фондова и утврђивању законског статуса. Посебно је то видљиво након 1937. када је изостала у хијерархијском администрирању брига Министарства просвете Краљевине СХС и Градског поглаварства Начелства среза крагујевачког.“⁴⁰⁵ Ово је један од најпасивнијих периода у развоју Библиотеке, а појавио се и апел у часопису *Одјек Шумадије* са захтевом да се оснује Народна књижница и читаоница, јер не постоји ниједна јавна библиотека која би била приступачна широј јавности. С обзиром на чињеницу да је рад народних књижница и читаоница у периоду пред Други светски рат такође био у стагнацији, ово не би било добро решење.

Године 1935/36. образована је Комисија за набавку периодике, поднет је захтев да се Народној библиотеци поклони већи број књига на разне теме за ондашњу школску омладину, извршена је куповина од приватних лица, достављен је одређен број књига из магацина Министарства просвете. Универзитет у Београду је позитивно одговорио на захтев Народне библиотеке у Крагујевцу да им бесплатно пошаље своје публикације и докторске дисертације. Из средстава Градског поглаварства у Крагујевцу за 1936/37. купљене су књиге за 400 динара. У новембру 1937. године Владету Рајичића на месту вршиоца дужности управника смењује Машан Булатовић. „Опадање интереса за културне институције да свој делокруг рада остваре у нормалним околностима, кадровским и просторним, показује се на примеру Народне библиотеке у Крагујевцу. Смештена у згради Банске управе Библиотека није уживала никакве повластице, чак и онда када су неке институције тражиле проширење то је чињено на уштрб Библиотеке. Претходна одлука Краљевске банске управе Дунавске бановине о распореду просторија у бановинским зградама, којом су Народној библиотеци додељене просторије бр. 29 и 30 на спрату, није дуго важила. Већ 1938. тражено је да се Библиотека исели из тих скучених просторија. Апел да поштеде ову

---

⁴⁰⁵ Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 149

институцију остао је без одјека. Пресељење у једну скучену собу на другом крају зграде донело је нове невоље. Недовољан број запослених није могао преселити целу имовину Библиотеке, а позивање на старе књиге и часописе није побудило надлежне да пропуштено надокнаде.⁴⁰⁶

Након смрти Машана Булатовића, од 1938. године нови вршилац дужности управника постаје Алекса Веселиновић. Он је предложио да се образује Комисија која би коначно утврдила стање Библиотеке. Предложио је и да се она пресели у задужбину Милована Гушића (1822-1891),⁴⁰⁷ где се тада налазила Женска гимназија, јер се за њу и Мушку гимназију зидају нове школске зграде.

„Пред Други светски рат функција Библиотеке није била примерена угледу најстарије јавне библиотеке у Србији. Томе је допринело ускраћивање погодних смештајних услова. Највише је на то утицало често одузимање просторија, за које је увек говорено да је само привремено. Та привремена ситуација трајала је дуги низ година, ништа се није плански организовало око Народне библиотеке.“⁴⁰⁸ Стизало је много притужби на рад Библиотеке, па је одређен др Никола Констандиновић, виши саветник у Министарству просвете да прегледа Народну библиотеку у Крагујевцу и поднесе извештај.

На основу прегледа прихода и расхода можемо закључити да се финансирање установе, у периоду између два светска рата вршило у оквиру Краљевине и локалне самоуправе. У буџетима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије су тек у буџету за 1929/30. годину раздвојена издвајања за библиотеке у Крагујевцу и Нишу.

Просечне цене основних животних намирница (хлеб и млеко) за период од 1930. до 1939. године за град величине Крагујевца (60.639 становника према попису из 1931. године)⁴⁰⁹ биле су у распону од 2 до 2.5 динара. На основу тога

---

⁴⁰⁶ Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 151

⁴⁰⁷ Трговац који је сав свој иметак оставио граду Крагујевцу, а у зградама које је подигао и данас се налазе поједине образовне установе.

⁴⁰⁸ Стефановић, *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004)*, 153

⁴⁰⁹ У Статистичком годишњаку дати су подаци за Нови Сад, а с обзиром на чињеницу да је он у периоду између два светска рата имао приближно исти број становника као Крагујевац, ауторка је искористила исте податке о ценама. – Детаљније видети у: *Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak*

може се закључити да се за те потребе 1930. године издвајало 14, а 1939. 17.5 динара недељно.⁴¹⁰ Месечна издвајања била су 1930. 420, а 1939. године 525 динара.⁴¹¹ Није постојала посебно одређена позиција у буџету за ову функцију, јер је посао библиотекарa обављао професор Гимназије. Зарада мушких радника у оквиру државне и банске службе у периоду од 1930. до 1939. године била је између 1.958 и 2.387, па се може претпоставити да је и професорка плата, у овом периоду била приближно толика.⁴¹² Ако се упореди плата и месечна издвајања, за основне животне намирнице била су једна петина зараде.⁴¹³

На основу предрачуна трошкова које је Библиотека доставила Министарству просвете почетком августа 1920. године⁴¹⁴ отворен је кредит којим је предвиђено да се за плату служитеља издвоји 960 динара; за трошкове канцеларијског материјала 1.500 динара и набавку публикација и повез 10.000 динара. Од предвиђеног за трошкове је издвојен мањи део средстава, што се одразило и на рад Народне библиотеке у Крагујевцу.

У буџету Министарства просвете за 1920/21. годину⁴¹⁵ одређено је издвајање за плате од 20.000 динара, за Народну библиотеку у Београду и народне библиотеке у Крагујевцу и Нишу, као и издвајања за набавку књига, рукописа и других библиотечких предмета и повез књига 100.000 динара. Укупан буџет расхода Министарства просвете 1920/21. био је 91.761.261 динар. Ако се упореде укупан буџет и издвајања, може се утврдити да су расходи за националну библиотеку и народне библиотеке у Нишу и Крагујевцу износили 0.13%. Издвајања су увећана

---

⁴¹⁰Појединачна цена помножена са седам дана.

⁴¹¹Недељна издвајања помножена са тридесет.

⁴¹²*Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak*, 75

⁴¹³Резултат се добија када се укупна зарада подели са месечним издвајањима за ове сврхе.

⁴¹⁴АЈ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац

⁴¹⁵*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za 1920/21. godinu* (Београд: Министарство финансија Кралјевине Срба, Хрвата и Словенаца, Генерална дирекција државног računovodstva, 1920), 82

у буџетској 1924/25. години⁴¹⁶ и износила су 43.560 динара за плате и 200.000 динара за набавку и повез књига, рукописа и других библиотечких предмета, као и осигурање. Укупан буџет расхода Министарства просвете 1924/25. години била су 579.262.942, 65 динара. У овом периоду се, на основу поређења укупног буџета и издвајања, може утврдити да су расходи за националну библиотеку и народне библиотеке у Нишу и Крагујевцу износили 0.04%.

Издавања за библиотеку у Крагујевцу у буџетима за 1929/30-1931/32. годину⁴¹⁷ била су 3.180 динара⁴¹⁸ за служитеља и 3.000 динара за набавку канцеларијског материјала, намештаја, књиге, часописе и повез. На основу података може се закључити да је служитељ 1930, 1931. и 1932. године за основне животне потребе издвајао једну осмину плате.⁴¹⁹

Укупан буџет расхода Министарства просвете у 1929/30. години износио је 809.547.496 динара; 1930/31. години износио је 872.166.734 динара; 1931/32. години износио је 895.077.376 динара. Поређењем укупног буџета и издвајања, може се утврдити да су расходи за Народну библиотеку у Крагујевцу мањи од 0.01%. У периоду од 1920. до 1932. године приметно је да у укупном буџету Министарства просвете забележено је процентуално мање издвајање за Народну библиотеку у Крагујевцу, што је негативно утицало на положај и рад ове установе.

---

⁴¹⁶*Budžet državnih rashoda i Srba prihoda Kraljevine, Hrvata i Slovenaca za 1924/25. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Generalna direkcija državnog računovodstva, 1924), 90-92

⁴¹⁷*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za 1929/30. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Generalna direkcija državnog računovodstva, 1929); *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1930/31. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1930); *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1931/32. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1931)

⁴¹⁸У зараду нису укључени додаци на скупоћу.

⁴¹⁹Резултат се добија када се укупна зарада подели са месечним издвајањима за ове сврхе.

	1932/33 ⁴²⁰	1933/34 ⁴²¹	1934/35 ⁴²²
Плата служитеља	6.540	4.380	5.100
Набавка канцеларијског материјала, намештаја, књига, часописа и повез	2.700	2.000	1.600
Укупно:	9.240	6.380	6.700

Табела 6: Издвајања за Народну библиотеку у Крагујевцу буџетом Министарства просвете Краљевине Југославије за 1932/33-1934/35. годину

На основу претходних података може се закључити да је служитељ 1933. за основне животне намирнице издвајао једну шеснаестину, 1934. једну десетину, а 1935. године једну тринаестину зараде.⁴²³

Укупан буџет расхода Министарства просвете у 1932/33. години износио је 815.228.649 динара; 1933/34. години износио је 786.108.754 динара; 1934/35. години износио је 793.474.483 динара. Ако се упореде укупан буџет и издвајања, може се утврдити да су расходи за Народну библиотеку у Крагујевцу мањи од 0.01%. Од 1932. до 1935. године процентуална издвајања из буџета Министарства просвете била су иста као и у периоду од 1929. до 1932. године.

⁴²⁰*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1932/33. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1932), 99-100

⁴²¹*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1933/34. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1933), 101-102

⁴²²*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1934/35. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1934), 102-104

⁴²³Резултат се добија када се укупна зарада подели са месечним издвајањима за ове сврхе.

	1936/37 ⁴²⁴	1937/38 ⁴²⁵	1938/39 ⁴²⁶	1939/40 ⁴²⁷
Плата служитеља	5.100	5.100	4.998	5.100
Набавка канцеларијског материјала, намештаја, књига, часописа и повез	1.600	1.600	1.600	1.600
Укупно:	6.700	6.700	6.598	6.700

Табела 7: Издвајања за Народну библиотеку у Крагујевцу буџетом Министарства просвете Краљевине Југославије за 1936/37-1939/40. годину

На основу претходних података може се закључити да је служитељ 1936. и 1937. за основне животне намирнице издвајао једну тринаестину, 1938. једну дванаестину, 1939. године једну десетину зараде.⁴²⁸

Укупан буџет расхода Министарства просвете у 1936/37. години износио је 837.962.415 динара; 1937/38. години износио је 870.746.278 динара; 1938/39. години износио је 939.198.814 динара; 1939/40. години износио је 995.696.630. Процентуална издвајања у буџету Министарства просвете за период од 1936. до 1940. године нису се мењала у односу на претходни период, односно 0.01%.

Вршилац дужности управника Народне библиотеке у Крагујевцу Алекса Веселиновић пише⁴²⁹ предлог буџета за 1940/41. годину. У ту сврху предлаже следећа постављења: управник Библиотеке (45.240 динара), библиотекар (22.920 динара), служитељ (10200 динара). Од расхода, између осталог наводи и: набавка књига, часописа и новина (15.000 динара), повез старих и нових књига, часописа и

⁴²⁴*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1936/37. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1936), 106-108

⁴²⁵*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1937/38. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1937), 87-90

⁴²⁶*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1938/39. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1938), 85-87

⁴²⁷*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1939/40. godinu* (Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta, 1939), 87-88

⁴²⁸Резултат се добија када се укупна зарада подели са месечним издвајањима за ове сврхе.

⁴²⁹AJ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац (документ бр. 94 од 3. јула 1939. године)

новина (2.000 динара), селидбени трошкови библиотеке (500 динара) и прерада полица и израда нових ормана за књиге (1.500 динара). Такође пише, „част ми је известити да су ови подаци у вези са предлогом Министарству просвете за реорганизацију ове библиотеке и решењем њеног основног проблема, проблема дефинитивне зграде за библиотеку. Ако се хоће да ова библиотека послужи циљу ради кога ове установе и постоје, молим да се горње цифре унесу у нови буџет и тиме омогући урешење и дефинитивни смештај ове библиотеке. Услед узредног рада у библиотеци остао је још из раније велики број књига које уопште нису ни уведене у главни списак књига. Таквих књига има преко четири хиљаде...Оне стоје само нагомилане. Све су књиге смештене на мансарди у једној соби зграде окружног суда. Канцеларија и читаоница и не постоје, јер окружни суд две собе уступи библиотеци кад њему нису потребне, али чим њему затреба онда их одмах узима, па хајд селидба на мансарду, све у оној једној соби као што је случај и сада.“⁴³⁰

Буџетом за 1940/41. предложено је да месечна плата управника Библиотеке буде 3.770, библиотекара 1.910, а служитеља 850 динара. На основу доступних података није било могуће одредити колика су била издвајања за основне животне намирнице, као у претходним годинама.

За Народну библиотеку у Крагујевцу буџетом за 1941. годину⁴³¹ одређено је 14.070 динара по партији државног буџета, а одобрено је 15.415.

Увидом у рад Народне библиотеке у Крагујевцу у периоду између два светска рата видљиво је да је функционисала према Закону о Народној библиотеци из 1901. године. Набавка публикација је била нередовна, а библиотекар је најчешће био професор Крагујевачке гимназије. Појединачна издвајања за запослене у Народној библиотеци у Крагујевцу, у већини случајева била су довољна за задовољавање основних животних потреба, што указује на солидан материјални положај. Рад ове установе, у смислу јавности, значајнији је због континуитета са предратном јавном библиотеком, него што га је имала у периоду између два светска рата, првенствено због малих улагања и немогућности да се пронађе одговарајући простор за обављање делатности.

---

⁴³⁰АЈ 66, 339, 575 Народна библиотека Крагујевац (документ бр. 94 од 3. јула 1939. године)

⁴³¹АЈ 66, 3278, 2498 Музеји, архиви, библиотеке, књижнице и читаонице

3.2.3. Градски музеј и књижница у Вршцу⁴³²

Развој књижне културе у Вршцу документовано се може изучавати од 18. века, када долази до ослобођења од владавине Турака Османлија. У истом веку оснивају се световне (српска и немачка основна школа) и духовне школе (у оквиру Вршачке епархије). Први покушаји оснивања читаоница, касине и друштвених клубова на територији града Вршца могу се изучавати од почетка до деведесетих година 19. века. О постојању првих читаоница углавном сазнајемо непосредно преко штампаних публикација из тог периода. О Српској касини први помени постоје од 1838. године када се појављује у листи пренумерата *Српских новина или Магазина за художество и моду*, док се Српска читаоница помиње у немачким новинама *Werschetzer Gebirgsbote* 1871. године. Поред њих радиле су и Занатлијска читаоничка задруга (основана 1837), Општа радничка читаоница (основана 1882), Српска занатлијска читаоница (основана 1884), Наставничка библиотека (основана 1886) и Српска ратарска читаоница (основана 1897). Свака од ових установа допринела је развоју идеје јавности књиге и читања, а са развојем града појављује се и потреба за оснивањем установе чија би имовина и издржавање припадала свим њеним становницима. „Градска библиотека у Вршцу наставља рад *Српске касине* и *Српске читаонице* из прве половине деветнаестог века. Као *Градска јавна и школска библиотека*,⁴³³ основана је одлуком магистрата 1887. године, а почела је са радом за јавност 1888. године.“⁴³⁴ У периоду од

---

⁴³²С обзиром да је у различитим правним актима установа кроз историју мењала имена, у наслову је коришћен назив из Правилника који је усвојен у периоду између два светска рата, а спомиње се и у доступној архивској грађи која се односи на рад ове установе; У складу са темом дисертације, описан је само рад Библиотеке.

⁴³³Имала је назив: „Народна, педагошка стручна и омладинска библиотека комуналне школе“.

⁴³⁴Стојанка Николаш, „Градска библиотека Вршац“, *Свеске : часопис за књижевност, уметност и културу* Год. 17, бр. 81 (јул 2006): 218

оснивања до 1907. године када је Градска комисија за Музеј и библиотеку прописала услове за коришћење „Јавне библиотеке слободног краљевског града Вршца“, Библиотека и музеј су били у надлежности Школског одбора.⁴³⁵ Власништво над фондом Библиотеке имала је општина, која је преко Школског одбора управљала установом, а постојала је и идеја о општој доступности публикација свим слојевима становништва. За библиотекара је изабран учитељ Феликс Милекер (1858-1942),⁴³⁶ који је ту дужност обављао до 1942. године. На самом почетку књижни фонд је обухватао 762 књиге. „Школски одбор на чијем челу био градоначелник Јохан Земајер 1893. године донео је одлуку да се у што скоријем времену отвори музеј у оквиру Народне библиотеке, јер је за скоро деценију и по сакупљено много археолошког материјала и других музејских предмета које је требало обрадити и приказати јавности. Министарство просвете је међутим вратило Нацрт статута стављајући примедбу да музеј мора бити самостална установа.

Када је 1894. године и званично основан Музеј уступљене су му две просторије у Грађанској школи па је тако Музеј отворен за јавност јануара 1896. године.⁴³⁷ Одлуком Градске управе музеј и библиотека су почетком 1898. године спојени у јединствену установу и њихове збирке смештене су у две просторије Конкордије (зграда Грађанске школе). Од 1907. године издвојене су из надлежности Школског одбора и радиле су као установа са јединственим називом, али су имале посебне одборе за музеј и библиотеку. На чело Одбора за библиотеку градско представништво постављало је шест чланова (на основу положаја чланови су били и градоначелник, као директор Библиотеке, велики бележник, градски правник и

---

⁴³⁵Извод из Статута Јавне, педагошке и омладинске библиотеке комуналних школа града Вршца. Седница Школске комисије од 3. септембра 1887. године.

⁴³⁶Историчар, археолог, библиотекар. Написао је неколико радова од којих су најзначајнији: *Повесница слободне краљеве вароши Вршца, Историја Банатске војне границе, Историја Панчева*, као и едиција *Банатске свеске* у којој је објављено преко 70 књига. – Детаљније видети у: Иван Стојановић, „Феликс Милекер (1858-1942) : живот и рад“ (Мастер рад, Филолошки факултет, 2011)

⁴³⁷Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*, 66

књиговођа). Према оцени Сњежане Р. Ћирковић⁴³⁸ у оквиру Библиотеке постојало је пет одељења: Вршачка колекција штампаних дела и рукописа, Библиотека Музеја, Одељење стручне и популарне литературе, Педагошка библиотека и Омладинска библиотека. „Ова библиотека је у своме фонду имала књиге искључиво на немачком и мађарском језику, уз малу колекцију латинских и француских књига, стога 1912. Градско представништво доноси одлуку да се оснује и посебно српско одељење.“⁴³⁹ Феликсу Милекеру је током 1912. и 1913. у набавци српских књига помагао Душан Младеновић.⁴⁴⁰ Купљена су сва нова издања српских књига, а велику колекцију старих издања поклонила је удовица адвоката Васе Младеновића. Од 1908. до 1912. Библиотека се заједно са музејом налазила у згради немачког забавишта, а након Првог светског рата у оквиру Мађарског касина, некадашњег хотела „Милекер“.

До завршетка Првог светског рата у Вршцу је постојало само немачко одељење Градске књижнице на чијем челу је био Феликс Милекер. Године 1920,⁴⁴¹ на основу прегледа завршних рачуна домаћег газдинства и осталих градских фондова, као и фондација⁴⁴² за 1918. годину, утврђено је да су приходи Градског музеја и књижнице износили 9.712 круна и 59 пара, расходи 5.751 круну и 73 паре, а новчани остатак износио је 3.960 круна и 86 пара. Финансијско стање библиотеке крајем 1918. било је 227.102 круне и 73 паре. „Решењем објављеним у *Службеним новинама* од 18. јануара 1920. однос валута одређен је у сразмери 1 динар за 4 круне. Динар Краљевине Србије налазио се паралелно у оптицају са новим новцем и мењао се ал-пари са новом новчаницом.“⁴⁴³ На основу претходно

---

⁴³⁸Сњежана Р. Ћирковић, „Библиотеке као огледало културног живота Подунавских Немаца у Банату од насељавања у 18. веку до Другог светског рата“ (Докторска дисертација, Филолошки факултет, 2016), 110

⁴³⁹Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*, 68

⁴⁴⁰Први послератни библиотекар Српског одељења Градске библиотеке у Вршцу.

⁴⁴¹ИАБЦ, Историјски архив Бела Црква, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1920 (Записник ванредне скупштине Проширеног сената града Вршца одржане 22. маја 1920, зап. бр. 105, маг.бр.4492/1920) – фонд у сређивању

⁴⁴²Установљење установе.

⁴⁴³Иван М. Бецић, *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918-1941* (Београд: Институт за савремену историју, 2012), 365

наведеног може се утврдити да су расходи буџета, у оквиру Градског музеја и књижнице крајем 1918. године износила око 1.438 динара.⁴⁴⁴

Након завршетка рата, Феликс Милекер предлаже отварање Српског одељења, што је усвојено, а Градски сенат, на основу одлуке Градског књижничког одбора од 23. августа 1919. године, за библиотекара поставља Душана Младеновића. У исто време Феликс Милекер је тражио од 8.000 до 10.000 круна⁴⁴⁵ за набавку књига. Ако се упореде издвајања на крају 1918. године и новац који је тражио Феликс Милекер средином 1919. године видљиво је повећање средстава за набавку. Пошто српску збирку није било могуће употпунити старим издањима од грађанства је тражено да их поклоне. У ту сврху је Душан Младеновић, у часопису *Војводина* објавио молбу следеће садржине: „Овлашћен од великог жупана и градског начелника г. Ивана Косировића, да извршим све припремне послове за отварање српске градске књижнице, учтиво молим све пријатеље ширења српске просвете, из места и околине, да и са своје стране омогуће што напреднији и кориснији рад ове наше најмлађе установа, поклањајући јој књиге, листове часописе, уопће све врсте штампарских производа (нарочито из старијих времена: календаре, алманахе, забавнике, брошуре, памфлете, прогласе, важније објаве, позивнице и плакате). Поклони се примају у школи, која је пре била стан гђице Љубице Велићеве (у порти саборне цркве), а признаће се преко овдашњих српских новина. Ко ме је год незгодно да сам прикупи и пошаље књиге, молим да ме о томе извести, па ћу се сам побринути за прикупљање и пренос.“⁴⁴⁶ О томе се расправљало и на седници Сената⁴⁴⁷ где је на предлог Финансијског одбора и Магистрата главна скупштина Проширеног сената накнадно одобрила кредит од 34.300 круна, на терет IV наслова, 8 рубрике варошког домаћег фонда под тачком

---

⁴⁴⁴На основу доступне грађе није било могуће утврдити колика су била укупна издвајања из буџета у овом периоду.

⁴⁴⁵Од 2.000 до 5.000 динара према тада важећем курсу.

⁴⁴⁶Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*, 69

⁴⁴⁷ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1919 (од 31. маја 1919), (бр. записника 220, бр. маг 10087/1919) – фонд у сређивању

„Издатци музеја“, за покриће предрачуна градске српске библиотеке, на седници која је одржана 30. августа 1919. под бројем 7725/1919. Предрачун је изгледао овако:

А) Ванредни издаци

1. за намештај и канцеларијски материјал 10.000 круна
2. за набавку књига, које ће служити за успостављање нове библиотеке 10.000 круна, што представља расход од укупно 20.000 круна

Б) Редовни издаци

1. кирија за локал 2.000 круна
2. плата библиотекару 3.600 круна
3. плата послужитељу 1.200 круна
4. стварни издаци 500 круна
5. набавка књига 2.000 круна
6. огрев и осветљење 5.000, што представља расход од укупно 14.300 круна.

Одобрена средства износила су 8.570 динара, од чега је 3.000 динара било предвиђено за набавку публикација, што се уклапа у предлог Феликса Милекера. Напоменуто је да ће издаци бити подмирени из општих уштеда и великих примања домаћег фонда. Ово одељење је за јавност отворено 1920. године, у просторијама порте Светониколајевске цркве, а до 1921. године бригу о њему водио је Душан Младеновић. Од октобра 1922. године Српско одељење смештено је у зграду у улици Цара Душана 11, где се већ налазио Музеј и главни део библиотеке. Поред Општег одељења, основано је Српско-југословенско одељење. „Књиге су инвентарисане у одвојене инвентаре, као што су одељењима руководили посебни библиотекари који су се старали о набавци књига и пружању услуга читаоцима, како у позајмици тако и у читаоницама где се читала дневна штампа и друга периодика. Целокупном установом, Градским музејом и библиотеком, руководио је Феликс Милекер, који је истовремено био и кустос Музеја.“⁴⁴⁸ На основу расположиве архивске грађе,⁴⁴⁹ могуће је утврдити да су,

---

⁴⁴⁸Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*, 70

⁴⁴⁹Подаци су утврђени на основу докумената који су сачувани за 1920. годину, а односе се на рад Градске библиотеке и музеја у Вршцу

већ од 1920. године оба библиотекара достављала предрачуна својих одељења. У ту сврху Душан Младеновић пише списак потреба⁴⁵⁰ Српске градске књижнице за 1921. годину који је износио 8.100 круна.⁴⁵¹ Предрачун је предат 15. новембра 1920, да би већ 13. децембра, на основу одлуке Градског рачуноводства био уврштен у прорачун за 1921. годину. Укупна издвајања за потребе Српске градске књижнице износила су 2.025 динара, од чега 900 динара за библиотекара. Предрачун⁴⁵² за немачко одељење Музеја и књижнице предао је и Феликс Милекер, који је истог датума уврштен у прорачун за 1921. годину.⁴⁵³ За немачко одељење Књижнице издвајања су износила 3.380 динара (у укупну суму нису укључена средства за запослене и текуће одржавање).

Године 1920. Феликс Милекер⁴⁵⁴ је тражио повећање од 3.000 круна, на већ одобрен кредит за повећање плата књижничару и послужитељу, а један од градских представника предложио је да буде скинуто са дневног реда скупштине проширеног Сената и да се пошаље Финансијском одбору на одлучивање, јер је то у домену његовог рада. У динарима повећање би износило 750. На основу доступне архивске грађе⁴⁵⁵ није било могуће утврдити да ли је одобрено, али је овај податак значајан због увида у буџетска издвајања за Библиотеку.

Услед немогућности да се утврде издвајања буџетских средстава на нивоу општине Вршац, коришћени су подаци виших јединица локалне самоуправе (Подунавске области и Дунавске бановине).

---

⁴⁵⁰ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, бр. 6/1920 – фонд у сређивању

⁴⁵¹Приходи: припомоћ из домаћег фонда за издржавање књижнице 7.600 круна, доприноси за читање 500 круна; расходи: награда књижничару 3.600 круна, награда послужитељу 1.200 круна, набавка књига 2.000 круна, стварни издаци 1.000 круна, паушал за осветљење 300 круна.

⁴⁵²ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, бр. 58/1920 - фонд у сређивању

⁴⁵³Издавања за Библиотеку 13.520 круна, без плаћања запослених и текућег одржавања, за које је предложено издвајање од 16.300 круна.

⁴⁵⁴ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1920 (Записник редовне главне скупштине проширеног Сената муниципалног града Вршца која је одржана 31. августа 1920, зап. бр. 205, маг. бр. 8889/1920) – фонд у сређивању.

⁴⁵⁵ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941 – фонд у сређивању.

У предрачуноу Градског музеја и књижнице 1926. године⁴⁵⁶ однос прихода и расхода био је уједначен и чинио 43.600 динара. Кроз табелу је видљиво да је у току године однос прихода и расхода био већи него што је предрачуном предвиђено, што значи да су одобрена додатна средства за обављање делатности.

Година	1925 ⁴⁵⁷	1926 ⁴⁵⁸	1928 ⁴⁵⁹	1929 ⁴⁶⁰
Приходи	22.612, 35	52.623,29	48.100,00	53.086,79
Расходи	19.228, 16	41.517,25	48.100,00	47.847,90
Остатак	3.386, 19	11.016,04	/	5.238,89 ⁴⁶¹
Укупна издвајања	29.228, 108 ⁴⁶²	35.755,828 ⁴⁶³	30.680,809 ⁴⁶⁴	28.872,813 ⁴⁶⁵
Издавања у процентима	0.07	0.12	0.16	0.17

Табела 8: Укупна издвајања у буџету градских општина
Подунавске области према годинама

⁴⁵⁶ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1926 (Записник редовне месечне скупштине Представништва града Вршца која је одржана 31. децембра 1926, број записника 118, сав.7409/1926) – фонд у сређивању.

⁴⁵⁷ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1925 (Записник редовне скупштине Представништва града Вршца која је одржана која је одржана 30. маја 1925, бр. зап. 52, маг. бр. 4908/925) – фонд у сређивању.

⁴⁵⁸ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1926 (број записника 234, сав.15084/1926) – фонд у сређивању.

⁴⁵⁹ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1928 (Записник редовне скупштине Представништва града Вршца која је одржана 31. августа 1928, број записника 265, сав. 10752/1928) – фонд у сређивању.

⁴⁶⁰ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (одлука седнице Савета бр, 2879/1930 од 27. фебруара 1930) – фонд у сређивању.

⁴⁶¹Средства искоришћена за исплату поручених, а још неприспелих књига, као и за коричење пренета у обрачун за 1930. годину.

⁴⁶²Драшковић, *Наше општинске финансије*, 113

⁴⁶³Исто

⁴⁶⁴Исто

⁴⁶⁵Исто

У закључном рачуну Градског музеја и књижнице за 1925. годину наводи се да је библиотекар Српског одељка књижнице исплаћен хонорар од 4.800 динара из градске благајне, да није извршено корицење књига, као и да један део поручених књига није приспео.⁴⁶⁶

Година	1930 ⁴⁶⁷	1931 ⁴⁶⁸	1932 ⁴⁶⁹
Приходи	61.530,89	58.100,00	57.745,45
Расходи	57.116,01	58.100,00	48.453,13
Остатак	4.414,88 ⁴⁷⁰	/	9.292,32 ⁴⁷¹
Укупна издвајања	214.703, 589 ⁴⁷²	207.975,981 ⁴⁷³	201.808,008 ⁴⁷⁴
Издвајања у процентима	0.03	0.03	0.02

Табела 9: Укупна издвајања у буџету градских општина
Дунавске бановине према годинама

⁴⁶⁶ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (документ бр. 19 за 1926. годину) – фонд у сређивању.

⁴⁶⁷ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (одлука седнице Савета бр. 3000/931 од 21. фебруара 1931) – фонд у сређивању.

⁴⁶⁸ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1931 (Записник редовне скупштине Представништва града Вршца која је одржана 30. децембра 1931, број записника 115, сав. 24038/931) – фонд у сређивању.

⁴⁶⁹ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (одлука седнице Савета бр. 5186/1933 од 18. марта 1933) – фонд у сређивању.

⁴⁷⁰Средства су искоришћена за исплату поручених, а још неприспелих књига, као и за корицење пренета у обрачун за 1931. годину

⁴⁷¹Средства су искоришћена за покриће поруцбина и књиговезачке радове. Нов српски и немачки 'Вођ' (односно водич кроз збирке Градског музеја у Вршцу), а 4.000 динара за Градски музеј, преноси се у следећу годину, као прва ставка примања.

⁴⁷²Прегледи о стању свих самоуправних прихода и расхода Краљевине Југославије за годину 1930. (Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1932), 28-29

⁴⁷³Прегледи о стању свих самоуправних прихода и расхода Краљевине Југославије за годину 1931. (Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1932), 28-29

⁴⁷⁴Прегледи о стању свих самоуправних прихода и расхода Краљевине Југославије за годину 1932. (Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1933), 26-27

За период од 1925. до 1932. године може се условно тврдити да су процентуално највећа издвајања за Библиотеку била 1929. године. С обзиром да за 1930, 1931. и 1932. годину постоје само подаци на нивоу бановине која је представљала већу административну јединицу од области, не може се извршити прецизно поређење са претходним периодом.

На терет буџета, који се водио под ставком „Одржавање књижнице“ исплаћено је Феликсу Милекеру 12.790 динара из кредита за 1930. годину што је констатовано на седници Савета града Вршца која је одржана 28. новембра 1930. године.⁴⁷⁵

Детаљан преглед статистичких података омогућава нам поређење издвајања за Библиотеку у свакој појединачној години (нпр. колика средства су издвојена за куповину публикација и како је то утицало на промену у структури фонда и шта је потребно урадити да би се то побољшало).

Године 1935. Феликс Милекер⁴⁷⁶ тражи додатних 4.500 динара за потребе Градског музеја и књижнице, јер је кредитом било предвиђено 50.000 динара, али је износ смањен на 40.000 динара, што је и одобрено. Издвајања у оквиру буџета по струкама⁴⁷⁷ Дунавске бановине износила су 1934/35. године 235.176,06 динара,⁴⁷⁸ односно 0.19%.

На основу доступних података није могуће утврдити колики је био фонд Градског музеја и књижнице у Вршцу у целокупном међуратном периоду, али се на основу записа за 1934, 1935. и 1937. може закључити да је сваке године повећаван за неколико хиљада публикација.

---

⁴⁷⁵ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (документ број 21027 за 1930) – фонд у сређивању.

⁴⁷⁶ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1935 (број записника 263, сав. 20645/935) – фонд у сређивању.

⁴⁷⁷У складу са темом дисертације у оквиру расхода урачунати су лични и материјални расходи опште управне власти (општине) која је била одговорна за рад Градске библиотеке и музеја у Вршцу.

⁴⁷⁸*Прегледи извршених расхода и остварених прихода по самоуправним буџетима за 1934. и 1934/35. годину.* (Београд: Штамп Државне штампарије Краљевине Југославије, 1936)

1934.	1935.	1937.
57.706	59.454	60.000

Табела 10: Фонд оба одељења
Градског музеја и књижнице у Вршцу⁴⁷⁹

Увидом у структуру корисника Српског одељења Градског музеја и књижнице у Вршцу може се закључити да су корисници били из свих друштвених слојева, од којих је највећи број био ученика, наставника и државних службеника. С обзиром на доступност података не може се са сигурношћу потврдити да је тако било у целокупном периоду између два светска рата.

	1935. ⁴⁸⁰	1936. ⁴⁸¹	1939. ⁴⁸²
Ученици	3.935	4.940	/
Свештеници	3	8	9
Наставници	99	182	72
Уметници	1	/	2
Правници	51	27	24
Војници	1	/	40
Медицинари	20	/	/
Државни и самоуправни службеници	118	177	52
Приватни службеници	18	/	/
Занатлије	2	/	/

⁴⁷⁹Миливој Јовановић, *Градски музеј и библиотека : једна драгоценост тековина града Вршца 1934 : (преписано из Војводине бр. 4 за 1935), 2* (СБ 1711); Миливој Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1935 год. : (преписано из Војводине бр. 23 за 1936), 2* (СБ 1711); Миливој Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1937. години : (преписано из Војводине бр. 4 за 1938), 1* (СБ 1710); На основу доступних података није било могуће утврдити укупан број публикација оба одељења за све године.

⁴⁸⁰Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1935 год. : (преписано из Војводине бр. 23 за 1936), 1-2* (СБ 1711)

⁴⁸¹Миливој Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1936. години : (преписано из Војводине бр. 49 за 1937), 1* (СБ 1710)

⁴⁸²Миливој Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1939. години : (преписано из Народног гласника бр. 15 за 1940) (СБ 1712)*

Друге професије	10	/	/
Даме	135	122	92
Инжињери	/	17	/
Књижевници	/	/	7
Техничари	/	/	1
Други	/	/	19
Лекари-апотекари	/	/	10

Табела 11: Број корисника Српског одељења
Градског музеја и књижнице у Вршцу по професијама

Градски музеј и књижница у Вршцу је тридесетих година 20. века имала уједначен обрт фонда, што указује да је и однос између броја корисника и публикација био равномеран.

	1934. ⁴⁸³	1935. ⁴⁸⁴	1936. ⁴⁸⁵	1937. ⁴⁸⁶	1939. ⁴⁸⁷
Број корисника	15.469	4.393	5.526	17.646	9.242
Број позајмљених публикација	36.197	7.184 ⁴⁸⁸	9.976	32.143	18.606 ⁴⁸⁹
Обрт фонда	3	2	2	2	2

Табела 12: Однос броја корисника и броја позајмљених публикација

⁴⁸³Јовановић, *Градски музеј и библиотека : једна драгоценост тековина града Вршца 1934 : (преписано из Војводине бр. 4 за 1935)*, 2 (СБ 1711); Подацима су обухваћена оба одељења Градске библиотеке и музеја.

⁴⁸⁴Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1935 год. : (преписано из Војводине бр. 23 за 1936)*, 1-2 (СБ 1711); Подацима је обухваћено Српско одељење Градске библиотеке и музеја.

⁴⁸⁵Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1936. години : (преписано из Војводине бр. 49 за 1937)*, 1 (СБ 1710); Подацима је обухваћено Српско одељење Градске библиотеке и музеја.

⁴⁸⁶Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1937. години : (преписано из Војводине бр. 4 за 1938)*, 1 (СБ 1710).

⁴⁸⁷Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1939. години : (преписано из Народног гласника бр. 15 за 1940)* (СБ 1712).

⁴⁸⁸Без часописа.

⁴⁸⁹Број позајмљених публикација у читаоници био је 16.627, а ван читаонице 1.979.

Увидом у архивску грађу⁴⁹⁰ може се закључити да је тридесетих и четрдесетих година 20. века месечно издвајано 600 динара за библиотекара српског/југословенског одељења и од 600 до 3.300 динара за библиотекара немачког одељења, тј. Феликса Милекера. Просечна цена основних животних намирница (хлеб и млеко) у периоду од 1930. до 1939. године била су, за град величине Вршца (29.423 становника према попису из 1931)⁴⁹¹ у периоду од 1930. до 1939. године између 2 и 3.50 динара. На основу тога може се закључити да се за те потребе 1930. издвајало 14 динара, а 1939. године 24.5 динара недељно.⁴⁹² Месечна издвајања била су 1930. 420, а 1939. године 735 динара.⁴⁹³ Пред почетак Другог светског рата примања библиотекара српско/југословенског одељења била су испод просека (у случају да се обрачун вршио на недељном нивоу) основних животних намирница, што указује на лош материјални положај.⁴⁹⁴ Издвајања за библиотекара немачког одељења углавном су била прилагођена променама у ценама.

О Градском музеју и књижници бринуо је посебан одбор, који је биран сваке године,⁴⁹⁵ а „статутом из 1923. формира се јединствени Одбор за музеј и библиотеку.⁴⁹⁶ Библиотека сада има четири одељења: Библиотека популарне и

---

⁴⁹⁰ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (признанице за исплату) – фонд у сређивању.

⁴⁹¹У Статистичком годишњаку дати су подаци за Ниш, а с обзиром на чињеницу да је он у периоду између два светска рата имао приближно исти број становника као Вршац, ауторка је искористила исте податке о ценама. – Детаљније видети у: *Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak*.

⁴⁹²Појединачна цена помножена са седам дана.

⁴⁹³Недељна издвајања помножена са тридесет.

⁴⁹⁴На основу доступне архивске грађе, није било могуће утврдити да ли је постојао додатак на скупоћу, па постоји могућност да су издвајања била и већа.

⁴⁹⁵На основу доступне архивске грађе, а с обзиром на несређеност фонда није било могуће утврдити састав чланова за сваку годину рада.

⁴⁹⁶Године 1926. за чланове су на предлог градског представника Славка Францића изабрани: Душан Рибаров, Јоца Токић, Богдан Стојановић, Петар Бер и Феликс Милекер; 1927. године на предлог Душана Рибарова изабрани су: Петар Бер, Франц Милекер, Богдан Јовановић, Јоца Токић и предлагач; 1928. године на предлог градског представника Владе Каначког изабрани су: Милан Јовановић, др Макса Розенберг, Јоца Недељковић, др Јован Искруљев и др Велимир Југа; 1929. године на предлог Јосифа Јоановића изабрани су: др Младен Лисавац, Милан Јованчић, Јосиф

стручне литературе на српском, Библиотека популарне и стручне литературе на немачком, Библиотека Музеја и Библиотеке, Вершецијана.⁴⁹⁷⁴⁹⁸

Од 1922. до 1932. године Српским одељењем руководио је Никола Брашован (1850-1932).⁴⁹⁹ После његове смрти неко време није радило, да би од 1933. до прве половине 1934. године на овом месту био Милорад Марчетић. Након тога Феликс Милекер расписује конкурс за библиотекара, а за њега бира Миливоја Јовановића (1886-1967).⁵⁰⁰ „Миливој Јовановић врло предано ради на унапређењу рада српског одељења. Исто тако, користећи богате фондове локалне и друге српске штампе, помно проучава вршачку прошлост о којој објављује велики број чланака

Улман, др Бранислав Станојевић и Душан Јовановић. Исти чланови одбора предложени су и за 1930. и 1931. годину. – Детаљније видети у: ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1926 (Записник ванредне скупштине Представништва града Вршца која је одржана 22. јуна 1926, број записника 41, сав. 2818/1926) – фонд у сређивању; ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1926 (број записника 227, сав. 15182/1926) – фонд у сређивању; ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1928 (Записник редовне скупштине Представништва града Вршца која је одржана 31. децембра 1928, број записника 441, сав. 16302/1928) – фонд у сређивању; ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1929 (Записник редовне скупштине Представништва града Вршца која је одржана 29. маја 1929, број записника 20, сав. 7255/929) – фонд у сређивању; ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1929 (Записник редовне скупштине Представништва града Вршца која је одржана 31. децембра 1929, број записника 225, сав. 19190/929) – фонд у сређивању; ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1930 (Записник редовне скупштине Представништва града Вршца која је одржана 30. децембра 1930, број записника 287, сав. 23526/930) – фонд у сређивању.

⁴⁹⁷Сњежана Р. Ћирковић у докторској дисертацији *Библиотеке као огледало културног живота Подунавских Немаца у Банату од насељавања у 18. веку до Другог светског рата* наводи да се у оквиру овог одељења налази завичајна збирка, а назив јој је дао Феликс Милекер и касније је преименовао у Банатика.

⁴⁹⁸Ћирковић, „Библиотеке као огледало културног живота Подунавских Немаца у Банату од насељавања у 18. веку до Другог светског рата“, 112.

⁴⁹⁹Издавач и уредник једног од првих педагошких социјалистичких листова *Учитељ*, члан Уједињене омладине српске, оснивач и директор прве Грађанске школе у Вршцу.

⁵⁰⁰Историчар, катихета, в.д. директора Вршачке библиотеке по окончању Другог светског рата до 1946. године.

у рубрици 'Из Градске библиотеке' Пред сам рат књижни фонд српског одељења Градске библиотеке има регистрованих 8286 књига и повезаних годишта новина и часописа. Библиотека је добро посећена, посебно читаоница у којој се могла добити на читање сва локална, али и београдска и новосадска штампа. Пред сам рат у библиотеци је било евидентирано 61.628 књига.⁵⁰¹

Кроз архивску грађу⁵⁰² може се пратити и набавка публикација (поклоном или куповином из сопствених средстава). Фонд је највише увећаван средствима из буџета који је на нивоу општине одобрен за Градску књижницу и музеј. У случају ове установе издаци на нивоу Краљевине били су, као и у случају народних књижница и читаоница у виду публикација. Ова чињеница може се потврдити писмом⁵⁰³ начелнику Одсека за народно просвећивање да у Вршцу постоји Народна библиотека и читаоница, која располаже малим бројем књига и часописа на српском језику, јер су њен фонд пре ослобођења чиниле само књиге на немачком језику. Истиче се и да је српски одељак са читаоницом основан тек након ослобођења, као и да је то једина српска читаоница у Вршцу и да јој је потребна помоћ у књигама. На основу увида у архивску грађу утврђено је да је установа о којој је реч Градски музеј и књижница у Вршцу, која је према типу јавна библиотека. У писму се наводи и да је једина читаоница у граду. Овај податак није тачан јер су у овом периоду радиле и: Српска читаоница, Српска ратарска читаоница и Српска занатлијска читаоница. Посебно се истиче значај Градског музеја и књижнице за ђаке учитељске школе и гимназије, који на тај начин имају приступ литератури на српском језику. Упућена је молба да се пошаљу књиге које су предвиђене за ову сврху, а Шеф одсека за народно просвећивање дао је налог⁵⁰⁴ руководиоцу магацина Министарства просвете да се пошаље по један примерак публикација.

---

⁵⁰¹Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*, 71

⁵⁰²Већина података преузета је из доступне грађе фонда Градског поглаварства Вршца за период од 1919. до 1941. године Историјског архива у Белој Цркви.

⁵⁰³АЈ 66, 2286, 2151 Народне књижнице и читаонице (У-В) (документ бр. 2855 од 5. априла 1924. године)

⁵⁰⁴Исто (документ бр. 19130 од 14. априла 1924. године)

Кроз фактуре и признанице сачуване у Историјском архиву Беле Цркве, може се документовати набавка од установа и физичких лица: *Летописа Матице српске* (књ. 318, св. 3) и књиге Матице српске (бр. 49).⁵⁰⁵ Од Издавачке књижаре „Напредак“ из Београда⁵⁰⁶ купљене су публикације у вредности од 1.080 динара. Године 1931. набављен је часопис *Musa* у вредности од 180 динара.⁵⁰⁷ Набавка публикација⁵⁰⁸ *Brockhaus alte Reisen* у Накладној књижари „Минерва“ из Загреба, у вредности од 1.003 динара; сачуван је списак публикација које су купљене за југословенско одељење⁵⁰⁹ од издавачке књижаре „Напредак“ из Београда у вредности од укупно 2.870 динара. Набавка 40 примерака књига⁵¹⁰ у вредности од 600 динара од Хуга Априлбаума; књига Валтазара Богишића *Народне песме* купљена је од Књижаре, антикварнице и књиговезнице „Доситеј Обрадовић“ из Београда за 46 динара.⁵¹¹ Активна набавна политика настављена је и наредних година. Располажемо и списком књига купљених за југословенско одељење

---

⁵⁰⁵ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (допис Савета града Вршца бр. 15602/1928 од 12. децембра 1928) – фонд у сређивању.

⁵⁰⁶ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (фактура од 14. новембра 1929. године) – фонд у сређивању.

⁵⁰⁷ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53-1932 (бр. 1-106) (признаница од 6. фебруара 1931) – фонд у сређивању.

⁵⁰⁸ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (фактура од 1. априла и признаница за набављену публикацију од 21. априла 1931) – фонд у сређивању.

⁵⁰⁹ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (признаница за путне трошкове библиотекара Николе Брашована, 10. и 12. маја 1931. године и списак набављених публикација); ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53-1932 (бр. 1-106) (признаница за путне трошкове библиотекара Николе Брашована, 18. и 19. децембра 1931. године и списак набављених публикација) – фонд у сређивању.

⁵¹⁰ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53-1932 (бр. 1-106) (признаница од 14. децембра 1931) – фонд у сређивању.

⁵¹¹ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (признаница од 16. априла 1934) – фонд у сређивању.

Библиотеке, од Издавачког предузећа „Геца Кон“ у износу од 1730 динара⁵¹²: целокупна дела Атанацковића; целокупна дела Лазаревића; *Антологија Жежеља*; Лукићев *Речник страних речи*; Радићева *Три километра на сат*; часопис *Старинар* (књига 7); *Девојка за писаћом машином* Рудолфа Брауна; *Психоанализа* Поповића; Четврто коло едиције *Златна књига* за 1933/34; *Песме Франца Прешерна*; *Из наше прошлости* Станоја Станојевића; *Милован Видаковић* од Поповића; *Вера Новакова* од Вујковића; *Село и град* Билбија; *Незнани јунак* Петровић; *У земљи ружа* Лебедев; *Херман и Доротеја* Јохана Волфганга Гетеа; Ричард Левинзон *Новац у политици*; *Мађионичарске тајне*; Петровић *Три љубавна живота*; *Деца која се тешко васпитавају*; Петковић *Има ли живота после смрти*; *Враине У граду*; *Пилњак Волга утиче*; Кестнер *Фабијан*; Ердош *Голи плесач*, *Војвода*, *Амазила Теано*; Бурга *Приче доктора Совиља*; Мориц *За Божјим леђима*; Виванто *Vas victis*; *Лидно Отпадило*; часопис *Старинар* за 1933/34; Герхард Геземан *Српско-хрватска књижевност*; Иван Цанкар *Приповетке, За крстом*; Новак *Приповјетке*; Рајк *Фројд као културни критичар*; Киришнерштајнер *Појам карактера*. На основу доступне грађе ово је била једина набавка публикација од издавача Геце Кона. Из списка проистиче да највећи број публикација припада књижевности. Набавка је извршена за 1934. годину, а поседујемо податке да је највећи број чланова 1935. и 1936. године био у категорији ученика и дама може се претпоставити да је тако било и претходних година. С обзиром да не поседујемо целокупан каталог публикација Градског музеја и књижнице у Вршцу из овог периода не може се са сигурношћу тврдити колики су удео имали наслови појединих публикација у укупном фонду и да ли је он у потпуности одговарао карактеру јавне библиотеке.

Године 1935. фонд Српског одељења Библиотеке⁵¹³ повећан је за 587 књига (без часописа), у износу од 13.137 динара. Од овог броја 204 књиге набављене су куповином, а остале 383 поклоном. Библиотека је бесплатно примала и сва издања

---

⁵¹²ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (признаница за путне трошкове библиотекара Милорада Марчетића, 18. и 19. маја 1934. године и списак набављених публикација) – фонд у сређивању.

⁵¹³Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1935 год. : (преписано из Војводине бр. 23 за 1936)*, 1-2 (СБ 1711)

Српске краљевске академије. Највећи дародавци били су универзитети у Београду и Загребу. Следеће године⁵¹⁴ набављена је 561 књига у вредности од 15.000 динара, углавном поклоном од научних установа, од којих су скоро све биле из Београда.

Од Повлашћене књижаре и трговине Амалије Кирхнер извршена је набавка у износу од 710 динара.⁵¹⁵ Градско поглаварство града Вршца доставило је књигу *Програмска лутања у комуналној политици* Милосава Стојадиновића Библиотеци.⁵¹⁶ Године 1937. за Градски музеј и књижницу набављено је 296 свезака. Набавка неколико наслова новина и књига од Амалије Кирхнер, углавном на немачком језику.⁵¹⁷

Поред куповине публикација која је извршена на основу буџета општине публикације су набављене и од приватних лица: *Поливање и нега цвећа* др Ђ. Радића од Данице Томић, рођене Илкић у износу од 40 динара⁵¹⁸ и 100 динара за купљену књигу *Историја Срба у Војводини* од Алексе Ивића од стране тадашњег јавног бележника.⁵¹⁹ Уплата 10 динара у благајну Градске библиотеке као замена за изгубљену књигу *Три љубави* од Матилде Серао.⁵²⁰

Набавка три комада сталаже у вредности од 200 динара⁵²¹ и канцеларијског материјала од папирнице и књиговезнице К. Хамершмита.⁵²²

---

⁵¹⁴Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1936. години : (преписано из Војводине бр. 49 за 1937)*, 1 (СБ 1710).

⁵¹⁵ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (признаница од 1. априла 1936) – фонд у сређивању.

⁵¹⁶ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (документ бр. 22506/1936 од 26. фебруара 1937) – фонд у сређивању.

⁵¹⁷ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53-1932 (бр. 1-106) (признанице од 31. децембра 1931) – фонд у сређивању.

⁵¹⁸ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (признаница од 22. фебруара 1936) – фонд у сређивању.

⁵¹⁹ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (признаница од 3. новембра 1930) – фонд у сређивању.

⁵²⁰ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (признаница од 12. септембра 1930) – фонд у сређивању.

⁵²¹ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53-1932 (бр. 1-106) (признаница од 27. децембра 1931) – фонд у сређивању.

У 1939. години⁵²³ набављено је 250 књига, у вредности од 7.556 динара. Из сопствених средстава извршена је куповина 21 књиге, док су 44 добијене на поклон. Градски музеј и књижница био је претплаћен на седам часописа, а бесплатно је примала шест часописа. Извршено је коричење 100 књига, у вредности од 1.000 динара.

Библиотека је остваривала приходе од чланарина, што указује да коришћење публикација није било бесплатно.⁵²⁴

У годинама пред почетак Другог светског рата у архивској грађи проналазимо молбу⁵²⁵ запослених у Градском музеју и књижници за прилог који би омогућио издржавање установе. Овај захтев могао би да указује на чињеницу да су буџетска средства смањена па су била потребна и додатна или да у овом периоду нису постојала што, због доступности грађе није могуће са сигурношћу утврдити.

Правилник Градског музеја и књижнице града Вршца (у архивској грађи се као година доношења наводи 1935,⁵²⁶ а у публикацији која се бави историјатом Вршачке библиотеке,⁵²⁷ 1937. година (спомиње се да је донесен на седници Градског већа 7. септембра 1937. године, што није било могуће потврдити у архивској грађи јер записници из те године нису сачувани). Увидом у оба текста може се утврдити да постоје разлике у појединим члановима, које не утичу на

---

⁵²²ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53-1932 (бр. 1-106) (признанице од 31. децембра 1931) – фонд у сређивању.

⁵²³Јовановић, *Градски музеј и библиотека у 1939. години : (преписано из Народног гласника бр. 15 за 1940)* (СБ 1712).

⁵²⁴Уплата од 2.806 динара за читање књига за друго полугодиште 1929; 175 динара за читање часописа *Дневник*, 30. јуна 1930; 2.686 за првих шест месеци 1930. године; 418 динара од 1. јула до 31. децембра 1930; друго полугође 1930. године 2205 динара; 422 динара у благајну библиотеке српског одељења од 2. јануара до 27. јула 1931; 2.076 динара за прво полугође 1931. године; 1847 динара уплата за друго полугође 1932. године; 1.831 динара за прво полугође 1933. године. – Детаљније видети у: ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) – фонд у сређивању.

⁵²⁵ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) (документ бр. 51-1937 од 2. јуна 1937) – фонд у сређивању.

⁵²⁶ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Записници Главне скупштине за годину 1935 (број записника 264, сав. 20648/935) – фонд у сређивању.

⁵²⁷Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*, 104

суштину рада јавне библиотеке. До његовог усвајања радило се по Правилнику из 1907. године.

Правилником је одређен карактер ове установе, која је дефинисана као имовина Општине града Вршца (у тексту из 1937. године дефинише се као установа Општине) (чл. 1), што представља један од параметара да може сматрати јавном библиотеком. Потреба оснивања завичајног фонда истакнута је у члану 2: „да прикупља све податке који се односе у првом реду на Вршац и Банат“ што указује на свест запослених у предратној Градском музеју и књижници да је Завичајно одељење један од саставних делова сваке јавне библиотеке. Финансирање Градског музеја и књижнице дефинисано је чланом 5: „за одржавање и развијање установа уноси Општина града Вршца у свој годишњи прорачун одређену своту, којој се имају додати приход од читања књига као и разни дарови“. Из претходно наведеног може се закључити да је постојао издвојен буџет, као и чланарина која се користила за повећање прихода установе (што је прецизно дефинисано у тексту из 1937. године). Ове чињенице показују још једну од карактеристика јавне библиотеке (издржавање из буџета општине), али и разлику у односу на карактер библиотека англо-америчког типа (коришћење публикација није било бесплатно). На челу Градског музеја и књижнице налазио се Одбор за музеј и књижницу чији је председник био градоначелник, који, као председник општине управља, преко изабраног одбора, што је још једна од карактеристика јавне библиотеке. Запослене у Градском музеју и књижници постављао је, на предлог Одбора, председник општине, у привременом својству (у тексту из 1937. године придодат је текст „овим постављењима не може се оптерећивати општински буџет или повећавати општинске дажбине“ што може указати да су у годинама које су непосредно претходиле Другом светском рату средства за плаћање библиотекара издвајана из сопствених средстава или је тај рад био хонорарног карактера). У Одбору Градског музеја и књижнице налазила су се три члана која је бирало Градско веће, а чланови одбора били су и велики бележник, главни адвокат, главни рачуновођа, кустос као референт, књижничар као записничар и председник општине које је био на челу Одбора. Оваква подела указује на чињеницу да су у рад Одбора биле укључени сви чланови општине који су могли да утичу на побољшање њеног рада. У том контексту су, за Библиотеку

најзначајнији били књижничар и рачуновођа, јер су се они бавили организацијом рада (књижничар) и финансирањем (рачуновођа). Плата књижничара дефинисана је чланом 11: „Одбор за Градски музеј и књижницу ставиће предлог у року од 3 месеца, након одобрења овог Правилника од надлежних власти, гледе хонорисања особља Градског музеја и књижнице[...]“ Књижничар (у тексту из 1935. године користи се реч библиотекар) је за збирку био морално и материјално одговоран Градском већу, што је још један од показатеља да је имовина Библиотеке била власништво града Вршца, а дефинисано је и да у случају укидања Установе имовина припада Градском већу. Набавка је вршена на основу поклона и куповине, у складу са сврхом Библиотеке. Ове чињенице указују да се и у основном документу водило рачуна о профилисању фондова, како би они одговарали сврси ради које је основана. Стручни рад дефинисан је у члану 13: „Кустос и књижничари воде поверена им одељења, врше надзор над овим, принове уводе у дневник прираштаја и у стручни инвентар, састављају о збиркама каталоге (дефинисана је обрада публикација), путовође за публику (израда водича за кориснике) и крајем сваке године састављају извештај о стању поверених им одељења, из којих кустотс музеја саставља прегледан извештај о установи“.

(Прилог 8)

У писму Министарству просвете⁵²⁸ библиотекар Градског музеја и књижнице тражи помоћ у књигама, јер установа има велики број корисника. Истиче да је годишња посета од 15.000 до 20.000 људи, највише школске омладине. У тексту се могу пронаћи и драгоцени подаци о Библиотеци: издржава је градска општина, основана је 1920. године (овај податак није тачан јер је тада основано Српско одељење) и да располаже са 7.000 свезака. Начелник одељења за народно просвећивање⁵²⁹ одлучује да се из слагалишта књига Министарства Градској библиотеци у Вршцу додели тридесет примерака публикација.

---

⁵²⁸АЈ 66, 2512, 2318 Народне књижнице и читаонице (ВЛАС-Ж) (документ од 25. септембра 1939. године године под бројем 74)

⁵²⁹Исто (одлука бр. 9944 од 17. јануара 1940. године)

Библиотекар Градске библиотеке у Вршцу⁵³⁰ моли Министарство просвете да се пошаље часопис *Народно просвећивање*. Начелник Одељења за Народно просвећивање пише управи Државне штампарије,⁵³¹ експедицији *Службених новина* да Градској библиотеци у Вршцу пошаље бесплатно све бројеве часописа. Управник Државне штампарије извештава да га је послао 20. новембра 1940. године.

У предрачуна трошкова Библиотеке за 1940/41. годину⁵³² који је сачинио Феликс Милекер 29. новембра 1940. године наводи се: градски прилог за издржавање југословенског одељења библиотеке 24.000 (30.000 црвеним словима); градски прилог за издржавање осталих одељења библиотеке 12.000 (15.950 црвеним словима); градски прилог од читаних књига југословенске библиотеке 1.400; градски прилог од читаних књига осталих библиотека 1.600; од продатих каталога 30,00; хонорар библиотекару југословенског одељења 7.200 (9.600 црвеним словима); хонорар осталих библиотека 12.000 (14.400 црвеним словима); накнада послужитељу 7.680; за утрошак југословенског одељења библиотеке 8.000 (11.000 црвеним словима); за утрошак основа 3.000 (5.000 црвеним словима).

„На почетку 1941 године, књижни фонд српског одељења имао је регистрованих 8286, годишта часописа, новина и других штампаних предмета.“⁵³³ Српско одељење Градске библиотеке у Вршцу престало је са радом са почетком Априлског рата.

Градски музеј и књижница у Вршцу је од оснивања до почетка Другог светског рата радила као јавна библиотека, са издвојеним средствима из буџета општине (добила је одређену своту новца за библиотекар и набавку публикација). Од радних места која су били у вези са библиотечком делатношћу постојали су

---

⁵³⁰АЈ 66, 2512, 2318 Народне књижнице и читаонице (ВЛАС-Ж) (документ бр. 45/1940 од 21. октобра 1940. године)

⁵³¹Исто (документ бр. 6781 од 25. октобра 1940. године)

⁵³²ИАБЦ, А10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941, Градски музеј и библиотека 1931, бр. 53.1932 (бр. 1-21) – фонд у сређивању

⁵³³Миљивој Јовановић, „Градска библиотека у Вршцу“, *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 2, бр.2-3 (1950): 266

библиотекар и служитељ, што је било предложено и у међуратном Закону о библиотекама. Материјални положај библиотекара Српског одељења није био на одговарајућем нивоу због зараде која није била довољна за задовољавање основних животних потреба, док су издвајања за библиотекара немачког одељења за ове сврхе била довољна. Може се претпоставити да је недостатак у заради надокнађиван додацима на скупоћу, али за ову тврдњу не постоји довољно података. Просторија за рад Библиотеке била је одређена од стране општине, тако да је и овај услов за њену несметану делатност био задовољен. У периоду између два светска рата отворено је и одељење српске књиге, што је, заједно са другим одељењима омогућило доступност публикација свим слојевима становништва. Коришћење публикација, као у већини јавних библиотека на територији Србије, у међуратном периоду није било бесплатно, што је омогућило повећање средстава која су се могла издвојити за рад Градског музеја и књижнице у Вршцу.

3.2.4. Градска библиотека у Суботици

У оснивању Градске библиотеке у Суботици је као библиотекар и члан одбора Националне касине учествовао гимназијски професор Иштван Ивањи (1845-1917). Године 1875. поново успоставља професорску и омладинску библиотеку Гимназије и Националне касине, а истицао је и потребу оснивања јавне библиотеке. Он је, преко описа фондова, корисника и начина набавке дефинисао карактер установе коју треба основати, али је занемарио чињеницу да би јавну библиотеку требало да финансира локална заједница у оквиру које би набавку публикација обављао посебан Одбор за библиотеку. Иштван Ивањи истицао је и да „(...) ради постизања тог циља с једне стране би се користиле чланарине, а с друге приходи од јавних читања, концерата итд. организованих у ту сврху, као и поклони у новцу и књигама.“⁵³⁴ Овакав начин финансирања и набавке карактеристичнији је за читалиште, него за јавну библиотеку.

Оснивање јавне библиотеке у Суботици трајало је неколико година, а са припремама се започело у просторијама Националне касине 7. маја 1890, када је и завршен нацрт Статута који је одобрен две године касније. Оснивачка скупштина одржана је марта 1892, а две године касније Библиотека је отворена за јавност и усвојен је Статут о раду. Након оснивања Музеја, установа је добила назив „Друштво за јавну библиотеку и музеј“, које је било под управом Министарства просвете. Средином 1906, „Друштво за јавну библиотеку“ одриче се својинских права у корист града и на тај начин управу над њим преузима локална самоуправа. До 1908, исплаћивана је и државна помоћ од 400 круна, односно 100 динара. Исте године започело се са изградњом градске куће, а због недостатка простора Библиотека и музеј затворени су за јавност, а о питању њиховог поновног отварања расправљало се тек 1917. године.

Почетком 1910, главни градски архивар, коме је поверен надзор над Библиотеком и музејом саставља инвентар. Следеће године предложио је

---

⁵³⁴Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990 (Суботица: Градска библиотека, 1991), 19-20

пресељење установе у кућу породице Мађар⁵³⁵ и почетак сређивања фонда, као и одвајање јавне библиотеке од музеја, што у периоду до Првог светског рата није урађено. Од септембра 1918. године дужност руководиоца библиотеке обављао је директор Трговачке школе Густав Тонч.

Након завршетка Првог светског рата, тадашњи почасни градски архивар и директор Женске учитељске школе Марко Јаковљевић предлаже начин и структуру делатности за Градску библиотеку у Суботици. Своје идеје изложио је у чланку под називом „Јавна књижница и читаоница“ часописа *Невен* од 26. маја 1920. и тексту који је поднео Градском сенату. Предлаже да се Библиотека смести у зграду бивше Мађарске касине коју је општина добила на коришћење; одређивање годишњег буџета за издржавање установе; издвајање 500.000 круна, односно 125.000 динара за набавку публикација из књижевности и стручне литературе на нашем језику, као и упућивање захтева установама и појединцима да своје публикације уступе Библиотеци. Библиотеку др Исидора Милка (1885-1932),⁵³⁶ коју је град откупио, из његовог стана требало је преместити у зграду Касине.

Годину дана након подношења предлога „и поред одлуке Градског сената да се зграда Националне касине има предати граду и у њу уселити Градска библиотека, (седница сената од 29. јануара 1921), целе се године није приступило реализацији овог подухвата. Градска библиотека је и даље затворена за јавност, смештена у тесним просторијама у којима су књиге натрпане од пода до таванице. Тако овај храм културе у суштини представља тек магацински простор за хрпе несређених књига.“⁵³⁷ Библиотека се налазила у просторијама Музичке школе. Градски сенат за управника и библиотекара одређује Мију Мандића (1857-1945).⁵³⁸ Да би се упознао са проблемима Библиотеке, тадашњи заменик градоначелника Суботице Никола Табаковић преузима сачувану архиву и постојеће спискове књига. „Иако

---

⁵³⁵Угледна породица која је била власник прве палате у Суботици изграђене 1847. године.

⁵³⁶Доктор правних наука, писац и библиофил који је личну библиотеку 1926. године продао градској управи Суботице, за коришћење у оквиру јавне библиотеке.

⁵³⁷*Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990*, 47

⁵³⁸Културни и просветни радник, аутор монографија о Буњевцима, сарадник у часописима *Невен* и *Даница*, аутор уџбеника за основну школу итд.

ће се још годинама у свим званичним документима Музеј и Градска библиотека водити као јединствена установа, они од почетка 1923. више не чине целину. Одлучено је, наиме, да се оштећени и због лошег третмана већ пропали музејски експонати одложе у магацине Градске куће и ту сачекају рестаурацију, а да се у просторије које су заузимали у Музичкој школи размести фонд Градске библиотеке. Тако су проблеми просторних потреба библиотеке били пред разрешењем.⁵³⁹

У овом периоду требало је за Библиотеку набавити књиге на српском и хрватском језику, како би словенски народ који је живео у Суботици могао да чита књиге на матерњем језику. „Нисмо пронашли документа из којих би се дало реконструисати шта је библиотека тих година куповала од штампе и књига. Међутим, да се на овоме ипак радило, види се из једног дописа који се чува у Историјском архиву у Суботици, а Градском сенату га је упутио др Алекса Ивић, професор универзитета. Овај допис, писан руком, датиран је у Суботици 24. марта 1923. и садржи списак од 11 књига (са ценама) које проф. Ивић нуди на продају. Укупан износ за ове књиге је 95 дин. Градски сенат је одобрио откуп и донео одлуку да се исплата изврши на терет фонда 'Јавна књижница и музеј', те да се преузете књиге предају Мији Мандићу, градском библиотекар у Суботици.⁵⁴⁰

Ради што успешнијег рада и организовања набавке књижевних и научних дела је на Скупштини проширеног Сената града Суботице 24. јуна 1923. донета одлука да се за решавање ових питања образује посебан Одбор који су чинили: др Лазар Орчић, Марко Протић, Ђуро Поповић, др Алекса Ивић и Мијо Мандић. Исте године, у октобру месецу часопис *Hirlap* објављује вест о отварању Градске библиотеке у Суботици за јавност. Под поднасловом Музеј штампе у библиотеци описане су смернице за формирање завичајног фонда (стварање одељења које би сакупљало целокупну штампу и монографије настале на територији суботичке општине).

Током 1924. године Библиотека је, иако још није била у потпуности уређена била отворена за јавност, у преподневним часовима. Одлуком Градског сената, због могућности оштећења публикације се нису издавале корисницима. У овој

---

⁵³⁹Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990, 48

⁵⁴⁰Исто, 49

години повећана су издавања за набавку публикација са 15.000 на 30.000 динара. Библиотекар Мијо Мандић је, као испомоћ за каталогизацију публикација имао два књижничара, која су се априла 1924. године вратила на своја уобичајена радна места, па је овај посао прекинут. Књиге су биле сложене по абecedном реду и именима аутора. Фонд је обухватао 25.000 књига из различитих области, али је Библиотека била слабо посећена. Јула исте године, одлуком Градског сената Мијо Мандић и градски бележник Лазар Орчић одлазе на стручно путовање, на коме је требало да се упознају са каталозима библиотека у Новом Саду, Београду и Загребу и одреде који би начин каталогизације био најбољи за Градску библиотеку у Суботици. На истом путовању требало је да договоре и размену публикација са овим библиотекама, што би допринело њиховој разноврсности и повећању фонда Библиотеке. У ту сврху је крајем 1924. одређено и да уредништва часописа: *Naplo*, *Хрватске новине*, *Нова пошта* и *Буњевачке новине* достављају за службене потребе један примерак Градској библиотеци у Суботици.

Године 1925. библиотекару Мији Мандић у раду помажу Јоса Шокчић, као привремени дневничар и Петар Пекић, као књижничар. Јоса Шокчић је примао плату као конципијент⁵⁴¹ (5 динара дневнице, месечну плату од 600 динара и посебан месечни додатак од 50 ондашњих динара, укупно 1.700 динара). Петар Пекић је дужност књижничара обављао од краја 1925. до почетка 1930. године када је добио отказ. Према доступним подацима⁵⁴² Мијо Мандић и Раде Лунгулов су за обављање посла библиотекара примали 2.000 динара месечно.

Према оцени Стевана Мачковића 1925. године⁵⁴³ одлучивало се и о молби Исидора Милка, који је публикације из своје библиотеке поклатио граду. Након расправе одлучено је, да му се по овом основу исплати 50.000 динара помоћи. Крајем исте године управник Градске библиотеке обраћа се Сенату града са молбом да се преостала средства од 10.750 динара предвиђена за Библиотеку и

---

⁵⁴¹Писар.

⁵⁴²Детаљније видети на: Stevan Mačković, *Gradski bibliotekari Mijo Mandić i Rade Lungulov* <https://suistorija.wordpress.com/subotica-mozaik-istorije-xx-vek/galerija-likova/262-2/> (preuzeto 18. 09. 2017)

⁵⁴³Stevan Mačković, *Ulomci za povijest Subotice u 1925. godini*

http://godisnjak.zkvh.org.rs/attachments/article/208/godisnjak2011_123_154.pdf (preuzeto 3. 09. 2015)

музеј искористе за куповину књига. Предлог је одбијен уз образложење да ће у 1926. години град, за ове потребе издвојити већи износ. Као поклон су примљене књиге Учитељске школе, али се наслови и број нису могли утврдити, јер није сачињен записник. Након пријема започело се са сређивањем публикација.

Почетком 1926. године одржана је седница Књижничарског одбора, којој су присуствовали Мијо Мандић, др Федор Никић, др Јоца Манојловић, др Матија Еветовић, Марко Протић, Миливој Кнежевић и Петар Пекић. Др Јоца Манојловић (1872-1956)⁵⁴⁴ предлаже да се изради Статут у коме би се управник Градске библиотеке изједначио са функцијом сенатора, као и одређивање по једног књижничара и послужитеља за рад у Библиотеци. Такође је истицао да будући чланови Књижничарског одбора треба да буду по један представник власти, управник библиотеке коме је то основни посао и неколико особа на предлог Градског сената. Одбор би имао задатке да састави правилник, помогне у раду и омогући да се средства из буџета предвиђена за њен рад користе у складу са потребама Библиотеке. Предлог да се публикације издају ван просторија установе одбачен је, уз образложење библиотекара да би се на тај начин изгубила многа вредна дела. Истакнуто је да би о свакој публикацији која се издаје на читање требало водити прецизну евиденцију. На седници одржаној 15. фебруара 1926. године Одбор је саставио „’Статут Одбора за Градску књижницу и Музеј’ у коме се у параграфу 2, одређују делокруг и циљеви рада: ‘набавља књиге за књижницу и предмете за музеј, стара се о свим потребама књижнице и музеја, решава све предмете који се на исто односе, самостално решава о употреби своте утврђене у градском буџету за књижницу и музеј, саставља себи правилник који одобрава Градски сенат’.”⁵⁴⁵ Поново је покренуто питање стварања завичајног фонда и издавања публикација ван Библиотеке, што Мијо Мандић није дозволио упркос томе што је предложено да се о томе изради правилник. На овај начин, још једном је одложено отварање позајмног одељења и ограничено деловање Градске библиотеке у Суботици.

---

⁵⁴⁴Детаљније видети на: Зоран Вељановић, *Јован Манојловић – народни трибун и вођ суботичких Срба у Великом рату* <http://www.arhivvojvodine.org.rs/zbornici-radova/3mk/ZoranVeljanovic.pdf> (преузето 23.7.2017)

⁵⁴⁵*Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990*, 56

Из Пољопривредне школе на Палићу пренето је у марту 1927. године 1.000 књига. Према изјави управника Мије Мандића Градска библиотека је децембра 1929. имала фонд од 26.448 књига и разних брошура, од чега су 1.689 наслова биле на српском и хрватском језику. Такође изјављује да је библиотека отворена од 8 до 13 часова, недељом од 9 до пола 12, а послеподне од 14 до 16 часова, као и да је издржава град из својих средстава. Од корисника истиче професоре, ученике, новинаре и грађанство. Крајем 1929. средства у буџету за Градску библиотеку била су 20.000 динара за куповину књига и повез. Године 1931. Градска библиотека је примила 944 наслова књига, с различитом тематиком од Трговачке академије у Суботици, без икаквих трошкова.

Крајем 1931. предложено је да се прикупе слике из свих надлештава, које су под градском управом и да се предају Библиотеци за будућу ликовну галерију. У септембру 1932. године, покренуто је питање да ли Мијо Мандић може и даље бити управник с обзиром да прима пензију школског надзорника. На крају је Мијо Мандић проглашен за доживотног почасног библиотекара, а као награда за досадашњи рад исплаћен му је једногодишњи износ његове месечне плате. Просечне цене основних животних намирница (хлеб и млеко) за период од 1930. до 1939. године за град величине Суботице (100.058 становника према попису из 1931. године)⁵⁴⁶ биле су у распону од 2.5 до 4.5 динара. По том основу недељна издвајања била су између 17.5 и 31.5,⁵⁴⁷ односно између 525 и 945 динара⁵⁴⁸ на месечном нивоу. Библиотекар Градске библиотеке у Суботици је за ове потребе издвајао између 1/3 и 1/2 месечне зараде, што указује да је имао добар материјални статус.⁵⁴⁹

Градска библиотека у Суботици је 1932. већ дванаест година била отворена за јавност, када је уведена чланарина. „Пошто је Мијо Мандић напустио управнички положај, Културно-просветни одбор је на својој седници у октобру 1932, на

---

⁵⁴⁶У Статистичком годишњаку дати су подаци за Нови Сад и Београд, а с обзиром на чињеницу да број становника Суботице био између броја становника ова два града, ауторка је искористила исте просечне податке о ценама. – Детаљније видети у: *Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak*

⁵⁴⁷Појединачна цена помножена са седам дана.

⁵⁴⁸Недељна издвајања помножена са тридесет.

⁵⁴⁹Резултат се добија када се укупна зарада подели са месечним издвајањима за ове сврхе.

предлог саветника др Матије Еветовића одлучио да спроведе неке реформе у раду Градске библиотеке. Одлучено је да се уведу чланске карте за све чланове библиотеке и да се за ово наплаћује 5 динара по особи. Надаље је решено да се убудуће посуђују књиге из библиотеке уз кауцију.⁵⁵⁰ Увођење чланарина омогућило је повећање буџетских средстава за рад Градске библиотеке у Суботици.

Пре постављања новог управника комисијски⁵⁵¹ је сачињен Извештај о примопредаји Градске библиотеке,⁵⁵² а на овај начин извршена је и ревизија фонда. Дужност градског библиотекара и чувара музеја поверена је Блашку Месарошу, који је из Инжињерског одељења премештен у Културно – социјално. На основу Записника од 19. октобра 1931. године⁵⁵³ утврђено је да недостаје 4.995 различитих књига и велики број часописа и новина које нису нигде евидентирани. Међу часописима налазили су се и: *Летопис Матице српске* из 1826, 1865, од 1873. до 1876, од 1879. до 1889, од 1891. до 1903, од 1906. до 1914, од 1923. до 1930. године; *Нова Европа* из 1927, 1928, 1929 и 1930. године; *Књижевни гласник* из године 1927, 1928, 1929, 1930, 1931; *Јадранска стража* из године 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930 и 19 књига *Хрватске ревије*. Констатовано је да се Библиотека налази у врло прљавом и напуштеном стању. Књиге су биле покривене великим слојем прашине, пописане по врло непрактичном систему, па је предложено да се започне са устројавањем картотеке. (Прилог 10)

Током 1932. за управника Библиотеке постављен је Раде Лунгулов и започело се са њеним пресељењем у зграду Правног факултета. „Градска библиотека отворила је своје двери у суботу 8. априла тачно у подне, а читаоце и посетиоце очекивало је и толико најављивано Позајмно одељење. Поред месечне чланарине од 5 динара, било је потребно за позајмљивање књига положити годишњу кауцију од 120 динара која се у децембру на захтев читаоца враћала ако се овај више није

---

⁵⁵⁰Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990, 63

⁵⁵¹Комисију су сачињавали службеници Владислав Виличић, Немања Стојановић и Блашко Месарош.

⁵⁵²ИАСу, Историјски архив Суботица Ф 47 Градско поглаварство Суботица 1918-1941, IV – 1049/1937 (Сенат града Суботица, акт бр. 24362/931 од 14. октобра 1931. године)

⁵⁵³ИАСу Ф 47 Градско поглаварство Суботица 1918-1941, IV – 1049/1937

желео служити позајмним фондом. Читаоница је била снабдевена скоро свим дневним листовима и часописима који су излазили у Краљевини Југославији. Радно време је за разлику од раније било примереније читаоцима. Пре подне од 9 до 12, а по подне од 15 до 17 часова. Недељом се радило од 10 до 12 сати.⁵⁵⁴

На основу доступних података не може се утврдити број и структуру корисника за сваку годину рада, али је на основу података из 1933, видљиво да су били из различитих друштвених слојева.

Број	Мушких	Женских
2.432	2.411	23
Број читалаца по занимању		
Занатлија		4
Наставника		19
Ученика		2.409

Табела 13: Подаци о броју читалаца и занимању чланова Градске библиотеке у Суботици из 1933. године⁵⁵⁵

Упркос побољшањима у раду запослени у Библиотеци направили су грешку зато што су узимали месечну чланарину за шест месеци унапред, па су тако изгубили велики број корисника. Средином 1934. на место управника Градске библиотеке постављен је Тоша Ишпановић.

Године 1936, професор Алекса Ивић поклања десет књига: *Српска прошлост* (три књиге), Шимић: *Слике и црте из сеоског живота*, Ђурић: *Пјесме*, *Глас Српске краљевске академије* за годину 1891, Жујовић: *Целокупна дјела*, Гудак: *Библијска повијест*, Ивић А.: *Фрагменти из историје босанског устанка* 1875, Томић: *Град Клис*, *Привредник*, орган савеза З.Ј. за 1907. и 1911. годину (две свеске), *Breviarium romanum*, о чему Тоша Ишпановић извештава Културно-социјално одељење Градског поглаварства.

⁵⁵⁴Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990, 66

⁵⁵⁵ИАСу Ф 47 Градско поглаварство Суботица 1918-1941, IV 257/1934

Правилник о раду Градске библиотеке у Суботици⁵⁵⁶ (Прилог 9) до почетка Другог светског рата није усвојен. Поред Правилника Библиотеке и музеја општине града Београда представља један од најпотпунијих текстова о организацији јавне библиотеке код Срба између два светска рата. Правилником је дефинисан јавни карактер Библиотеке, која је била доступна свим слојевима становништва Суботице и околине, као и онима који су тамо привремено боравили. За коришћење публикација се издвајао одређен износ што указује да Градска библиотека у Суботици није имала карактеристике библиотеке англо-америчког типа. Корисницима који су становали ван Суботице је за приступ фонду било потребно одобрење Градског сената.

Набавка публикација у Библиотеци вршила се преко Културно-социјалног одељења чији је била део, уз мишљење Просветног одбора, а на основу одобрења Финансијског одељења општине Суботица. Фонд је попуњаван заменом, поклоном и набавком из буџета општине, а све публикације морале су имати одређену књижевну и научну вредност. Предвиђено је да се ревизија фонда врши два пута годишње и то на основу бројања књига, упоређивањем са каталогом и реверсима невраћених књига.

За послове у вези са радом Библиотеке био је задужен библиотекар, коме се по потреби могло доделити додатно особље. Он је извештај о раду подносио саветнику у оквиру Културно-социјалног одељења. У оквиру извештаја библиотекар је писао о: обрту фонда, структури читалаца, насловима публикација и начину њихове набавке.

Правилником је детаљно описана физичка и стручна обрада публикација (начин и правила за израду појединих каталога). Ређање књига на полице вршило се по формату. Библиотека је била отворена за јавност осам сати у току дана (од 8 до 12 и од 15 до 19 часова радним данима) и од 8 до 12 недељом и празником, а Градски сенат је по потреби могао да пропише и другачије радно време. Публикације су се издавале на месец дана, а прописана је и новчана казна за прекорачење рока.

---

⁵⁵⁶ИАСу Ф 47 Градско поглаварство Суботица 1918-1941, IV 1049/1937

У публикацији *Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990*⁵⁵⁷ истакнуто је да је приликом израде овог документа непознатом састављачу послужио нацрт правилника који је у рукопису поднет на увид и „мериторно“ решење Градском сенату 18. јула 1933. године, а пронађен је и податак из 1935. године који је послат у Загреб „Друштву државних и самоуправних пензионера“ да Градска библиотека нема посебних правила и није сасвим разјашњено зашто у овом периоду нису усвојена.

Током 1937. Градска библиотека у Суботици је из просторија Правног факултета пресељена у Соколски дом или Народни спомен-дом краља Александра Првог, након чега јој је припојена библиотека Соколског друштва. Фонд стране књиге увећан је поклонима Француског посланства у Београду. За управника Библиотеке постављен је Лазар Стипић, а крајем септембра 1938, Библиотека је поново отворена за јавност. Посебно је значајно што се Лазар Стипић, као управник посветио сређивању и анализи фонда старе и ретке књиге. У писму⁵⁵⁸ које је почетком 1940. упутио Културно-социјалном одељењу Градског поглаварства истиче да би било пожељно да сва одељења у оквиру њега доставе текућа и издања и ранијих периода Градској библиотеци у Суботици, чиме би се фонд повећао и побољшао.

Упркос напорима свих запослених и градске управе на сређивању Градске библиотеке у Суботици „из извештаја главног рачуновође Градског рачуноводства од 30. јануара 1940. видимо да је установљено следеће: да су 'индекси' у веома лошем стању те се исти ради тачне контроле морају преписати; да убудуће при набавци књига у комисији која их набавља буде уврштен и библиотекар као стручно лице, 'што се до данас није практиковало'. Према изјави библиотекара која је унета у извештај: 'многе књиге које се набављају не читају се'. На крају извештаја се каже да је приликом прегледа књига главног инвентара од 24. августа 1939. констатовано да ниједна од набављених књига које се налазе у Културно-социјалном одељењу није достављена Градској библиотеци.“⁵⁵⁹ Након

---

⁵⁵⁷*Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990*, 69

⁵⁵⁸Исто

⁵⁵⁹Исто, 74

Априлског рата 1941. године и уласка мађарских окупационих трупа у Суботицу дужност управника Библиотеке преузима Ђула Пап.

Градска библиотека у Суботици је у периоду између два светска рата обављала своју делатност уз велике потешкоће, због честих пресељења и промене библиотекара. До почетка тридесетих година 20. века није била отворена за јавност, што је отежавало коришћење фонда Библиотеке. Набавка публикација обављала се у континуитету, а средства из буџета издвајала су се у складу са могућностима, а постојала је и добра координација између Одељења задуженог за контролу рада Библиотеке и Финансијског одељења општине Суботица. На основу доступних података стручне библиотечке послове обављали су библиотекар и у појединим периодима послужитељ, који су за то примали месечну зараду.

3.2.5. Народна библиотека у Нишу

Историјат Нишке народне библиотеке може се пратити од краја 19. века, када је Ниш, као и већина градова у Србији, који су, услед дугогодишње владавине Турака Османлија имали оријентални карактер почео да се модернизује. „Оснивању нишке Народне библиотеке претходило је оснивање двеју културних установа: нишког Читалишта 1879. и Позоришта Синђелић 11. марта 1887. године, као и Прве нишке гимназије, 27. септембра 1878, чији културни утицај није био мањи од утицаја неких чисто културних установа.“⁵⁶⁰

Прва зграда Библиотеке била је у задужбини епископа Јеронима Јовановића (1824-1894),⁵⁶¹ који јој је поред тога оставио и своју библиотеку. Што се организационих питања тиче, тадашњи министар просвете Љубомир Стојановић (1860-1930)⁵⁶² тражи да се донесу Правила за рад Народне библиотеке у Нишу тако што ће се образовати комисија која ће на основу Правила за рад Народне библиотеке у Београду донети и Правилник о унутрашњем уређењу.

Библиотека је почела са радом након имовинско-правног спора, о чему сведочи „извештај гимназијског директора Васе Димића од 2. августа 1904. године садржи увид у имовинско стање, финансијско пословање, принављање библиотечког фонда, установљење библиотечког одбора и дефинисање правила за рад библиотеке, што је водило закључку да се Библиотека током августа 1904. може отворити за јавност.“⁵⁶³

Према оцени Александре Вранеш⁵⁶⁴ у периоду од 1906. до 1912. године нису формулисана, нити усвојена званична правила. У вези са тим требало је

---

⁵⁶⁰Гаврило Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 3

⁵⁶¹Професор и ректор богословије у Београду, епископ шабачки и протојереј у Јагодини и Крагујевцу.

⁵⁶²Академик, професор Велике школе, филолог и политичар. – детаљније видети на: *Љубомир Стојановић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=552>, (преузето 10. 11. 2014)

⁵⁶³Александра Вранеш, *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица*, 51; о истој теми видети и: Гаврило Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*.

⁵⁶⁴Вранеш, *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица*, 55

консултовати тадашњег управника Народне библиотеке у Београду Јована Н. Томића, што у овом периоду није урађено. Године 1913, у писму тадашњег библиотекара и професора Милутина Ђорђевића истиче се потреба да се на дужност библиотекара постави лице које ће обављати искључиво тај посао и вршити стручну обраду публикација.

Према оцени Гаврила Ковијанића⁵⁶⁵ у Нишу су се, током Првог светског рата дешавали догађаји од великог културног значаја о чему сазнајемо из писма директору Нишке гимназије који каже да је она била место у коме су се налазиле Државна штампарија, Народна библиотека из Београда, поједине ствари Српске академије наука, архива, музеји и поједини семинари Универзитета. Нажалост, ниједна од ових установа, па ни Народна библиотека у Нишу није прошла кроз рат без оштећења. У складу са тим, већ 1917. године, у току изгнанства из Србије министар просвете Љубомир Давидовић задужује посебног посланика у Паризу Миленка Веснића (1862-1921)⁵⁶⁶ да помогне председнику Српске академије наука Јовану Жујовићу (1856-1936)⁵⁶⁷ да прикупи публикације за обнову Народне библиотеке у Београду и других библиотека у земљи. Професор Универзитета Никола Вулић (1872-1945)⁵⁶⁸ добио је задатак да проучи искуства Француза у организовању и уређењу културних установа да би их искористио након повратка у Србију.

Историја Ниша између два светска рата може се посматрати, као и код осталих градова новонастале Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевине Југославије у смислу нових друштвено-политичких и економских односа. „Народ Ниша и околине радосно је дочекао ослобођење свога града од немачких и бугарских окупатора 12. октобра 1918. Нишка општина пак, нашла се одмах пред веома крупним проблемима обнове града и решавања комуналних потреба, јер је

---

⁵⁶⁵Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 17

⁵⁶⁶Правник, народни посланик, професор Велике школе и дипломата. – Детаљније видети у монографији: Радослав Веснић млађи, *Др Миленко Веснић : грансењер српске дипломатије* (Београд: Центар за студије Југоисточне Европе : Факултет политичких наука, 2008).

⁵⁶⁷Геолог и политичар, професор Универзитета у Београду. – Детаљније видети на: *Јован Жујовић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=173>, (преузето 10. 11. 2014)

⁵⁶⁸Академик, класични филолог, историчар и епиграфичар. – Детаљније видети на: *Никола Вулић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=101>, (преузето 10. 11. 2014)

непријатељ, разоривши или одневши све што је могао, за собом оставио пустош.⁵⁶⁹ Друштвено-политичка ситуација утицала је и на културни развој који је подељен на два периода. Први је започео 1918. и трајао је до краја 1929. године, а представљао је период обнове. У другом периоду, који је трајао од 1930. до 1941. године имао је карактеристике због којих се може сматрати засебном целином, што је видљиво и у раду Народне библиотеке у Нишу.

Највећи број становника Ниша и околине бавио се земљорадњом и сточарством. С обзиром на карактеристике и њихову образовну структуру може се закључити да је културна делатност била на задовољавајућем нивоу. Неколико година након рата обновљена је штампарска делатност, а била је развијена и издавачка делатност, посебно часописа као што су: *Зора*, *Гласник*, *Радна школа*, *Народни просветитељ*, *Преглед*, *Моравски гласник*, *Народњак*, *Нишки гласник*, *Слободна трибуна* и други. Што се монографских публикација тиче, највише их је објављено 1927. године. Ако се развој културне делатности посматра са овог аспекта постојала је добра основа и за развој библиотечке делатности. У Нишу је између два светска рата, поред Народне библиотеке радило осам школских библиотека, књижница и читаоница Грађанске касине (обновљена 1923), библиотека Нишке епархије (обновљена 1923), читаоница и књижница Француског клуба (обновљена 1923), читаоница и књижница официрског дома, (обновљена 1925), књижница Казненог завода, читаоница и књижница у Занатлијском дому, књижница Енглеско-српског дома, књижница Руских инвалида и Руске колоније, читаоница и књижница Енглеског клуба, књижница нишког железничког радничког, певачког и музичког друштва „Константин“ у Железничкој радионици, библиотека Историјско-етнографског музеја и Музејског друштва, библиотека и читаоница у Учитељском дому, књижница и читаоница машиновођа ложионице Црвени крст, Позоришна библиотека и друге. Од осталих културних установа значајна је делатност Народног позоришта (основано крајем 19. века) и Народног музеја (основано тридесетих година 20. века).

---

⁵⁶⁹ Даница Милић, гл. уред., *Историја Ниша. Књ. 2 : од ослобођења 1878. до 1941* (Ниш: Градина : Просвета, 1984), 243

Недуго након завршетка Првог светског рата тражено је од Рачуноводственог одељења Министарства просвете,⁵⁷⁰ да на основу овлашћења министра исплати председнику Српске краљевске академије Јовану Жујовићу 1.000 франака на терет партије 84. буџета за 1919. годину за трошкове прикупљања, паковања и слања књига и обнављање наших библиотека. У извештају⁵⁷¹ Михаила Бобића, тадашњег директора Гимназије од 14. јула 1920. године забележено је да је Народна библиотека у Нишу, пре евакуације 1915. године имала 4.127 дела различитог садржаја са 11.000 свезака. Од публикација није пронађено ништа, а остале просторије, у којима се налазила Библиотека веома су оштећене. Након завршетка Првог светског рата главна библиотечка зграда била је седиште Војног надлештва, а у помоћним зградама, у складу са одобрењем епископа нишког Доситеја и војних власти усељене су две породице. Директор Прве мушке гимназије у Нишу пише⁵⁷² Начелнику округа Нишког као одговор на акт бр. 4275 од 12. марта 1921. да је штета на згради, намештају и Библиотеци укупно 776.488 предратних, односно 1.260.000 послератних динара.

Исте године, након обимне преписке између Начелника одељења за Основну наставу⁵⁷³ и школског надзорника да се Министарству просвете пошаљу подаци о стању јавне библиотеке која је основана пре рата (по чијем одобрењу, кад и у каквом стању је имовина и ко је задужен за бригу о њој) утврђено је следеће: „Јавна библиотека у Нишу сада не постоји. Постоји само Нишка грађанска касина са читаоницом, која је сачувала један део своје имовине, али она нема карактер јавности, јер је приступачна само својим члановима. Јавна библиотека постојала је пре рата као задужбина епископа Јеронима. Њоме је, по Закону о задужбинама, руковао директор овдашње гимназије, коме сам се обратио за потребна обавештења по овоме. Директор оvd. Мушке гимназије, г. Мил. Банић, био је љубазан ставити ми на расположење преписку, која је по овоме предмету вођена после рата и из које се види: да је он актом бр. 660 од 4. фебруара 1920. год,

---

⁵⁷⁰АЈ 66, 572, 929 Заједнички предмети (документ бр. 7551 од 25. априла 1919. године)

⁵⁷¹Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 19

⁵⁷²АЈ 66, 1287, 1530 Извештај о ратној штети Н-П (документ бр. 353 од 15. марта 1921. године)

⁵⁷³АЈ 66, 2282, 2151 Народне књижнице и читаонице (ЈБ-ПЕ) (документ бр. 25392 од 13. јуна 1921. године)

сазнавши од изасланика Министарства за течајни испит, г. Др Милоша Трифунца, професора Универзитета да се књиге Нишке народне библиотеке налазе међу књигама Народне библиотеке у Београду молио Министарство просвете да се те књиге пронађу и пошаљу Нишкој библиотеци. По овоме је Народна библиотека у Београду 15. фебруара 1920. год. са бр. 30 изговорила: да међу књигама донесеним из Софије има доста књига Нишке народне библиотеке, Нишке гимназије и Нишке грађанске касине, али су оне помешане са књигама Народне библиотеке и многих других установа. Због оскудице у просторијама одвајање је засада немогуће. Чим се створи могућност одвојиће се и позвати установе којима припадају да их приме. Даље по овоме није ништа рађено. Молим да ми се не замери што извештај о овоме нисам одмах поднео. Нагомиланост административних послова за време мога путовања ради прегледа школа, а потом прибирање података којих у архиви школскога надзорника по овом предмету нема-једини је узрок томе.⁵⁷⁴

Директор Гимназије извештава⁵⁷⁵ Министра просвете да је примио 17 сандука књига Народне библиотеке и осталих нишких културних установа од секретара Министарства Милана Јовановића и да су они смештени у зграду Библиотеке. С обзиром на чињеницу да су књиге чуване у условима који нису одговарајући за ову врсту грађе тражио је да се одобри постављање служитеља и именује библиотекар, а за истог је предложио Душана Милачића (1892-1979).⁵⁷⁶ Након обимне преписке одлучено је да се захтев усвоји,⁵⁷⁷ иако буџетом није био предвиђен хонорар за библиотекара. Директор Гимназије истиче да постоји могућност да се он плаћа из државног буџета партије 312 или да му се исплати хонорар из партије 313.⁵⁷⁸ Такође је постојао проблем око обављања посла

---

⁵⁷⁴АЈ 66, 2282, 2151 Народне књижнице и читаонице (Јљ-ПЕ) (документ од 8. јула 1921. године)

⁵⁷⁵АЈ, 66, 339, 577 Народна библиотека Ниш (документ бр. 1762 од 04. новембра 1922. године); о истој теми видети и: Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 111

⁵⁷⁶Књижевни и позоришни историчар, управник Народне библиотеке Србије од 1944. до 1960. године.

⁵⁷⁷АЈ 66, 339, 577 Народна библиотека Ниш (документ од 14. фебруара 1923. године); о истој теми видети и: Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 112

⁵⁷⁸Исто (документ бр. 178 од 08. фебруара 1923. године); о истој теми видети и: Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 112

библиотекара, јер је Душан Милачић био професор у Гимназији и Министар просвете је изразио сумњу да би то утицало на његову основну делатност.

Године 1924. Народна библиотека у Нишу отворена је за јавност. У период од две године долази до промене на месту библиотекара. Према оцени Александре Вранеш⁵⁷⁹ од 1924. године библиотекар је Никола А. Станојковић, да би га 1926. заменио Александар Курчанинов, постављен на место учитеља-дневничара, уз обавезу да ради у Народној библиотеци.

У вези са организацијом рада почетком 1926. године тражено је да се у оквиру Буџетског одсека Министарства просвете обезбеди новац за огрев. Обавеза стараоца била је да редовно доставља требовање кредита расхода и предлоге буџета за Народну библиотеку у Нишу. Што се набавке тиче тадашњи управник Библиотеке Божидар Миловановић тражио је од Министарства просвете 2.500 динара за претплату на часописе: *Књижевни гласник*, *Мисао*, *Књижевну задругу* које дотад није примала.

Од 1928. године Библиотека је новац из буџета тражила само за претплату на часописе *Мисао* и *Књижевни гласник*. У овом периоду добијала је 24 наслова часописа, од којих су значајнији били: *Просветни гласник*, *Службене новине*, *Службени лист Моравске бановине*, *Српски књижевни гласник*, *Уметнички преглед Музеја кнеза Павла* и друге. „У економски незавидним приликама и Гимназија и Библиотека обраћају се за помоћ угледницима у државним и културним пословима, те је остало забележено у исказима Владана Цветичанина, шефа Одељења периодике, да су донатори у поратним годинама били: Спира Табаковић, Димитрије Илиџановић, Геца Кон, Сотир Чохацић и Драгутин Кандић. Истовремено, библиотекарски чувају спомен, исказују признање и захвалност за пружено разумевање и сарадњу.“⁵⁸⁰ Године 1927, на иницијативу Димитрија Илиџановића цар Николај II Романов (1868-1918)⁵⁸¹ уписан као један од утемељивача фонда сиромашних ученика Нишке мушке гимназије. „Године 1928. у списку особља Библиотеке, приложеном уз њен предлог буџета, налазе се:

---

⁵⁷⁹Вранеш, *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица*, 58-59; о истој теми видети и: Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*

⁵⁸⁰Вранеш, *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица*, 59-60

⁵⁸¹Последњи руски цар који је владао од 1894. до 1917. године.

Михаило Милинковић, директор Гимназије; Миодраг Ризнић, професор, вршилац дужности библиотекар, и Александар Курчанинов, бивши судија у Русији, сада учитељ-дневничар, који, грешком је у неким документима уписано, врши дужност служитеља.⁵⁸² Душан Милачић, који је почетком двадесетих година, радио као библиотекар, по повратку из Париза тражи да поново буде постављен за библиотекар, што је одобрено у Одељењу за средњу наставу, али до постављења није дошло. Од 1929. године се, као библиотекар помиње Миодраг Ризнић.

Године 1929. Народна библиотека има 6.480 наслова, 12.468 примерака публикација и 150 периодичних публикација, али још нема библиотекар у сталном радном односу, тј. онога ко би обављао само тај посао. Директор Гимназије тражио је од Министарства да се исте године изврши и комисијски преглед и попис Народне библиотеке у Нишу. У том периоду установа би била затворена за кориснике, а не би требало да ради ни након тога док се не изврши постављење новог библиотекар. Није тражен ни кредит из буџета.

Године 1930. директор Гимназије пише Министарству да су за библиотечке установе, након ослобођења издвајана мала новчана средства и да није било могуће редовно попуњавање фондова. Највећи део фонда увећаван је поклонима, а од 7.000 примерака публикација колико их је Библиотека имала у том периоду 2.000 су чинили дупликати. Након тога, служба Министарства одредила је да се у буџету за 1930/31. годину одвоји 3.000 динара и 100 различитих публикација као поклон Народној библиотеци у Нишу. Публикације су биле из различитих научних и уметничких области, највише белетристике, затим педагошка, историјска, географска, философска литература и публикације књижевне критике. Од серијских публикација, у овом периоду, набављали су се часописи: *Књижевни гласник*, *Просветни гласник* и *Живот и рад*. Ово је још један период у раду Народне библиотеке у Нишу када је видљиво да постоји проблем набавке монографских и серијских публикација, али и свест Министарства задуженог за послове из културе о потреби попуњавања фондова литературом из свих области, што је једна од карактеристика фонда сваке јавне библиотеке.

---

⁵⁸²Вранеш, *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица*, 60; о истој теми видети и: Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*

Према годишњем извештају Нишке гимназије из 1932/33. године речено је да се Библиотека налази на буџету Министарства просвете, да плаћа особље и подмирује набавку публикација. Биланс стања достављан је Просветном одељењу Моравске бановине.

Следеће године, тадашњи директор Миленко Марковић⁵⁸³ даје кратак историјат развоја Нишке народне библиотеке и пише да се налази у сопственој згради, да је на буџету Министарства просвете и под његовом надлежношћу, као и да је директор Гимназије и директор Библиотеке. Истиче да има око 8.000 свезака публикација. Кроз овај допис старалац Народне библиотеке у Нишу, тј. директор укратко је описао све предности и недостатке у функционисању Библиотеке, од времена Читалишта, као претече Народне библиотеке, кроз рад у време окупације, па до тридесетих година 20. века. Такође су видљиви и елементи који Народну библиотеку у Нишу, у овом периоду донекле дефинишу као јавну библиотеку: буџет, директор и библиотекар. Што се набавне политике тиче „поред куповине из редовног буџета, Библиотека се увећава поклонима Министарства просвете, Краљевске банске управе (Просветног одељења) у Нишу, Државне штампарије у Београду, Државног тужилаштва у Нишу (које своју књигу штампану у Нишу доставља Библиотеци) и др. Осим тога, Библиотека је примила поклоне у књигама од митрополита загребачког Доситеја (18 комада), од проте Тасе Урошевића и проте Видака Отовића, по два комада.“⁵⁸⁴ Корисници Библиотеке највише су били средњошколци и студенти, а од публикација читана је лепа књижевност југословенских писаца. У овом периоду библиотекар је професор Миленко А. Марковић, помоћник Александар Курчанинов, а служитељ Добривоје Антић.

Извештаји Гимназијске и Народне библиотеке први пут су раздвојени 1934/35. године, а на основу извештаја сазнајемо да је Народна библиотека у том периоду примала 11 часописа.⁵⁸⁵ У овој години Библиотека је добила поклон од Спире Табаковића који је садржао књиге на немачком, француском и белетристику на нашем језику. У току године библиотечки фонд користило је 2.745 читалаца, који

---

⁵⁸³АЈ 66, 262, 506 Извештаји банских управа и школских надзорника о народном просвећивању (документ бр. 47 од 1. октобра 1934. године)

⁵⁸⁴Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 21

⁵⁸⁵Вранеш, *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица*, 62

су позајмили 963 књиге. Старалац Библиотеке био је др Анте Ганчевић, в.д. директора Мушке гимназије, библиотекар Владимир Ђ. Говедарица, професор Мушке гимназије, помоћник Александра П. Курчанинов, а служитељ Добривоје Антић. У Извештају за школску 1935/36. забележено је да је Библиотека државна установа чији је старатељ директор Мушке гимназије и да се налази на буџету Министарства просвете. У том периоду добила је и помоћ у књигама од Димитрија Илићановића, сенатора и нишког адвоката, које су обухватале 172 дела, у 221 свесци из наше, француске и немачке књижевности. Библиотечки фонд користило је 3.650 читалаца, а на читање је издато 1.050 књига. Према оцени Гаврила Ковијанића⁵⁸⁶ приходи Библиотеке су веома скромни да би се извршиле све потребне набавке публикација, а велики број њих је оштећен, тј. треба их дати на корицење, а и згради су потребне оправке. Библиотеком је управљао Јован Чемеркић, директор Гимназије, библиотекар је био Владимир Ђ. Говедарица, помоћник библиотекара Александар Курчанинов, а служитељ Добривоје Антић. У току школске 1936/37. године добија сто комада књига од издавачког предузећа „Геца Кон“ из Београда, од кога је 22 комада уступила литерарној ђачкој дружини „Његош“ у Нишу. Према годишњем извештају из 1937. забележено је да поседује 9.000 дела у 15.000 примерака. У овом периоду библиотечки фонд користило је 3.786 читалаца, издато је на читање 1.355 књига, а извршено је повезивање 300 примерака књига. Од часописа и листова примани су: *Живот и рад*, *Српски књижевни гласник*, *Народна старина*, *Матица рада*, *Уметнички преглед Музеја кнеза Павла*, *Службени лист Моравске бановине*, *Просветни гласник Министарства просвете*. Директор Јован Чемеркић пише да сем што је под надзором власти, од Бановине и Градског поглаварства ужива малу субвенцију, а да јој је главни приход закуп од имања. Такође истиче да је то једина културно просветна установа своје врсте, да нема стручног особља, већ дужност библиотекара обавља професор, а о њој се стара директор Гимназије.

У годишњем извештају Гимназије за 1938/39. записано је да је Библиотека имала 9.100 дела са 15.200 примерака и да је од сестара покојног Сотира Чохацића, бившег председника суда у пензији добила поклон од 255 књига са

---

⁵⁸⁶Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 22

његовом сликом, од фонда задужбине „Велимиријанум“ пет књига, преко Градског поглаварства шеснаест књига. Библиотечки фонд користило је 2.788 читалаца. Следеће године забележено је да је Библиотека имала 9.200 дела у 15.300 примерака. Од бившег чиновника Драгутина М. Кадића добила је поклон од 69 књига. Повезано је 178 књига, библиотечки фонд користило је 2.375 читалаца, а позајмљено је 825 књига. У овој години је поред библиотекара Владимира Говедарице, за библиотекара постављен и професор Јован Богдановић.

У извештају⁵⁸⁷ из 1939. године истакнуто је да Народна библиотека у Нишу није само државна установа, да је под надзором власти, прима одређена средства од Бановине и Градског поглаварства, а да основне приход има од закупа имања. Нема стручно лице, већ дужност библиотекара обавља наставник гимназије, а директор је исти као у Мушкој гимназији.

Кроз преглед рада у периоду од 1934. до 1939. године видљиво је да основни вид набавке чине поклони, да је побољшан рад на заштити библиотечког фонда, као и да се о Библиотеци у овом периоду стара стручно лице, које поред тога ради и као гимназијски професор, да би након тога, њене функције умногоме биле промењене. На основу доступних података није могуће утврдити колики је био обрт фонда у првих десетак година након поновног успостављања Народне библиотеке у Нишу, али се за период тридесетих година 20. века може утврдити да је био између 2 и 3 публикације.

Укупан буџет расхода Министарства просвете у 1929/30. години износио је 809.547.496 динара; 1930/31. години износио је 872.166.734 динара; 1931/32. години износио је 895.077.376 динара.

Просечне цене основних животних намирница (хлеб и млеко) за период од 1930. до 1939. године за град Ниш (35.384 становника према попису из 1931. године)⁵⁸⁸ биле су у распону од 2 до 3.5 динара. На основу тога може се закључити да се за те потребе 1930. године издвајало 14 динара, а 1939. 24.5 динара недељно.⁵⁸⁹ Месечна издвајања била су 1930. 420, а 1939. године 735

---

⁵⁸⁷АЈ 66, 339,575 Народна библиотека Ниш; о истој теми видети и: Ковијанић, *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*, 139

⁵⁸⁸Детаљније видети у: *Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak*.

⁵⁸⁹Појединачна цена помножена са седам дана.

динара.⁵⁹⁰ Није постојала посебно одређена позиција у буџету за ову функцију, јер је посао библиотекара обављао професор Гимназије. Зарада мушких радника у оквиру државне и банске службе у периоду од 1930. до 1939. године била је између 1.958 и 2.387, па се може претпоставити да је и професорка плата, у овом периоду била приближно толика.⁵⁹¹ Ако се упореди плата и месечна издвајања, за основне животне намирнице била су између једне четвртине и једне петине зараде.

Издавања за библиотеку у Нишу у буџетима за 1929/30-1931/32. годину⁵⁹² била су 3.180 динара за служитеља⁵⁹³ и 3.000 динара за набавку канцеларијског материјала, намештаја, књиге, часописе и повез. На основу података може се закључити да је служитељ 1930, 1931. и 1932. године за основне животне потребе издвајао једну осмину плате.⁵⁹⁴

Укупан буџет расхода Министарства просвете у 1932/33. години износио је 815.228.649 динара; 1933/34. години износио је 786.108.754 динара; 1934/35. години износио је 793.474.483 динара.

	1932/33 ⁵⁹⁵	1933/34 ⁵⁹⁶	1934/35 ⁵⁹⁷
Плата служитеља	5.820	4.380	4.380
Набавка канцеларијског материјала, намештаја, књига, часописа и повез	2.700	2.000	1.600
Укупно:	8.520	6.380	5.980

Табела 14: Издавања за Народну библиотеку у Нишу буџетом Министарства просвете Краљевине Југославије за 1932/33-1934/35. годину

⁵⁹⁰Недељна издвајања помножена са тридесет.

⁵⁹¹*Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak*, 75

⁵⁹²*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za 1929/30. godinu; Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1930/31. godinu; Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1931/32. godinu.*

⁵⁹³У оквиру зараде није урачунат додатак на скупоћу.

⁵⁹⁴Резултат се добија када се укупна зарада подели са месечним издвајањима за ове сврхе.

⁵⁹⁵*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1932/33. godinu*, 99-100

⁵⁹⁶*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1933/34. godinu*, 101-102

⁵⁹⁷*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1934/35. godinu*, 102-104

На основу претходних података може се закључити да је служитељ 1933. за основне животне намирнице издвајао једну четрнаестину, 1934. једну једанаестину, а 1935. године једну једанаестину зараде.⁵⁹⁸

Укупан буџет расхода Министарства просвете у 1936/37. години износио је 837.962.415 динара; 1937/38. години износио је 870.746.278 динара; 1938/39. години износио је 939.198.814 динара; 1939/40. години износио је 995.696.630. Ако се упореде укупан буџет расхода и издвајања за Народну библиотеку у Нишу, у целокупном периоду између два светска рата, мања су од 0.01%.

	1936/37 ⁵⁹⁹	1937/38 ⁶⁰⁰	1938/39 ⁶⁰¹	1939/40 ⁶⁰²
Плата служитеља	4.380	5.100	4.998	4.380
Набавка канцеларијског материјала, намештаја, књига, часописа и повез	1.600	1.600	1.600	1.600
Укупно:	5.980	6.700	6.598	5.980

Табела 15: Издвајања за Народну библиотеку у Нишу буџетом Министарства просвете Краљевине Југославије за 1936/37-1939/40. годину

На основу претходних података може се закључити да је служитељ 1936. за основне животне намирнице издвајао једну једанаестину, 1937. једну тринаестину, 1938. једну дванаестину, а 1939. године једну шестину зараде.⁶⁰³

За Народну библиотеку у Нишу буџетом за 1941. годину⁶⁰⁴ одређено је 24.240 динара по партији државног буџета, а одобрено је 16.650.

У години која је претходила почетку Другог светског рата у Југославији, „решењем Пореске управе бр. 16.900/40 од 17. септембра 1940. Библиотека је трајно ослобођења пореза на зграду у којој се налази.“⁶⁰⁵

⁵⁹⁸Резултат се добија када се укупна зарада подели са месечним издвајањима за ове сврхе.

⁵⁹⁹*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1936/37. godinu*, 106-108

⁶⁰⁰*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1937/38. godinu*, 87-90

⁶⁰¹*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1938/39. godinu*, 85-87

⁶⁰²*Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1939/40. godinu*, 87-88

⁶⁰³Резултат се добија када се укупна зарада подели са месечним издвајањима за ове сврхе.

⁶⁰⁴AJ 66, 3278, 2498 Музеји, архиви, библиотеке, књижнице и читаонице

Народна библиотека у Нишу је у периоду између два светска рата радила на принципима који су успостављени у периоду до краја Првог светског рата. Издавања за обављање делатности била су из буџета Министарства просвете Краљевине Југославије, а библиотекар је био професор Нишке гимназије. Поред библиотекара, од особља је, у појединим периодима имала и помоћника библиотекара и служитеља, што је дефинисано и у Закону о библиотекама који у периоду између два светска рата није усвојен. Фонд је углавном увећаван поклонима од појединаца и установа. С обзиром на мала издавања у овом периоду Народна библиотека у Нишу је своју делатност обављала на задовољавајућ начин, што је омогућило континуиран развој за време окупације, а посебно након завршетка Другог светског рата.

На основу доступних података није било могуће утврдити да ли су се у оквиру Народне библиотеке у Нишу у периоду између два светска рата организовали културно-образовни програми.

---

⁶⁰⁵Вранеш, *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица*, 63

3.2.6. Градска књижница и музеј у Панчеву⁶⁰⁶

Историјат Градске књижнице и музеја у Панчеву, као јавне библиотеке може се пратити од 1924. године, када су оснивачким актом одређени њени задаци и начин рада. Увидом у архивску грађу може се закључити да су почетни фонд Библиотеке сачињавале публикације које су, пре званичног оснивања постојале као део градске архиве, а функцију библиотекара обављао је архивар.⁶⁰⁷ (Прилог 13)

Прва седница Управног одбора одржана је 12. јануара 1924. године.⁶⁰⁸ На њој се расправљало о пројекту правила Градске књижнице и музеја, који је, са предложеним изменама и допунама усвојен. Др Борислав Јанкулов (1878-1969)⁶⁰⁹ предложио је да се професор Универзитета др Никола Вулић и др Владимир Марган (1871- ?),⁶¹⁰ велики жупан прогласе почасним председницима Одбора.

На основу одлуке Управног одбора, „на дневном реду ванредне седнице Проширеног Сената града Панчева, одржане 5. априла 1924. године нашло се и оснивање градске књижнице и музеја.

Развој прилика јавног нам живота категорички изискује да се ова установа и код нас заведе. Подстакнут оваквим схватањем госп. градски начелник и жупан др Владимир Марган сазвао је анкету стручњака, која је прихватила по нашу варош неопходно корисну и потребну замисао, те у седници од 12. јануара 1924. г., изабрала један Управни одбор, који је замисао одмах отпочео и у живот спровести.

---

⁶⁰⁶У складу са темом дисертације, описан је само рад Библиотеке.

⁶⁰⁷ИАП, Ф 90 Историјски архив у Панчеву, Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 5396, година 1927 – фонд у сређивању

⁶⁰⁸ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 1231, година 1924 – фонд у сређивању

⁶⁰⁹Историчар, археолог, директор гимназије у Панчеву од 1919. до 1925. године и Трговачке академије у Панчеву од 1925. до 1930. године.

⁶¹⁰Службеник у општинској, градској и жупанијској служби од 1894. године. Од 1923. године председник Панчевачке општине, а након тога и Подунавске области у Смедереву до њеног укидања након чега је пензионисан.

Исти је Управни одбор под председништвом управитеља овд. гимназије др. Борислава Јанкуловог саставио правила за градску књижницу и музеј, која правила имају част овде приказати и поднети на примање и одобрење, јер иста правила прима и потврђује Славни Сенат.⁶¹¹

У истом документу⁶¹² наводи се да би у Правилник (Прилог 11) требало унети одређене измене које се односе на управљање установом. Такође је описано стање фонда Градске књижнице и музеја коју би требало уредити, као и да је Правилником предвиђено да главни чувар градске књижнице и музеја као јавне установе треба да добије надокнаду за свој рад. На овај начин прецизно је дефинисано да је на челу библиотеке био службеник, који је за то био плаћен средствима Општине, што је једна од карактеристика која одређује карактер установе као јавне библиотеке. Описан је почетни фонд Градске књижнице и музеја који је чинило 3.000 књига које су се налазиле на тавану, у подруму, магацину и по канцеларијама Општине, а које је библиотекар средио у првих пет недеља рада. Уређивање фонда вршио је, од 1. фебруара 1924. године пензионисани учитељ Никола Ђорђевић. Управни одбор је предложио да му се као награда исплати 2.000 динара, а да се месечно као хонорар исплаћује 600 динара. Такође је истакнуто да за ову сврху, у градском буџету постоји неискоришћених 130.000 динара.

---

⁶¹¹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Скупштински записници Проширеног сената самоуправног града Панчева, број 44, Прош. сенат 3964/1924; ИАП, Ф 90 Градско поглаварство града Панчева 1919-1941, документ 1231, година 1924 – фонд у сређивању; о истој теми видети и: Гордана Стокић, „Српске читаонице као претеча јавне библиотеке у Панчеву“, *Књижевна топографија Панчева* (Панчево: Градска библиотека ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 2001), 406; Радмила Ковачевић, „Српске културно-просветне установе у Панчеву и њихов просветно-андрагошки значај (до 1941)“ (Дипломски рад, Филозофски факултет, 1988); Горан Траиловић, *Лична топографија раја : Градска библиотека Панчево* (Панчево: Градска библиотека, 2014).

⁶¹²ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Скупштински записници Проширеног сената самоуправног града Панчева, број 44, Прош. сенат 3964/1924; ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево, документ 1231, година 1924 – фонд у сређивању

Правилником је одређено да се Библиотека састоји из три одељења: збирке штампаних и писаних докумената која се односе на прошлост града Панчева; стручне књиге и белетристике. Оваквом поделом су, на самом почетку рада Библиотеке, постављене основе за стварање завичајног, општег и фонда стручне књиге. Предвиђена је и могућност да се из колекције стручне књиге формирају појединачне збирке. Дефинисан је и начин финансирања установе: из буџета града, из средстава Краљевине, поклонима и другим приходима (нпр. из сопствених средстава која је установа могла добити чланарином и наплатом казни за кашњење у враћању публикација).

Имовина Градске књижнице и музеја власништво је Општине, која њоме управља преко Сената коме библиотекар подноси извештај о раду. Књижницом и музејом управљао је посебан Одбор, на чијем се челу налазио председник кога је бирао Управни одбор, а чланови су били, према потреби делегати културних установа, док су два члана била из редова Проширеног сената. По службеној дужности чланови Управног одбора били су и градски начелник (председник општине), велики бележник који је био референт за музеј и библиотеку при Сенату,⁶¹³ градски економ и чувари појединих збирки. Из претходно наведеног може се закључити да је и по принципу власништва и по принципу управљања Градска књижница и музеј у Панчеву одређена као јавна. У управљачким структурама формиран је посебан одбор на чијем је челу председник изабран од стране Управног одбора. Уколико је постојала потреба, посао библиотекара и запосленог у музеју могла је да обавља једна особа. Библиотекар и чувар музеја

---

⁶¹³На територији Војводине, до уједначавања закона, финансирање општина било је регулисано 22. чланом Угарског општинског закона из 1886. године, према коме је буџет састављао бележник, а претрес и одобрење буџета припадали су општинском одбору. Тако састављен буџет, поджупан је предлагао општинској скупштини на одобрење, а она га је могла променити или га са примедбама вратити општини. Уколико га је општина усвојила, буџет је постајао извршан, а у случају да није била задовољна, могла се жалити Министарству унутрашњих послова, које је доносило коначну одлуку. С обзиром на чињеницу да су ова правила примењена и код састављања правилника Градске библиотеке и музеја у Панчеву видљиво је да је ова законска одредба остала на снази и након Уједињења, што је било у складу са праксом постепеног уједначавања закона. – о овом и осталим законима детаљније видети у: Бастајић, *Финансије општинских самоуправа с нарочитим погледом на општинске самоуправе у Југославији*.

могли су имати помоћнике који „врше дужност позајмљивања“, односно библиотекара за рад са корисницима. Збирке су се попуњавале поклоном, заоставштином (може се чувати као део Завичајне збирке), куповином или депозитом (највероватније се односио на публикације које су, након Првог светског рата набављане из конфискованих збирки од појединаца или установе). Заоставштина и поклон могли су се примити само ако одговарају карактеру установе, што је било веома значајно за правилно формирање и одржавање збирки. У случају да општина престане са издвајањем средстава за установу она се затвара, а предмети Градске књижнице и музеја постају својина града Панчева. На овај начин још једанпут је истакнут јавни карактер обе установе.

О великом интересовању за рад Градске књижнице и музеја сведочи и чињеница да „у Панчевцу, бр. 11 од 16. марта 1924. године објављен је текст под насловом 'Поклони градској књижници', који преносимо у целини:

Намера о оснивању градске јавне књижнице није остала глас у пустињи. Пријатељи књиге и просвете схвативши племениту циљ ове установе, својим поклонима омогућују богаћење ове књижнице и српским делима и то делима од вредности. Тако су допринели умножавању гр. књижнице:

Овдашња српска књижара „Напредак“ поклонила је 25 ком. књига лепе књижевности од признатих првокласних аутора у српском оригиналу и преводу.

Г. Тихомир Суботић овд.држ.матичар и гр.г.архивар поклонио је 20 ком. забавних књига из руске литературе у српским преводима.

Г. Иса Мандрешевић гр.финанс.референт поклонио је једну књигу историјске садржине од актуалне вредности „О Темишварској Дијецези“.

Дароватељима изриче Управа градске књижнице топлу захвалност на указаној готовости за неговање и унапређење народне просвете.

Молимо ону господу и породице, који обрекоше учинити поклоне град. књижници, да своје обећање и испуне, како би се сређивање ове библиотеке довршило, те иста могла одговорити сврси у коју је и заведена: јавној употреби.

Не заборављајмо, да без књиге нема просвећивања а без просвећивања нема напретка. Просвећивање нам отвара врата сретнијој, разумнијој и сигурнијој будућности. Оно нам пружа за све друштвене слојеве најпоузданије јемство за напредовање и опстанак.

Што мање биртија, а што више добрих књига пружимо и дајмо нашем народу, јер ко му даје прилике да дође до просвећености и сазнања, најбољи му је пријатељ.⁶¹⁴

У документу⁶¹⁵ од 3. јула 1924. године истакнуто је да је Проширени сенат донео решење о оснивању Градске књижнице и музеја, установио правила, поставио два делегата у Управни одбор и одредио награду за сређивање библиотеке, као и месечни хонорар за управљање до краја 1924. године. Да би се даље унапредио рад сазване су две седнице Управног одбора: 17. маја и 3. јула, али се због недовољног броја чланова нису одржале, па није сачињен ни формални записник. Због тога је, ван седнице Председништво одредило шта је потребно урадити. Такође је истакнуто да Градска библиотека постоји, да је треба користити као јавну, као и да корисници треба да издвоје месечно најмање два динара за упис. На основу прописа о чланарини може се закључити да Библиотека није била бесплатно доступна, као библиотеке англо-америчког типа. Средства би била на располагању Управном одбору, за повезе и нове набавке. Одређено је и време позајмице: два дана недељно, недељом и четвртком пре подне од 8 до 10 сати. Првобитна идеја о радном времену установа није била добра, јер је за правилно функционисање јавне библиотеке потребно да рад са корисницима буде што дужи. На основу описа рада може се закључити да у почетним годинама Градска књижница и музеј није имала читаоницу. Било је потребно одредити стручног човека који би бринуо о фонду, а за ту сврху је од 1. маја 1924. године предрачуном⁶¹⁶ одређено 600 динара. Посебно је истакнуто шта је потребно урадити за Музеј, а за обе установе упућена је молба да се преко Полиције, Градоначелника и Сената доставља по један примерак сваке књиге, часописа,

---

⁶¹⁴Радош Дуловић и Ветурија Пушичић, „Хронологија књижевних догађаја у Панчеву (Панчевац, Наше горе лист, Весник, Грађанин, Панчевачка недеља, Војвођанин, Свеске)“, *Књижевна топографија Панчева* (Панчево: Градска библиотека ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 2001), 329

⁶¹⁵ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 1231, година 1924 – фонд у сређивању

⁶¹⁶Према подацима на полеђини истог документа др Владимир Марган, градски начелник и жупан извештава 23. октобра 1924. да за ове сврхе више нема средстава, као и да се састави буџет за 1925. годину.

брошуре, јавних предавања, плаката, огласа, програма забава и свечаности, различитих значака, тј. свега што има карактер јавности бесплатно. Овакав начин набавке публикација омогућавао је редовно попуњавање фонда.

Године 1924. извршене су прве набавке за Градску књижницу и музеј из општинског буџета, од друштава и појединаца. У складу са Правилима библиотекар је, након пријема публикација, о томе писмено извештавао надлежне чланове градске управе. Друштво Црвеног крста⁶¹⁷ шаље 30. јула 1924. *Гласник* (св. 2-3, фебруар-март 1924, св. 4, април 1924, св. 5 мај 1924, св. 6 јуни 1924). Библиотекар Никола Ђорђевић преузео је публикације 5. августа 1924. године. Истог дана, примљена⁶¹⁸ су и издања Матице српске у Новом Саду: од серијских публикација *Летопис Матице српске* од 1914. до 1921. године⁶¹⁹ и *Летопис Матице српске* за 1922. и 1923. годину.⁶²⁰ Од монографских публикација *Карактер и рад Ђуре Даничића*, Врховац,⁶²¹ *Приповетке*, Максимовић и др. (нечитко),⁶²² *Инђија...* од Радосл. Марковића,⁶²³ *Мати и дете* од др Ј. Батут,⁶²⁴ *Мали пчелар* од Ив. Маширевића.⁶²⁵ Списак је важан зато што, заједно са *Гласником друштва Црвеног крста* представља једну од првих набавки за Градску књижницу и музеј у Панчеву. Средином августа 1924. године⁶²⁶ фонд је увећан за публикацију *Мала збирка кривичних закона* Јована Лемајића. Предлог о куповини проследио је великом жупану града Панчева министар Унутрашњих послова, што указује да су управљачке структуре Краљевине водиле рачуна и о набавци за установе локалне самоуправе, међу којима су биле и јавне библиотеке.

---

⁶¹⁷ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, година 1924 – фонд у сређивању

⁶¹⁸ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 300, година 1924 – фонд у сређивању

⁶¹⁹У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем I-185.

⁶²⁰У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем I-186.

⁶²¹У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем I-184.

⁶²²У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем I-183.

⁶²³У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем IV-54.

⁶²⁴У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем VII-84.

⁶²⁵У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем VIII-178.

⁶²⁶ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 7289, година 1924 – фонд у сређивању

Почетком септембра 1924. године градски начелник Владимир Марган предлаже да се за Градску књижницу и музеј купе публикације Густава Фишера из Јене (штампане у оквиру *Библиотеке за комуналну науку*), што је и извршено 14. октобра исте године за суму од 5.688 тадашњих динара.⁶²⁷ Године 1925. Министарство унутрашњих послова за Банат, Бачку и Барању⁶²⁸ даје предлог да се за потребе исте потребе откупи четврто коло *Српске књижевне задруге* (25, 26, 27 и 28). Референт је известио да Библиотека у свом фонду нема ниједно коло *Српске књижевне задруге*, па предлаже да се ни ово не набавља, што је Финансијски одбор и усвојио. Из ове одлуке може се закључити да је Библиотека и практично установљена, а публикације у фонду пописане и доступне за коришћење.

Језик	Број наслова	Набављено		Број примерака	
		Куповина	Поклон	Монографије	Серијске публикације
Српски	270	171	166	96	241
Мађарски	1762	2255	364	1024	1595
Немачки	355	417	61	363	113
Румунски	1	1	-	-	1
Француски	1	1	-	1	-
Укупно	2389	2845	591	1486	1950
		3436		3436	

Табела 16: Фонд Градске књижнице и музеја у Панчеву на крају 1924. године⁶²⁹

⁶²⁷ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 10884, година 1924 – фонд у сређивању

⁶²⁸ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница Градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник ф.о. бр. 133/1925) – фонд у сређивању

⁶²⁹Владимир Марган, (*Други*) *Начелнички извештај о јавним приликама овог града, о стању и раду градске Управе током 1924*, 124; о истој теми видети и: Траиловић, *Лична топографија раја : Градска библиотека Панчево*.

Број од 3.436 примерака публикација у фонду Градске књижнице и музеја у Панчеву није био коначан јер у њега нису укључене публикације из некадашње Аустроугарске официрске касине (2.364 примерака) која се налазила у својини града Панчева, али није била посебно пописана. Крајем 1925. године⁶³⁰ градски библиотекар је тражио куповину посебног обрасца (тзв. тисканице) да би ове публикације уврстио у фонд Градског музеја и књижнице, јер су актом Дирекције плена бр. 3247 од 27. септембра 1924. године као својина додељене граду Панчеву. Предложено је да се захтев за куповину уведе као ставка у буџет за следећу годину. На основу доступне грађе није било могуће утврдити да ли је то урађено, али су 9. августа 1927. године,⁶³¹ на терет домаће благајне III 8 од књижаре „Просвета“ набављене тисканице у износу од 138 и 590 динара, па се може претпоставити да су оне издвојене и за попис фонда некадашње Аустроугарске официрске касине.

Године 1926. поново се расправљало о месечној плати библиотекара,⁶³² која је од почетка те године требало да износи 1.500 динара. Управни одбор Градске књижнице и музеја уврстио је, позивајући се на Правилник којим је дефинисана његова улога ову ставку у предрачун за 1926. годину. Финансијски одбор је повукао предмет са дневног реда да би се утврдило да ли Управни одбор има овлашћења да одреди плату библиотекара.

Крајем 1926. године⁶³³ извршена је набавка од књижаре „Натошевић“ из Новог Сада 50 примерака књиге *Помен добровољцима палим у Добруци 1916.*⁶³⁴ У ту сврху исплаћено је из градске благајне, на терет партије III/136, допуна градске

---

⁶³⁰ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 1339, година 19259 – фонд у сређивању

⁶³¹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, година 1927 – фонд у сређивању

⁶³²ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница Градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник од 2. јуна 1926, ф.о. бр. 5/1926) – фонд у сређивању

⁶³³ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, свежањ 1802 (Документ Сената самоуправног града Панчева бр. 14787/1926; из седнице Градског сената од 22. октобра 1926. године) – фонд у сређивању

⁶³⁴У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем I-235.

књижнице 100 динара. На основу исте партије⁶³⁵ одобрен је Николи Ђорђевићу износ од 5.000 динара као хонорар за рад у Градској књижници и музеју.

У циљу повећања фонда Градске књижнице и музеја Никола Ђорђевић је 1927. године упутио писмо Сенату са молбом да се одобре средства за набавку дела лепе књижевности на српском језику. Он пише да су „досадање набавке ограничавале се искључиво на сухопарне законе у сврху јавне управе, а на удовољење захтева читалаца из других грана наше књижевности није се обраћала пажња, што је у овдашњој публици дало повода великом негодовању. Градској јавног библиотеци пак сврха и задатак је привући пажњу читалаца без разлике националитета и на забавне гране српске књижевности и тако им омити и ширити српску књигу и српски језик“.⁶³⁶ На овај начин јасно изражава да разуме карактер установе у којој је запослен, да поред публикација научног карактера, поседује и публикације које одговарају свим слојевима становништва. Предлаже да се Градска књижница и музеј претплати на публикације из едиције *Библиотека сензационалних романа*, које је продавало друштво из Београда специјализовано за издавање романа, у износу од 150 динара за 36 наслова. Од аутора наводи Артура Конана Дојла, Џека Лондона, Радјарда Киплинга и друге. Пре набавке велики бележник је поднео извештај о стању фонда лепе књижевности на српском језику, након чега је Сенат овластио рачуноводство да се изврши исплата, а градски библиотекар је задужен да књиге набави и инвентарише, као и да о томе обавести великог бележника.

О сарадњи између управљачких структура Краљевине и општине може се закључити на основу писама⁶³⁷ које је велики жупан Београдске области упутио општини. У ту сврху предлаже се претплата на ревију коју је покренуо, Мирко

---

⁶³⁵ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, свежањ 1816, година 1927 (Одлука Сената бр. 9861/1927 од 5. јула 1927. године) – фонд у сређивању

⁶³⁶ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 14840, година 1927 – фонд у сређивању

⁶³⁷ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница Градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник од 24. јануара 1928, ф.о. бр. 96/1927) – фонд у сређивању; ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник ф.о. бр. 103/1927) – фонд у сређивању

Цветков, публициста из Београда и на издања „Народног дела“ за која би требало издвојити 500 динара годишње у буџету за сваку годину. Оба захтева су послата Управном одбору Књижнице и музеја на решење. На основу доступне грађе није било могуће утврдити да ли су ове публикације постале део фонда Библиотеке.

У вези са набавком публикација⁶³⁸ библиотекар Никола Ђорђевић тражи од Сената да се изјасни у вези са могућностима куповине публикација из едиције *Библиотека српских писаца*, која би износила између 3.500 и 4.000 динара, уз могућност месечне уплате од 100 динара. Од публикација које се односе на рад јавне управе 21. августа 1928. године⁶³⁹ набављена је публикација *Извештај о стању укупне управе и деловању градских уреда и завода града Загреб 1914-1918*.⁶⁴⁰ Исте године (24. децембра)⁶⁴¹ библиотекар тражи да му се, на име хонорара за октобар, новембар и децембар текуће године исплати још 1.250 динара, што је решено на Седници од 27. децембра 1928. године. Хонорар од 1.250 динара предвиђен је и за исплату у прва три месеца 1929. године.⁶⁴² Од серијских публикација извршена⁶⁴³ је претплата на *Алманах Јадранске страже* за 1928/29. годину⁶⁴⁴ у вредности од 120 динара. Поред послова библиотекара тражен је хонорар⁶⁴⁵ од 1.200 динара за опис града Панчева по обрасцу „Матице живих и мртвих“. Предложено је да му се одобри 600 динара, јер је већи део посла

---

⁶³⁸ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 12502, година 1928 (Писмо Николе Ђорђевића уз прилог наруџбенице Библиотеке српских писаца са ценама) – фонд у сређивању

⁶³⁹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 10.533, година 1928 (фонд у сређивању) – фонд у сређивању

⁶⁴⁰У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем XXII-107.

⁶⁴¹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, свежањ 1833, година 1928 (Писмо Николе Ђорђевића и одговор на исто) – фонд у сређивању

⁶⁴²ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 2594, година 1929 – фонд у сређивању

⁶⁴³ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 249, година 1929– фонд у сређивању

⁶⁴⁴У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем I-288.

⁶⁴⁵ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник финансијско-мировинско-правног одбора од 23. јануара 1931, ф.о.бр. 4/1931, Сен.бр. 14231/930) – фонд у сређивању

обавио у оквиру посла за који су већ издвојена средства. Од Сената је за потребе Градске књижнице и музеја примљено 10 примерака књиге.⁶⁴⁶ Закон о општем управном поступку др Иве Крбака.⁶⁴⁷ Од тога је по један примерак издат на званичну употребу. Градској књижници и музеју предате су публикације укинуге дворазредне Трговачке школе, а сачињен је и Записник о примопредаји.⁶⁴⁸ Публикације су купљене из кредита града Панчева, а према списковима предата су 402 наслова публикација на српско-хрватском, немачком и француском језику и 463 наслова публикација на мађарском језику. (Прилог 14) За посао сређивања публикација ове установе библиотекар је тражио хонорар⁶⁴⁹ од 750 динара, са чим се сложио и референт. Одбори су предложили да се одбије пошто је то посао за који је већ плаћен. На основу доступне грађе може се закључити да је ово једна од највећих набавки публикација за потребе Градске књижнице и музеја у Панчеву у периоду између два светска рата.

Потврђује се пријем књига⁶⁵⁰ *Охридски пролог*⁶⁵¹ у вредности од 80 динара и *Рат и библија*⁶⁵² у вредности од 10 динара, аутора Николаја Велимировића. За потребе Градске књижнице и музеја у Панчеву извршен је и откуп⁶⁵³ шест примерака књиге *Пламен религије* Лазара Тобожана.

---

⁶⁴⁶ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, година 1931 – фонд у сређивању

⁶⁴⁷У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем IX-277.

⁶⁴⁸ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Сенатски предмети (Уговор и друго од 1923-1938) – фонд у сређивању

⁶⁴⁹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник финансијско-мировинског одбора од 19.октобра 1932, ф.о.бр. 46, Сен.бр.10616/932) – фонд у сређивању

⁶⁵⁰ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 1250, година 1933 – фонд у сређивању

⁶⁵¹У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем I-424.

⁶⁵²У списку публикација Градске библиотеке заведени су под бројем I-425.

⁶⁵³ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 13864, година 1933 – фонд у сређивању

О сарадњи у вези са набавком публикација између општине, основних школа и Градске књижнице и музеја може се закључити на основу предлога⁶⁵⁴ Сената да се за потребе Библиотеке и основних школа купи одређен број примерака књиге *Краљ и народ* Бране Лазаревића. За потребе Књижнице и музеја откупљено је пет примерака укупне вредности 50 динара, док су чланови Школског одбора поступали у складу са потребама школе.

Године 1933 (15. октобра)⁶⁵⁵ за библиотекара је, после девет година службе након Николе Ђорђевића постављен Миша Брэдваровић.⁶⁵⁶ Њега је 15. фебруара 1935. године⁶⁵⁷ наследио Радован Поповић. Председник градске општине⁶⁵⁸ 18. фебруара 1935. Миши Брэдваровићу издаје уверење да му је уважена оставка, као и да су, закључно са 15. фебруаром измирене све обавезе према њему, које се односе на посао који је обављао. Приликом примопредаје дужности сачињен је и записник у коме је записано да се предају све књиге из сва три одељења са списковима, дневник о издатим књигама, намештај на основу инвентара, деловодници са списковима од 1924. године и печат Градске књижнице и музеја.

Радован Поповић,⁶⁵⁹ градски званичник тражи хонорар за вршење дужности градског библиотекара коју обавља од 16. фебруара 1935. године. Финансијски одбор предлаже да му се, на име хонорара издвоји 300 динара месечно, а дужност је обављао у послеподневним часовима. Седамнаестог маја исте године,

---

⁶⁵⁴ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник финансијско-мировинског одбора од 8. јуна 1932, ф.о.бр. 17, Сен. бр. 3784/932) – фонд у сређивању

⁶⁵⁵ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 14235, година 1933– фонд у сређивању

⁶⁵⁶ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 12456, година 1933 – фонд у сређивању

⁶⁵⁷ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 2267, година 1935 – фонд у сређивању

⁶⁵⁸ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 2373, година 1935 – фонд у сређивању

⁶⁵⁹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник градског већа СК. број 38, бр. ад 4859/1935; документ 4859, година 1935 – фонд у сређивању

председник Градске општине обавештава⁶⁶⁰ Министарство унутрашњих послова у Београду, Одељење за самоуправу да за ту сврху постоје средства у буџету. Два месеца касније Славко И. Њагуљ пише писмо⁶⁶¹ у коме тражи од Градског поглаварства Панчева да га постави на место библиотекара Градске књижнице и музеја. У истом писму даје основне податке о себи и истиче да у Панчеву живи од 1919. године, да је ту завршио основну и средњу школу, као и да је студент југословенске и немачке књижевности на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Као одговор на захтев, градски начелник Васа Ј. Исаиловић разрешава дужности градског библиотекара Радована Поповића,⁶⁶² а на његово место, у привременом својству од првог јуна 1935. године поставља Славка И. Њагуља.

Хонорар за рад у библиотеци је као и до тада редовно исплаћиван из градског буџета. У ту сврху, Славко И. Њагуљ⁶⁶³ тражи од председника општине да му одобри предужам на плату, у вредности од 1.200 динара, коју ће он отплаћивати у 12 месечних рата, почевши од првог јануара 1936. године, што му је и одобрено. Почетком 1936. године тражи нови предужам⁶⁶⁴ од 1.800 динара, на плату, уз одбијање 900 динара од старог предужама. Градско поглаварство је одобрило исплату, уз обавезу да се врати у дванаест месечних рата, почевши од 31. маја 1936. године, као што је библиотекар тражио. Као помоћник библиотекара радио је Богомир Малек, о чему сазнајемо на основу молбе његове мајке Јулије Перне.⁶⁶⁵ У ту сврху исплаћиван му је хонорар од 100 динара месечно.

---

⁶⁶⁰ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 4859, година 1935 – фонд у сређивању

⁶⁶¹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 6373, година 1935 – фонд у сређивању

⁶⁶²ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 6373, година 1935 – фонд у сређивању

⁶⁶³ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, свежањ 2010, документ 15942, година 1935 – фонд у сређивању

⁶⁶⁴ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 5462, година 1936 – фонд у сређивању

⁶⁶⁵ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник градског већа СК. број 58, погл.бр.18348/1936 – фонд у сређивању

У Извештају о важнијим догађајима у животу града и на пољу јавних послова тадашњи председник градске општине Васа Ј. Исаиловић 20. децембра 1935. године пише: „У градској библиотеци, која се, из дана у дан, све више развија у једну неопходну јавну институцију, набављено је у овој години књига на Српско-хрватском језику, у чему је библиотека нарочито оскудевала, у износу од неких 8.000. – динара. Нарочито су набављени сви југословенски класици и важнији писци, потребни школској омладини као лектира уз школски рад. Како је већина ученика сиромашног стања, те не може набавити себи поред школских књига, и ове књиге, а у школским ђачким библиотекама није ништа боље, сматрао сам потребним да се набави већа количина књига нарочито за ђачку лектуру, да би се на тај начин олакшало омладини упознавање домаће југословенске књижевности. Ђаци овдашње гимназије и грађанских школа, обилно се користе овом библиотеком те је постигнут досада број преко 700 читалаца. За идућу годину биће такође потребно да се настави са надопуњавањем библиотеке. Морам констатовати, са жаљењем да Градски одбор за библиотеку показује мало интереса за ову важну институцију без које се данас не да ни замислити један модеран, напреднији град.“⁶⁶⁶ У оквиру набавке⁶⁶⁷ купљено је 37 књига *Нолитових издања* у вредности од 1465 динара, са попустом од 30%, што је износило 439. 50 тадашњих динара; 63 књиге библиотеке *Српски писци* у издању „Народне просвете“ у вредности од 3.780 динара, са попустом од 25%, што је износило 945 тадашњих динара. Целокупна поруџбина обухватила је 100 књига у вредности од 3.860, 50 тадашњих динара. Такође је исплаћена дневница од 130.50 тадашњих динара Славку Њагуљу, за путне трошкове одласка у Београд. Са Миливојем Бирманцем, власником књижаре „Правда“ из Панчева договорана је набавка⁶⁶⁸ 203 примерка књига, по избору библиотекара по цени од 1.635 динара. Власник књижаре поклатио је Градској књијници и музеју и 200 примерака нових и антикварних књига по избору библиотекара. Пристао је и на исплату

---

⁶⁶⁶ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник градског већа из 1935. године – фонд у сређивању

⁶⁶⁷ИАП, Ф 90 Градско полаварство Панчево 1919-1941, документ 11312, година 1935 (Писмо Славка Њагуља и рачуни за набављене књиге и путне трошкове) – фонд у сређивању

⁶⁶⁸ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, година 1935 – фонд у сређивању

публикација у три месечне рате, након усвајања буџета за 1936/37. годину, јер у претходној за то није било средстава. Предлог је прослеђен на разматрање Финансијском одељењу, које је предложило да се образује Комисија од три члана за процену вредности књига, од којих би један члан био библиотекар. Председник општине Васа Исаиловић, 4. јануара 1936. године за чланове Комисије одређује: др Борислава Јанкулова, Исидора Мандрешевића и Славка Њагуља. Библиотекар извештава да је др Јанкулов спречен да учествује у раду Комисије, па председник општине уместо њега одређује Саву Бошковића. Славко И. Њагуљ⁶⁶⁹ тражи одобрење да му се из градске благајне исплате средства за куповину у књижарама: „Народна просвета“, „Напредак“ и Светислава Б. Цвијановића у вредности од 1.000 динара, што је и урађено. Купљене књиге су углавном биле из области лепе књижевности, а чинило их је 36 књига изабраних дела Лава Николајевича Толстоја у вредности од 300 динара; 6 књига Хенрика Сјенкјевича и других у вредности од 145 динара и 41 дело у вредности од 544 динара.

У циљу повећања средстава Градске књижнице и музеја у Панчеву у оквиру градске управе разматрана је и могућност увођења чланарине. Славко И. Њагуљ⁶⁷⁰ је прво спровео усмену анкету међу члановима ове установе, након чега је истакнуто да би, за коришћење фонда чланови могли издвајати два, три динара месечно. Председник општине предложио је наплату од једног динара месечно ђацима основних школа, два динара месечно ђацима средњих школа и три динара месечно од грађана. Из ових средстава првенствено би се набављале публикације на српском језику. Предлог је прво прослеђен Градском већу, а с обзиром да је већина чланова истог била против, повучен је из процедуре. Такође је разматран и у оквиру Финансијског одбора.⁶⁷¹ На основу сачуваних исечака из блока, може се закључити да је овај захтев највероватније накнадно и одобрен. (Прилог 15)

---

⁶⁶⁹ИАП, Ф 90, Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 2834, година 1936 – фонд у сређивању

⁶⁷⁰ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник градског већа СК. број 26, П.бр. 2490/1936; документ 2490, година 1936 – фонд у сређивању

⁶⁷¹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник финансијског одбора од 8. августа 1936, 18781/1936) – фонд у сређивању

Да би се корисници што боље упознали са фондом Градске књижнице и музеја у Панчеву штампан је каталог белетристичких издања.⁶⁷² У ту сврху Славко И. Њагуљ тражи од председника Градске општине да му се одобре средства за штампање у 3000 примерака. На крају је *Каталог Градске библиотеке у Панчеву : лепа књижевност на српскохрватском, немачком и мађарском језику* штампан у 2.000 примерака, а приређивачи су били Миливоје В. Исаиловић, Душан Трумић, Владимир Мошуљ и Славко Њагуљ. Након њега предвиђено је и штампање каталога за остале врсте публикација из фонда, али то није реализовано. Библиотекар је предложио продају каталога по цени од 2 динара, а „сада штампане инвентаре продавала би градска благајна по двострукој цени коштања и то нетрошећи кредит буџета, већ би градска благајна извршила само једну позајмицу од највише 2-2 .500. – динара која би се свота продајом каталога накнадила.“⁶⁷³ У истом документу је од Градског рачуноводства тражено да се изјасни по овом предлогу, а исто је потврдило да може да исплати предујам, који би се надокнадио од продаје штампаних инвентара Градске књижнице и музеја. Такође је истакнуто да ће се, уз потврду библиотекара издавати по 20 комада, који ће се чувати у градској благајни.

Након преуређења 1936. године, о чему постоји извештај Славка И. Њагуља⁶⁷⁴ утврђено је да Библиотека располаже са 9.518 свезака на државном, немачком мађарском, француском и румунском језику. „Свечаном чину отварања, 26 септембра 1936, у читаоници Библиотеке, присуствовале су одабране званице. Говорили су Градоначелник и Библиотекар, а новинари најзначајнијих листова, укључујући и престоничку *Политику*, објавили су извештаје са отварања. Библиотека је већ наредног дана почела са редовним радом.“⁶⁷⁵ Постоји и

---

⁶⁷²Данас се чува у Завичајном одељењу Градске библиотеке у Панчеву.

⁶⁷³ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 13737, година 1936 – фонд у сређивању

⁶⁷⁴Славко И. Њагуљ, „Градска библиотека“, *Панчевачка недеља*, Бр. 179 (7. фебруар 1937): 3; о истој теми видети и: Стокић, „Српске читаонице као претеча јавне библиотеке у Панчеву“, *Књижевна топографија Панчева*.

⁶⁷⁵Траиловић, *Лична топографија раја : Градска библиотека Панчево*, 32

податак⁶⁷⁶ да је, након отварања Градске књижнице и музеја за јавност 1. октобра 1936, Миливоје В. Исаиловић одржао предавање на тему: „Јавне библиотеке и њихов утицај на развитак просвећености“, чиме је истакнут значај установа јавног карактера.

Славко И. Њагуљ тражи да се разреши дужности градског библиотекарa 12. априла 1937. године,⁶⁷⁷ због отварања књижарске радње. Од 30. априла исте године библиотекар је Лазар Тобожан, а извршена је и примопредаја инвентара Градске књижнице и музеја о чему је сачињен и записник. На основу тога преузети су: спискови и ствари из сва три одељења; дневник о издавању књига; намештај према инвентару; деловодник са списима од 1924. до датума преузимања дужности; печати Градске књижнице и музеја. О томе је Градском поглаварству записник достављен 1. маја 1937. године.⁶⁷⁸ За обављање дужности помоћника библиотекарa, Петар Товладић⁶⁷⁹ је од првог новембра 1937. године добијао хонорар од 100 динара, а почетком 1938. износ је повећан на 150 динара месечно.⁶⁸⁰

Од публикација у овом периоду набављене су: књига *Распеће* од Соколског друштва Земун-матица у износу од 120 динара⁶⁸¹; извршена је, на предлог председника клуба студената Југословенске радикалне заједнице претплата на лист⁶⁸² *Словенски југ*. Савез градова Краљевине Југославије дао је препоруку⁶⁸³ да

---

⁶⁷⁶Дуловић и Пушичић, „Хронологија књижевних догађаја у Панчеву (Панчевац, Наше горе лист, Весник, Грађанин, Панчевачка недеља, Војвођанин, Свеске)“, 331

⁶⁷⁷ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 6696, година 1937 – фонд у сређивању

⁶⁷⁸ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 8101, година 1937 – фонд у сређивању

⁶⁷⁹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник градског већа СК.Број 245, ПГ. БР.16306/1937 – фонд у сређивању

⁶⁸⁰ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник финансијског одбора од 23.новембра 1938, 14915/1938) – фонд у сређивању

⁶⁸¹ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник градског већа СК.број 103, П.бр. 6978/1937 – фонд у сређивању

⁶⁸²ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник градског већа СК.бр.121, бр. 8942/1937 – фонд у сређивању

се откупи публикација *Југославија у слици*, аутора Томислава Криземског. Пошто у понуди није одређена цена публикације, предложено је да се накнадно утврди и проследи Одбору за књижницу и музеј да би се виделе могућности за њену куповину. На основу доступне грађе није било могуће утврдити да ли је набавка и извршена.

Године 1938 (7. фебруара) Лазар Тобожан,⁶⁸⁴ градски библиотекар тражи од Градског поглаварства да му се одобре средства за корицење 200 примерака књига. Према процени ондашњег књиговесца из књижаре „Напредак“ то је износило 2.000 динара, уз могућност смањења цене. Извршена је исплата од 1.683 динара, на терет Домаћих расхода за 1938/39. годину, јер у оквиру партије за потребе Градске књижнице и музеја није било довољно кредита. У архивској грађи, пре и након ове године није пронађен ни један документ који би указао да се корицење публикација вршило континуирано, па је утолико значајнији напор библиотекара да се оне сачувају од пропадања.

Године 1936. израђен је и нови Правилник Градске библиотеке и читаонице (Прилог 12), који је од институција Краљевине усвојен три године касније. Правилник се може сматрати допуном Правила градске књижнице и музеја из 1924. године што је видљиво из појединачних чланова. Дефинисано је да се публикацијама могу служити сви становници Панчева, као и ученици државних средњих школа у месту. За људе који нису имали стално пребивалиште у Панчеву уколико су желели да користе публикације Градске књижнице и музеја привремено су уплаћивали одређена средства, а она су им враћана након раздуживања. Чланарина се плаћала на месечном нивоу, а средства су књижена у оквиру Градског рачуноводства за потребе Књижнице и музеја. Кроз опис финансирања (преко општинског одељења) и структуру корисника (доступност свим члановима заједнице) прецизно је одређен карактер установе као јавне библиотеке. У оквиру Правилника дефинисано је и да корисници за избор књига

---

⁶⁸³ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записници седница градског финансијског и мировинског одбора 1918-1941 (Записник финансијског одбора од 29.септембра 1938, 10983/1938) – фонд у сређивању

⁶⁸⁴ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 6974, година 1938 – фонд у сређивању

користе штампане каталоге (публикација се бирала на основу броја), које су дужни да купе, уколико су објављени. На основу доступне архивске грађе може се утврдити да је каталог представљао попис публикација који подсећа на инвентар, што се може подвести под физичку обраду публикација. Стручна обрада публикација (израда свих врста каталога) није постојала. Референсне и серијске публикације могле су се користити искључиво у читаоници, што је у сагласности са начином коришћења ове врсте публикација. У архивској грађи⁶⁸⁵ сачувано је и неколико докумената који се односе на опомене за невраћене публикације, које указују на чињеницу да су запослени у оквиру Градске књижнице и музеја и Општина водили рачуна о фонду (на основу члана 12).

Након Лазара Тобожана дужност библиотекарa је до почетка Другог светског рата обављао Љубомир Ристић, а Одбор за Књижницу и музеј⁶⁸⁶ сачињавали су: Дејан Срдановић, Отмар Калмар, др Антоније Георгијевић, Илија Вукмировић, др Стеван Смедеревац, Стеван Наумовић, Петар Пуркаревић.

У архивској грађи, која се односи на период од 1940. до 1941. године пронађени су подаци о набавци једног часописа. Библиотекар Градске књижнице и музеја у Панчеву⁶⁸⁷ пише Врховној инспекцији Војне силе, уредништву листа *Ратник* да им се пошаљу свеске за период јануар-јун 1940. године. Библиотекар Љубомир Ристић извештава Градско поглаварство (10. септембра) да је свеске примио и завео их у дневник примања под бројем 426.

Пред почетак Другог светског рата Градска књижница и музеј у Панчеву налазила се у две просторије у згради Магистрата. Имала је читаоницу са 12 читалачких места. Фонд је чинило преко 11.000 публикација, а поседовала је и четрдесетак наслова листова и часописа. Имала је уписаних 1.300 чланова, који су дневно позајмљивали шездесетак књига.

---

⁶⁸⁵ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 21088, година 1940; документ 16664, година 1940; документ 17227, година 1940; документ 6189, документ 6190, документ 6191, документ 6192, документ 6193, документ 6194, документ 11332, документ 19910, документ 11919, документ 23047, година 1940 – фонд у сређивању

⁶⁸⁶ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник са седнице Градског већа од 8. маја 1940. године – фонд у сређивању

⁶⁸⁷ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, свежањ 2138, документ 17221, година 1940 – фонд у сређивању

На основу увида у архивску грађу и публикације које су објављене о Градској књижници и музеју у Панчеву може се закључити да је у периоду од 1924. године, када је основана до Другог светског рата обављала функције дефинисане правилницима. Фонд библиотеке састојао се од публикација из свих грана науке, а корисници су били из свих слојева становништва. Средства за набавку публикација издвајана су из општинског буџета, преко посебног Одбора, који је на предлог библиотекара вршио набавку. На основу сачуване архивске грађе видљиво је да су у периоду од 1924. до 1941. године за куповину издвајана значајна средства. У Градској књижници и музеју радило је неколико стручних људи, који су за то примали месечну плату, која је такође издвајана из општинског буџета. Најпродуктивнији периоду у развоју Градске књижнице и музеја у Панчеву био је време између 1935. и 1937. године када је дужност библиотекара обављао Славко И. Њагуљ. Године 1936. извршено је њено поновно уређење, израђен каталог белетристичких издања, а установа заједно са читаоницом отворена за јавност. У оквиру Градске књижнице и музеја, поред библиотекара није постојало ниједно друго стручно лице (осим повремене помоћи од стране чланова локалне заједнице. Просечне цене основних животних намирница (хлеб и млеко) за период од 1930. до 1939. године за град величине Панчева (22.113 становника према попису из 1931. године)⁶⁸⁸ биле су у распону од 2 до 3.5 динара. За ове потребе је на недељном нивоу било потребно издвојити између 14 и 24.5,⁶⁸⁹ односно између 420 и 735 динара.⁶⁹⁰ С обзиром да је просечна месечна плата библиотекара Градске књижнице и музеја у Панчеву у периоду између два светска рата била између 600 и 1.500 динара значи да је стандард био низак, иако су, у појединим периодима за ове сврхе одобравана и посебна средства.

---

⁶⁸⁸У Статистичком годишњаку дати су подаци за Ниш, а с обзиром на чињеницу да је он у периоду између два светска рата имао приближно исти број становника као Панчево, ауторка је искористила исте податке о ценама. – Детаљније видети у: *Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak*.

⁶⁸⁹Појединачна цена помножена са седам дана.

⁶⁹⁰Недељна издвајања помножена са тридесет.

Додатна средства за рад Градске књижнице и музеја прикупљана су путем чланарина. На основу доступне грађе може се утврдити да никада није вршена ревизија фонда. У складу са тим и подаци о броју публикација су непрецизни, али можемо претпоставити да су, с обзиром да су приликом ступања на дужност новог библиотекара израђивани записници о примопредаји одступања минимална.

На основу доступних података не може се утврдити да ли су у оквиру Градске књижнице и музеја у Панчеву одржавани културни програми.

3.2.7. Библиотека и музеј општине града Београда⁶⁹¹

Идеја о оснивању библиотеке која би била доступна свим слојевима становништва постојала је још 1894. године, када је Друштво београдске читаонице предложило да преда своју читаоницу Београдској општини. Године 1906. Драгиша Лапчевић (1867-1939),⁶⁹² предлаже подизање Народног дома у оквиру кога би биле библиотека и читаоница. Његову идеју подржао је одборник Београдске општине др Војислав Маринковић. „Он је говорио: 'Ми ћемо пре свега тражити, а то је споменуо и г. Драгиша Лапчевић, и у томе се бар с њиме слажемо, да се установи општинска библиотека. У Београду на жалост скоро као и да нема јавне библиотеке. Они којих има рђаво су сортиране и неприступачне су, и због тога, а и због неподесности, крајње неподесности локала, и уколико су приступачне немогуће је у њима с успехом радити. Кад, дакле, у Београду ни држава ни Општина нема добре јавне библиотеке, онда бих волео да знам, на који ће начин један човек да се обавести о ономе што му је потребно, да се школује у правом смислу те речи. Нарочито сиромаш или средњега сталеза човек.

Исто тако, као у библиотекама, Општина мора дати прилике својим грађанима да се образују и школују у матичним заводима, музејима итд. Општина нема данас чак ни општинског историјског музеја, што имају и најсиромашније општине на Западу, које сматрају као питање части да такав музеј установе. Београдска општина, сем ово мало слика својих добротвора, нема апсолутно

---

⁶⁹¹У складу са темом дисертације, описан је само рад Библиотеке.

⁶⁹²Народни посланик у Краљевини Србији, новинар и историчар.

ништа. То не може тако остати."⁶⁹³ Закључци који се налазе у тексту указују на непознавање рада јавне библиотеке. У Београду је 1906. године постојала Народна библиотека, која је, упркос називу, по свом типу и функцијама национална библиотека. Други недостатак текста је у чињеници да се и постојеће библиотеке подводе под јавне, а ако као један од захтева да установа буде јавна поставимо финансирање из средстава локалне самоуправе, онда се ниједна од њих не може сматрати таквом. Овакав начин дефинисања библиотека видљив је и у Закону о библиотекама који је предложен и у периоду између два светска рата, што указује да се појам „јавне“ и тада повезивао са доступношћу публикација што већем броју корисника из различитих друштвених слојева, а не принципом власништва и финансирања.

Пре званичног оснивања библиотеке општине града Београда, постојале су у оквиру Административног одељења⁶⁹⁴ (дефинисана је као Правна, а касније као Библиотека општине) и збирке књига других одељења и одсека. За њих су још пре Првог светског рата у општинским буџетима била одређена средства за куповину књига, што је настављено и након ослобођења. На основу претходно наведеног може се закључити да су ове збирке публикација, посматране заједно имале карактер специјалне библиотеке, јер су углавном служиле запосленима у општинској управи.

Историјат Библиотеке и музеја општине града Београда може се пратити од 1928. године када су се питањем њеног оснивања бавили, не само запослени у

---

⁶⁹³Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 17; о истој теми видети и: Ћоровић, *Илустрована историја Библиотеке града Београда* (Београд: Библиотека града Београда, 2011); Бранка Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“ (Магистарски рад, Филолошки факултет, 2007); Биљана Ђурашиновић, „Библиотека града и културна политика Београда“ (Мастер рад, Факултет политичких наука, 2010)

⁶⁹⁴У архивској грађи (нпр. буџет Општине града Београда за 1922. годину) постоји ставка (у оквиру кабинета председника) која се односи на издвајање средстава за правну библиотеку, па се може претпоставити да се аутор Љубомир Дурковић – Јакшић (монографија: *Библиотека града Београда : 1928-1945*) позива на горепоменути документ. – Детаљније видети у: ИАБ-6-1557 Историјски архив Београда, Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1920-1936 (Штампани буџети Општине града Београда); Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“; Ђурашиновић, „Библиотека града и културна политика Београда“

Општини, већ и истакнути грађани који су давали своје предлоге за решење овог питања. У том циљу и одборник Мил. Ст. Цветковић истиче да у просвећености народа лежи његова привредна моћ и финансијска снага. Према његовом мишљењу ова два фактора су најзначајнија у борби против унутрашњег и спољног непријатеља. Истиче важност народних, општинских библиотека за културно-просветни развој. Одговарајући на ова питања, др Веселин Чајкановић (1881-1946),⁶⁹⁵ др Владимир Ћоровић (1885-1941),⁶⁹⁶ др Иван Ђаја и Васа Лазаревић, тадашњи одборник и члан Школског обласног одбора, покрећу питање оснивања општинских библиотека у свим београдским квартовима.⁶⁹⁷ „Циљ би ових књижница био да подмирују потребе душевног и интелектуалног живота престоничког грађанства, које није кадро да својим скромним средствима до те подмире дође, а у које поглавито спадају ситни трговци, занатлије, домаћице, радници, итд. Књижнице би се снабдевале од прилога, које би поједина друштва, установе и појединци давали у књигама или новцу.“⁶⁹⁸ Задаци, према структури корисника одговарају јавној библиотеци, али се не спомиње куповина као начин набавке публикација, што је, најчешће одређено у оквиру општинског буџета. Упркос томе захтев је подржан и на нивоу Краљевине. Председник Београдске општине⁶⁹⁹ од Министарства просвете тражи да се с обзиром на чињеницу да Одељење за социјалну политику општине београдске брине о јавним библиотекама, а да их до сада није било у споразуму са женским друштвима⁷⁰⁰ оснује бар једна оваква установа. У складу са тим затражено је и да у оквиру

---

⁶⁹⁵Академик, класични филолог, историчар религије, професор Универзитета. – Детаљније видети на: *Веселин Чајкановић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=625>, (преузето 5. 05. 2014)

⁶⁹⁶Академик, историчар, писац и филолог, професор Универзитета. – Детаљније видети на: *Владимир Ћоровић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=590>, (преузето 31. 08. 2014)

⁶⁹⁷Ова идеја била је актуелна све до почетка Другог светског рата али је реализована тек по његовом окончању.

⁶⁹⁸Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 20; о истој теми видети и: Ћоровић, *Илустрована историја Библиотеке града Београда*

⁶⁹⁹АЈ 66, 472, 745 Народне књижнице и читаонице (Б-Ж) (документ бр. 1876 од 14. септембра 1928. године)

⁷⁰⁰О појединим женским друштвима видети у монографији: Мира Софронијевић, *Хуманитарна друштва у Србији* (Београд: Библиотека града Београда : Чигоја штампа, 2003)

Министарства сва одељења доставе своје извештаје, експозее, уредбе, законе и листове бесплатно за ову библиотеку, што би вредело и за будућа издања. Помоћник Министра просвете,⁷⁰¹ на основу предлога Општине града Београда, а у циљу што успешнијег спровођења народне просвете одлучује да се из магацина књига Министарства просвете одвоји по један примерак сваке публикације и пошаље Одељењу за социјалну политику општине града Београда, који би био искоришћен за јавну централну библиотеку Београдске општине, као и да јој се доставља и по један примерак књига које се штампају у оквиру Државне штампарије у Београду.

Чланови Народног женског савеза и Народне женске заједнице штампаним памфлетом⁷⁰² прикупљају књиге са територије Београда које би биле употребљене, као основа за централну јавну библиотеку у Београду. У њему се, између осталог наводи: „најбоље ће, по нашем мишљењу, сваки успомену на свога покојника сачувати, кад његове књиге поклони овом Одељењу и учини га оснивачем и добротвором једне шире културне акције тако потребне и племените за живе и узданицу нашу. У другим напреднијим земљама и градовима имају разна друштва и заједнички каталог својих књига, допуњују се међусобно у набавци и сарађују. Зашто се не би то, на пример, могло и у нас покушати ради интензификације рада на пољу књижничарства? Сврха је наша да се окупе људи и даме које знају значај развијеног књижничарства по културни напредак једнога града и да омогућимо измену мисли по овим питањима јер је интерес школске деце, тако и оних који су изван школског доба, шегрта и разних калфи, радника и свега житељства у Београду да своје слободно време што угодније и, по душу и по ум што корисније проведу, да би путем забаве развијало душевне способности у нашем житељству и омогућило што хармоничнији живот и напредак наше престонице.“⁷⁰³ Акција је успешно завршена, а да би се наставила предложено је да се у оквиру Одељења за социјалну политику оснује Одбор хумано-просветних

---

⁷⁰¹АЈ 66, 472, 745 Народне књижнице и читаонице (Б-Ж) (документ бр. 15717 од 3. октобра 1928. године)

⁷⁰²АЈ 66, 472, 745 Народне књижнице и читаонице (Б-Ж); о истој теми видети и: Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 21-22

⁷⁰³Исто

друштва. На основу Закона о општинама и Уредбе о изменама и допунама, 4. октобра 1928. године Суд општине града Београда доноси решење о установљењу Одбора грађана, који су чинили припадници разних хумано-социјалних и просветних друштава у Београду са циљем прикупљања књига за Јавну библиотеку. Радиле су као део Одељења за социјалну политику, а у сагласности са њеном Социјално-културном секцијом. Шеф Секције био је Ђорђе Грујић⁷⁰⁴ који је истицао⁷⁰⁵ да је један од задатака Културног одсека да оснује и одржава Општински музеј, јавну централну библиотеку београдске општине, као и јавне библиотеке и читаонице у општинама. Потребно је и да се за њих ураде посебни правилници, одреди управа и регулише рад у циљу друштвеног просвећивања. До њиховог оснивања евиденцију и бригу о публикацијама, о предметима уметничке и историјске вредности, које су поклоњене Општини или купљене за њихове потребе, по специјалном правилнику требало би да води Одсек. Његова делатност може се пратити и кроз допис од 23. фебруара 1928. године,⁷⁰⁶ у коме Ђорђе Грујић истиче да је добио задатак да реорганизује Одсек за јавну помоћ, као и да организује Културни одсек, који до тада, иако је предвиђен у статуту Општине није постојао. У ту сврху тражи веће издвајање буџетских средстава за решавање персоналних питања.

Чланови Социјално-културне секције објаснили су да би јавна библиотека требало да буде организована по принципима јавне библиотеке америчко-енглеског типа,⁷⁰⁷ односно слободне јавне библиотеке. Таква библиотека би у свом склопу имала и читаоницу, а публикације би биле доступне свим корисницима без ограничења. Установа би требало да се састоји из: одељења периодике, дечијег одељења, одељења посебних збирки, одељења за слепа и слабовида лица као и позајмног одељења. У циљу спровођења културно-

---

⁷⁰⁴Шеф Одељења за социјалну политику Општине града Београда од 21. јануара 1928. до 31. маја 1929. – Видети у: ИАБ-6-54/25 Општина града Београда, Персонални досијеи.

⁷⁰⁵Ђорђе Грујић, *Социјална политика у Општини београдској* (Београд: Књижара „Раденковић“, 1928), 58-59; о истој теми видети и: Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*; Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“

⁷⁰⁶ИАБ-6-54/25 Општина града Београда, Персонални досијеи (Писмо Ђорђа Грујића Суду општине града Београда)

⁷⁰⁷У дисертацији је коришћен израз англо-америчког типа.

просветне делатности у оквиру библиотеке налазиле би се и посебне просторије за ове потребе. Код дефинисања овог типа установе је тај што је акценат на функцији јавне библиотеке, а не на њеном финансирању, што је недостатак који се може пронаћи и у делу *Јавне библиотеке* Марије Илић-Агапове.

На предлог Општине требало је организовати одбор,⁷⁰⁸ који би имао задатака да са Социјално-културном секцијом утврди шта је потребно урадити да би се организовала јавна библиотека.

У контексту оснивања јавне библиотеке може се посматрати и иницијатива Васе Царићевића, који 29. октобра 1929. године у писму⁷⁰⁹ Министру просвете пише о недостатку народне јавне књижнице у престоници. Предлаже да се консултују представници општине, Коларчевог универзитета, Народне библиотеке и пододбора сарајевске „Просвјете“ у Београду како би се ова замисао спровела у дело. Такође истиче да: „народна јавна књижница је у суштини установа којом се допуњује основно школско образовање, па како се општина стара о основним школама, то јој дужност да се стара и за народну јавну књижницу, тим више што у осталом културном свету општине оснивају и одржавају своје књижнице.“ Васа Царићевић је добро познавао делокруг рада и

---

⁷⁰⁸За чланове одбора предвиђени су: др Владимир Ћоровић, професор Београдског универзитета; Светислав Мародић, тадашњи главни секретар Трговачке коморе; Лука Павићевић и Милорад Белић, тадашњи представници Радничке коморе; др Марио Крмпотић и Веља Поповић, тадашњи инспектори Министарства социјалне политике; професор Рада Радојевић, тадашњи делегат Народне одбране; Милутин К. Драгутиновић и Михаило Станојевић, тадашњи представници Црвеног крста; Павле Флере, тадашњи секретар Министарства просвете; Симић, тадашњи шеф Одсека за Народно просвећивање; Албин Радикон, тадашњи инспектор Министарства аграрне реформе; професор Илија Диздар, тадашњи секретар Југословенске матице; др Васа Царићевић, лекар, Драгутин Ранковић, тадашњи деловођа Београдске општине; Станиша Станишић, тадашњи представник Учитељског удружења; др Стеван Иванић, др Богољуб Константиновић, др Милорад Драгић, тадашњи делегати Централног хигијенског завода; Мара Трифковић и Јелена Лазаревић, представнице Народне женске заједнице; Савка Ђурић, представница Народног женског савеза, представници Народног универзитета, Народног конзерваторијума и Одбора Коларчеве задужбине. Из општинске управе предложени су чланови Социјално-културне секције: Васа Лазаревић, др Сима Марковић, проф. Аца Станојевић, Влада Петровић, Стеван Стевановић и Ставра Симић.

⁷⁰⁹AJ 66, 2278, 2151 Народне књижнице и читаонице (А-БОЉ)

функцију јавне библиотеке (почетком 20. века написао је теоријску расправу о јавним народним књижницама), али је занемарио да она треба да буде доступна свим слојевима становништва, а не само ученицима. Можемо рећи да је између два светска рата задатак да буде потпора образовању након основне школе имала народна књижница и читаоница, а она се по својим карактеристикама, пре свега у начину финансирања разликује од јавне библиотеке. Следеће године, тадашњи Министар просвете Божидар Максимовић⁷¹⁰ одлучује да се, у оквиру Министарства просвете образује комисија⁷¹¹ која ће имати задатак да размотри питање оснивања Народне књижнице и читаонице у Београду и изради предлоге за оснивање, смештај и одржавање. Овај покушај био је један од начина да се, преко једног од облика јавног библиотекарства, прошири делатност на просвећивању свих слојева друштва, али ако се посматра рад народних књижница и читаоница у периоду између два светска рата, није у потпуности могао да испуни све задатке јавне библиотеке, првенствено због недостатка сталног извора финансирања.

О потреби оснивања Народне књижнице и читаонице у Београду писао је и Страхиња М. Дамњановић, тадашњи шеф одсека за Народно просвећивање у два документа⁷¹² упућена Министру просвете и Суду Општине града Београда. У њима истиче да ју је потребно што пре основати, као и да „поред обичног циља, који има свака књижница и читаоница, Народна књижница и читаоница у Београду треба да буде и један привлачан и просветно културни центар за све слојеве грађанства, пружајући му најпотребнију духовну разоноду и поуку путем књиге и листова, предавања, села, дискусија и сл.“ Такође је предлагао да буде

---

⁷¹⁰AJ 66, 2278, 2151 Народне књижнице и читаонице (А-БОЉ) (документ бр. 24844 од 27. марта 1929. године)

⁷¹¹Као чланови комисије били су предвиђени: Милош Л. Зечевић, управник Народне библиотеке; Урош Цонић, управник Универзитетске библиотеке; један представник Коларчеве задужбине; др Иван Ђаја, као представник Народног универзитета; Боривоје Тошић, као представник Месног одбора народне одбране у Београду; др Милорад Драгић, као представник Соколске жупе у Београду; Божидар Зечевић, као представник Црвеног крста; др Мара Илић, као представник Општине београдске; Страхиња М. Дамњановић, као в.д. шефа Одсека за народно просвећивање и др Васа Царићевић, лекар из Београда.

⁷¹²AJ 66, 2278, 2151 Народне књижнице и читаонице (А-БОЉ)

самостална установа, централна, али и да је потребно да се, у појединим деловима града, уколико постоји могућност уз народне школе оснују огранци. У оваквом начину организације појављује се идеја матичности, која би омогућила бољу координацију рада свих библиотека. Њено оснивање било би у надлежности општине, која, уз сарадњу Министарства просвете и стручних органа (управника библиотека и Одсека за народно просвећивање) и друштва „Просвјета“ треба да пропише правила, организацију и техничко уређење које би било у складу са постојећим законским прописима. Начин на који је шеф Одсека за народно просвећивање описао рад горепоменуте установе указује на идеју о оснивању јавне библиотеке (надлежност општине), сарадња са институцијама Краљевине и другим библиотекама и друштвом „Просвјета“, чији је библиотекар Ђорђе Пејановић и теоретски и практично познавао рад јавне библиотеке.

О потреби оснивања градске библиотеке изјаснио се и велики комедиограф Бранислав Нушић⁷¹³ истичући да је једна од дужности општине да грађанима, поред материјалних, задовољава и остале потребе. У ту сврху, у другим деловима света основана су позоришта, музеји, пинакотеке, читаонице, библиотеке итд. Као један од важнијих задатака и наше општинске управе истиче оснивање читаонице и библиотеке, која би се издржавала из општинског буџета, прилозима грађана и банака, поклонима књижара и приватних лица и завештањима. Дао је и предлог да се за одржавање читаонице издваја 300.000 динара годишње, која би била распоређена за плате, кирију, претплату на новине и часописе, откуп књига (умањене за средства која већ издваја за куповину), администрацију и огрев и осветљење.

Успостављање Библиотеке и музеја општине града Београда настављено је 1929. године када је за подпредседника Београдске општине изабран др Милослав Стојадиновић. „Средином 1929. године његовом иницијативом постављен је први библиотекар др Марија Илић-Агапов, којој је одмах решењем Суда Општине града Београда поверена 'организација једне велике градске библиотеке, која ће у исто време служити и циљевима комуналне науке и потребама најширих

---

⁷¹³Бранислав Нушић, *Неколики културни задаци Општине града Београда* <http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=121&from=pubindex&dirids=10&lp=8> (преузето 23. 10. 2014)

грађанских слојева за добром књигом' Нешто касније, 7. септембра 1929. године, донесено је ново решење (А. бр. 19274), којим се 'ради систематског прикупљања материјала за Општински музеј и библиотеку', наређује 'општинском библиотекару др Марији Илић да прегледа стару Општинску архиву, уметничке слике и историјске драгоцености свих врста, као: планове града, грбове, повеље, старо оружје и старо покућство, да све те предмете по могућности прикупи у Општинској библиотеци и о свему сачини тачан попис. Да би се овај посао омогућио и олакшао, позивају се шефови свих општинских одељења, да у најкраћем року обавесте тачно општинског библиотекара о предметима ове врсте, који се налазе у њиховим одељењима.'⁷¹⁴

Крајем 1929. године, уз драгоцену подршку и помоћ тадашњег председника Београдске општине Милана Нешића утврђено је да број књига и часописа у Библиотеци износи 4.076 наслова. „Какав је програм рада израдила др Марија Илић и Општини предала није утврђено, али се његова садржина може претпоставити на основу њених чланака: *О модерним Библиотекама и Методе савремених општинских и народних библиотека*, објављених у *Општинским новинама* 15. јула и 15. октобра 1929.'⁷¹⁵

У свом раду Марија Илић-Агапова примењивала је и постулате које је истакла већ на почетку рада, првенствено у раду Библиотеке и музеја општине града Београда. Према њеној оцени библиотеке би требало да имају активан однос са својим окружењем, односно да буду „видљиве“ у широј друштвеној заједници. Библиотекар би требао да у својој делатности обухвати послове од стручне обраде публикација до рада са корисницима. Марија Илић-Агапова истакла је и неке од функција савремене јавне библиотеке: истраживање читалачких потреба и у складу са тим одговарајући приступ различитим социјалним групама, као и начин представљања фонда одређене библиотеке. Она је, посебно у трећој ставци применила неке од модела пројеката (предавање, књижевно вече, промоција) у

---

⁷¹⁴ Дабичић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја*; о истој теми видети и: Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“; Ђурашиновић, „Библиотека града и културна политика Београда“

⁷¹⁵ Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 38; о истој теми видети и: Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“

култури, који су саставни део менаџмента културе, што указује да су Библиотека и музеј општине града Београда и у периоду између два светска рата учествовала у културној политици Краљевине Југославије.

О повећању фонда и сарадњи општине и Краљевине бринуло се и у оквиру Министарства просвете. Потпредседник београдске општине (Милослав Стојадиновић)⁷¹⁶ обавестио је Опште одељење Министарства просвете Краљевине Југославије да је управа прошле године започела рад на организацији Библиотеке општине града Београда и описао њен делокруг рада. Предлаже успостављање сарадње између Министарства и Општине.

Према избору шефа Административно-персоналног одсека Општег одељења Министарства просвете поклоњено је Библиотеци и музеју општине града Београда⁷¹⁷ 100 примерака књига.

Председник Београдске општине⁷¹⁸ моли тадашњег министра просвете Божицара Максимовића да се Библиотеци и музеју општине града Београда поклони један примерак фототипског издања Мирослављевог јеванђеља, што је и одобрено.⁷¹⁹ У истом документу истиче се да би отварање општинске библиотеке требало да буде исте године (1930), што није остварено.

Делатност Библиотеке и музеја општине града Београда дефинисана је Правилником. Основу за његову израду чинио је Правилник Библиотеке општине града Београда⁷²⁰ од 23. априла 1930. године у коме је и писмено изражено: да

---

⁷¹⁶АЈ 66, 472, 745 Народне књижнице и читаонице (Б-Ж) (документ бр. 12126 од 30. маја 1930. године)

⁷¹⁷Исто (документ бр. 16819 од 7. маја 1930. године)

⁷¹⁸Исто (документ бр. 21532 од 9. септембра 1930. године)

⁷¹⁹Исто (документ бр. 33721 од 12. септембра 1930. године)

⁷²⁰*Правилник Библиотеке Општине града Београда*

<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=135&from=pubstats> (преузето 28. 06. 2015); у писму од 5. јуна 1931. године Марија Илић-Агапова тражи 20 дана одсуства ради израде студије о Општинској библиотеци, ревизије Правилника Библиотеке општине града Београда, као и израду предлога за измену статута Општине града Београда у деловима који се односе на Библиотеку како би се донеле одлуке везане за њен даљи рад (Што је, између осталог, довело и до израде Правилника Библиотеке и музеја – прим. Б. Ћ). – Видети у: ИАБ-6-99/21 Општина града Београда, Персонални досијеи; Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“

постоји као засебан одељак – реферат Културног одсека и да ће се звати Општинска библиотека (Чл. 1); да прикупља сву литературу која је потребна Општини и њеним дирекцијама, одељењима и рефератима, сву осталу научну, стручну и белетристику, која је потребна савременој јавној библиотеци, као и да сарађује са општином у остваривању културних задатака (чл. 2); сви реферати састављају списак потребних књига и достављају их Општинској библиотеци (чл. 3); набавка књига вршиће се куповином, заменом и поклонима (чл. 4); поред литературе везане за комунална и социјална питања, биће заступљене и публикације из дечије и женске литературе (чл. 5); инвентарисање класификација и каталогизација обављаће се централно у Општинској библиотеци (чл. 8); за израду стручног каталога усваја се Универзална децимална класификација (чл. 12); књигама су се могла служити сва лица, ако се придржавају правила Општинске библиотеке и упутстава о унутрашњем раду (чл. 14) и за то добија чланску карту (чл. 15). Истакнута су и правила о надокнади штете, ако се књига изгуби или не буде враћена у одређеном року (чл. 16), као и буџет који ће се одређивати у складу са могућностима општинске управе (чл. 17); питањима стручне спреме и пословима библиотекара посвећено је шест чланова (од чл. 18 до чл. 24). Правилник се односио на библиотеку специјалног типа, али су поједини чланови указивали на идеју о оснивању јавне библиотеке, што је писмено дефинисано две године касније, усвајањем правилника Библиотеке и музеја општине града Београда, која је за јавност отворена 11. јануара 1931. године.

Правилником Библиотеке и музеја општине града Београда одређено је да „Библиотека Општине града Београда је Јавна Градска Библиотека, која и сама активно ради на ширењу љубави према књизи и у којој сваки њезин члан може читати и посуђивати књиге, часописе и дневне листове.

У остваривању свога циља Библиотека ће:

1. посуђивати књиге на читање у читаоници и код куће
2. организовати рад у издаваоницама књига и читаоницама и то посебно у читаоници одраслих читалаца, дечијој читаоници, читаоници дневних листова и часописа и специјалним научним кабинетима за стручну литературу;

3. приређивати изложбе књига.
4. одржавати консултационе часове и то посебно за:
  - а) стручну,
  - б) лепу,
  - в) дечију литературу;
5. приређивати просветна предавања;
6. одржавати литерарне вечери на којима ће се читати фрагменти из најбољих, или најновијих националних дела и добре иностране литературе и одржавати предавања о новој литератури уопште;
7. организовати различне просветне и научне секције својих чланова;
8. приређивати конкурсе за најбољег читаоца, најбољу књигу и слично;
9. проучавати духовне тежње, интересе и потребе читалаца и одржавати с њима духовни контакт;
10. организовати реонске и покретне библиотеке;
11. издавати књиге, брошуре, каталоге, билтене и часописе, нарочито часопис за децу.⁷²¹

Правилником (Прилог 16) дефинисан је и начин набавке и теме публикација. Нарочита пажња била је посвећена научној, дечијој и комуналној литератури, књижевним и делима која су издата у Београду и односе се на његову историју. Литература о Београду представљала је основу за стварање Завичајног фонда. Набавка се вршила на предлог управника Библиотеке који је морао водити рачуна о основним задацима Библиотеке, као јавне и општинске установе, јер се на тај начин у фонду налазио потребан број публикација из свих области.

Средства за финансирање Библиотеке и музеја општине града Београда била су: из буџета општине, добровољни прилози и завештања, приходи од издавачке делатности, приходи од казни за нередовно враћање књига и чланарине. Одређено је да се буџетска средства не могу употребљавати у друге сврхе осим за потребе

---

⁷²¹*Правилник Библиотеке и Музеја општине града Београда*

<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=10&from=pubindex&dirids=7&lp=3> (преузето 8. 09. 2014); о истој теми видети и: Ћоровић, *Илустрована историја Библиотеке града Београда*; Петровић, *Библиотека града Београда*

установе за коју су намењена. У дефинисању начина финансирања видљив је утицај законске регулативе и библиотечке праксе већине европских земаља, што указује да су састављачи Правилника имали увид у њихове прописе.

Руководилац Библиотеке и музеја био је управник, кога је именовано Суд општине града Београда. Извештај о раду подносио је председнику Општине или надлежном члану Суда. Прописано је да би за обављање тог посла требало да има високу стручну спрему из области хуманистичких наука, знање страних језика, смисао за општи, културни и социјални рад, са посебним освртом на народно просвећивање путем књиге. Управник је предлагао кандидате за поједина места у Библиотеци водећи рачуна о стручном знању и искуству. Одређено је да запослени морају бити свестрано образоване личности, које ће свој посао обављати у складу са задацима и потребама установе у којој су запослени. У периоду између два светска рата запослени у Библиотеци и музеју општине града Београда стицали су искуство на пословима које су обављали, а кроз курс који је одржан у Библиотеци 1934. године добили су о томе и писмену потврду.

Библиотека и музеј општине града Београда је у периоду од оснивања до Другог светског рата имала из општинског буџета редовна издвајања за обављање делатности, а зависила су од прихода општинске управе. У 1929. години одобрен кредит за Библиотеку износио је 100.000⁷²² динара, од чега је било утрошено 41.580 динара. Укупни расходи по буџету општине за ову годину износили су око 332 милиона динара. Предвиђена су и издвајања од 4.000 динара за библиотекара. На основу поређења укупних расхода Општине и утрошених средстава издвајања за Библиотеку износила су 0.03% од укупних одобрених средстава, односно 0.01% на основу утрошених средстава.

---

⁷²²Према архивској грађи овај износ се налази у буџету за 1929. годину у оквиру Административног одељења, а коришћен је за набавку књига (закона, стручних дела и часописа, претплату на „Службене новине“, дневне листове, потребе Општинске библиотеке итд). – Детаљније видети у: ИАБ-6-1552 Општина града Београда, Привредно финансијска дирекција, Буџетски одсек (година 1916, 1920, 1923, 1926-1933, 1935-1939 и 1941), Преписка (1931-1939) и досијеа буџета Општине града Београда (1916-1932); о истој теми видети и: Дабижић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја*

Највећи део средстава из буџета издвојен је за откуп две приватне библиотеке: Драгише Лапчевића и општинског чиновника Драгутина Ранковића.

Одељења	Купљено	Поклоњено	Укупно
Кабинет Претседника	58		
Кабинет Ппредседника	44		
Кабинет прав.заст.О.г.Б.	126		
Економат	3(330)		
Социјално одељење	2.828	942	3.770
Укупно	3.389	942	3.770

Табела 17: Преглед броја набављених публикација у 1929. години⁷²³

Укупан број књига и часописа на крају ове године износио је 4.076. Почетком 1929. године Библиотека је била претплаћена на 31 часопис: 28 часописа, већином немачких, медицинских и социјалних; 3 домаћа (Општинске новине, Полиција, Криминална библиотека). За дневне листове у овој години средства нису издвајана.

Име дародавца	Број дела
Друштво Св.Саве	28
Петар Илић, проф.	42
Од разних лица и установа	872

Табела 18: Дародавци у 1929. години⁷²⁴

У 1930. години⁷²⁵ за Библиотеку је из буџета издвојено 300.000⁷²⁶ динара. Укупни расходи буџета за ову годину били су око 373 милиона динара. У овој

⁷²³Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.; о истој теми видети и: Дурковић-Јакшић, Библиотека града Београда : 1928-1944

⁷²⁴Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.; о истој теми видети и: Дурковић-Јакшић, Библиотека града Београда : 1928-1944; Ђурашиновић, „Библиотека града и културна политика Београда“

⁷²⁵У архивској грађи пронађени су подаци (буџет Општине града Београда за 1930. годину) у оквиру Одељења за социјално и здравствено старање – Културни одсек средства су одређена за запослене у Библиотеци и Музеју, а за набавку објеката и кирију за Музеј, средства су одређена у

години одобрена су стална средства за библиотекара од 39.000 на годишњем нивоу, односно 3.250 динара⁷²⁷ на месечном нивоу. На основу поређења укупних расхода Општине и утрошених средстава издвајања за Библиотеку износила су 0.09%.

Од књига су највише набављана приручна дела и комунална литература, укупно 3.128 књига и часописа.

Часописи из општег подручја	2
Правни и политички	7
Часописи о радничком, децјем и женском питању	21
Економски	12
Комунални	10
За ваншколску наобразбу	5
Разни часописи из подручја примењених наука	
разни	3
медицински	3
инжињерство	6
Књижевни, домаћи, страни	12
Укупно	81

Табела 19: Набавка часописа у 1930. години⁷²⁸

Откупљене су књиге од универзитетског професора Будимира, професора Прве београдске гимназије Николе Половине и остатак књига из библиотеке Драгише

оквиру материјалних трошкова Председништва (о чему у Петогодишњем извештају Библиотеке и Музеја О.г.Б пише Марија Илић-Агапова – прим. Б.Ђ); о истој теми видети и: Дабижић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја*

⁷²⁶Према речима Марије Илић-Агапове у Петогодишњем извештају ова средства су издвојена из партије буџета која се односи на Деловодство, што није било у складу са партијама буџета, јер су се средства за Библиотеку и Музеј најчешће издвајала у оквиру Одељења за социјално и здравствено старање – Културни одсек, што је за Музеј урађено и у 1930. години. У складу са тим могуће је да су, у оквиру издвајања, преостала додатна средства, па су она искоришћена за Библиотеку.

⁷²⁷На основу доступних података није могуће утврдити да ли је износ средстава био исти за сваки месец.

⁷²⁸*Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.*

Лапчевића. У овој години, на места у оквиру Библиотеке и Музеја постављени су и писар и дактилограф.

Име дародавца	Број дела
Министарство просвете	184
Др Илић-Агапова	22
Проф. др Будимир	12
Држ. централно Пресбиро	24
Ђорђевић	1
Трећа женска гимназија	3
Милован Ристић	2

Табела 20: Дародавци у 1930. години⁷²⁹

У 1931. године буџет у Општини града Београда био је записан под Одељак Библиотеке и Музеја што је омогућило бољи преглед издвајања средстава. Библиотека је издвојена у посебну зграду. Од отварања посвећена је пажња набавци стручне литературе, комуналних издања, монографија града, књига из области историје, историје књижевности и лепе књижевности на нашем и страном језику. Радно време у дечијој читаоници било је подешено тако да одговара времену када деца нису имала школске обавезе, свим данима осим петком. Рад читаонице за одрасле био је у времену од 8 до 21 час, свим данима осим петком. За време празника радила је од 8 до 12 часова. Од просторија су постојале: канцеларија, читаоница одраслих читалаца, дечја читаоница и одељења Музеја. У канцеларији су се обављали сви послови који су били у вези са правном, финансијском, као и поједини послови из библиотечке делатности (тј. вођење инвентара, израда каталога).

⁷²⁹Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.; о истој теми видети и: Дурковић-Јакшић, Библиотека града Београда : 1928-1945

Читаоци су се могли служити публикацијама у Библиотеци и ван ње, а постојале су и одговарајуће легитимације за читање. Коришћење фонда било је бесплатно, осим што се за публикације које су се износиле ван библиотеке полагала извесна сума новца, која се након враћања публикација поново давала кориснику.

Број чланова у различитим категоријама становништва, у периоду од 1931. до јула 1934. године био је променљив, а најбројнија група чланова били су студенти.

	1931	1932	1933	1934 ⁷³⁰
Студенти	527	505	516	149
Ученици средње школе од IV разреда	331	211	125	47
Ученици средње школе до IV разреда	313	56	98	43
Ученици основних школа	313	43	38	66
Чиновници	172	129	127	31
Ученици специјалних школа	71	76	93	54
Слободне професије	26	23	30	6
Занатлије	25	33	36	17
Професори	20	6	10	2
Трговци	16	15	24	7
Учитељи	14	14	9	3
Инжињери	11	18	18	7
Новинари	11	4	8	-
Адвокати	11	19	13	5
Лекари	10	2	4	4
Пензионери	10	-	9	1
Радници	7	3	12	3
Официри	6	4	1	2
Војници	4	4	1	4
Укупно:	1.898	1.165	1.172	451

Табела 21:⁷³¹ Статистика чланова
по професијама од 1931. до 1934. године

⁷³⁰Период од 1. јануара до 1. јула 1934. године.

⁷³¹Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.

На основу података из Петогодишњег извештаја Библиотеке и музеја општине града Београда могуће је утврдити колики је био просечан број коришћених публикација у читаоници.

	Број корисника	Број публикација	Обрт фонда
1931.	1.526	8.239	6
1932.	790	12.354	16
1933.	690	17.976	27
1934. ⁷³²	286	9.049	32

Табела 22: Обрт фонда у читаоници од 1931. до средине 1934. године

Иако је број корисника опадао, повећавао се број позајмљених публикација што указује да је пословање Библиотеке и музеја општине града Београда било позитивно.

	8	3	9	7	1	6	5	4	2		0
1931.	6.408	632	494	308	192	73	71	25	19	9	8
1932.	8.545	1.625	820	308	329	237	182	55	53	125	75
1933.	11.679	2.573	1.275	479	575	525	321	134	63	263	89
1934. ⁷³³	6.280	1.047	517	267	345	217	136	39	15	140	45

Табела 23:⁷³⁴ Статистика прочитаних књига у читаоници одраслих читалаца по групама од 1931. до 1934. године⁷³⁵

На основу података из табеле можемо закључити да су се највише читале публикације из књижевности и друштвених наука.

⁷³²Подаци се односе на првих шест месеци 1934. године.

⁷³³Период од 1. јануара до 1. јула 1934. године.

⁷³⁴Распоред по УДК групама: 8-књижевност; 3-друштвене науке; 9-историја; 7-уметност; 1-философија; 6-примењене науке; 5-тачне науке; 4-лингвистика; 2-религија; Музикалија; 0-општа група.

⁷³⁵Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.

Године 1931. набављена је и добијена 2.321 књига. „Извесне тешкоће код набављања књига постојале су дуго времена, већ од почетка организовања установа, обзиром на околност, да су се раније из кредита одређеног за набављање књига за саму Библиотеку, набављале и књиге, које је Општина откупљивала у десетинама примерака ради поклона, помоћи ауторима и у сврху репрезентације, а исто тако да се била завела пракса, да се за рачун тог кредита набављају књиге и часописе, који су били потребни разним општинским одељењима као приручна литература.“⁷³⁶ Један од значајних поклона био је у виду обавезног примерка који је Библиотека, захваљујући председнику и подпредседнику Општине добијала од 5. октобра 1931. до 14. децембра 1932. године. Крајем 1931. године поседовала је 7.195 књига, стручни (уређен према Децималној класификацији) и алфаветски каталог.

Марија Илић-Агапова обавештава⁷³⁷ председника општине Милослава Стојадиновића да је организацијом Библиотеке општине града Београда предвиђено да у састав фонда улазе и публикације из музичке уметности и то: композиције, партитуре, као и дела која се односе на теорију и историју музике, израду и историју инструмената, опис, историју и критику музичких дела и други. Такође истиче да се са набавком музичких дела почело крајем 1930. године, а основни критеријум за избор био је што већи број публикација који се односе на музичка достигнућа словенских народа. Писмо је било одговор на захтев Милоја Милојевића који је предложио да се организује посебна музичка секција, уз предлог да он, без надокнаде буде њен шеф, а да му помаже један од његових свршених студената који би био примљен у службу. На основу доступних података није било могуће утврдити да ли је овај предлог усвојен и спроведен.

„Набављен је музички лексикон, неколико главних дела из историје музике, позоришта и сл. а исто је тако под конач 1930 год. набављено је и неколико главних музичких часописа и једна збирка музичких дела. О свему овоме реферисано је господину претседнику Др. Милославу Стојадиновићу, као и

---

⁷³⁶Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.

⁷³⁷ИАБ-6-76 Општина града Београда, Опште одељење, Административни одсек (1931) (Писмо Марије Илић – Агапове Милосаву Стојадиновићу О.бр.3403 од 17. фебруара 1931. године)

осталим члановима Суда, који су за овај рад дали своје одобрење.⁷³⁸ Поред публикације из области музике, Библиотека је 1931. године поседовала збирке: општих, филозофских и моралних дела, социјалних и књижевних дела. Оне су биле уређене према Универзалној децималној класификацији, али просторне и буџетске могућности нису дозвољавале да се свака од њих посебно издвоји.

Током 1931. године Марија Илић-Агапова посетила је културне институције, а посебно библиотеке и музеје у главним градовима Аустрије, Мађарске, Немачке и Чешке како би се упознала са њиховом организацијом и радом и о томе поднела извештај. Учествовала је и у раду Првог конгреса Друштва југословенских библиотекара, на коме је истакла значај обавезног оснивања јавних општинских библиотека (тачка 5 резолуције која је усвојена на Конгресу).

У 1932. години предлогом буџета било је предвиђено издавање дечјег листа, прикупљање, фотографисање, препис, превођење и издавање архивске грађе за историју Београда, штампање и издавање каталога Библиотеке, оснивање огранака и стварање библиобуса. Марија Илић-Агапова одржала је и предавање: „Културно-просветни рад преко градских библиотека и музеја“.

Прикупљање архивске грађе за историју Београда требало је спровести у архивима главних градова суседних држава, нарочито у Бечу и Будимпешти. За овај посао било је предвиђено 60.000 динара.

Године 1932. број јединица библиотечке грађе увећан је поклонима од појединаца и удружења.

Име дародавца	Број дела
Др Милослав Стојадиновић	3
Центални одбор за посредовање рада у Београду	4
Никола Гаћеша	2
Начелство среза Таковског	2
Градско начелство Љубљане	1
Генерална дирекција државних железница	2
Др Борислав Лоренц	1
Мирко Гавриловић	1
Прашка општина	6
Мил. Кнежевић	1

⁷³⁸ИАБ-6-76 Општина града Београда, Опште одељење, Административни одсек (1931)

Теодор Титов	1
Др Сергијевски	3
Сенат Краљевине Југославије	3
Народна скупштина	6
Евгенија Пољакова	1
Огњан Жутињац	1
Народно позориште	2
Укупно	40

Табела 24: Дародавци у 1932. години⁷³⁹

Библиотека је била претплаћена на укупно 105 часописа, највише оних који су се односили на социјалне прилике, затим медицинске и уметничке.

	1931	1932
Набавка књига, закона, стручних дела и часописа	200.000	200.000
Набавка намештаја и оправка постојећег	30.000	30.000
Осигурање против пожара и осталих незгода	50.000	15.000 ⁷⁴¹
Набавка канцеларијског материјала		5.000
Штампање и издавање каталога библиотеке, легитимација за децу и одрасле за читање у и ван библиотеке, личних чланских карата, програма и формулара		30.000
Укупно:	280.000	280.000

Табела 25: Издаци за Библиотеку на основу општинског буџета према годинама⁷⁴²

⁷³⁹Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.; о истој теми видети и: Дурковић-Јакшић, Библиотека града Београда : 1928-1944

⁷⁴⁰У ову цифру урачуната су и средства за набавку дневних листова, рукописа, аутографа, корицење, израда и издавање илустроване историје Београда у причама; о истој теми видети и: Дабижић, Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја

⁷⁴¹Средства за осигурање Библиотеке и музеја.

⁷⁴²ИАБ-6-1557 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1920-1936, Штампани буџети општине града Београда

За Библиотеку су набављена сва издања Народног дела;⁷⁴³ књига Михаила С. Петровића *Како је постао Београд*;⁷⁴⁴ књига Бране Лазаревића *Краљ и народ*;⁷⁴⁵ *Споменица о IV југословенском конгресу трезвености* у издању Савеза трезвене младежи.⁷⁴⁶ Монографије су набављене у максималном броју од три примерка. За куповину публикација за остале општинске службе није било средстава, иако су аутори и установа понудили да се откупе у већем броју. На основу наслова може се закључити да се набавна политика спроводила у складу са типом и функцијама библиотеке, као и значај који су општинске структуре придавале Библиотеци и музеју општине града Београда јер је набавка извршена само за потребе ове установе.

У 1932. години, за време летњег распуста преписана су оба каталога (систематски је израђен још пре освећења Библиотеке, а општи алфаветски непосредно након тога) и допуњен новим књигама. Такође су израђени нови каталози за читаонице и каталози потребни за канцеларију Библиотеке. Због тога је и дечија читаоница била затворена дуже него обично.

Библиотека и музеј општине града Београда⁷⁴⁷ добила је захвалницу Друштва за заштиту деце, уз захтев да се чува у Музеју на истакнутом месту.

Укупни расходи у буџету за 1931. годину износили су око 387 милиона динара, а за 1932. годину око 341 милион динара. На годишњем нивоу за библиотекара је буџетом одређено 39.000 динара, односно 3250 динара на месечном нивоу за 1931. годину. Буџетом за 1932. годину одређена су издвајања од 37.830 на годишњем нивоу, односно 3.152,50 на месечном нивоу за библиотекара; 18.000 динара за чиновника читаонице одраслих на годишњем нивоу, односно 1.500 на месечном нивоу; 20.000 динара за чиновника дечије читаонице на годишњем нивоу, односно 1.667 на месечном нивоу. На основу поређења укупних расхода Општине и

---

⁷⁴³ИАБ-6-133 Општина града Београда, Опште одељење, Административни одсек (1934) (О.бр.1843 од 23. јуна 1932. године)

⁷⁴⁴Исто (О.бр.4374 од 17. фебруара 1932. године)

⁷⁴⁵Исто (О.бр. 28100 од 29. октобра 1931. године)

⁷⁴⁶Исто (О.бр. 28630 од 4. новембра 1931. године)

⁷⁴⁷ИАБ-6-86 Општина града Београда, Опште одељење, Административни одсек (1932)

уtroшених средстава издвајања за Библиотеку износила су 1931. године 0.08%, а 1932. године 0.10%.

У инвентару је до 1. 07. 1932. године било забележено 12.714 публикација (књиге, часописи и дневни листови).

Од 1933. године Библиотека и музеј општине града Београда налазили су се у Косовској улици бр. 39, на другом и трећем спрату. „Из општег фонда биле су издвојене књиге које су сачињавале посебне библиотеке, и то: Музичку, основану 1930, која је имала 502 дела, и Научну библиотеку, основану у самом почетку, у којој су биле брошуре, часописи и новине, рукописи појединих научника и књижевника, и све што се односило на историју Београда, а није било у Кабинету управника.“⁷⁴⁸

Марија Илић-Агапова одржала је реферат о војничкој и културној историји Београда, од најстаријих времена до тог доба, са посебним освртом на 1717. годину и освајање Еугена Савојског. Такође је присуствовала годишњој конференцији Међународне федерације библиотечких удружења, а била је и на путовању у Истанбулу ради проучавања историје Београда.

Кредит за набављање књига, дневних листова и часописа био је 28.200 динара. У 1933. години Библиотека је набавила 681 књигу, док је 210 добила поклоном.

Дародавци су били адвокат Живко Живковић, Генерална дирекција државних железница, Народна скупштина, Катарина Јовановић, Сенат Краљевине Југославије, Дирекција трамваја и осветљења. У 1933. години није добијала обавезни примерак.

---

⁷⁴⁸Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 61

	1933	1934/35
Набавка књига, часописа, дневних листова,	28.200 ⁷⁴⁹	25.400 ⁷⁵⁰
Набавка канцеларијског материјала	1.000	900
Штампање и издавање каталога Библиотеке легитимације, инвентара и програма	5.000	4.500
Укупно:	34.200	30.800

Табела 26: Издаци за Библиотеку
на основу општинског буџета према годинама⁷⁵¹

У записнику са седнице Буџетског одбора за састав и претрес буџета у 1933. години,⁷⁵² која је одржана 8. фебруара предложено је да се Културни одсек, који је до тада био у саставу Дирекције за социјално и здравствено старање споји са Одељком за штампу и пропаганду и одељком Библиотеке и музеја, пошто је њихова функција и рад сродан, а као такве представљале би и пресбирос Председништва, што је и усвојено.

Марија Илић-Агапова је на дан Библиотеке одржала реферат о јавним градским библиотекама и изнела податке о раду Библиотеке и музеја општине града Београда у 1933. години.

Године 1934. Музичка библиотека имала је 502 музичка дела. Биле су класификоване на следећи начин, у једанаест главних група:

⁷⁴⁹ Дабижић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја*

⁷⁵⁰ Исто

⁷⁵¹ ИАБ-6-1554 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1934, 1935, Досијеа буџета Општине града Београда за 1934/35; ИАБ-6-1555 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1935-1940, Досијеа буџета Општине града Београда; ИАБ-6-1557 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1920-1936, Штампани буџети општине града Београда

⁷⁵² ИАБ-6-1553 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек, Досијеа буџета Општине града Београда 1933

УДК број	Назив групе	Број примерака
780	Разне мелодије	4
780.1	Југословенске песме	57
780.2	Дечји комади	12
780.3	Руске песме и романсе	190
780.5	Црквене народне мелодије	1
780.7	Опере	25
780.8	Оперете	1
780.9	Мелодекламације	9
781.5	Пиано соло	159
781.57	Пиано дует	35
790.1	Игре	9

Табела 27: Распоред публикација у Музичкој библиотеци по стручним групама⁷⁵³

Поред Музичке библиотеке, у оквиру Библиотеке и музеја општине града Београда, као посебна организациона јединица постојала је и Научна библиотека о Београду која је обухватала књиге о историји развоја Београда и његове општине.

I-225 ⁷⁵⁴		
Н.Б.35	Београдска општина-Суд и Одбор, чиновничко	18
Н.Б.35:31	Статистика Општине града Београда	4
Н.Б.35:336	Финансијска дирекција О.г.Б.	26
Н.Б.35:345	Закони, статут и законски системи О.г.Б.	25
Н.Б.35:36	Правила, извештаји и споменици појединих	99
Н.Б.35:613	Дирекција за социјално и здравствено	10
Н.Б.35:629	Дирекција трамваја и осветлења	2
Н.Б.35:69	Техничка дирекција и разни технички проблеми	24
Н.Б.35:7	Албуми Београда, вођи кроз Београд, генерални	17

⁷⁵³Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.

⁷⁵⁴Број се састоји из ознаке за смештај и укупног броја публикација у оквиру простора где се фонд налазио.

II -75		
Н.Б.75	Каталози уметничких изложби приређених у	3
Н.Б.8	Књижевна дела о Београду	4
Н.Б.9-I	Историјска дела о Београду од 16-19 века	4
Н.Б.9-II	Историјска дела о Београду из 19 века	20
Н.Б.9	Савремена историјска дела о Београду	16
Н.Б.09	Ретка и нарочито значајна дела, која се односе	12
Н.Б.0-9	Разна историјска, путописна, стручна и	16

III-190		
Н.Б.0	Речници	6
Н.Б.08	Прва издања наших књига	17
Н.Б.09	Ретка и нарочито значајна дела	10
Н.Б.4	Лингвистика	3
Н.Б.35	Комунална дела	3
Н.Б.345	Стари закони	7
Н.Б.Ј 9	Југословенска историја	62
Н.Б.9	Историја	20
Н.Б.09:1	Поједина луксузна издања страних књига	12
Н.Б.Ј-09:1	Поједина луксузна издања наших књига	14
Н.Б.01	Библиотекономија	13
Н.Б.05	Часописи и новине	23

Табела 28: Распоред публикација у Научној библиотеци
по стручним групама⁷⁵⁵

⁷⁵⁵Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.з.Б.

Дародавци су били књижевник Стеван Бешевић, Максим Агапов, др В. Мишковић, Жив. Младеновић, Свет. Ковачевић, др Свет. Стефановић, Љубица Јанковић, Милорад Госкић, Немачко посланство, Државна хипотекарна банка и други.

Укупни расходи били су у 1933. години око 357 милиона и око 335 милиона за буџетску 1934/35. Поред буџетске 1940/41, ових година забележена су најмања издвајања за Библиотеку и музеј општине града Београда у периоду између два светска рата. На годишњем нивоу за библиотекар-управника је буџетом одређено 39.770 динара, односно 3.314,16 динара на месечном нивоу за 1933. годину; 26.190 динара за чиновника читаонице одраслих на годишњем нивоу, односно 2.182,50 на месечном нивоу; 20.000 динара за чиновника дечије читаонице на годишњем нивоу, односно 1.667 на месечном нивоу. На основу поређења укупних расхода Општине и утрошених средстава издвајања за Библиотеку износила су 1933. године 0.03%, а за 1934/35. годину⁷⁵⁶ 0.01%.

Након више пресељења, априла 1935. Библиотека и музеј општине града Београда уселили су у зграду у Змај Јовиној 1 (тадашња улица кнегиње Љубице). „Освећење и отварање просторија извршено је у недељу 26 маја 1935 год. Свечаност је отворио сам претседник Београда, велеиндустријалац г. Влада Илић у присуству огромног броја најугледнијих гостију.“⁷⁵⁷

Укоричено је 6.000 књига и комплета часописа, за које је издвојено 60.000 динара,⁷⁵⁸ а фонд је, као и претходних година попуњаван и поклонима од физичких и правних лица.

---

⁷⁵⁶На основу доступних података није било могуће утврдити колика су, у овој буџетској години била издвајања за особље.

⁷⁵⁷„Свечано отварање нових просторија Библиотеке и Музеја О.г.Б. у сопственој згради“, *Општинске новине* Год. 53, Бр. 5 (Мај 1935): 344

⁷⁵⁸„За снажнију културну активност Београдске општине“, *Општинске новине* Год. 53, Број 2 (фебруар 1935): 122

Дародавци	Број публикација
Париска општина	188
Књижара Геце Кона	1.128
Српска краљевска академија	239
Свесловенска књижара	79
Савез скаута	63
Бошко Пардон	10
Професорско друштво	18
Библиотека „Велимиријанум“	11
Драг. Кијаметовић	23

Табела 29: Дародавци у 1935. години⁷⁵⁹

„Током године је откупљено 738 књига за одрасле, децу и омладину, али је поклонима приновљено знатно више наслова. И ове године се у том погледу истичу београдски књижари Геца Кон, Свесловенска књижара, Француска књижара, Руска државна комисија, Академија наука...“⁷⁶⁰

	1935/36	1936/37	1937/38
Набавка нових књига, часописа, дневних листова, манускрипта, аутографа, старих планова, слика, скулптура, докумената и других уметничких творевина	75.000 ⁷⁶¹	60.000 ⁷⁶²	100.000 ⁷⁶³
Набавка канцеларијског материјала за Библиотеку и музеј	800		

⁷⁵⁹Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 68

⁷⁶⁰Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.

⁷⁶¹Дабижић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја*

⁷⁶²Исто

⁷⁶³За набавку књига, часописа и дневних новина за Библиотеку; Дабижић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја*

Штампање и одржавање каталога, легитимација, инвентар и програм за Библиотеку и музеј, као и корицење књига Библиотеке	40.800 ⁷⁶⁴	32.000	30.000
Укупно:	116.600	92.000	130.000

Табела 30: Издаци за Библиотеку
на основу општинског буџета по годинама⁷⁶⁵

Године 1937⁷⁶⁶ (14. септембра) извршен је пријем три примерка књиге
Цјелокупна књижевна дела краља Николе I.

⁷⁶⁴У штампаном буџету за 1935/36. спомиње се цифра од 40.000. – Видети у: ИАБ-6-1557 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1920-1936, Штампани буџети општине града Београда

⁷⁶⁵ИАБ-6-1554 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1934, 1935, Досијеа буџета Општине града Београда за 1934/35; ИАБ-6-1555 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1935-1940, Досијеа буџета Општине града Београда; ИАБ-6-1557 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1920-1936, Штампани буџети општине града Београда; ИАБ-6-1558 Привредно-финансијска дирекција, Буџетски одсек 1936-1944, Штампани буџети општине града Београда

⁷⁶⁶ИАБ-6-315 Фонд Општине града Београда (Опште одељење (1929-1945)-Културни одсек, Одсек Библиотеке и музеја и Одсек за штампу и туризам са редакцијом Општинских новина); о истој теми видети и: „Осма изложба нових књига Библиотеке и Музеја Општине града Београда“, *Општинске новине* Год. 54, Бр. 12 (децембар 1936): 931

Поклон књига Косте Главинића (1858-1938)⁷⁶⁷, које се односе на периоду од 1825. до 1868. године, а које су му остале након окупације и пљачкања Београда 1914. и 1915. године. Припадали су његовом деди Ђури Савићу Главинићу и оцу Димитрију Ђ. Главинићу, београдским трговцима. Од књига су, између осталих⁷⁶⁸ предати следећи наслови: *Грађански законик за кнежевину Србију* који је проглашен на Благовести 1844. године, штампан у Књажевској књигопечатњи; *Предлог за побољшање производње и трговине Србије* који је предат Светоандрејској народној скупштини 1859. године од стране Београдске вароши; *Трговачки законик Кнежевине Србије* штампан 1860. године; *Чудеса пресвјате Богородице*, штампана у Трсту 1808, а прештампана у Београду 1837, *Разне женске пјесме* Вука Стефановића Караџића, штампане у Бечу 1841; *Гласник Друштва српске словесности* из 1852. и 1853. године; *Баштован и вођарство* штампано у Београду 1869; *Графичка статика са основама графичког рачуна* (св. I из 1891; св. II из 1896; св. III из 1903). У писмима (прво је послато 19. фебруара 1937 председнику Београдске општине, а друго Управи библиотеке општине града Београда 1. јуна 1938) даје објашњење зашто би поједине публикације могле бити корисне (нпр. за преглед ондашњих привредних прилика могао би да послужи предлог Светоандрејској скупштини, Песмарица Вука Стефановића Караџића да бисмо знали какве су се песме певале у то доба итд).

„Према статистици коју је објавио Б. Л. Павловић, Библиотека О.г.Б. на крају 1938. године располаже са укупно 20.220 књига.“⁷⁶⁹

---

⁷⁶⁷Председник Београдске општине, професор Велике школе, министар Народне привреде (од 11. августа 1908. до 8. фебруара 1909. године), оснивач Удружења српских инжењера и архитеката, а једно време и њен председник.

⁷⁶⁸ИАБ 1119 К 5 4.1 Породични фонд Главинић - Концепти писама Константина Косте Главинића, св. 2; о истој теми видети и: „Поклон бившег претседника општине града Београда г. Косте Д. Главинића Градској библиотеци и музеју“, *Општинске новине* Год. LV, Бр. 10 (октобар 1937): 692-694

⁷⁶⁹*Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.*

Година	Набављено
1935.	2.472
1936.	1.966
1937.	1.596
1938.	1.217

Табела 31: Број публикација набављених
од 1935. до 1938. године⁷⁷⁰

У записнику⁷⁷¹ са седнице Културног и туристичког одбора од 2. септембра 1940. године, у одељку који се односио на Библиотеку и музеј истакнути су проблеми: рестаурације зграде Библиотеке и музеја општине града Београда, у улици кнегиње Љубице бр. 1; издвајање 50.000 динара, на основу вирмана са партије 33, позиција 8, у корист партије 33, позиција 4 за набавку књига; оснивање филијале Градске библиотеке у Земуну и амбулантне библиотеке (библиобуса).

У оквиру Одсека за штампу и туризам⁷⁷² дато је (14. септембра 1940) Одсеку Библиотеке и музеја десет примерака *Албума града Београда*.

Године 1940 (22. децембра) отворен је Градски дом културе Београдске општине, а у оквиру њега смештени су: Градска библиотека и Градски музеј, Дечја библиотека, Омладинска библиотека, Галерија слика и Земунски историјски архив. Приликом отварања тадашњи председник Општине Јеврем Б. Томић истакао је и потребу да се у оквиру Градске библиотеке организује библиотекарски, а затим и архивистички курс, који ће похађати градски чиновници који желе да раде у тим установама. Поред њих, залагао се да курс полажу и сви они који из својих личних потреба то желе, а предавања би држали признати културни и јавни радници. Марија Илић-Агапова истакла је да је један такав курс одржан 1934. године, а да би убрзо требало организовати и

---

⁷⁷⁰Дабижић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја*.

⁷⁷¹ИАБ-6-315 Фонд Општине града Београда (Опште одељење (1929-1945) – Културни одсек, Одсек Библиотеке и музеја и Одсек за штампу и туризам са редакцијом Општинских новина)

⁷⁷²Исто

библиотекарско-архивистички курс који би био много опширнији него претходни. Требало је да се одржавају, не само за библиотекаре из престонице, већ и других места. „Истакавши, и овом приликом, значај и задатак јавних библиотека, она је тврдила да су библиотеке дужне 'да васпитају нарочито библиотекаре који у сваком тренутку могу помоћи читаоцу при избору књиге', и да ће курсеви, које Библиотека отвара, 'престављати вршење једног од њених најважнијих задатака'.“⁷⁷³

Библиотека је располагала фондом од 22.735⁷⁷⁴ књига. Исте године публикације су поклонила италијанска и немачка представништва, Момир Гломазић, М. Милутиновић и Миодраг Јовановић. У овом периоду председник Културног клуба био је академик Јован Радонић, а Културног одсека књижевник Сима Пандуровић. „Од самог почетка настојања да се Библиотека оснује мислило се и о згради где би била смештена, она и остале културне установе Општине града Београда. Марија Илић – Агапова је још 11. јануара 1931. тражила зграду за Библиотеку и Музеј, а 28. септембра исте године поднела је Општини реферат о плану и архитектури зграде за Библиотеку и Музеј града Београда, којом приликом је и стручно образложила тај план, наводећи примере зграда за библиотеке у свету и како су изгледале читаонице у њима. О том питању поднела је 20. новембра 1939. и реферат под насловом 'О потребама и задацима будућих зграда за Градску Библиотеку и Музеј'.“⁷⁷⁵

Године 1940 (7. фебруара) Марија Илић-Агапова подноси реферат председнику Општине у коме изражава потребу заштите Библиотеке и Музеја у случају рата. О томе је расправљано на седници Културног одбора. За време немачког бомбардовања 6. априла 1941. године изгорели су кров и последњи спрат Библиотеке и музеја општине града Београда, а остали спратови су оштећени.

---

⁷⁷³Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 100

⁷⁷⁴Дабичић, *Библиотека и Музеј града Београда од 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја*.

⁷⁷⁵Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 101; о истој теми видети и: Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“

Укупни расходи за буџетску 1935/36. годину износили су око 324 милиона динара; 1936/37 око 315 милиона динара; 1937/38 око 329 милиона динара. На основу поређења укупних расхода Општине и утрошених средстава издвајања за Библиотеку износила су 1935/36. године 0.04%; 1936/37. годину износила су 0.03% и 1937/38. годину износила су 0.04%.

	1938/39 ⁷⁷⁶	1939/40 ⁷⁷⁷	1940/41 ⁷⁷⁸
Набавка књига, часописа и дневних листова	100.000	80.000	50.000
Штампање и одржавање каталога, легитимација, инвентара и програма, као и корицење књига за Библиотеку и музеј	30.000	15.000	10.000
Укупно:	130.000	95.000	60.000

Табела 32: Издаци за Библиотеку
на основу општинског буџета по годинама

Укупни расходи за буџетску 1938/39. годину износили су око 337 милиона динара; 1939/40. око 358 милиона динара; 1940/41. око 425 милиона динара. На основу поређења укупних расхода Општине и утрошених средстава издвајања за Библиотеку износила су 1938/39. године 0.04%; 1939/40. годину износила су 0.03% и 1940/41. годину износила су 0.01%.

Просечне цене основних животних намирница (хлеб и млеко) за период од 1930. до 1939. године за град Београд (241.542 становника према попису из 1931. године) биле су у распону од 2.25 до 4.25 динара. Према доступним подацима није било могуће одредити плату за сваку појединачну годину, али се, на основу

⁷⁷⁶Буџет Општине града Београда : за 1938/39 годину (Београд: Општина града Београда, 1938), 53-54

⁷⁷⁷Буџет Општине града Београда : за 1939/40 годину (Београд: Општина града Београда, 1939), 51

⁷⁷⁸Буџет Општине града Београда : за 1940/41 годину (Београд: Општина града Београда, 1940), 51

сачуваних података за период од 1931. до 1933. године може закључити да су недељна издвајања за основне животне намирнице 16,⁷⁷⁹ односно на месечном нивоу 480 динара.⁷⁸⁰ На основу тога библиотекар⁷⁸¹ је издвајао једну осмину, а запослени у читаоницама⁷⁸² једну четвртину за трошкове основних животних намирница.⁷⁸³ На основу добијених података може се утврдити да је материјални положај библиотечких радника у оквиру Библиотеке и музеја општине града Београда, у периоду између два светска рата био задовољавајућ.

3.2.7.1. Културно-просветна делатност

Библиотеке и музеја општине града Београда

Библиотека и музеј општине града Београда су од отварања за јавност 11. јануара 1931, па до оснивања градског Дома културе 1940. године, имали развијену културно-просветну делатност, кроз различите пројекте. У том контексту своју делатност Библиотека је најчешће обављала кроз основне облике пројеката⁷⁸⁴ који су обухватили: изложбе, концерте, трибине (предавања, књижевне вечери и промоције), као и течајеве.

Поводом оснивања Библиотеке 11. јануара 1931. одржане су изложбе: „Слике старог и новог Београда“ наших савремених уметника и „Књига, часописа и дневних листова из свих подручја науке, лепе књижевности и уметности“ које су заступљене у фонду Библиотеке. Исте године приређена је и изложба о новим књигама у Библиотеци и изложба бакрореза и дрвореза планова и слика старог

---

⁷⁷⁹Појединачна цена помножена са седам дана.

⁷⁸⁰Недељна издвајања помножена са тридесет.

⁷⁸¹У периоду од 1931. до 1933. зарада библиотекара била је између 3.100 и 3.500.

⁷⁸²У периоду од 1931. до 1933. зарада запослених у читаоницама била је 1.700 динара.

⁷⁸³Резултат се добија када се укупна зарада библиотекара и запослених у читаоницама подели са недељним издвајањима за ове сврхе.

⁷⁸⁴Детаљније видети у монографији: Милена Драгићевић-Шешић и Бранимир Стојковић, *Култура : менаџмент, анимација, маркетинг* (Београд: СЛЮ, 2003), 151-167

Београда од 15. до 19. века. Циљ изложбе био је да се посетиоци упознају са набавком Библиотеке од дана када је отворена до 19. априла када је постављена. Израђен је и редни каталог изложбе, а били су састављени и изводи из главних дела о Београду, који су приказивали његову историју од оснивања до тог времена. „Главни део описног материјала сачињавали су преводи и изводи из старих дела о Београду, која су објављена у 15,16 и 17 веку, и каснијих, нарочито Константина Филозофа, Брауна, Канитца, Милићевића, Виловског и фрагменти из појединих чланака савремених књижевника, који су објављивани крајем 19 и у почетку 20 века у нашим часописима.“⁷⁸⁵

Расписан је и конкурс за израду новог грба града Београда,⁷⁸⁶ а спроведен је онај за најлепшу слику из одбране града Београда 1915. године.

Изложба слика и планова из збирке Ђорђа Вајферта (у дечијој и читаоници за одрасле – 19. децембра 1932) које је поконио Музеју и изложба нових и најинтересантнијих књига из фонда Библиотеке. У оквиру сваке изложбе је, у сврху промоције дечије библиотеке приређивана и изложба књига за децу. Изложба дечијих илустрованих новина приређена је 1934. године, а поводом двадесетпетогодишњице смрти Лава Николајевича Толстоја, у новембру 1935. одржана је свечана академија. Одржаване су и изложбе нових књига, посебно оних која су били поклони књижара и родољуба, као што је „Београд у слици“, академског сликара А. Г. Балажа. Она је урађена на основу поклона владе Француске, Државне штампарије, Књижаре Геце Кона и Француско - српске књижаре Аце Поповића.

У фебруару 1937. године Културни одбор Београдске општине доноси одлуку да се два пута месечно, са њиховим члановима као предавачима одржавају популарна предавања у просторијама Библиотеке и Музеја.

На пролећном сајму одржана је изложба „Београд у 19. веку“. Управник Библиотеке и Музеја Марија Илић – Агапова писала је да на сајмовима треба поред економских производа, излагати и књиге. Исте године (18. новембра)

---

⁷⁸⁵*Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б.*

⁷⁸⁶Целокупна документација у вези са овом темом може се пронаћи у оквиру грађе: ИАБ-6-315 Фонд Општине града Београда (Опште одељење (1929-1945)-Културни одсек, Одсек Библиотеке и музеја и Одсек за штампу и туризам са редакцијом Општинских новина)

организована је академија посвећена Његошевој херојској поезији, а односила се на превод *Горског вијенца* на немачки језик, који је урадила и објавила Катарина А. Јовановић, у издању Немачке академије наука у Минхену. Поводом шездесетогодишњице смрти Ђуре Јакшића одржана је, у априлу месецу свечана академија.

„Годишња изложба 1940. била је једна од најзначајнијих, на којој су били плакати уметника Балажа, са натписима: 'Изложба дечијих и омладинских књига' и 'Изложба нових књига, слика и докумената'. На овој изложби било је 1076 купљених и 424 на поклон добијених књига. Међу овим књигама биле су и оне које су поклонила владе Француске и Немачке, а које нису биле изложене на ранијим изложбама.⁷⁸⁷ Изложба је отворена 29. марта, а биле су представљене и фотографије уметничких дела Анастаса Јовановића, које је Библиотеци и Музеју поклонила његова ћерка Катарина А. Јовановић.

3.2.7.2. Библиотекарски курс Општине града Београда као један од облика стручног усавршавања

Библиотекарски курс Општине града Београда одржан је од 22. фебруара до 22. маја 1934. године. Похађало га је 39 слушалаца, а предавања су била петком и суботом, радним даном и празником у трајању од 4 до 6 и по сати. Поред стручних библиотечких тема, изложена су и предавања из дечије психологије: развој дечје психе, чиниоци дечјег душевног развоја, карактеристике појединих доба детињства и општи појам психологије примењене у практичне сврхе. Предавачи су били Марија Илић-Агапова и Максим Агапов.

У склопу курса полазници су посетили Државну штампарију, Универзитетску библиотеку, редакцију, администрацију и штампарију дневног листа *Политика* и Психотехнички институт.

---

⁷⁸⁷Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 75; о истој теми видети и: Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“

Испит је одржан 25. маја 1934. године пред комисијом у саставу: потпредседник општине Васа Лазаревић, потпредседник суда Добри Богдановић, Марија Илић-Агапова и Максим Агапов. Сви су га положили са одличним успехом.

Програм курса⁷⁸⁸ састојао се из теоријског и практичног дела. Теоријски део обухватао је причу о настанку првих књига и библиотека; материјала за писање; о библиотекарима и писцима средњег века; највећи библиофили и библиотеке у старом и средњем веку; Гутенберг и проналазак штампе покретним словима; количина штампаних публикација у појединим земљама и развој библиотека након проналаска штампе; највеће библиотеке друге половине 20. века и њихов фонда; настанак и развој градских и сеоских дечијих библиотека у појединим земљама; дечија и омладинска удружења, настанак дечије књижевности, писци за и најлепше публикације за децу. Практични део курса обухватао је упознавање са набавком и инвентарисањем публикације; вежбе за састављање извештаја о прочитаним публикацијама; општа организација и уређење библиотека; уређење приватних библиотека; избор публикација за библиотеку; приповедачки часови и конкурси за најлепшу књигу и најбољег читаоца; издавање Зидних новина и формирање читалачких клубова.

3.2.7.3. Дечја и омладинска читаоница Библиотеке и музеја општине града Београда

Историјат дечијих библиотека може се пратити у контексту оснивања и развоја јавних библиотека, у чијем оквиру су и настале. „Градска библиотека у Манчестеру, прва је јавна библиотека, која је 1862. године, формирала посебно дечје одељење. Деца су имала засебну читаоницу са сликовницама и литерарним делима намењеним њиховом узрасту, али су имала приступ и одељењу за одрасле где су се налазиле књиге општег карактера. У Манчестеру је 1865. године отворена и библиотека 'Birkenheads' која је прва обезбедила самосталну колекцију

---

⁷⁸⁸*Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б; Дурковић-Јакшић, Библиотека града Београда : 1928-1944*

књига и читаоницу за децу, чији су се фондови могли користити искључиво под надзором библиотекара (слободан приступ књигама није био омогућен у британским библиотекама за децу све до 1906. године).⁷⁸⁹ Према речима Бранке Тадић⁷⁹⁰ прво јавно финансирано одељење за децу у Америци, које се већином састојало од поучних књига отворено је у Арлингтону 1835. године.

„Европске земље знатно су заостајале у погледу системског развијања јавних библиотечких служби за децу у односу на Сједињене Америчке Државе и Енглеску.“⁷⁹¹ Ситуација се мења након што су основане библиотеке⁷⁹² у Бриселу (1920) и Паризу (1923). Између два светска рата дечије библиотеке и одељења јавних дечијих библиотека осниване су у појединим европским земљама (нпр. Шведска, Чехословачка и Русија).

Према оцени Милице Матијевић и Елизабете Георгиев⁷⁹³ током 20. века англоамерички модел дечије јавне библиотеке који обухвата сарадњу са школама, разговоре о књигама, часове причања прича и друге програме постаје преовлађујући облик организовања служби које су у функцији деце.

„Од посебних услова који су важни за избор дечје књиге у вези с радом библиотеке истичу се:

1. уметничка вредност дечје књиге,
2. формат књиге и општа естетска израда,
3. илустрованост књиге,
4. величина слова која одговара утврђеним правилима, разноврсност књига у вези с разним књижевним интересима деце.“⁷⁹⁴

---

⁷⁸⁹Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“, 16

⁷⁹⁰Исто, 15

⁷⁹¹Милица Матијевић и Елизабета Георгиев, *Култура читања : право детета и обавеза библиотекара* (Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић“, 2014), 17

⁷⁹²Библиотеке су основане иницијативом групе Американки које су на основу рада у оквиру Комитета за књигу и дечије библиотеке, бавећи се добротворним радом имале реконструкцију образовања у разореној Европи након Првог светског рата.

⁷⁹³Матијевић и Георгиев, *Култура читања : право детета и обавеза библиотекара*, 16

⁷⁹⁴Илић – Агапова, *Јавне библиотеке*, 90-91

„Остварујући начела којима се у свом раду руководе јавне библиотеке, Библиотека Општине града Београда предвидела је одмах у почетку свога рада организацију специјалне Дечје библиотеке. *Циљ јој је да служи потребама и интересима најмлађих читалаца, да ради активно на пропаганди добре дечје књиге и одгаја ваљане читаоце, који ће у књигама и библиотекама гледати своје најбоље пријатеље.*

*Тенденција је да се прикупе сва значајнија дела домаће литературе, сви значајнији преводи, од страних дечјих књига сва дела која у дотичној дечјој књижевности имају несумњиву вредност. Исто тако и сви дечји листови и часописи.*⁷⁹⁵

Дечја и омладинска читаоница Библиотеке општине града Београда започиње са радом 11. јануара 1931. године, када је имала 300 књига, а за првих шест месеци уписало се 2.000 деце. У следеће две године број књига повећан је на 1.500, а у фонду су се налазила оригинална дела стране дечје литературе, као и превод и оригинална дела на нашем језику. Од серијских публикација поседовала је поједина годишта старијих дечјих листова и све главне дечије листове тога доба. „Поред књига за децу, специјалну групу сачињавају *књиге о дечјој литератури*, међу којима су заступљена и сва главна дела која су према мишљењу Bureau International D'Education означена као најбоља дела ове врсте. Ових дела Библиотека има укупно 54. Треба нарочито истаћи: историју немачке, талијанске, француске и енглеске књижевности. Дечјих енциклопедија Библиотека има три, и то: енглеску, француску и талијанску.⁷⁹⁶

Према речима Бранке Тадић⁷⁹⁷ 1931. године Дечија читаоница имала је 1.000 публикација за децу, од којих су 424 биле на нашем језику (оригинали и преводи) и 576 дела из иностране дечије литературе. Поседовала је и поједина годишта старијих издања листова за децу: *Голуб, Невен, Бачки напредак* и листова тога периода: *Весели четвртак, Звончек, Ментор* и *Дечји лист*. Од страних часописа:

---

⁷⁹⁵Марија Илић – Агапова, „Дечја библиотека Општине града Београда“, у *Дечја и омладинска књига* (Београд: „Женски покрет“, 1933), 32

⁷⁹⁶Исто, 32

⁷⁹⁷Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“, 62-63

Les enfants de France, Fillete, Lisette, Le Journal de Bébé, Dideldum, Der gute Kammerad и *Das Kränzchen*. До 1933. године, Библиотека је набавила и 214 уџбеника.

Књиге су биле смештене у четири главне групе, подељене по језицима и годинама у којима су се деца налазила, по комбинованом децималном систему. У том контексту постојале су књиге за децу од четири до седам година – књиге са сликама; књиге за децу од седам до девет година; књиге за децу од девет до дванаест година; књиге за децу од дванаест до петнаест. Биле су у слободном приступу, под надзором дечијег библиотекарства, а за проналажење публикација постојали су општи алфабетски и системски алфабетски каталози који су били уређени према писцима. Од литературе су посебно читани наслови из едиције *Златна књига*. „Пригодом уписа свако дете добија легитимацију. Читање књига је бесплатно у Библиотеци, а за читање ван Библиотеке полаже се кауција, која се враћа чим се врати књига.“⁷⁹⁸

Одржавани су и часови прича, у оквиру којих су коришћена дела Марка Твена, Јанка Веселиновића, Ханса Кристијана Андерсена, Владимира Назора, Бранислава Нушића и других.

У дечијој читаоници одржана су 44 мала дечија села, а термин одржавања био је сваког петка. Велика дечија села одржавала су се једанпут месечно, а за вођење Дечијег села била је задужена Надежда Басуровић. Године 1931 (16. октобра) одржано је прво дечје село, а једно од последњих предратних у фебруару 1941. године. „На њима су деца упознавала најзначајнија дечја дела из књижевности, музике, историје, географије, развоја градова, нарочито Београда, према којем је нарочито код деце развијана љубав, а затим су певала разне песме и учила дечје игре. На малим селима одржавани су часови прича. Право присуства на селима имали су чланови Библиотеке и Музеја и њихови другови које би довели.“⁷⁹⁹

---

⁷⁹⁸Илић – Агапова, „Дечја библиотека Општине града Београда“, у *Дечја и омладинска књига*, 35.

⁷⁹⁹Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 82; о истој теми видети и: Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“; Ђурашиновић, „Библиотека града и културна политика Београда“

У оквиру Дечијег одељења од 15. фебруара до 15. марта 1932. одржан је конкурс за најбољу књигу. У тој години одржано је 13 малих и 6 великих свечаних села. У оквиру часова прича коришћена су дела Милице Бандић, Владимира Назора, Алфонса Додеа, Марка Твена, Оскара Вајлда и других.

Омладинска читаоница основана је 1935. године, а отворена за јавност 1936. (6. марта). Радила је сваког радног дана од 13 до 18 часова.

1931	5416
1932	2649
1933	6145
1934	1692 ⁸⁰⁰

Табела 33: Број посетилаца
Дечје читаонице⁸⁰¹

Значајни су били и конкурси за најлепшу књигу, који су организовани на основу питања о прочитаним књигама, на која се одговарало писмено. По завршетку се, на основу одговора, од стране чланова Библиотеке бирао онај члан који је на најбољи начин представио публикацију.

Године 1937. приређена је представа у корист оснивања сталног Дечјег и омладинског позоришта. Према речима Бранке Тадић⁸⁰², а на основу плаката најављено је да је требала да се одржи у недељу 3. јануара на сцени Народног позоришта у организацији Акционог одбора „Дечја душа“.

„Дечје зидне новине, покренуте као прве новине ове врсте код нас, припремане су и вођене у Библиотеци и Музеју града Београда. Писане су у једном примерку и истицане на зиду, да би их могли сви читати. Издавали су их и уређивали највреднији чланови Дечје читаонице, и могли су да пишу сви чланови о прочитаним књигама, о ликовима у књигама, о библиотекама, о догађајима у школи, о дечјим селима, мале скице из живота свога, о путописима, о Београду,

---

⁸⁰⁰Подаци се односе на период од 1. јануара до 1. јула 1934. године

⁸⁰¹Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.г.Б

⁸⁰²Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“, 70

као и разне приче.⁸⁰³ Године 1933 (24. фебруара) појавио се и први број, а изашао је са илустрацијама, причама, чланцима на два велика табака. Лист је након што је привремено престао да излази, обновљен 1940. године.

3.2.7.4. Библиотечки радници

Од запослених у Библиотеци и Музеју општине града Београда истиче се Марија Илић-Агапова, која је на то место постављена 6. јуна 1929.⁸⁰⁴ У току свог радног века, као управник Библиотеке и музеја општине града Београда неколико пута је мењала назив радног места, али је увек остала везана за Библиотеку. Према документу Општине града Београда⁸⁰⁵ који се односио на рад Комисије за разврставање општинских службеника, на својој седници која је одржана 19. новембра 1929. прегледала је документацију Марије Илић и одлучила да се на основу ње преведе у први категорију, први степен осме класе на положај и звање библиотекара, почевши са 8. јуном 1929. Од 19. априла 1930. године⁸⁰⁶ је на положају референта за Библиотеку у оквиру Културног одсека. Од 30. септембра 1932⁸⁰⁷ унапређена је у други степен са платом која одговара том положају, као референт – управник Библиотеке и Музеја, почевши од 8. јуна 1932, што је решено у Суду општине града Београда 13. октобра 1932. Од 1935. године⁸⁰⁸, постављена је у трећи степен за примање основне плате почевши од 8. јуна 1935. године, што је потврђено у Градском поглаварству 15. јула 1935. године. Следеће године⁸⁰⁹ постаје референт Општег одељења прве категорије, трећег степена, четврте класе, јер је, у оквиру буџета извршена таква замена. Исплата плате по

---

⁸⁰³Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 92; о истој теми видети и: Тадић, „Дечја одељења Библиотеке града Београда“

⁸⁰⁴ИАБ-6-99/21 Општина града Београда, Персонални досијеи (решење Суда О.бр. 12261); о истој теми видети и: Дурковић-Јакшић, *Библиотека града Београда : 1928-1945*, 32-35.

⁸⁰⁵ИАБ-6-99/21 Општина града Београда, Персонални досијеи (О.бр.1819 од 24. јануара 1930. године)

⁸⁰⁶Исто (О.бр. 8665)

⁸⁰⁷Исто (О.бр. 28217)

⁸⁰⁸Исто (решење О.бр. 24501 од 6. јула 1935)

⁸⁰⁹Исто (решење О.бр. 9794 од 27. марта 1936)

овом основу започета је 1. априла 1936. године. Године 1938. поново је промењен степен по коме се рачунала основна плата за општинске службенике, а исплаћивала се од 8. јуна 1938. године.⁸¹⁰ Почевши са 1940. годином предложено је⁸¹¹ да се Одељак библиотеке и музеја Културног одсека, подигне у ранг Одсека библиотеке и музеја који би се налазио у саставу и административној надлежности Општег одељења, што је и одобрено, а Марија Илић-Агапова постаје шеф Одсека библиотеке и музеја Општег одељења. Предлог је усвојен на седници Градског већа 1. фебруара 1940. године, а одобрило га је Министарство унутрашњих послова 19. фебруара исте године. За сваку од ових промена одређена је партија у буџету што потврђује да је у току рада Библиотеке, у целом периоду од оснивања да Другог светског рата постојало плаћено место библиотекара, а у различитим периодима је Марија Илић-Агапова имала испомоћ (запослени у сталном радном односу или хонорарно), у зависности од могућности Општинске управе.⁸¹²

Од 15. марта у стручним библиотекарским пословима др Марији Илић – Агаповој помаже Надежда Басуровић, а као хонорарни административни чиновник, од 12. јуна и Евгенија Пољакова.

Име и презиме	Функција
Марија Илић Агапова	референт-управник
Евгенија Пољакова ⁸¹³	хонорарни администратор
Вукосава Басуровић	хонорарни чиновник у читаоници за одрасле
Надежда Басуровић	чиновник у дечијој читаоници
Ирина Иванова	хонорарни дактилограф
Богосав Војиновић	хонорарни уметник-сликар
Живка Ћосић	хонорарни служитељ
Милица Алексијевић ⁸¹⁴	хонорарни секретар

⁸¹⁰ИАБ-6-99/21 Општина града Београда, Персонални досијеи (решење О.бр.15921 од 29. јуна 1938)

⁸¹¹Исто

⁸¹²Закључак је изведен увидом у појединачну документацију запослених у Библиотеци, али на основу доступне грађе, за поједине године није било могуће утврдити колика су била издвајања.

⁸¹³Од 1934. године хонорарни чиновник.

Надежда Обрадовић	чиновник у читаоници за одрасле
Видосава Богојевић	администратор

Табела 34: Запослени у Библиотеци и музеју
општине града Београда са функцијама (1933, 1934 и 1935)⁸¹⁵

Године 1941 (18. јуна) у Библиотеци су радили: Марија Илић-Агапова, управник и шеф Одељења Одсека Библиотеке и Музеја Општине града Београда; Јелена С. Бурмазовић која је обављала све стручне послове (запослена од 19. октобра 1936); Босиљка Радовановић која је обављала секретарске послове; Ирина Горбова која је радила на изради каталога; Иријадна Иванова, која је уписивала чланове, примала кауције и водила рачуна о благајни; Виктор Павловић који је радио у Читаоници одраслих; Надежда Милутиновић-Мензе, Ирина Фине и Софија Живковић које су радиле у Читаоници за одрасле; Сергије Шмит, који је радио у Дечијој читаоници и Читаоници за одрасле.

Библиотека и музеј општине града Београда је, у периоду између два светска рата била најбоље организована јавна библиотека на територији Србије. Једина је у свом саставу обједињавала дечије и одељење за одрасле читаоце, а у стручној обради публикација користила је Универзалну децималну класификацију. Поред тога имала је развијену културно-образовну делатност коју је спроводила кроз изложбе и предавања у оквиру оба одељења.

Библиотекар и дугогодишњи управник Библиотеке и музеја општине града Београда Марија Илић-Агапова била је, заједно са појединим запосленима члан Друштва југословенских библиотекара. Учествовала је и на годишњој конференцији Међународне федерације библиотекарских удружења што јој је, поред несумњивог познавања стране литературе из библиотечке делатности омогућило да знања примени у пракси установе којом је непуних 15 година посвећено руководила. Учествовала је и у изради Закона о библиотекама,

⁸¹⁴Од 1934. године у сталном радном односу.

⁸¹⁵ИАБ-6-2738 Општина града Београда, Привредно-финансијска дирекција, Ликвидатура (1920-1942), Платни спискови Социјално здравственог одељења-Културни одсек

што је омогућило већу видљивост јавних у укупној типологији библиотека између два светска рата.

Редовна издавања из буџета и добра сарадња са општинским службама, омогућили су да се Библиотека и музеј општине града Београда развија тако да је након Другог светског рата могла да послужи као модел за организацију и деловање народних библиотека.

4. КОНЦЕПТ ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ У ТЕОРИЈСКИМ РАДОВИМА МАРИЈЕ ИЛИЋ-АГАПОВЕ, ЂОРЂА ПЕЈАНОВИЋА И ЊИХОВИХ САВРЕМЕНИКА

Теоријске поставке концепта јавне библиотеке, у већини земаља света успостављене су крајем 19. века и практично се, уз измене које су се догодиле услед развоја технологије примењују и у савременом друштву.

У периоду између два светска рата штапане су две публикације које се баве изучавањем јавног библиотекарства и јавних библиотека: Џона Минта⁸¹⁶ из 1932. и издање Међународног института за интелектуалну сарадњу⁸¹⁷ из 1937. године.

У монографији Џона Минта дат је историјски преглед развоја јавних библиотека и законодавни оквир у Великој Британији и Америци. Књига Међународног института за интелектуалну сарадњу описује друштвену улоге јавне библиотеке и библиотечко законодавство у појединим земљама.

Развој концепта јавне библиотеке најсвеобухватније је описан у делима Томаса Келија (Thomas Kelly, 1909-1992).⁸¹⁸

Теорија јавног библиотекарства код Срба, у периоду између два светска рата може се представити кроз радове Марије Илић-Агапове (*Јавне библиотеке из 1934*⁸¹⁹) и Ђорђа Пејановића (*Кратка упутства за оснивање, уређење и руковање народних јавних књижница из 1920; Народне јавне књижнице: кратка упутства за уређење и руковање*).

Свако од њих је на основу сопственог искуства (Ђорђе Пејановић на основу рада у СКПД „Просвјета“ из Сарајева и Марија Илић-Агапова у Библиотеци и

---

⁸¹⁶John Minto, *History of Public Library Movement in Great Britain and Ireland* (London: Library Association, 1932)

⁸¹⁷*Mission sociale et intellectuelle des bibliothèques populaires son organisation ses moyens d'action* (Paris: Institut international de cooperation intellectuelle, 1937)

⁸¹⁸Thomas Kelly, *Early Public Libraries: a history of public libraries in Great Britain before 1850* (London: Library Association, 1966); Thomas Kelly, *History of Public Libraries in Great Britain 1845-1965* (London: Library Association, 1973).

⁸¹⁹Поновљено издање штампано је 2003. године.

музеју општине града Београда) изнео основне постулате, од којих су многи и данас примењиви, не само у раду јавних, већ и осталих типова библиотека.⁸²⁰

Ђорђе Пејановић је радни век у библиотекарству започео 1912. године као библиотекар Српске централне библиотеке „Просвјета“ у Сарајеву, а о потреби оснивања културних установа за јавно коришћење писао је још пре Првог светског рата. То се може потврдити кроз закључак да „најраније Пејановићево теоријско писање о библиотекама и читаоницама испољено је у чланку *Наше читаонице и друштвено просвјешћавање*, који је објавио у Календару 'Просвјета' за 1914. годину. Као и у неким другим својим текстовима, ни овдје Пејановић није крио незадовољство степеном писмености у укупном нашем народу, као и слабом организацијом да се оно побољша, а на онакав свеобухватан и савремен начин, како се то, већ више од 70 година, ефектно и организовано чинило у Америци и неким западно-европским земљама. Према Пејановићу, тамо је најприје дошло до преокрета у мишљењима и расположењима према укупним народним масама. Ширење знања и науке није се више ограничавало само на школе, већ су у помоћ пристизале и друге институције – разна хумана, социјална и културна друштва, народни универзитети, позоришта, музеји, добро уређене јавне читаонице и библиотеке. Сви су они имали помоћ и подршку државних благајни и органа у општинама.“⁸²¹ У првим годинама након оснивања Ђорђе Пејановић је саставио и Правилник о унутрашњем реду и уређењу „Просвјетине“ централне библиотеке у Сарајеву, што му је послужило и код писања монографије *Народне јавне књижнице : кратка упутства за уређење и руковање*.

У уводном делу монографије *Народне јавне књижнице : кратка упутства за уређење и руковање* Ђорђе Пејановић истицао је општедоступност публикација, као један од предуслова напретка свих друштвених слојева, што се постиже правилном организацијом (фонд, простор и запослени) народних јавних библиотека.

У монографији Ђорђа Пејановића описана је и разлика између народних књижница и читаоница (оснива их и издржава Министарство просвете) и јавних

---

⁸²⁰Према Унесковој класификацији постоји пет типова библиотека: националне, школске, високошколске, јавне и специјалне.

⁸²¹Максимовић, *Ђорђе Пејановић : живот и дјело*, 182

народних библиотека (финансирају се средствима из општинског буџета), која је постојала и у пракси ових установа између два светска рата.

О јавним библиотекама Ђорђе Пејановић пише⁸²² као о установама забавно-поучног карактера у најширем смислу речи, чијим фондом су обухваћене све области литературе, а публикације су одабране према потребама корисника. Указивао је на њихову велику распрострањеност код напреднијих и културно развијенијих народа. Предлагао је да се при избору публикација води рачуна о томе да се међу корисницима налазе и деца, која су веома подложна различитим утицајима, и да би у складу са тим требало формирати фонд дечије књиге. Код класификације фонда није прецизно дефинисао назив система, али се придржавао одређених правила Универзалне децималне класификације: подела на групе и подгрупе, садржај публикација као одредница за припадност одређеној групи и давање броја одређеној групи. За јавну библиотеку је предвидео постојање књиге принова или инвентара; азбучног и стручног каталога. На тај начин је одредио како треба да изгледа и физичка и стручна обрада публикација. Недостатак у раду, онако како га је описао Ђорђе Пејановић састојао се у томе што је овакав начин бележења фонда предвидео само за веће библиотеке, док оне са мањим бројем публикација не би биле у обавези да попуњавају и књигу инвентара и оба каталога. Радно време јавне библиотеке требало би да буде прилагођено свим циљним групама, а коришћење публикација бесплатно, да би посећеност била што већа. „Код нас су осниване више читаонице ради часописа и новина, а на књижнице се слабо обраћала пажња. Скоро сав приход читаоница и књижница трошен је на читаоницу и набављање новина. Ту и лежи главни узрок зашто ове наше установе нису могле да покажу онолики успех, колико се на њих при оснивању полагало. Поред часописа и новина треба читаонице да имају и добру приручну књижницу. У приручној књижници треба да имају довољно књига одабране садржине, а особито већи број романа, приповедака, новела, шалјивих дела и илустрованих часописа разних годишта. Сем тога су врло потребни:

---

⁸²²Пејановић, *Народне јавне књижнице : кратка упутства за уређење и руковање*, 6

лексикони, енциклопедије, речници, атласи, ручне књиге појединих наука, закони, и све друге књиге које имају карактер ручних књига.⁸²³ У овом делу текста указује се и на постојање читалишта, јер су у оквиру њих углавном набављане серијске публикације, што је било у складу и са структуром чланова. Постојање приручне библиотеке различите садржине и референсне збирке може да укаже да је аутор познавао карактеристике на основу којих се разликују институције које свој рад нису заснивале на идеји просвећивања ширег круга корисника (читалишта) и оних које омогућавају општудоступност публикација (јавне библиотеке).

За разлику од Енглеца и Американаца, где постоји установа за образовање библиотекара, на нашим просторима тај посао обављају свештеници, учитељи и високообразовани људи, најчешће као допуну свог основног посла. На територији Србије то је било посебно карактеристично за народне књижнице и читаонице, док су јавне библиотеке, најчешће имале особу која се бавила само тим послом.⁸²⁴ Изузетак су представљале Народне библиотеке у Крагујевцу и Нишу, које су наставиле праксу предратних јавних библиотека, па је библиотекар био учитељ гимназије.

Идеје Ђорђа Пејановића обухваћене су и у делу Марије Илић-Агапове, која је концепту јавне библиотеке приступала са становишта институције из које је проистекла тј. фондова одељења општине града Београда, па се може сматрати да је њен теоријски увид ближи практичном раду установе овог карактера. У складу са тим, он је и разрађен у радовима објављеним у *Београдским општинским новинама*⁸²⁵ и монографији *Јавне библиотеке*.

Уколико се упореде дефиниције дате у монографији *Јавне библиотеке* и чланку у *Београдским општинским новинама* добија се заокружени концепт модерне јавне библиотеке. У монографији је извршено дословно превођење речи *public*,

---

⁸²³Пејановић, *Народне јавне књижнице : кратка упутства за уређење и руковање*, 62-63

⁸²⁴Милица Продановић наводи податак да је до почетка рата на територији Југославије радило 30 професионалних библиотекара. – Детаљније видети у: Милица Продановић, „Пред новим задацима“ *Библиотекар: орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 1, бр. 1 (1948-1949): 3.

⁸²⁵Поједини радови објављени су у монографији: Марија Илић-Агапова, *Одабрани радови* (Београд: Библиотека града Београда, 2002)

без обраћања пажње на начин финансирања, из средстава локалне самоуправе, који је кључан за јавне библиотеке.⁸²⁶ Истиче се да „за јавне је библиотеке најважније баш то, да су јавне, опште, да служе свима. Тај је моменат за њих пресудан. Он опредељује карактер њихова рада и настојања. Њихов рад се не може ограничити само у једном правцу, нпр. прикупљати само извесне књиге, већ се мора поставити на што ширу основу, по саставу књиге морају бити енциклопедичне.“⁸²⁷ У овој дефиницији јавне библиотеке присутан је још један елемент који је од значаја за поимање овог типа установе, структура фондова, која би требало да је прилагођена свим слојевима друштва, што је неколико година пре Марије Илић-Агапове истицао и Ђорђе Пејановић.

У чланку је истакнуто да: „задатак је општинских библиотека двојак: у првом реду, да прикупљају сва она дела, која се односе на савремена комунална питања, историју саме општине,⁸²⁸ градове, сав онај материјал из кога се могу црпети податци о животу града у ком било правцу, да прибиру материјал, који служи промицању комуналних просветно-политичких циљева, те даље да прикупља она дела знанствене литературе, те лепе књижевности, која задовољавају потребе савременог читаоца, усавршавајући и развијајући његов укус, будући све интензивнији интерес према књизи и њеном упливу на афирмирању личности. Оне су подједнако и орган института за комуналне науке и *Слободне Библиотеке*, какве су уведене у Америци и Енглеској. К оваквом типу уперене су и тежње наше комуналне библиотеке, која у њему види главну директиву за свој и садашњи и будући рад, он је утврђен и у пројекту њених правила, а изражава се и у давању приоритета код набавке књига, у методама рада, које се јављају као

---

⁸²⁶Гордана Стокић-Симончић и Жељко Вучковић, „Леџбеница душе : успостављање библиотечког дискурса код Срба“, у Библиотеке и идентитет : пролегомена за историју модерног српског библиотекарства (Панчево: Градска библиотека Панчево ; Нови Сад : Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2012), 40

⁸²⁷Илић-Агапова, *Јавне библиотеке*, 47; о истој теми видети и: Јанчић, „Поетика библиотекарства Марије Илић-Агапове“; Стокић-Симончић и Вучковић, „Леџбеница душе : успостављање библиотечког дискурса код Срба“, у Библиотеке и идентитет : пролегомена за историју модерног српског библиотекарства.

⁸²⁸Зачетак завичајног фонда.

нужни услов Слободне Библиотеке и њених основних принципа, који се огледају у тежњи за распрострањем, диференцијацијом рада, личним руководством. Сви су ти моменти предвиђени у пројекту правила ове Општинске Библиотеке, како би рад већ у самом почетку могао бити постављен на пут рада савремених комуналних библиотека, које су исто тако потребне колективности, као што су јој потребне добро асфалтиране улице, водоводи, електрично осветлење, добро уређена социјална заштита. Подизање и напредовање општинских библиотека и општинских музеја, стоји у уској вези са општим стварањем модерне комуне. Ту је и гаранција за њихов даљи развој. Оне нису произвољне, већ су условљене силом прилика, новим духом времена.⁸²⁹ Ова дефиниција је свеобухватнија јер узима у обзир и концепт бесплатног коришћења фондова, као и почетни фонд Библиотеке општине и музеја града Београда. Занимљиво је да чак и Марија Илић-Агапова, која је познавала функционисање и значај јавне библиотеке није правила разлику у имену, јер је у штампаним радовима⁸³⁰ назива јавна, општинска, градска.

О значају јавне библиотеке писала је и у Петогодишњем извештају Библиотеке општине и музеја града Београда. За њену делатност су од највеће важности: организација и буџет. Према оцени Марије Илић – Агапове,⁸³¹ код организације су најважнија три питања: персонално, одговарајуће снабдевање књигама и периодичним издањима и рад са читаоцима, одвојено са одраслима и децом. У оквиру буџета истицала је да кредит библиотеке мора бити уједначен, посебно код формирања фонда.

Рад Библиотеке и читаонице био би, поред суме из општинског буџета, омогућен прилозима грађана и банака, позивом књижарима и приватним библиотекама да издвоје поједине публикације као дар општинској библиотеци и завештањима. Такође би требало да се налази на видном и пространом месту, у

---

⁸²⁹Илић-Агапова, *Београдска Општинска Библиотека*

⁸³⁰Илић-Агапова, *Јавне библиотеке* (Београд: Библиотека града Београда, 2003); о истој теми видети и: Илић-Агапова, *Београдска Општинска Библиотека*; Марија Илић-Агапова, *О плану и архитектури зграда за градске библиотеке и музеје*

⁸³¹*Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја о.г.б 1929-1934*

центру града. Према оцени Марије Илић-Агапове⁸³² зграда Библиотеке општине и музеја града Београда била би прва тог типа у Београду и у држави.⁸³³ Имала је идеју да она буде матична за све београдске општине. Организационе целине Библиотеке чиниле би: Одељење за одрасле читаоце (читаоница одраслих, периодике, посебних фондова, за слепа и слабовида лица; каталози; одељење за рад са одраслим корисницима; просторија за предавања; три просторије за научни рад и гардероба); Одељење за децу и омладину (читаонице за децу, омладинска читаоница, просторије за обављање културно-просветних програма; гардероба; просторија за причање прича; просторија за рад са корисницима); Општа одељења (магацин предвиђен за један милион томова публикација; гардеробе; тоалет; ложионице; магацин за чување ствари дечијег позоришта; трпезарија и тераса на крову која би по лепом времену служила и као читаоница); Административна одељења (дванаест просторија за запослене; кабинет управника; каталози; одељење за представнике огранака Библиотеке; одељење за пријем публикација; простори за надзорника Библиотеке); Специјална одељења (књиговезница; просторија за музеј књиге и матична служба).

Као пример добре праксе код законског регулисања рада јавних библиотека, Марија Илић-Агапова у монографији *Јавне библиотеке* описује белгијски и чехословачки закон. У оквиру првог закона истакнут је значај државе у оснивању јавних библиотека (одређено је да оне обухватају приватне, општинске и адоптиране што није у складу са дефиницијом и функцијом овог типа библиотеке). Другим законом дефинисано је оснивање и издржавање јавне библиотеке као обавеза општине.

За обраду публикација Марија Илић-Агапова истицала је и примењивала у раду Библиотеке општине и музеја града Београда све принципе који се користе и код савременог описа, односно записа, од инвентарисања (физичка обрада) до стручне обраде (израда ауторског, предметног и стручног каталога). Посебно је значајно што је у израду стручног каталога увела Универзалну децималну

---

⁸³²Илић-Агапова, *О плану и архитектури зграда за градске библиотеке и музеје*

⁸³³Познавајући историјат развоја јавних библиотека на територији Краљевине Србије и у оквиру Аустроугарске монархије закључак Марије Илић-Агапове да је прва јавна библиотека у држави је нетачан.

класификацију. Описом начина финансирања, структуром установе и фондова дала је допринос не само идеји организације Београдске општинске библиотеке, већ и осталих установа овог типа на територији Краљевине, иако то, у периоду између два светска рата није примењено ни у једној.

За поимање концепта јавне библиотеке у радовима Марије Илић-Агапове значајан је и чланак из 1939. године⁸³⁴ у коме се позива на радове Бервик Сејерса (William Charles Berwick Sayers, 1881-1960)⁸³⁵ и Луизе Нофри⁸³⁶ (Luisa Nofri, 1887-1970). Истиче Бервик Сејерсову дефиницију према којој су „јавне библиотеке институције намењене колекционирању, чувању и експлоатисању књига“.⁸³⁷ Сваки од ових елемената посебно је размотрен, па је тако први посвећен сакупљању, у чијој је основи мисао да свака књига не треба да се налази у свакој библиотеци, већ да она, у складу са својим корисницима треба да има одређен број наслова публикација. Други део је обавеза и запослених у библиотеци и читалаца, док је трећи део најбоље изражен кроз друштвену улогу књиге и читања.

Дело Луизе Нофри *Libri e biblioteche*⁸³⁸ писано је на основу курсева који су одржани у периоду од 1933. до 1935. године у Националној библиотеци у Торину и на основу садржаја може се претпоставити да је послужила као узор Марији Илић-Агаповој у организацији првог библиотекарског курса Библиотеке општине и музеја града Београда. У публикацији Луизе Нофри у првом делу су описани: рукописна и штампана књига, изглед књиге, библиотеке, библиографија и

---

⁸³⁴Илић-Агапова, *Јавне градске библиотеке и њихов значај – поводом једне програмске књиге*

⁸³⁵Професор на Библиотекарској школи универзитета у Лондону, творац приручника за класификацију, аутор преко стотину стручних радова из области библиотекарства. – Детаљније видети у монографији: Stokić, *Ka filozofiji bibliotekarstva : Džesi Šir u teoriji i praksi bibliotekarstva 20. veka*

⁸³⁶У посматраном периоду главни библиотекар националне библиотеке у Торину.

⁸³⁷Илић-Агапова, *Јавне градске библиотеке и њихов значај – поводом једне програмске књиге*

⁸³⁸Књиге и библиотеке. – Детаљније видети на: *Libri e biblioteche: notizie ad uso dei corsi di preparazione per gli uffici e I servizi delle biblioteche popolari : secondo il programma ministeriale r. decreto 3 giugno 1935, N° 1240* <http://bsa.ve.ismar.cnr.it/fedora/repository/ismarbsa:ve00440-0016> (preuzeto 6. 07. 2017)

тадашња књижевност. У другом делу описана су правила, услуге, класификација и каталогизација, избор правила и корисници јавних библиотека.

Радови Марије Илић-Агапове потпунији су, јер обухватају, не само опис рада јавних библиотека већ се баве и општом историјом књиге и библиотека, дечијих библиотека и дечије књижевности, библиотекарским удружењима и периодиком.

Идеја јавности библиотеке код Марије Илић – Агапове у монографији *Јавне библиотеке* сведенија је него код она у монографији Ђорђа Пејановић *Народне јавне књижнице : кратка упутства за уређење и руковање*, јер он указује на значај општине за издржавање јавне библиотеке. Недостатак у оваквом дефинисању огледа се у томе што је Ђорђе Пејановић писао да јавне народне књижнице издржавају и поједина друштва и установе што није у складу са дефиницијом овог типа установе. Марија Илић-Агапова је виђење јавне библиотеке допунила у Петогодишњем извештају о раду Библиотеке и музеја општине града Београда где истиче значај финансирање и то посебно код куповине публикација.

На формирање теоријске мисли Ђорђа Пејановић и Марије Илић-Агапове умногоме су утицале историјске околности у којима су живели и радили. Ђорђе Пејановић је делатност започео као библиотекар у условима када се српски народ борио за друштвену и културну аутономију у оквиру Аустроугарске монархије и у сагласности са тим оснивана су читалишта и библиотеке. У периоду између два светска рата, због уласка територије на којој је Ђорђе Пејановић обављао своју делатност у оквиру Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије његова теоријска мисао се прилагођавала новонасталим променама, али је делатност СКПД „Просвјета“, у оквиру библиотечке делатност остала првенствено национална. Рад Марије Илић-Агапове у оквиру библиотекарства одвијао се у главном граду новостворене Краљевине као део општинске управе, па је и опис функција и значаја јавне библиотеке била у складу са тим.

У теоријском смислу и Марија Илић-Агапова и Ђорђе Пејановић могу се сматрати настављачима идеја изложених у публикацијама Добросава Ружића, Васе Царићевића, Ђорђа Грујића и Павла Поповића, са почетка 20. века. Поред тога, њихови радови пратили су теоријске поставке светског библиотекарства периода између два светска рата.

С обзиром да је Марија Илић-Агапова, након Другог светског рата смењена са места управника Библиотеке општине и музеја града Београда, а да је њен рад све до осамдесетих година 20. века остао практично непознат не може се са сигурношћу тврдити колики је утицај њено дело имало на теоретичаре у периоду социјалистичке Југославије и СР Србије као њеног саставног дела. Упркос томе, ако се посматра развој јавног библиотекарства, могу се, кроз све организационе делове установе којом је руководила уочити правила која је, поучена иностраним искуство, у практичном и теоријском смислу увела Марија Илић-Агапова.

Делатност Ђорђа Пејановића прошла је више развојних фаза. Од почетка 20. века када постаје библиотекар СКПД „Просвјета“, кроз период између два светска рата када уобличава своје најзначајније дело о јавним библиотекама и период након завршетка Другог светског рата. Последњи период у раду Ђорђа Пејановића карактерише рад у оквиру новоосноване Народне библиотеке Босне и Херцеговине, којој је, након гашења СКПД „Просвјета“ 1949. године припојен фонд и каталози Библиотеке. На овај начин је Ђорђе Пејановић објединио теорију и праксу у неколико типова библиотека, а наследницима оставио дела која га сврставају у једног од значајнијих истраживача у области библиотекарства код Срба.

ЗАКЉУЧАК

1. Дисертација *Јавне библиотеке у Србији 1919-1941: практични и теоријски домети* представља први написани историјат јавних библиотека у Србији за период између два светска рата заснован на истраживању архивске грађе и аналитичком проучавању објављених извора са овом тематиком, што нам омогућава детаљнија историјска и компаративна сагледавања, те синтезу добијених података. Релевантна грађа пронађена је у фондовима: Архива Југославије, Историјског архива Београда, Историјског архива у Панчеву, Историјског архива Сомбора, Историјског архива Бела Црква и Историјског архива у Суботици. Поред архивске грађе коришћене су и штампане публикације релевантне за истраживање, а појединачни штампани радови пружили су општи оквир за сагледавање начина рада библиотека. Као допуна грађи Архива Југославије, градских архива и штампаним публикацијама коришћена је и документација појединих јавних библиотека: Библиотеке града Београда, Градске библиотеке у Вршцу, Градске библиотеке у Панчеву и архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду која се односи на рад Друштва југословенских библиотекара. Да би се јавне библиотеке посматраног периода поставиле у историјски оквир, коришћене су и публикације општег карактера везане за период од стварања Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца 1. децембра 1918. до Априлског рата и капитулације Краљевине Југославије 1941. године.
2. Дисертација је имала за циљ да утврди број јавних библиотека на територији Србије у периоду од 1919. до 1941. године са карактеристичним елементима (начин финансирања, структура корисника и садржај фонда) који би их дефинисали као установе специфичног типа. Њиховим проучавањем успостављен је континуитет у развоју јавног библиотекарства и јавних библиотека код Срба и пружена основа за даља истраживања која би требало да обухвате модалитете деловања јавних библиотека за време окупације и у периоду након Другог светског рата. На основу истраживања

може се извести општи закључак да је у периоду од 1919. до 1941. године на територији Србије делатност обављало седам јавних библиотека у: Сомбору, Крагујевцу, Нишу, Вршцу, Суботици, Панчеву и Београду. Поред њих постојало је и неколико хиљада читаоница и народних књижница и читаоница, које су, заједно са јавним библиотекама представљале основу јавног библиотекарства периода између два светска рата. За потребе дисертације први пут је утврђен њихов укупан број. Детаљна анализа рада појединачних народних књижница и читаоница и читаоница (осим Шабачке народне књижнице и читаонице, која је својом делатношћу послужила као модел за поређење са јавним библиотекама) овог периода није вршена, па може да послужи као тема посебног истраживања у оквиру јавног библиотекарства.

Домети у области јавног библиотекарства Србије у периоду између два светска рата били су, захваљујући првенствено активности чланова Друштва југословенских библиотекара у складу са праксом европских земаља. Можемо рећи, да су се с обзиром на велика разарања која је Краљевина Србија претрпела у Првом светском рату јавне библиотеке развијале на задовољавајући начин, а њихов број био је у складу са економском моћи области које су ушле у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије. У оквиру територије Србије сачувана је традиција читаоница/читалишта, јавних библиотека и јавног библиотекарства (кроз рад народних библиотека у Крагујевцу и Нишу) и теоријске радове Марије Илић-Агапове и Ђорђа Пејановића, развијени поједини облици јавног библиотекарства (кроз рад народних књижница и читаоница) и омогућено да пракса јавних библиотека територија бивше Аустроугарске монархије буде примењена на територији некадашње Краљевине Србије (кроз рад библиотека у Сомбору, Вршцу и Суботици). Оснивањем јавних библиотека у Панчеву и Београду омогућено је стварање установа које би биле доступне свим члановима заједнице на територијама које су обухватале све веће и градове средње величине у оквиру Србије. На овај начин успостављен је континуитета у развоју идеје јавности књиге и библиотека што, заједно са

претходним и будућим истраживањима треба да послужи писању опште историје српских библиотека.

3. Сумирајући резултате истраживања у области развоја јавних библиотека од 1919. до 1941. године на територији Србије, могуће је, по први пут извршити периодизацију:

- Први период започео је објављивањем теоријске расправе о јавним библиотекама чији је аутор Ђорђе Пејановић 1920. године и доношењем Правила о народним књижницама и читаоницама, а трајао је до подношења предлога Закона о библиотекама 1929. године. Већина културних установа, па и јавне библиотеке прилагођавала је рад условима у новооснованој Краљевини, чији је део била и некадашња Краљевина Србија са подручјима које је добила након Првог и Другог балканског рата и Првог светског рата. За јавне библиотеке утврђивало се стање имовине након завршетка Првог светског рата. Рад на томе спроведен је 1919. године, кроз делатност мешовите комисије у чијем је раду учествовао и управник Народне библиотеке Јован Н. Томић. Након што је завршила рад утврђено је да су сачувани фондови Народне библиотеке у Београду, Народне библиотеке у Нишу и јавне библиотеке у Пироту. Детаљнији увид у стање фондова библиотека извршен је на основу дописа Министарства просвете од 13. јуна 1921. године и одговора који су упутила школска надлештва у местима где су, пре Првог светског рата постојале јавне библиотеке. За Народну библиотеку у Нишу потврђен је извештај који су саставили чланови мешовите комисије 1919. године, а рад је наставила и Народна библиотека у Крагујевцу. Остале јавне библиотеке нису обнављане, али су у Лозници, Неготину и Јагодина, као облик јавног библиотекарства постојале народне књижнице и читаонице. Библиотеке које су пре Првог светског рата радиле на територији некадашње Аустроугарске монархије (Сомбор, Вршац, Суботица) постепено су усклађивале делатност са прописима Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије. Године 1924. основана је Градска књижница и музеј у Панчеву, прва јавна библиотека

након завршетка Првог светског рата и извршена допуна правила о народним књижницама и читаоницама, а четири године касније започете су припреме на успостављању Библиотеке и музеја општине града Београда. Закључно са 1929. годином на територији Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије радило је шест јавних библиотека.

- Други период трајао је од 1929. године, када се јављају прве идеје о оснивању сталешког и струковног удружења библиотекара до 1936. године када је Друштво југословенских библиотекара поднело предлог Закона о библиотекама који је састављен уз сагласност свих секција. Године 1931. основано је Друштво југословенских библиотекара у чијем раду је, као представник библиотекара јавних библиотека учествовала и Марија Илић – Агапова, управник Библиотеке и музеја општине града Београда, а члан је био и управник Градске библиотеке у Сомбору Стефан Илкић. Исте године извршена је и допуна Правила о народним књижницама и читаоницама. За јавност је отворена Библиотека и музеј општине града Београда, као прва јавна библиотека у историји Београда, а у оквиру ње и прво дечје одељење у Југославији. Усвојена су Правила Градске библиотеке у Сомбору, а израђен је и предлог Правила Градске библиотеке у Суботици. Године 1934. објављена је монографија *Јавне библиотеке* Марије Илић – Агапове која заједно са монографијом Ђорђа Пејановића, представља најзначајнији теоријски рад који се бави проблемом јавних библиотека у периоду између два светска рата код Срба. На седници Градског већа разматрана су прва послератна правила Градског музеја и књижнице у Вршцу. Овај период је, у развоју јавног библиотекарства и професионализацији делатности у целокупном периоду између два светска рата био најсадржајнији.
- Трећи период везан је за подношење предлога Закона о библиотекама, који је састављен уз сагласност свих секција Друштва југословенских библиотекара 1936. и трајао је до почетка Априлског рата. У овом периоду извршено је поновно сређивање фонда Градске књижнице и музеја у Панчеву која је након тога отворена за јавност 1936. године. Исте године штампан је и каталог белетристичких издања Библиотеке. Усвојена су нова

Правила Градске књижнице и музеја у Панчеву и отворена читаоница. У Финансијски закон за 1939/40. годину уврштена је одредба којом се министар просвете овлашћује да донесе уредбу о библиотекама са законском снагом, која није усвојена до Другог светског рата. Секција Друштва југословенских библиотекара у Загребу издваја се и оснива посебно Друштво, а секција у Љубљани је угашена. Избором новог руководства секција Друштва у Београду, као једина преостала наставља да обавља делатност до почетка Априлског рата. У овом периоду долази до стагнације у раду народних књижница и читаоница, јер након 1937. већина престаје да обавља своју делатност. Услед опште друштвено-економске кризе делатност јавних библиотека такође је ограничена, што утиче на број корисника и динамику попуњавања фондова.

Рад јавних библиотека постављен је у контекст укупног развоја институција културе које су постојале у периоду од 1918. до 1941. године чиме је омогућен увид у културну политику Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије за период између два светска рата. У оквиру тога посебно су описане културне прилике на територији Србије.

4. На основу података релевантних за истраживање јавних библиотека у Србији у периоду од 1919. до 1941. године по први пут јасно су издвојени и спецификовани облици јавног библиотекарства. Њих су чинили:

- a) читаонице и народне књижнице и читаонице (на територији Србије постојало их је укупно 1.218);

- b) библиотеке које су основане у периоду пре Првог светског рата, а њихов рад обновљен је након његовог завршетка. Њихово финансирање било је и из буџета Краљевине и из буџета општине. За Народну библиотеку у Нишу и Народну библиотеку у Крагујевцу средства су издвајана из буџета Краљевине. Библиотеке у Сомбору, Вршцу и Суботици финансиране су из општинског буџета.

- v) новостворене библиотеке у Панчеву и Београду које су финансиране из буџета општине.

Читаонице и народне књижнице и читаонице имале су развијену културно-просветну делатност, посебно на селу. Периодично су примале средства од локалне самоуправе и Краљевине, а попуњавање фонда најчешће се вршило из магацина књига Министарства просвете Краљевине Југославије. Јавне библиотеке и оне које су финансиране из буџета Краљевине и општине имале су издвојена одређена средства за режијске трошкове (струја, вода, оправке итд), набавку публикација и исплату зарада библиотекарџу.

Сви облици јавног библиотекарства свој рад темељили су на правилима које је потврђивала Краљевина, у сагласности са општинским властима или општинске власти.

У периоду између два светска рата постоји термилошки проблем дефинисања јавне библиотеке, које су у свом називу имале придев градска или народна, осим јавне библиотеке града Београда, која је имала назив Библиотека и музеј општине града Београда. За библиотеке у Вршцу и Панчеву, уместо термина библиотека користио се књижница. Различито дефинисање појма јавна библиотека условљено је културним и друштвеним развојем појединих области које су након Првог светског рата ушле у састав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/Југославије.

Набавка публикација вршена је куповином из буџета Краљевине и општине, поклоном од установа и појединаца и разменом. Коришћење публикација било је уз одређену надокнаду, која је након што су књиге биле враћене поново исплаћивана кориснику. Издвајања за јавне библиотеке била су веома скромна, што се може утврдити на основу поређења са буџетом Министарства просвете Краљевине Југославије за библиотеке у Крагујевцу и Нишу. За библиотеке у Сомбору, Вршцу и Суботици извршено је поређење са буџетом расхода области и бановина. У случају Градске књижнице и музеја у Панчеву није било могуће извршити овакву врсту поређења, јер ауторки нису били доступни подаци о укупним

издвајањима за библиотеку за појединачне године. Библиотека и музеј општине града Београда имала је одређена средства у буџету општине. Поређењем добијених података може се утврдити да су издвајања била између 0.01% и 0.19%, а у периоду светске економске кризе (од 1929. до 1933. године) и пред почетак Другог светског рата просечно око 0.03%.

Управљање јавним библиотекама на територији Србије било је поверено високообразованом кадру. У Крагујевцу и Нишу најчешће гимназијским професорима, који су посао библиотекара обављали у време када нису имали наставничка задужења. На челу јавних библиотека у Вршцу, Панчеву, Сомбору и Суботици били су људи из културног живота тих градова. Београд је био специфичан по томе што је на челу Библиотеке и музеја општине града Београда била, првобитно општински службеник, свестрано образована Марија Илић-Агапова која представља једну од најзначајнијих личности, не само српског библиотекарства у периоду између два светска рата, већ библиотекарства на нашим просторима у целини. Поред библиотекара, у оквиру појединих библиотека библиотечке послове обављали су и помоћници библиотекара и служитељи. Овакав начин поделе послова дефинисан је и у међуратном Закону о библиотекама који није усвојен, што може да укаже да су управљачке структуре у местима где су постојале јавне библиотеке имале свест о потреби изједначавања квалификација потребних за обављање ових послова.

Основне зараде запослених у јавним библиотекама у међуратном периоду биле су између 600 и 4.000 динара на месечном нивоу. На основу доступних података могуће је утврдити да су номиналне зараде мушких радника у оквиру општинске службе (без војних лица и жандармерије) за период од 1930. до 1939. године биле између 1.958 и 2.387 динара,⁸³⁹ што указује да су у појединим периодима издвајања за запослене у јавним библиотекама била већа од просечних.

Фондови јавних библиотека нису били прилагођени типу, јер је, према доступним подацима, око 80% публикација било из области књижевности

---

⁸³⁹Детаљније видети у монографији: *Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak* (Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1989), 75.

и историјских наука. У јавним библиотекама које су установљене на подручју Аустроугарске монархије или су се градови у којима су основане, у периоду до 1918. године налазили на тој територији публикације су углавном биле на мађарском и немачком језику, па је посебна пажња, у периоду између два светска рата посвећена набавци публикација на тзв. државном језику. У Краљевини је званичан језик био српско-хрватско-словеначки, али су у библиотекама које су предмет дисертације тражене публикације на српском и хрватском језику.

Можемо рећи да су на основу доступних података, у већини јавних библиотека корисници били из свих друштвених слојева, што одговара типу установе.

За већину јавних библиотека нису пронађени одговарајући смештајни капацитети, па су се у периоду између два светска рата углавном селиле из једног простора у други, што није било погодно али је омогућавало континуитет у њиховом раду.

На основу доступних података може се закључити да је, у периоду између два светска рата развијену културно-просветну делатност имала једино Библиотека и музеј општине града Београда. Упркос томе су запослени у јавним библиотекама, кроз поједине текстове у ондашњој периодици остваривали комуникацију са окружењем што је допринело њиховој видљивости у друштву, посебно код оснивања установа.

5. Делатност јавних библиотека била је одређена правним прописима подручја које су након Првог светског рата ушле у састав новостворене Краљевине. Народна библиотека у Крагујевцу и народна библиотека у Нишу, за које се на основу расположиве архивске грађе и штампаних публикација може утврдити да су наставиле да постоје у овом периоду радиле према Закону о Народној библиотеци из 1901. године. Библиотеке у Сомбору, Вршцу и Суботици до уједињења радиле су по законима Аустроугарске монархије, а у периоду између два светска рата биле су под

управом општинских власти. За њих су се издвајања у оквиру буџета, до доношења Закона о општинама и Закона о градским општинама регулисала уредбом, а након њиховог доношења су, у појединим члановима дефинисана њихова права и обавезе према културним установама, па су и издвајања за јавне библиотеке уређивана у складу са тим. Поред ових установа у периоду између два светска рата основане су јавне библиотеке у Панчеву и Београду које су такође биле под управом општинских власти. Документација у вези са њиховим радом достављана је и одговарајућим министарствима. Коришћењем компаративног метода извршено је поређење и по први пут је урађена анализа правне регулативе јавних библиотека у Европи.

6. За период између два светска рата значајно је и оснивање Друштва југословенских библиотекара, које је допринело професионализацији делатности. Ослањајући се на до сада објављене радове о Друштву југословенских библиотекара и нова истраживања у оквиру грађе која се чува као део архиве Друштва југословенских библиотекара у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ у Београду истакнут је значај овог удружења за развој јавних библиотека. У оквиру њега израђен је и предлог Закона о библиотекама, у чијем стварању су учествовале и поједине институције Краљевине, али он до Другог светског рата није усвојен. Чланови друштва били су најзначајнији носиоци библиотечке делатности и у периоду након Другог светског рата, што указује да су основне идеје развоја библиотечке делатности, посебно у првих двадесет година након његовог завршетка формулисане у периоду између два светска рата. Значај овог периода у развоју јавног библиотекарства састоји се и у чињеници да су поједини чланови из предлога Закона о јавним библиотекама међуратног периода, заједно са Законом о Народној библиотеци из 1901. године уврштени и у први послератни Закон из 1960. године.

На основу увида у грађу Друштва која се чува као део архиве Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду први пут је утврђено да је поред секција Друштва у Београду, Загребу и Љубљани,

постојала и посебна секција у Новом Саду, али на основу доступне грађе није било могуће одредити делокруг њеног рада. Чланови Друштва били су Марија Илић-Агапова, управник Библиотеке и музеја општине града Београда и Стефан Илкић управник Градске библиотеке у Сомбору, а Ђорђе Пејановић учествовао је у формирању повереништва Дринске бановине. Марија Илић-Агапова била је и један од представника Друштва југословенских библиотекара на годишњој конференцији Међународне федерације библиотечких удружења и учествовала у стварању њене Секције за јавне библиотеке 1932. године. У складу са тим Друштво југословенских библиотекара и његови чланови може се сматрати једним од њених оснивача.

Чланови Друштва југословенских библиотекара учествовали су у свим активностима које су имале утицај на библиотечку делатност у националним и међународним оквирима. Кроз сарадњу са појединим библиотечким удружењима омогућена је размена искустава и њихова примена у Краљевини. У том контексту Друштво је највише сарађивало са Пољском и Чехословачком, а библиотечки закон Чехословачке послужио је као један од модела за израду нашег Закона о библиотекама. Можемо рећи да се наше библиотечарско удружење у периоду између два светска рата развијало у складу са променама на међународном плану и да су се чланови трудили да сазнања на одговарајући начин примене на целокупној територији Краљевине. Недостатак образовне установе за школовање библиотечког кадра надокнађивали су организовањем семинара, на којима су учесници међународних скупова, као и они који су путовали у обилазак библиотека у иностранству преносили своја сазнања. Организовање библиотечарског курса у оквиру Библиотеке и музеја општине града Београда и неколико предавања која су тридесетих година организована уз помоћ београдске секције Друштва југословенских библиотекара допринели су повећању стручности запослених у библиотекама.

У оквиру Друштва југословенских библиотекара договорено је и стварање стручног библиотекарског часописа, одређени чланови уређивачког одбора, али је ова идеја спроведена тек након Другог светског рата.

Поред Друштва југословенских библиотекара постојала је и идеја за стварање Савеза комуналних библиотека Краљевине Југославије, док Савез народних књижница и читаоница због почетка Априлског рата није могао испуњавати функције због којих је основан. Делатност Друштва југословенских библиотекара и Савеза народних књижница и читаоница, као и идеја за стварање Савеза комуналних библиотека Краљевине Југославије указује на свест о потреби постојања удружења којима би се регулисала библиотечка делатност у различитим типовима установа.

7. Матичност јавних библиотека, коју је, пре Првог светског рата дефинисао тадашњи управник Народне библиотеке у Београду, Јован Н. Томић у периоду између два светска рата није спровеђена. На основу доступне грађе може се утврдити да је постојала координација у набавци публикација између Народне библиотеке у Београду и Народне библиотеке у Крагујевцу, док између осталих јавних библиотека није постојала никаква врста сарадње. Идеја повезивања свих библиотечких огранака на територији Београда, са Библиотеком и музејом општине града Београда као матичном установом такође није спроведена до почетка Другог светског рата.
8. За теоријски концепт јавне библиотеке у периоду између два светска рата код Срба значајни су радови Марије Илић-Агапове и Ђорђа Пејановића, који су настали на основу практичног рада ова два теоретичара. Марија Илић – Агапова је своја знања применила у Библиотеци и музеју општине града Београда, а Ђорђе Пејановић у оквиру Српског културно-просветног друштва „Просвјета“ у Сарајеву. Теоријски рад Марије Илић – Агапове заснован је на иностраним искуствима, али је на одговарајући начин примењен у раду установе којом је руководила. Што се других установа овог карактера тиче може се рећи да су теоријске поставке Ђорђа Пејановића и Марије Илић – Агапове примењене половично. Ниједна од

јавних библиотека, осим Библиотеке и музеја општине града Београда није у свом склопу имала дечије одељење, а грађа се, углавном састојала од публикација из области књижевности и историје, што не одговара структури фонда. Физичка и стручна обрада фонда углавном се сводила на попис публикација. У већини библиотека постојала су издвојена средства за рад библиотеке и посебан Одбор или Одељење које се у оквиру појединих општина бринуло за библиотеку. Не можемо са сигурношћу знати да ли су управљачке структуре имале увид у радове Ђорђа Пејановића и Марије Илић – Агапове или су своја сазнања о јавним библиотекама стекли на неки други начин, али је извесно да се она могу пронаћи у радовима ова два теоретичара. Иако се сматрају настављачима идеја изложених у радовима теоретичара са почетка 20. века (Добросав Ружић, Васа Царићевић, Ђорђе Грујић и Павле Поповић), њихов концепт јавне библиотеке пратио је токове развоја теоријске мисли у Европи периода између два светска рата.

9. У сврху поређења развоја јавних библиотека на подручјима околних земаља јужнословенског говорног подручја прегледана је архивска грађа у оквиру Архива Југославије и штампане публикације које се баве појединим библиотекама. На основу тога можемо потврдити да је и у оквиру њих постојао проблем разликовања јавне библиотеке, народних књижница и читаоница и читаоница. Оваква сличност највероватније је условљена блискошћу и историјским специфичностима географског простора.

ПОПИС КОРИШЋЕНИХ СКРАЋЕНИЦА

AJ – Архив Југославије

ИАП – Историјски архив у Панчеву

ИАБ – Историјски архив Београда

ИАСо – Историјски архив Сомбор

ИАСу – Историјски архив Суботица

ИАБЦ – Историјски архив Бела Црква

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација

Друштва југословенских библиотекара

АЈ Фонд 66 Министарство просвете Краљевине Југославије

Извештаји банских управа и школских надзорника о народном просвећивању

Извештај о ратној штети Н-П

Министарство иностраних послова

Министарство финансија

Музеји, архиви, библиотеке, књижнице и читаонице

Народне књижнице и читаонице

Народне књижнице и читаонице Б-Ж

Народне књижнице и читаонице А-БОЉ

Народне књижнице и читаонице БОС-ГО

Народне књижнице и читаонице ГР-КОР

Народне књижнице и читаонице СУ-ТИ

Народне књижнице и читаонице КОС-Л

Народне књижнице и читаонице Љ-ПЕ

Народне књижнице и читаонице ПИ-РА

Народне књижнице и читаонице РЕ-СР

Народне књижнице и читаонице СТ-Т

Народне књижнице и читаонице У-В

Народне књижнице и читаонице З-Ж

Народне књижнице и читаонице А-БЕ

Народне књижнице и читаонице БИ-Ц

Народне књижнице и читаонице Ц-Ф

Народне књижнице и читаонице Г-И

Народне књижнице и читаонице Ј-КО

Народне књижнице и читаонице КР-КУ

Народне књижнице и читаонице Л-НИ

Народне књижнице и читаонице НО-ПИ

Народне књижнице и читаонице ПЉ-ПТ

Народне књижнице и читаонице Р-СМ
Народне књижнице и читаонице СО-СТ
Народне књижнице и читаонице ТО-У
Народне књижнице и читаонице ВА-ВЛАД
Народне књижнице и читаонице ВЛАС-Ж
Народна библиотека Београд
Народна библиотека Крагујевац
Народна библиотека Ниш
Опште одељење 1919-1940, Библиотеке
Председништво Министарског савета
Друштво југословенских библиотекара, Главна управа – Београд
Зборник расписа Министарства просвете о раду на народном просвећивању и
правила народних књижница и читаоница
Комисија за изналажење и прикупљање опљачканих предмета – Београд
АЈ Фонд 70 Министарство финансија Краљевине Југославије
Генерална дирекција, односно одељење државног рачуноводства и буџета
АЈ Фонд 72 Народна скупштина Краљевине Југославије
Министарство унутрашњих послова
ИАБ - 6 - Општина града Београда
ИАБЦ А 10 Градско поглаварство Вршац 1919-1941 – фонд у сређивању
ИАП Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941 – фонд у сређивању
ИАСо Ф 72 Градско поглаварство Сомбор 1919-1941 – фонд у сређивању
ИАСу Ф 47 Градско поглаварство Суботица 1918-1941
ИАБ 1119 К 5 4.1 Породични фонд Главинић - Концепти писама Константина
Косте Главинића, св. 2

Монографске публикације :

1. Аранитовић, Добрило прир. *Читалиште Шабачко : 1847-1849 : документи и грађа*. Шабац: Народна библиотека „Жика Поповић“, 1997.
2. Badalić, Josip. *Javne knjižnice u Savskoj banovini : njihovo stanje i potrebe*. Zagreb: Društvo jugoslavenskih bibliotekara, Секција Zagreb, 1937.
3. Бајкић, Велимир. *Изабрани списи*. Београд: Службени гласник, 2009.
4. Бараћ, Драган. *Право о библиотекарству у Србији*. Београд: Народна библиотека Србије, 1994.
5. Бараћ, Драган. *Право у области књиге*. Београд: Народна библиотека Србије, 2014.
6. Бастајић, Бранко. *Финансије општинских самоуправа с нарочитим погледом на општинске самоуправе у Југославији*. Нови Сад: б.и, 1941.
7. Vašović, Ljubinka. *Biblioteke i bibliotekarstvo u Bosni i Hercegovini : 1918-1945*. Sarajevo: "Veselin Masleša", 1986.
8. Vašović, Ljubinka. *Prilog istraživanju radničkih biblioteka i čitaonica u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata (1918-1941)*. Sarajevo : b. i, 1979.
9. Белча, Душан. *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*. Вршац: Градска библиотека, 2007.

10. Бељански, Миленко. *Градска управа у Сомбору од 1919. до 1941. године*. Sombor: M. Beljanski, 1984.
11. Бецић, Иван М. *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918-1941*. Београд: Институт за савремену историју, 2012.
12. Benoit, Gaetan M. *Eugene Morel : pioneer of public libraries in France* Duluth: Library Juice Press, 2008.
13. Благојевић, Божидар. *Библиотека у Неготину 1846-1996*. Неготин: Народна библиотека Неготин, 1996.
14. Black, Alistair, Simon Pepper and Kaye Bergshaw, ed. *Books, Buildings and Social Engineering : Early Public Libraries in Britain from Past to Present*. Farnham: Ashgate Publishing, 2009.
15. Boban, Ljubo. *Sporazum Cvetković-Maček*. Beograd: Institut društvenih nauka, 1965.
16. Bobinski, George S. *Carnegie libraries : their history and impact on American public library development*. Chicago: American Library Association, 1969.
17. Бокун-Ђинић, Соња, Нада Радовановић и Весна Адамовић. *Од Читалишта шабачког до Библиотеке шабачке : 160 година трајања*. Шабац: Библиотека шабачка, 2007.
18. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za 1920/21. godinu, Generalna direkcija državnog računovodstva*. Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Generalna direkcija državnog računovodstva, 1920.
19. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca za 1924/25. godinu, Generalna direkcija državnog računovodstva*. Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1924.
20. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1929/30, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta*. Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1929.
21. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1930/31, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta*. Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1930.

22. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1931/32, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta.* Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1931.
23. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1932/33, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta.* Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1932.
24. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1933/34, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta.* Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1933.
25. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1934/35, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta.* Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1934.
26. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1936/37.* Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1936.
27. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1937/38, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta.* Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1937.
28. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1938/39, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta.* Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1938.
29. *Budžet državnih rashoda i prihoda Kraljevine Jugoslavije za 1939/40, Odeljenje državnog računovodstva i budžeta.* Beograd: Ministarstvo finansija Kraljevine Jugoslavije, 1939.
30. *Буџет Општине града Београда : за 1938/39 годину.* Београд: Општина града Београда, 1938.
31. *Буџет Општине града Београда : за 1939/40 годину.* Београд: Општина града Београда, 1939.
32. *Буџет Општине града Београда : за 1940/41 годину.* Београд: Општина града Београда, 1940.
33. Ваннев, А.Н. *Развитие библиотековедческой мысли в России (XI – начало XX в.)* Москва: Пашков дом, 2003.

34. Веснић, Радослав млађи. *Др Миленко Веснић : грансењер српске дипломатије*. Београд: Центар за студије Југоисточне Европе : Факултет политичких наука, 2008.
35. Вранеш, Александра. *Нишка народна библиотека : документ и свакодневица*. Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“, 2004.
36. Вучковић, Жељко. *Јавне библиотеке и јавно знање*. Нови Сад: Библиотека Матице српске : Футура публикација, 2003.
37. Гацовић, Славољуб и Стеван Вељковић. *Од читалишта до Народне библиотеке у Зајечару (1866-1996)*. Зајечар: Матична библиотека „Светозар Марковић“, 2001.
38. Грујић, Ђорђе. *О друштвеном просвећивању*. Земун: „Напредак“, 1912.
39. Грујић, Ђорђе. *Социјална политика у Општини београдској*. Београд: Штампарија „Раденковић“, 1928.
40. Деретић, Јован. *Историја српске књижевности*. Београд: Нолит, 1983.
41. Димић, Љубодраг. *Историја српске државности. Књ. 3, Србија у Југославији*. Нови Сад: Српска академија наука и ументости, Огранак ; „Беседа“, Издавачка установа Православне епархије Бачке ; Друштво историчара Јужнобачког и сремског округа, 2001.
42. Димић, Љубодраг. *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део први, Друштво и држава*. Београд: Стубови културе, 1996.
43. Димић, Љубодраг. *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део други, Школа и црква*. Београд: Стубови културе, 1997.
44. Димић, Љубодраг. *Културна политика у Краљевини Југославији : 1918-1941. Део трећи, Политика и стваралаштво*. Београд: Стубови културе, 1997.
45. Димић, Љубодраг, Владета Тешић и Гордана Павловић-Лазаревић. *Министарство просвете и министри Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Југославије : 1918-1941*. Београд: Педагошки музеј : Министарство просвете Србије, 2000.
46. Dobrić, Bruno, приг. *Ћитаонички и књижнички покрет у Хрватској у 19. и 20. столјећу : зборник радова са знанственог скупа, Pazin 15. студеног 1993*. Пула: Sveučilišna knjižnica, 1996.

47. Dyrbye, Martin. „From Vocation to Profession – Innovation and Change in the Focus of Librarianship 1905-1969“. In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen. Tampere: Hibelire, 2009, 49-58
48. Драгићевић-Шешић, Милена и Бранимир Стојковић. *Култура : менаџмент, анимација, маркетинг*. Београд: СЛЮ, 2003.
49. Драгосавац, Бранка. *Јавне библиотеке у Србији од 1901. до 1918. Године*. Панчево: Градска библиотека ; Ниш: Народна библиотека „Стеван Сремац“ ; Неготин: Народна библиотека „Доситеј Новаковић“, 2016.
50. Драшковић Радован М. *Наше општинске финансије*. Београд: Штампарија „Јединство“, 1931.
51. Dreimane, Jana. „Public Libraries in Latvia in the 20th century“. In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen. Tampere: Hibelire, 2009, 158-169.
52. Дуловић, Радош и Ветурија Пушичић. „Хронологија књижевних догађаја у Панчеву (Панчевац, Наше горе лист, Весник, Грађанин, Панчевачка недеља, Војвођанин, Свеске)“. У *Књижевна топографија Панчева*. Панчево: Градска библиотека ; Београд: Институт за књижевност и уметност, 2001.
53. Дурковић-Јакшић, Љубомир. *Библиотека града Београда : 1928-1945*. Београд: Библиотека града Београда, 1995.
54. Дурковић-Јакшић, Љубомир. *Југословенско књижаство : 1918-1941*. Београд: Народна књига, 1979.
55. Ђорђевић, Ненад. *Закони, уредбе и остали прописи Краљевине Југославије издани од 1. децембра 1918. до 31. децембра 1936 : азбучни преглед по предметима, са подацима о обнародовању и са означањем њених посебних издања*. Београд: Издавачко и књижарско предузеће „Геца Кон“ а.д, 1937.

56. Бурашиновић, Биљана. „Библиотека града и културна политика Београда“. Мастер рад, Факултет политичких наука, 2010.
57. Жутић, Никола. *Соколи : идеологије у физичкој култури Краљевине Југославије 1929-1941*. Београд: Ангротраде, 1991.
58. *Закон о Народној библиотеци*. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1901.
59. Зеремски, Видосава и Сава Паланчанин, прир. *Грађа за историју Библиотеке Матице српске. Књ. 4/1, 1918-1931*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1969.
60. Зеремски, Видосава и Сава Паланчанин, прир. *Грађа за историју Библиотеке Матице српске. Књ. 4/2, 1932-1944*. Нови Сад: Библиотека Матице српске, 1969.
61. Идризовић, Ненад. „Патријаршијска библиотека Српске православне цркве 1706-2006“. Докторска дисертација, Филолошки факултет, 2016.
62. Илић – Агапова, Марија. „Дечја библиотека Општине града Београда“. У Дечја и омладинска књига. Београд: „Женски покрет“, 1933.
63. Илић-Агапова, Марија. *Јавне библиотеке*. Београд: б.и, 1934.
64. Илић-Агапова, Марија. *Јавне библиотеке*. Београд: Библиотека града Београда, 2003.
65. Илић-Агапова, Марија. *Одабрани радови*. Београд: Библиотека града Београда, 2002.
66. Исић, Момчило. *Писменост у Србији између два светска рата*. Београд: Институт за новију историју Србије, 2001.
67. *Jugoslavija 1918-1988 : statistički godišnjak*. Beograd: Savezni zavod za statistiku, 1989.
68. Јурић, Милева. „Обавезни примерак : законска обавеза или стварна заштита националног фонда“ У *Споменица : 1832-1982*. Београд: Народна библиотека Србије, 1985, 3-12
69. Kalender, Fahrudin. *Radničke biblioteke i čitaonice u Bosni i Hercegovini do 1941. godine*. Sarajevo: Društvo bibliotekara Bosne i Hercegovine, 1998.
70. Kelly, Thomas. *History of Public Libraries in Great Britain 1845-1965*. London: Library Association, 1973.

71. Kelly, Thomas. *Early Public Libraries: a history of public libraries in Great Britain before 1850*. London: Library Association, 1966.
72. Кићовић, Мираш. *Историја Народне библиотеке у Београду*. Београд: Народна библиотека, 1960.
73. Ковачевић, Радмила, *Српске културно-просветне установе у Панчеву и њихов просветно-андрагошки значај (до 1941)*. Београд: Филозофски факултет, 1988.
74. Ковијанић, Гаврило. *Архивска грађа о Народној библиотеци у Београду : 1821-1944. Књ. 3 : 1919-1944*. Београд: Народна библиотека Србије, 1992.
75. Ковијанић, Гаврило. *Народна библиотека у Нишу : архивска грађа (1894-1940)*. Београд: Г.Ковијанић, 1986.
76. Костић, Надица, Момчило Антић и Марија Вељковић, прир. *Народна библиотека Пирот : прилози за монографију*. Пирот: Народна библиотека, 2012.
77. Крестић, Василије. *Хрватско-угарска нагодба 1868*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1969.
78. Krizman, Bogdan i Bogumil Hrabak, прир. *Zapisnici sa sednica delegacije Kraljevine SHS na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1919-1920*. Beograd: Kultura, 1960.
79. Makinen, Ilka. „History of Finnish Public Libraries in a Nutshell“. In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen. Tampere: Hibelire, 2009, 109-134
80. Максимовић, Милена. *Ђорђе Пејановић : живот и дело*. Пале: СПКД „Просвјета“, 2007.
81. Марковић, Радосав. *Универзитетска библиотека у Београду (1921-1945)*. Београд: Завод за издавање уџбеника Социјалистичке републике Србије, 1968.

82. Матијевић, Милица и Елизабета Георгиев. *Култура читања : право детета и обавеза библиотекара*. Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић“, 2014.
83. McMenemy, David. *The Public Library*. London: Facet publishing : CILIP, 2009.
84. Mesić, Đurđa. „Narodne biblioteke u Jugoslaviji”. Doktorska disertacija, Filološki fakultet, 1990.
85. Милић, Даница гл. уред. *Историја Ниша. Књ. 2 : од ослобођења 1878. до 1941*. Ниш: Градина : Просвета, 1984.
86. Minto, John. *History of Public Library Movement in Great Britain and Ireland*. London: Library Association, 1932.
87. Мирчов, Светлана. *Јован Н. Томић : библиотекар и научник*. Београд: Народна библиотека Србије, 2007.
88. *Mission sociale et intellectuelle des bibliothèques populaires son organisation ses moyens d'action*. Paris: Institut international de cooperation intellectuelle, 1937.
89. Moldre, Aile and Tiiu Reimo. „Books That Common People Read: Estonian Public Libraries through the Centuries“. In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen. Tampere: Hibolire, 2009, 134-150
90. Morel, Eugene. *La librairie publique*. Paris: Librairie Armand Colin, 1910.
91. Murison, W.J. *The Public Library : Its Origins, Purpose, and Significance as a Social Institution*. London: George G. Harrap&Co, 1955.
92. *Народна библиотека у Пожаревцу : 1847-1987 : прилози за историју Читалишта и Народне библиотеке у Пожаревцу*. Пожаревац: Народна библиотека „Илија М.Петровић“ : Центар за културу, 1987.
93. Никчевић, Драгутин. „Јован Н. Томић и библиотекарство у Србији“ У *Споменица : 1832-1982*. Београд: Народна библиотека Србије, 1985, 77-113
94. Рејановић, Ђорђе. *Istorija biblioteka u Bosni i Hercegovini : od početka do danas*. Sarajevo: "Veselin Masleša", 1960.
95. Пејановић, Ђорђе. *Кратка упутства за оснивање, уређење и руковање народних јавних књижница*. Сарајево: Просвјета, 1920.

96. Пејановић, Ђорђе. *Народне јавне књижнице : кратка упутства за уређење и руковање*. Сарајево: Обод, б.г.
97. Петрановић, Бранко. *Историја Југославије 1918-1978*. Београд: Полит, 1980.
98. Петровић, Томислав. *Од Јагодинског читалишта до Народне библиотеке (1851-2001)*. Јагодина: Народна библиотека, 2012.
99. Pivec Stele, Melitta. *Naše knjižnice : poskus statistike*. Ljubljana: s.n, 1933.
100. Пијановић, Петар. *Српска култура : 1900-1950*. Београд: Службени гласник, 2014.
101. Pirjevce, Avgust. *Knjižnice in knjižničarsko delo*. V Celju: Družba sv. Mohorja, 1940.
102. Плавшић, Радивој. *Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*. Сомбор: Градска библиотека, 1959.
103. *Politička enciklopedija*. Београд: „Savremena administracija“, 1975.
104. Поповић, Павле *O gradskim knjižnicama u Srbiji*. Sarajevo: Štamparija naroda, 1912.
105. Поповић, Радован. *Књига о Цвијановићу*. Београд: Пословна заједница издавача и књижара Југославије, 1985.
106. Поткоњак, Симо. „Културна лига – место, улога и значај у развоју јавних библиотека у Србији“. Магистарски рад, Филолошки факултет, 2005.
107. *Правила јавне библиотеке општине града Скопља : примљена од стране одбора Општине града Скопља под бр. 79393/33 год. и одобрена од стране Министарства просвете п. бр. 10731 од 1. априла 1934*. Скопље: Јавна библиотека града, 1934.
108. *Прегледи о стању свих самоуправних прихода и расхода Краљевине Југославије за годину 1930*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1932.
109. *Прегледи о стању свих самоуправних прихода и расхода Краљевине Југославије за годину 1931*. Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1932.

110. *Прегледи о стању свих самоуправних прихода и расхода Краљевине Југославије за годину 1932.* Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије, 1933.
111. *Прегледи извршених расхода и остварених прихода по самоуправним буџетима за 1934. и 1934/35. годину.* Београд: Штамп Државне штампарије Краљевине Југославије, 1936.
112. Radojević, Mira. *Научник и политика : политичка биографија Вождара V. Markovića (1874-1946).* Београд: Филозофски факултет, 2007.
113. *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1935, Годишњи извештај управе, поднесен VIII годишњој скупштини 2. фебруара 1936. године.* Шабац: Штамп. Драг. Милановића-Бана, 1936.
http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3064#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016)
114. *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1936, Годишњи извештај управе, поднесен IX годишњој скупштини 17. јануара 1937. године.* Шабац: Штамп. Драг. Милановића-Бана, 1937.
http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3065#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016)
115. *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1937, Годишњи извештај управе, поднесен X годишњој скупштини 16. јануара 1938. године.* Шабац: Штамп. Драг. Милановића-Бана, 1937.
http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3066#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016)
116. *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1938, Годишњи извештај управе, поднесен XI годишњој скупштини 5. фебруара 1939. године.* Шабац: Штамп. Драг. Милановића-Бана, 1939.
http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3067#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016)
117. *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1939, Годишњи извештај управе, поднесен XII годишњој скупштини 21. јануара 1940. године.* Шабац: Штамп. Драг. Милановића-Бана, 1940.

- http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3068#page/0/mode/1up (преузето 26. 11. 2016)
118. *Рад Шабачке народне књижнице и читаонице 1940, Годишњи извештај управе, поднесен XIII годишњој скупштини 21. фебруара 1941. године.*
Шабац: Штамп. Драг. Милановића-Бана, 1941.
http://www.digitalna.nb.rs/wb/NBS/Zavicajne_zbirke/Biblioteka_sabacka/Zbirka_knjiga/BS_A_II_3069#page/1/mode/1up (преузето 26. 11. 2016)
119. Ружић, Д. М. *О библиотекама.* Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1901.
120. Seavey, Charles A. „Public Libraries“ In *Encyclopedia of Library History*, ed. Wayne A. Wiegand, Donald G. Davis, jr. New York : London: Garland Publishing, 1994, p. 518-528.
121. Селихар, Карла. „Српске читаонице у Војводини до 1918. године“. Докторска дисертација, Филолошки факултет, 2015.
122. Sibrian, Ineta. „Culture of Reading Formation in Lithuanian Public Libraries (1918-1990)“. In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen. Tampere: Hibelire, 2009, 169-183.
123. Симић, Радован Ж. *130 година Лозничке библиотеке.* Лозница: Народна библиотека „Вук Караџић“, 1998.
124. Софронијевић, Мира. *Даривали су своје отачеству.* Београд: Библиотека града Београда, 1995.
125. Софронијевић, Мира. *Хуманитарна друштва у Србији.* Београд: Библиотека града Београда : Чигоја штампа, 2003.
126. Стаматовић, Десанка. *Читалишта у Србији у XIX веку.* Београд: Народна библиотека Србије, 1984.
127. Стаматовић, Десанка. *Читалишта у Србији у XIX веку ; друго допуњено издање.* Панчево: Градска библиотека, 2011.
128. Старчевић, Велимир. *Књига о Геци Кону.* Београд: Терсит, 1993.
129. Стефановић, Мила. *Народна библиотека у Крагујевцу (1866-2004).* Крагујевац: Центар за научна истраживања САНУ : Универзитет у Крагујевцу : Народна библиотека „Вук Караџић“ : ИШМ Октоих, 2005.

130. Стефановић, Мила. *Јагодинско библиотекарство (1851-2011)*. Јагодина: Народна библиотека „Радислав Никчевић“, 2011.
131. *Сто година градске библиотеке у Суботици 1890-1990*. Суботица: Градска библиотека, 1991.
132. Стојановић, Иван. „Феликс Милекер (1858-1942) : живот и рад“. Мастер рад, Филолошки факултет, 2011.
133. Stokić, Gordana. *Ka filozofiji bibliotekarstva : Džesi Šir u teoriji i praksi bibliotekarstva 20. Veka*. Pančevo: Mali Nemo, 2002.
134. Стокић, Гордана. „Српске читаонице као претеча јавне библиотеке у Панчеву“ У *Књижевна топографија Панчева*. Панчево: Градска библиотека ; Београд : Институт за књижевност и уметност, 2001.
135. Стокић-Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. „Лецбеница душе : успостављање библиотечког дискурса код Срба“ У *Библиотеке и идентитет : пролегомена за историју модерног српског библиотекарства*. Панчево: Градска библиотека Панчево ; Нови Сад : Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2012, 23-43
136. Стокић-Симончић, Гордана и Жељко Вучковић. „Основни правци развоја библиотекарства у Србији 1945-1990“ У *Библиотеке и идентитет : пролегомена за историју модерног српског библиотекарства*. Панчево: Градска библиотека Панчево ; Нови Сад : Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 2012, 45-71
137. *150 година народног библиотекарства у Црној Гори : (научни скуп у Рису, 23. и 24. децембра 1985)*. Цетиње: Централна народна библиотека СР Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, 1986.
138. Тадић, Бранка. „Дечја одељења Библиотеке града Београда“. Магистарски рад, Филолошки факултет, 2007.
139. Torensen, Magnus. „Library Spirit in Sweden – Two Missionary Phases“ , In *Library Spirit in the Nordic and Baltic Countries : historical perspectives*, ed. Martin Dyrbye, Iikka Makinen, Tiiu Reimo and Magnus Torensen. Tampere: Hibelire, 2009).
140. Траиловић, Горан. *Лична топографија раја : Градска библиотека Панчево*. Панчево: Градска библиотека, 2014.

- 141.Трговчевић, Љубинка. *Историја Српске књижевне задруге*. Београд: Српска књижевна задруга, 1992.
- 142.Трговчевић, Љубинка. *Научници Србије и стварање југословенске државе 1914-1920*. Београд: Народна књига : Српска књижевна задруга, 1986.
- 143.Ћирковић, Сњежана Р. „Библиотеке као огледало културног живота Подунавских Немаца у Банату од насељавања у 18. веку до Другог светског рата“. Докторска дисертација, Филолошки факултет, 2016.
- 144.Ћоровић, Љубица М. *Илустрована историја Библиотеке града Београда*. Београд: Библиотека града Београда, 2011.
- 145.Ујес, Алојз. „Чињенице и претпоставке о 'Библиотеци општества рисанског' основаној 1835. године у Рисну“ У *150 година народног библиотекарства у Црној Гори : (научни скуп у Рисну, 23. и 24. децембра 1985)*. Цетиње: Централна народна библиотека СР Црне Горе „Ђурђе Црнојевић“, 1986, 11-27
- 146.Helling, John. *Public Libraries and their National Policies : International case studies*. Oxford: Chandos Publishing, 2012.
- 147.Царићевић, Васа. *Народне јавне књижнице : (с упутством за оснивање и руковање)*. Земун: Штампарија Јована Пуља, 1906.
- 148.Чалић, Мари-Жанин. *Историја Југославије у 20.веку*. Београд: СЛЮ, 2013.
- 149.Шимуновић, Биљана. *Матица српска у Краљевини Југославији*. Београд: Задужбина „Андрејевић“, 1997.
- 150.Shera, Jesse H. *Introduction to Library Science : basic elements of Library Service*. Littleton: Libraries Unlimited, 1976.
- 151.Shera, Jesse H. *The Origin of the Public Library Movement in New England 1629-1885*. Chicago: University of Chicago Press, 1949.
- 152.Schmitz, Wolfgang, Alexander Greguletz and Rupert Hacker „Germany“ In: *Encyclopedia of Library History*, ed. Wayne A. Wiegand, Donald G. Davis, jr. New York : London: Garland Publishing, 1994, p. 235-244

Чланци у серијским публикацијама, дигитализована грађа и чланци доступни у пуном тексту:

153. Александар Белић <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=27>, (preuzeto 15. 09. 2016)
154. Бајагић, Душан Р и Милан И. Миљевић. „Организација надлежности Министарства просвете Краљевине СХС у обласним управама“. *Токови историје* Год. 2 (2010): 7-23.
155. Башовић, Љубинка. „Друштво југословенских библиотекара 1931-1941“. *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 33, бр. 1/6 (1981): 59-71.
156. Бокун-Ђинић Соња. „Читалиште, читаоница шабачка : кратка историја и културно-књижевни програми“ *Museum : Годишњак Народног музеја у Шапцу* Бр. 2 (2001): 99-116
157. Veselin Čajkanović <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=625>, (preuzeto 5. 05. 2014)
158. Veljanović, Zoran. *Jovan Manojlović – narodni tribun i vođ subotičkih Srba u Velikom ratu* <http://www.arhivvojvodine.org.rs/zbornici-radova/3mk/ZoranVeljanovic.pdf> (preuzeto 23.07.2017)
159. Vladimir Čorović <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=590>, (preuzeto 31. 08. 2014)
160. Vojinović, Milica. „Друштво југословенских библиотекара“. *Glasnik Narodne biblioteke : godišnja bibliografija Narodne biblioteke i izveštaji o radu* God. 1, sv. 3-4 (1940): X-XII.
161. Vojinović, Milica. „Друштво југословенских библиотекара : оснивање, организација и рад до 1941. године“. *Bibliotekar : organ Друштва библиотекара НР Србије* Год. 7, бр. 3/4 (1955): 172-178.
162. Vries, Johanna L. de *The History of the International Federation of Library Associations : from its creation to the Second world war 1927-1940 : Master's thesis* http://www.ifla.org/files/assets/hq/history/history-of-ifla-1927-1940_de-vries_1976.pdf (preuzeto 14. 07. 2015)

163. Vukonjanski Igor. „Razvoj srpske državnosti i položaj državnih činovnika“. *Baština (Priština-Leposavić)* Sv. 33 (2012): 316-335.
164. Gardner, Frank M. *Public Library legislation : a comparative study*. Paris: Unesco, 1970. <http://unesdoc.unesco.org/images/0002/000251/025113eo.pdf> (preuzeto 23. 02. 2015)
165. Гашић, Ранка. „Српска култура између два светска рата“. *Историја 20. века* Бр. 2 (2008): 162-181.
166. Георгиев, Елизабета „Стилијан Чилингиоров и његов допринос очувању српских библиотека које су Бугари запленили у Првом светском рату“, *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, мај 2017, 41-53 http://citaliste.rs/casopis/br30/georgiev_elizabeta.html (преузето 14. 11. 2017)
167. Гргур Јакшић <http://www.istorijskabiblioteka.com/art:grgur-jaksic> (preuzeto 15. 09. 2016)
168. Дабижић, Миодраг А. *Библиотека и Музеј града Београда 1929-1941 – с нарочитим освртом на рад Музеја* <http://www.mgb.org.rs/images/godisnjaci/GodisnjakXX/GodisnjakXX451-499.pdf> (preuzeto 11. 09. 2014)
169. Давидовић, Љубомир М. „Правила о народним књижницама са читаоницом Краљевине Србије“. *Просвета* 5, 6 (10. новембар 1904).
170. Ђурашиновић, Биљана М. „Друштво југословенских библиотекара – деловање и домети“. *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. 13, Бр. 25 (новембар 2014): 2-10.
171. Ђурашиновић, Биљана М. „Народне књижнице и читаонице као облик јавног библиотекарства у Србији од 1918. до 1941. године“, *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, Год. 16 Бр. 31 (новембар 2017): 62-70
172. Живковић, Војислав. „Градска народна библиотека у Пожаревцу“. *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 2, бр. 4 (1950): 398-406.
173. „За снажнију културну активност Београдске општине“. *Општинске новине* Год. 53, Број 2 (фебруар 1935): 120-122.

174. *IFLA's First Fifty Years: a reprise*
http://www.ifla.org/files/assets/hq/history/ifla_first_50_reprise.pdf (преузето 14. 07. 2015)
175. Илић-Агапова, Марија. *Београдска Општинска Библиотека*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=131&from=pubstats> (преузето 28. 06. 2015)
176. Илић-Агапова, Марија. *Јавне градске библиотеке и њихов значај – поводом једне програмске књиге*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=14&from=pubindex&dirids=7&lp=7>
 (преузето 02. 09. 2014)
177. Илић-Агапова, Марија. *О плану и архитектури зграда за градске библиотеке и музеје*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=772&from=pubstats> (преузето 28. 6. 2015)
178. Ињац, Весна. *Образовање библиотекара у Србији* http://www.cacak-dis.rs/elektronska_izdanja/gb19/27-58-vesna-injac.pdf (преузето 31. 01. 2015)
179. Исић, Момчило. „Делатност Шабачке народне књижнице и читаонице на народном просвећивању 1928-1941“. *Museum: Годишњак народног музеја у Шапцу* бр. 2 (2001): 117-145.
180. Иван Ђаја <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=152>, (преузето 10. 11. 2014)
181. Јанчић, Светлана. „Поетика библиотекарства Марије Илић-Агапове“. *Гласник Народне библиотеке Србије* Год. 3, бр. 1 (2001): 41-47.
182. Јован Жујовић <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=173>, (преузето 10. 11. 2014)
183. Јован Радонић <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=479>, (преузето 15. 9. 2016)
184. Јован Цвијић <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=618>, (преузето 15. 09. 2016)
185. Јовановић, Миливој. „Градска библиотека у Вршцу“. *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 2, бр. 2-3 (1950): 265-269.

186. „Књига за народ : зборник радова“. *Свеске : часопис за књижевност, уметност и културу* (јул 1998)
187. Kodrič-Dačić, Eva. *Neuspešni poskusi za sprejem zakona o javnih knjižnicah v Kraljevini Jugoslaviji v letih 1929-1935*
<http://knjiznica.zbds-zveza.si/index.php/knjiznica/article/view/454> (preuzeto 01. 09. 2015)
188. Кумануди, Коста. „Правила о полагању државног стручног испита за прелаз чиновника Народне библиотеке у Београду из приправних у помоћне групе“. *Просветни гласник* Год. XLIV, бр. 1 (1928): 1-5.
189. *Лазар Марковић*
http://www.arhivyu.gov.rs/active/en/home/glavna_navigacija/koriscenje_gradje/pretrazite_baze_podataka/opsti_podaci_o_fondovima_u_bazi_inventar/detalji_fonda/_params/item_id/677109.html (преузето 15. 09. 2016)
190. *Libri e biblioteche: notizie ad uso dei corsi di preparazione per gli uffici e I servizi delle biblioteche popolari : secondo il programma ministeriale r. decreto 3 giugno 1935, N° 1240*
<http://bsa.ve.ismar.cnr.it/fedora/repository/ismarbsa:ve00440-0016> (preuzeto 6. 07. 2017)
191. Лончар, Дргомир. „Периодика у Библиотеци шабачкој“. *Читалиште : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства*, новембар 2012, 65-72. http://citaliste.rs/casopis/br21/loncar_dragomir.html (преузето 29. 09. 2017)
192. *Љубомир Стојановић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=552> (преузето 10. 11. 2014)
193. Маčković, Stevan. *Gradski bibliotekari Mijo Mandić i Rade Lungulov*
<https://suistorija.wordpress.com/subotica-mozaiik-istorije-xx-vek/galerija-likova/262-2/> (preuzeto 18. 09. 2017)
194. Маčković, Stevan. *Ulomci za povijest Subotica u 1925. godini*
http://godisnjak.zkvh.org.rs/attachments/article/208/godisnjak2011_123_154.pdf (preuzeto 3. 9. 2015)
195. Malek, Rudolf. *On the Origin of the International Organisation of Librarians (IFLA) : The Congress of Librarians in Prague 1926*

- http://www.ifla.org/files/assets/hq/history/malek_ifla-origin_libri_1970.pdf
(preuzeto 14. 07. 2015)
196. Mesić, Đurđa. *Narodna knjižnica – prilog određenju pojma*
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=118838 (preuzeto 11. 10. 2014)
197. *Нико Жупанич* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=174>,
(preuzeto 15. 09. 2016)
198. *Никола Вулић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=101>,
(preuzeto 10. 11. 2014)
199. Николаш, Стојанка. „Градска библиотека Вршац“. *Свеске : часопис за књижевност, уметност и културу* Год. 17, бр. 81 (јул 2006): 217-225.
200. Novaković, Dragan. *Versko zakonodavstvo Kraljevine Jugoslavije /*
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=158144 (preuzeto 15. 09. 2016)
201. Нушић, Бранислав. *Неколики културни задаци Општине града Београда*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=121&from=pubindex&dirids=10&lp=8>
(preuzeto 23. 10. 2014)
202. Њагуљ, Славко И. „Градска библиотека“. *Панчевачка недеља* Бр. 179 (7. фебруар 1937): 3.
203. Опојевлић Хофман, Лидија. *Делегација Краљевине Југославије при Комисији за репарацију у Паризу (1919-1930)*
http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-cyrillic/home/glavna_navigacija/izdanja/casopis_arhiv_v01/dosadasnji_brojevi/casopis_god_13_br_1i2.html (preuzeto 10. 10. 2014)
204. „Осма изложба нових књига Библиотеке и Музеја Општине града Београда“. *Општинске новине* Год. 54, Бр. 12 (децембар 1936): 931-936.
205. *Павле Поповић* <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=452>,
(preuzeto 15. 09. 2016)
206. *Петогодишњи извештај Библиотеке и Музеја О.з.Б 1929-1934*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=106&from=pubindex&dirids=7&lp=1>
(preuzeto 8. 09. 2014)

207. Петровић, Јасмина. *Библиотека града Београда*
https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=609 (преузето 3. 09. 2014)
208. Петровић, Љубомир. *Југословенско друштво између два светска рата*
[http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3160/2008/0352-31600802023P.pdf#search="jugoslovensko drustvo petrovic, ljubomir"](http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0352-3160/2008/0352-31600802023P.pdf#search=)
 (преузето 23. 09. 2013)
209. Петровић, Томислав. *Између два светска рата*
http://www.arhivja.autentik.net/images/koreni_7.pdf (преузето 02. 06. 2014)
210. Плавшић, Радивој. „Стодвадесет година сомборске библиотеке“.
Баштина : часопис за културу Год. 16 (пролеће 1979): 109-123.
211. Плавшић, Радивој. „Стодвадесет година сомборске библиотеке“.
Баштина : часопис за културу Год. 17 (лето 1979): 115-129.
212. „Поклон бившег претседника општине града Београда г. Косте Д. Главнића Градској библиотеци и музеју“. *Општинске новине* Год. LV, бр. 10 (октобар 1937): 692-694.
213. *Pravila knjižnice iz 1907. godine* <http://www.kgz.hr/hr/knjiznice/gradska-knjiznica/o-nama-262/povijest-tri-doma-gradske-knjiznice/pravila-knjiznice-iz-1907-godine/264> (preuzeto 23.02. 2016)
214. *Правилник Библиотеке и Музеја општине града Београда*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=10&from=pubindex&dirids=7&lp=3>
 (преузето 8. 09. 2014)
215. *Правилник Библиотеке Општине града Београда*
<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=135&from=pubstats> (преузето 28. 06. 2015)
216. Продановић, Милица. „Пред новим задацима“. *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 1, бр. 1 (1948): 1-7.
217. Протић, Љубомир М. „Књижнице и читаонице за народ“. *Просветни гласник* Књ. 2, Св. 6 (1921): 321-326.
218. Радуловић, Здравка. *Др Љубинка Башовић: библиотекар и педагог новог доба* https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=593 (преузето 13. 09. 2015)
219. „Свечано отварање нових просторија Библиотеке и Музеја О.г.Б. у сопственој згради“. *Општинске новине* Год. 53, Бр. 5 (Мај 1935): 344-349.

220. Слободан Јовановић <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=228>,
(преузето 15. 09. 2016)
221. Службене новине Краљевине Југославије од 18. фебруара 1929. године
<http://digitalizovanaizdanja.sluzbenenovine.rs/DigitalizovanaIzdanja/pages/home.e.xhtml;jsessionid=F6EB3F6C093A17F57AEB22EAB75A2149> (преузето 18. 11. 2015)
222. *Scottish Thought and Letters in the Eighteenth Century*
<http://special.lib.gla.ac.uk/exhibns/scottish/libraries.html> (преузето 3.07.2017)
223. Станоје Станојевић <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=543>,
(преузето 15. 09. 2016)
224. Станојевић, Мих. М. „Народно просвећивање у прошлој години : кратак преглед рада у Одељењу за основну наставу“. *Просветни гласник* (1920): 173-177.
225. Стефановић, Мила. *Сто година списка приновљених књига јавне библиотеке у Крагујевцу* https://www.nb.rs/view_file.php?file_id=602
(преузето 5. 08. 2014)
226. Стојановић, Милош. „Библиотеке и Српска књижевна задруга (Грађа за мрежу библиотека до 1912. год.)“. *Библиотекар : орган Друштва библиотекара НР Србије* Год. 30, св. 1-6 (1978): 63-67.
227. Стоканов, Радивој. „Пре и после века и по“. *Библиотекар : часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. LI, св. 1-4 (2009): 155-163.
228. Тихомир Ђорђевић <https://www.sanu.ac.rs/Clanstvo/IstClan.aspx?arg=162>,
(преузето 15. 09. 2016)
229. Чукић, Лепосава и Братислава Јањушевић. „Међународна федерација библиотечких удружења и институција – ИФЛА“. *Гласник Народне библиотеке Србије*. Год. 3, бр. 1 (1999): 327-348.

Извештаји и грађа из архива библиотека:

230. Марган, Владимир. *(Други) Начелнички извештај о јавним приликама овог града, о стању и раду градске Управе током 1924*. Панчево: Градска библиотека (Мсх IV 205)

231. Јовановић, Миливој. *Градски музеј и библиотека : једна драгоценост тековина града Вршица 1934 : (преписано из Војводине бр. 4 за 1935) (СБ 1711)*
232. Јовановић, Миливој. *Градски музеј и библиотека у 1935. год. : (преписано из Војводине бр. 23 за 1936) (СБ 1711)*
233. Јовановић, Миливој. *Градски музеј и библиотека у 1936. години : (преписано из Војводине бр. 49 за 1937) (СБ 1710)*
234. Јовановић, Миливој. *Градска библиотека и музеј у 1937. години : (преписано из Војводине бр. 4 за 1938) (СБ 1710)*
235. Јовановић, Миливој. *Градски музеј и библиотека у 1939. години : (преписано из Народног гласника бр. 15 за 1940) (СБ 1712)*

ИМЕНСКИ РЕГИСТАР

А

Агапов, Максим 244, 253, 254

Алексијевић, Милица 260

Андерсен, Ханс Кристијан 257

Андрић, Иво 58

Антић, Добривоје 192, 193

Антоновић, Милан 140

Аранђеловић, Драгољуб 42

Арнаутовић, Драгомир 93, 94

Б

Бадалић, др Јосип 92, 94, 95

Бајкић, Велимир 43

Бакингам, Џон Силк 29

Балаж, А.Г. 252, 253

Бандић, Милица 258

Банић, Мил. 188

Басуровић, Вукосава 260

Басуровић, Надежда 257, 260

Башовић, др Љубинка 115

Белић, Александар 42

Бервик Сејерс 270

Бешевић, Стеван 244

Бијелицки, Карло 119, 120, 121, 122, 123

Бингам, Кејлеб 29

Бирманац, Миливој 211

Бихали, Марија 61

Бихали, Ото 61

Бихали, Павле 57, 61

Бобић, Михаило 188

Богдановић, Добри 254
Богдановић, Јован 194
Богојевић, Видосава 261
Бодор, Магдалена 135
Брадваровић, Миша 209
Брашован, Никола 164
Бреј, Томас 25
Будимир 233
Булатовић, Машан 145, 146
Бурмазовић, Јелена С. 261

В

Вајлд, Оскар 258
Вајферт, Ђорђе 252
Верона, Ева 92
Веселиновић, Алекса 146, 150
Веселиновић, Јанко 144, 257
Веснић, Миленко 186
Видаковић, Милован 167
Винавер, Станислав 57

Винце, Жуф 124
Војиновић, Богосав 260
Војиновић, Милица 78, 87, 88, 91, 92, 94, 95, 96
Вранеш, Александра 185, 190
Вукићевић, Веља 51
Вукићевић, Зарија 141, 142, 143, 144
Вукмировић, Илија 216
Вулић, др Никола 186, 198
Вучковић, Жељко 22
Вучо, Александар 57

Г

Гавриловић, Андра 60
Гавриловић, Мирко 237
Ганчевић, др Анте 193
Гаћеша, Никола 237
Геземан, Герхард 167
Георгиев, Елизабета 255
Георгијевић, др Антоније 216
Главинић, Димитрије Ђ. 246
Главинић, Коста 246
Гломазић, Момир 249
Говедарица, Владимир Ђ. 193
Горбова, Ирина 261
Грол, Милан 51, 52
Грујић, Ђорђе 102, 271, 284

Д

Давидовић, Љубомир 50
Давичо, Оскар 57
Даљчев, Ђура 135
Дамњановић, Страхиња 224
Дединац, Милан 57

Димић, Васа 185
Димић, Љубодраг 45, 51, 68
Добровић, Петар 59
Доде, Алфонс 258
Дојл, Артур Конан 206
Доситеј, митрополит загребачки 192
Доситеј, епископ нишки 188
Драгосавац, Бранка Г. 23, 117
Драинац, Раде 57
Драцински, Петар 91
Дучић, Јован 58

Ђ

Ђаја, др Иван 108, 220
Ђорђевић 233
Ђорђевић, Милутин 186
Ђорђевић, Никола 199, 203, 206, 207, 209
Ђорђевић, Тихомир 42

Е

Еветовић, др Матија 178, 180
Еуген Савојски 240

Ж

Живковић, Живко 240
Живковић, Софија 261
Жујовић, Јован 42
Жупанич, Нико 42

Жутињац, Огњан 238

З

Земајер, Јохан 153

Зечевић, Милош Л. 74, 76, 78

И

Иванова, Ирина 260

Иванова, Пријадна 261

Ивањи, Иштван 174

Ивић, др Алекса 168, 176, 181

Илић, Влада 244

Илић, Драгослав 92, 96

Илић, Петар 231

Илић-Агапова, Марија 19, 20, 22, 78, 89, 91, 93, 94, 223, 225, 226, 233, 236, 237, 240, 241, 248, 249, 252, 253, 254, 259, 260, 261, 263, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274, 276, 279, 282, 283, 284

Илицановић, Димитрије 190, 193

Илкић, Стефан 127, 128, 130, 135, 276, 282

Исаиловић, Васа Ј. 210, 211, 212

Исаиловић, Миливоје В. 213, 214

Ишпановић, Тоша 181

Ј

Јаковљевић, Марко 175

Јаковљевић, Стеван 58

Јакшић, Гргур 42

Јакшић, Ђура 253

Јанковић, Даница 92

Јанковић, Љубица 244

Јанкулов, др Борислав 198, 199, 212

Јоб, Цвета 93

Јовановић, Анастас 253

Јовановић, Јероним 185

Јовановић, Катарина 240, 253

Јовановић, Миливој 164

Јовановић, Миодраг 249

Јовановић, Слободан 42, 60

Јованчић, Милан 189

К

Кавецка, Зофја 95

Кацић, Драгутин М. 194

Календер, Фахрудин 115

Калмар, Отмар 216

Кандић, Драгутин 190

Карађорђевић, краљ Александар I 40, 47, 50

Карађорђевић, кнез Павле 48

Карађорђевић, краљ Петар I 99, 101

Карнеги, Ендру 30

Кели, Томас 263

Кершовани, Отокар 57

Киплинг, Рајард 206

Кирквуд, Џемс 25

Кнежевић, Мил. 237

Кнежевић, Миливој 178

Ковачевић, Божидар 60
Ковачевић, Свет. 244
Ковачић, Даринка 135
Ковијанић, Гаврило 186, 193
Којић, др Драгутин 54
Кон, Геца 59, 60, 190
Констандиновић, др Никола 146
Коњовић, Милан 59
Коњовић, Петар 59
Корошец, др Антон 52
Косировић, Иван 155
Крбак, др Иво 208
Крек, Миха 54
Крмпотић, др Марио 91
Крстић, Бранислав 112
Кујунџић, Богољуб 54
Кумануди, др Коста 52
Курчанинов, Александар 190, 191, 192, 193
Кучера, др Елза 92

Л

Лазаревић, Брана 209, 239
Лазаревић, Васа 220, 254
Лапчевић, Драгиша 218, 231, 233
Лежимирац, Владимир 61
Лемајић, Јован 203
Лондон, Цек 206
Лоренц, др Борислав 237
Лунгулов, Раде 177, 180

М

Магарашевић, Димитрије 54
Мајзнер, Милан 136
Максимовић, Божидар 54, 224, 227

Максимовић, Десанка 58
Максимовић, Раде 141
Малек, Богомир 210
Мандић, Мијо 175, 176, 177, 178, 179
Мандрешевић, Иса (Исидор) 201, 212
Манојловић, др Јоца 178
Манојловић, Тодор 57
Марган, др Владимир 198, 204
Маринковић, др Војислав 218
Маринковић, Милан 136
Маринковић, Павле Д. 51
Марковић, Божа 42
Марковић, Лазар 42
Марковић, Љубица 87, 91, 92, 93, 94, 95
Марковић, Миленко 192
Марковић, Радосав 67
Марушић, Драго 54
Марчетић, Милорад 164
Маслеша, Веселин 57
Матавуљ, Симо 61
Матијевић, Милица 255
Матић, Душан 57

Матић, Светозар 74, 88, 91, 94
Мачек, Влатко 48
Мачковић, Стеван 177
Месарош, Блашко 180
Месић, Ђурђа 23
Микуш, Стипан 135
Милаковић, Бранко 91, 93
Милачић, Душан 191
Милекер, Феликс 153, 154, 155, 156, 157, 160
Милинковић, Михаило 191
Милко, др Исидор 175, 177
Миловановић, Божидар 190
Милојевић, Милоје 59
Милосављевић, Светозар 136
Милошевић, Милан 141
Милутиновић, М. 249
Милутиновић-Мензе, Надежда 261
Минто, Џон 263
Младеновић, Васа 154
Младеновић, Жив. 244
Младеновић, Душан 155, 156, 157
Младеновић, Ранко 93
Михаиловић, Људмила 91, 93
Мицић, Љубомир 57
Мишић, Смиља 93
Мишковић, др В. 244
Морел, Ежен 36, 37

Н

Назор, Владимир 257
Нартнер 118
Наумовић, Стеван 216
Нешић, Милан 226

Нешић, Стеван 74, 137, 138

Никић, др Федор 178

Николић, Милен М. 144

Новаковић, Милета 42

Новаковић, Стојан 62

Нофри, Луиза 270

Нушић, Бранислав 58, 60, 225, 257

Њ

Њагуљ, Славко И. 210, 211, 212, 213, 214, 217

О

Обрадовић, Надежда 261

Орчић, др Лазар 176, 177

Отовић, прота Видак 192

П

Павловић, Б.Л. 247

Павловић, Виктор 261

Пандуровић, Сима 249

Пап, Ђула 184

Папо, Менахем 61

Пејановић, Ђорђе 20, 22, 115, 225, 263, 264, 265, 266, 267, 271, 272, 274, 275, 276,
282, 283, 284

Пекић, Петар 177, 178
Перић, Никола 52
Перна, Јулија 210
Петковић, Драгослав М. 61
Петровић, Михаило С. 239
Петровић, Надежда 93
Петровић, Растко 57
Пешић, Миодраг М. 94
Пивец-Стеле, др Мелита 116
Пилетић, Иванка 91, 92
Пирјевец, Август 116
Плавшић, Радивој 121, 125
Погарчевић, Тихомир 142
Пољакова, Евгенија 238, 260
Поповић, Богдан 58
Поповић, Ђуро 176
Поповић, Живорад Жика 108
Поповић, Миливоје Ј. 100
Поповић, Михаило Р. 74
Поповић, Павле 42, 58, 66, 94, 102, 271, 284
Поповић, Радован 209, 210
Почкаи, Илона 135
Прибићевић, Светозар 51, 52
Продановић, Јаша 60
Продановић, Милица 92, 94
Протић, Љубомир 107
Протић, Марко 176, 178
Протић, Стојан 40
Пул, Вилијам 28
Пуркаревић, Петар 216

Р

Радић, Стјепан 51

Радишић, др Лазар 127
Радојичић, Ђорђе 92, 93
Радонић, Јован 42
Рајичић, Владета 144, 145
Ризнић, Миодраг 191
Ристић, Љубомир 216
Ристић, Марко 57
Ристић, Милован 233
Роксандић, Симеон 59
Романов, Николај II, руски цар 190
Ружић, Добросав 102, 271, 284
С
Савић-Главинић, Ђура 246
Савић-Ребац, Аница 58
Секулић, Исидора 58
Селихар, Карла К. 22

Сергијевски, др 238
Симић, Миливоје 100
Славић, Душан 61
Смедеревац, др Стеван 216
Срдановић, Дејан 216
Стаматовић, Десанка 22
Станковић, др Раденко 54
Станојевић, Михаило 106
Станојевић, Станоје 42, 167
Станојковић, Никола А. 190
Стефановић, Павле 91
Стефановић, др Свет. 244
Стијовић, Ристо 59
Стипић, Лазар 183
Стојадиновић, Милан 47, 48
Стојадиновић, др Милослав 168, 225
Стојановић, Коста 42
Стојановић, Љубомир 185
Стојановић, Милош 100
Стојановић, Михаило 91
Стојановић, Сретен 59
Стоканов, Радивој 120
Стошовић, Добривоје 54
Суботић, Иван 91
Суботић, Тихомир 201
Сујић, Бранко В. 61
Т
Табакловић, др Никола 175
Табакловић, Спира 190, 192
Тадић, Бранка 255, 256, 258
Твен, Марк 257, 258

Титов, Теодор 238
Тобожан, Лазар 208, 214, 215, 216
Товладић, Петар 214
Толстој, Лав Николајевич 212, 252
Томић, Јеврем Б. 248
Томић, Јован Н. 92, 99, 100, 116, 117, 186
Тонч, Густав 175
Тоскић, Милорад 244
Тоскић, Новак 101
Трифунковић, Милош 51

Ћ

Ћирић, Стеван 54
Ћирковић, Сњежана Р. 154
Ћоровић, др Владимир 220
Ћосић, Живка 260
Ћуковић, Драгутин 61

У

Ујес, Алојз 114

Урошевић, прога Таса 192

Ф

Фалционе, Нандор 125

Фанцев, Фрањо 74

Фине, Ирина 261

Х

Хауке, Адалберт 122

Хауке, Јованка 127, 135

Христић, Стеван 59

Ц

Царићевић, Васа 224, 271, 284

Цветичанин, Владан 190

Цветков, Мирко 206

Цветковић, Драгиша 48

Цветковић, Мил. Ст. 220

Цвијановић, Светислав Б. 59, 60, 212

Цвијић, Јован 42

Црњански, Милош 57

Џ

Џонић, Урош 74, 78, 91, 92, 94, 96

Ч

Чажкановић, др Веселин 220

Чемеркић, Јован 193

Чилингиров, Стилијан 177

Чохацић, Сотир 190, 193

Ш

Шахматов, Мстислав 137, 138, 139, 140

Шир 27

Шлебингер, др Јанко 92

Шмит, Сергије 261

Шокчић, Јосо 177

Шумановић, Сава 59

Шуменковић, др Илија 54

СПИСАК ПРИЛОГА

- Прилог 1: Документ прослеђен Делегацији на мировној конференцији у Паризу о штети насталој на имовини културних установа Краљевине Србије
- Прилог 2: Правила Градске библиотеке у Сомбору након оснивања 1859. године
- Прилог 3: Правилник Градске библиотеке у Сомбору из 1931. године
- Прилог 4: Предлог Правилника Градске библиотеке у Сомбору из 1941. године
- Прилог 5: Документ о уплати чланарине архимандрита Стефана Илкића, управника Градске библиотеке у Сомбору Друштву југословенских библиотекара
- Прилог 6: Попуњена молба архимандрита Стефана Илкића са додељеним бројем у Друштву југословенских библиотекара
- Прилог 7: Статути претече Градског музеја и књижнице у Вршцу
из 1887. и 1907. године
- Прилог 8: Правилник Градског музеја и књижнице у Вршцу
- Прилог 9: Предлог Правила Градске библиотеке у Суботици
- Прилог 10: Списак књига које недостају у Градској библиотеци Суботице након примопредаје дужности Мије Мандића
- Прилог 11: Правилник Градске књижнице и музеја у Панчеву из 1924. године
- Прилог 12: Правилник Градске библиотеке и читаонице у Панчеву
- Прилог 13: Списак публикација које су биле део фонда градске архиве, а након Првог светског рата постају део фонда Градске књижнице и музеја у Панчеву
- Прилог 14: Списак публикација укинуге Државне дворазредне трговачке школе које су предате у фонд Градске књижнице и музеја, а купљене су из кредита града Панчева
- Прилог 15: Исечак за плаћање чланарине Градске књижнице и музеја у Панчеву
- Прилог 16: Правилник Библиотеке и Музеја општине града Београда
- Прилог 17: Службенички лист др Марије Илић-Агапове управника Библиотеке и Музеја општине града Београд
- Прилог 18: Молба др Марије Илић – Агапове за чланство у Друштву југословенских библиотекара
- Прилог 19: Попуњена молба др Марије Илић-Агапове са додељеним бројем

у Друштву југословенских библиотекара

Прилог 20: Писмо Друштва југословенских библиотекара којим се др Марија Илић-Агапова одређује као делегат Друштва за учествовање на годишњој конференцији Међународне федерације библиотекарских удружења 1932. године

Прилог. 21: Анкета за утврђивање карактера библиотека у Краљевини Југославији састављена у оквиру Друштва југословенских библиотекара

Прилог 1: Документ прослеђен Делегацији на мировној конференцији у Паризу
о штети насталој на имовини културних установа Краљевине Србије⁸⁴⁰

Г. Министре

Према вашем захтеву да по-
једина министарства прегледају
и ~~да~~ евентуално допуне листу
штете коју је непријатељска
војска причинила за време рата
и окупације на територији
Краљевине, ~~ради да~~ се и коју листе
треба доставити Делегацији наше
Краљевине на Конференцији мира
у Паризу, част ми је известити
Вас да Делегација треба да
има у виду штете причињене
овим институцијама:

- 1) Универзитету у Београду;
- 2) Народној Библиотеци у Београду
и до педесет јавних библиотека
у осталој земљи (Скопљу, Нишу,
Крагујевцу, Зајечару, Враћи итд.)
- 3) Државној Штампарији и
~~осталим~~ приватним штампарија-
ма-десет на броју;
- 4) Народном Позоришту у Бе-
ограду и Скопљу и обласним позо-
риштима (5.);
- 5) Народној музеју, археолошком,

---

⁸⁴⁰АЈ 66, 468, 738 Министарство просвете Краљевине Југославије, Министарство иностраних послова (акт бр. 6136 од 2. априла 1919. године)

- историјским и уметничком;
- 6) Војном музеју, Етнографском Музеју, музеју Српске земље, Педагошком музеју (за средњу и основну наставу) и Археолошком музеју у Пожаревцу;
  - 7) Државном Архиву;
  - 8) Кабинетима и лабораторијама Универзитета, гимназија и стручних школа;
  - 9) Намештају и учили/ма свих школа;
  - 10) Библиотекама и стовариштима књига Друштва Св. Саве, Српске Књижевне Задруге, Београдске Читаонице, Задужбине Илије Коларца и других хуманих и књижевних друштва.
- Извештавајући Вас о овоме, мени је част, Г. Министре, замолити Вас да се њ списак напред наведених институција које су уништене или материјално упропашћене достави нашој Делегацији у Паризу ради знања и управљања у њезином раду.

Изволите изв.

М

Г.Министру Спољних Послова

Београд

Прилог 2: Правила Градске библиотеке у Сомбору
након оснивања 1859. године

СТАТУТ⁸⁴¹

Сомборског Сл.кр.градског библиотечног удружења

I Глава

Име и циљ удружења

§ 1 Име Удружења: „Сомборско сл.кр.градско библиотечно удружење;“ на печату се налази следећи натпис:

„Библиотека Сл.кр.града Сомбора. 1859.

§ 2 Циљ је с једне стране, да се набавком савремених књижевних и научних дела, стављањем јавности на употребу, шири општа култура; а с друге стране, да се према могућности помаже углавном домаћа мађарска књижевност.

II Глава

Правни односи између Удружења и Града

§ 3 1882 године постојећа библиотека која је имала више од 22.000 књига, још 1859. год. на основу правомоћне изјаве бр. 164, 191 од стране Удружења иста је стављена у посед Сл.кр.града Сомбора, који опет својим решењем бр. 165 од 17 IX 1859 г. прима исту у посед с тим, да од тога времена набављене књиге, као и остале имовинске вредности и у будућности сачињавају искључиво власништво града.

§ 4 У погледу проширивања библиотеке, набавке и количине књижевних дела, као и одабирање по садржају и књижевним областима, исто тако и у погледу руковођења библиотеком, Удружење задржава себи неограничено право располагања.

§ 5 Град као власник, надгледа и контролише рад библиотеке. Преко свог изасланика, може у свако доба да провери стање и руковођење библиотеком, а на седницама Управе и Годишњим скупштинама заступљен је својим делегатом са

---

⁸⁴¹Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959 / Радивој Плавшић. – Сомбор : Градска библиотека, 1959. – стр. 137-144

једним гласом. О утрошку градске помоћи сваке године се полаже рачун градоначелнику.

Библиотека потпада под највишу власт Министарства вера и просвете, односно Земаљску управу за библиотеке и музеје, која у смислу најмилостивије одобрених правила од стране Царског апостолског краљевског Величанства спроводи своју власт у погледу управљања, организације и развоја свих библиотека у земљи.

III Глава

Државни надзор

§ 6 Ако Удружење у Статуту постављени циљ и поступке својом надлежношћу не може да одржи, ако преко кр.владе држава, јавни морал или имовински интереси града или чланова Удружења буду угрожени, без даљег се може суспендовати, а после тога, у смислу правилно спроведене истраге и њених резултата и сасвим распустити, или постојање Удружења условити најстрожијим придржавањем правила.

IV Глава

Чланови Удружења, њихова права и дужности

§ 7 Чланом Удружења може постати свако одрасло лице без обзира на пол, поштена особа, која је стално или привремено настањена на територији Града и која уплати установљену чланарину; изузетно може Управа да учлани неког са стране уз уплату кауције за употребу књига.

§ 11 Чланарина се увек плаћа за целу годину унапред, у првој четвртини године, у целини, у Сомбору.

§ 13 Употребу библиотеке, начин и радно време прописују радна правила.

V Глава

Одржавање библиотеке

§ 19 Основна материјална средства, односно средства за одржавање библиотеке су уплате сталних чланова, чланова утемељивача, камате од тих уплата и чланарина редовних чланова. Затим, годишња помоћ града и бесплатан смештај, сем тога добровољни прилози и евентуална државна помоћ, коју даје Државна управа за библиотеке и музеје.

VI Глава

Органи Удружења

§ 20 Органи удружења су: а) Скупштина б) Одбор ц) чиновништво, као претседник, управник, секретар, библиотекар, благајник, правник и издавач књига.

IX Глава

Надлежност и дужности чиновништва

Д) Библиотекар

§ 40 Чува целокупан инвентар библиотеке, стара се за њену сигурност, ред, чистоћу и одржавање исте. Издавач књига и послужитељ стоје му на расположењу.

§ 41 Своје предлоге у погледу набавки књига доставља Одбору.

§ 42 Купује књиге које Одбор одреди, стара се да се оштећене књиге повежу.

§ 43 На наручене и приспеле књиге ставља број, уводи их у списак и ставља печат библиотеке.

§ 44 Врши службену преписку библиотеке: за седнице припрема дневни ред и на њима као референт присуствује.

§ 45 Нови чланови се њему пријављују и својеручно уписују своја имена у именик Удружења који се код њега налази.

§ 46 О књигама које нису на време враћене, које су изгубљене или оштећене извештава управника, и одржава радну дисциплину.

Г) Издавач књига

§ 50 Његове су дужности установљене радним правилима библиотеке.

Х) Послужитељ

§ 51 Његове су дужности установљене радним правилима библиотеке.

XI Распуштање удружења

§ 52 Ако се услед општег неучествовања или других непремостивих сметњи, тешкоћа, несрећа Удружење не може да одржи, Скупштина доноси одлуку о распуштању истог, одлука мора да буде у духу 25 § Основних правила. Одлука Скупштине о распуштању Удружења има се саопштити Државној управи за музеје и библиотеке и само по сагласности и одобрењу Министарства просвете и унутрашњих послова, одлука постаје правомоћна.

§ 53 У случају распуштања сва имовина Удружења припада Граду као власнику, са којом он у духу садашњих правила с одговарајућом сврхом слободно располаже.

У Сомбору са Скупштине библиотечког удружења, одржане 5 децембра 1908 године.

Фернбах Петер, с.р.
претседник

Др. Заводски Левенте, с.р.
правозаступник

Статут је одобрен од стране Министарства унутрашњих послова под бр. 160.077/1908 14 априла 1909 године.

*Правила за руковање Удружења за одржавање Градске
библиотеке у Сомбору⁸⁴²*

I Поглавље

У духу статута библиотекар је задужен руковањем библиотеком. У смислу одлука Генералних скупштина њему треба да помажу издавач књига и послужитељ.

---

⁸⁴²Стогодишњи развој и рад Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959 / Радивој Плавшић. – Сомбор : Градска библиотека, 1959. – стр. 144-148

А) Дужности библиотекара

- 1) Библиотекар је задужен да састави списак оних дела која се препоручују и које публика жели да има, овај списак треба да покаже Одбору, као и све поклоњене књиге.

Он треба да се брине о набавци дела које је Одбор изабрао, да их прими, потписивањем рачуна продавалаца књига признаје да је књиге примио, потписане рачуне треба затим да преда управнику.

- 2) О купљеним и добивеним делима сачињава картотеку. Сигнира дела и свако дело сврстава у картотеку по ауторима, као и у картотеку по бројевима (сигнатурама). Припрема додатак о годишњим набавкама.
- 3) Брине о корицењу набављених као и осталих књига.
- 4) Недељно једанпут и то на крају у вези издавања књига да направи списак:
а) књига које се налазе на читању прековремено, б) о књигама које су похабане или су враћене у непотпуном стању, ц) дела које публика жели да се набаве из дневника жеља, д) прегледа књигу жалби, е) задужен- је да чланове који треба да уплате казну писмено обавести.

Све резултате његових проверавања и задужења треба да изнесе на следећој седници Одбора.

- 5) Недељно једанпут треба да прими од издавача књига редовите чланарине као и кауције и казне за књиге које се налазе на читању прековремено. Ове таксе треба да преда благајнику и о свему томе да извести управника.
- 6) Обраћа пажњу на то да чланови добију предбележена дела оним редом како је то унапред одређено.
- 7) Библиотекар је задужен да води надзор о редовном току пословања и руковања библиотеком.

Б. Дужности издавача књига

- 1) Издавач је задужен да члановима изда на читање жељена дела у одређеним часовима и то на основу и духу Статута. Он треба да контролише тачно испуњавање листића за молбу, ако приметити неки

недостатак допуњује га, по азбучном реду један део листића ставља по презименима читаоца, а други део у картотеку по ауторима; имена позајмљивача књига треба дневно да записује у књигама одређену за ту сврху. Званично време у одређеним данима мау је после подне од 2-5 часова.

- 2) У времену одређеном за руковање прима враћене књиге од читалаца, ставља их на место, враћа листић за молбу читаоцу који враћа дело. Приликом пријема он је задужен да прегледа враћене књиге и ако у њима примети неки недостаатак, цепање, нечистоћу или недостатак друге врсте, он је дужан да то забележи на листићу за молбу и да о томе обавести странку. О свему томе је задужен да направи списак, који треба на крају сваке недеље да покаже библиотекарју.
- 3) О књигама које нису враћене благовремено треба да направи списак и да помоћу штампаних за то одређених листића позове чланове да их врате. Овакви читаоци не могу да добију књиге на читање све дотле догод књиге на врате односно док не исплате одређену казну. Списак о делима која нису враћена благовремено, треба да покаже, на крају сваке недеље, библиотекарју.
- 4) Издавач књига је задужен да води и чува индекс чланова Удружења.
- 5) Издавач књига прима чланарину, кауције, приход од спскова књига и казне. О тим сумама води посебне рачуне. Нове своте обрачунава на крају сваке недеље и предаје их библиотекарју.
- 6) Примљени дела од библиотекара смешта на одређена места. Он треба да помаже библиотекарју при сигнирању нових књига. Поправља лепљењем књиге које су оштећене у мањој мери.
- 7) Прима дневну пошту и предаје библиотекарју у хитним случајевима чини то одмах. Задужен је примањем часописа и да их чува у годишњим комплетима.
- 8) На захтев чланова даје им на употребу књигу жеља и књигу жалби.
- 9) Издавач књига је дужан да се по питањима и интересима библиотеке у потпуности држи упутстава библиотекара.

Ц) Дужности послужитеља библиотеке

- 1) Он је задужен да све просторије библиотеке држи у чистоћи и у реду.
- 2) У времену одређеном за издавање и враћање књига, треба да се налази у библиотеци и да помаже издавачу у тражењу и код враћених књига и њиховој раздеоби.
- 3) Разноси евентуалну пошту као и позивнице за седнице Одбора и Генералне скупштине.
- 4) Послужитељ треба да држи у реду сав прибор за писање, осветљење и умивање. Да с временом на вране очисти прашину са књига.
- 5) У пословима библиотеке одлази на одређена места и књигу инвентара односи по жили библиотекара на одређена места.
- 6) Он је задужен да се у потпуности држи упутстава библиотекара у свима пословима које се тичу библиотеке ма у ком погледу.

III. Поглавље

Дужности и права чланова у духу Статута, одлука Генералних скупштина и Одбора су следећи:

- 1) Редовити члан може да буде без разлике на класну и полну припадност свако одрасло и самостално честито лице, које стално борави у граду и које, уз својеручни потпис у индекс чланства, уплати 6 круна годишње у првом месецу календарске године у благајну Удружења. Упис обавезује појединца на чланство за три године.
- 2) Члан из провинције може да буде без разлике на класну и полну припадност свако одрасло и самостално честито лице, које не станује на површини града а својеручним потписом у индекс чланства, или слањем својеручно потписане изјаве са жељом да се учлани, уплати у благајну Удружења кауција од 10 круна, као и 8 круна годишње у првом месецу сваке године. Упис обавезује појединца на чланство за три године.
- 3) Вађење и ношење књига се врши помоћу листића за молбу, на коме као и на чијем купону је читалац дужан да напише аутора, нослов, сигнатуру и

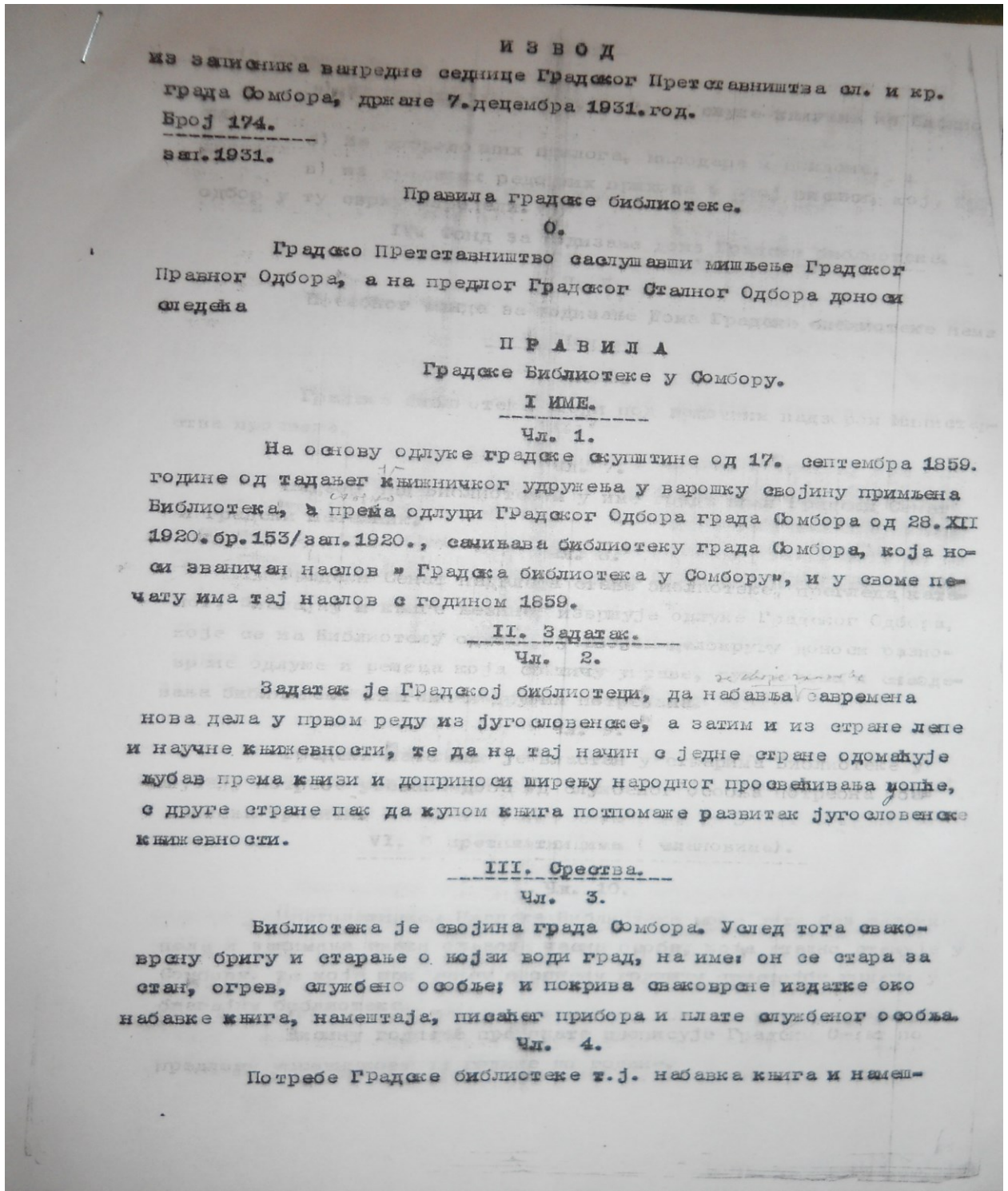
својеручан потпис. Помоћу једног листића се може тражити само једно дело, дакле за свако дело сепопуњава посебан листић за молбу. При враћању књиге први део листића добије читалац као признаницу, купон остаје библиотеци за библиотекарске и статистичке сврхе. За листиће за молбе плаћају чланови годишње 20 филера, они се могу добити од издавача књига.

- 4) Чланови имају права да из библиотеке у одређеним часовима и то до даљег наређења свакодневно осим недеље, празника и понедељка позајмљују књиге од 2-4 часова и то: а) Почасни и редовни чланови највише 4 свеске за рок од 15 дана, више од 4 свеске само у том случају ако се дело састоји од већег броја свезака. У том случају се може издати цело дело, б) Чланови из провинције могу носити 10 свезака за 30 дана, али ако неко надаље држи књиге преко одређеног рока у том случају треба да уплати за сваки даљи дан 2 филера казне. Пре исплаћивања казне нема права да добије књигу.
- 5) Сваки члан има права а у одређено време замоли илустрована или скупоценија дела да преглед ау просторијама библиотеке, ове књиге се не могу носити ван библиотеке.
- 6) Ако су враћене књиге било у ком погледу оштећене, упрљане некомплетне итд. издавач треба одмах да обавести члана и забележи учињену штету.

Члан, који је извршио штету задужен је да надокнади учињену штету. Вредност ове штете одређује Одбор. Ако неки члан већ по други пут плаћа због учињене властите штете коју је проузроковао било који члан његово породице, Одбор има право да га брише из чланства.

Чланови су дужни у властитом интересу као и у интересу библиотеке да обавете издавача књига о било којим оштећењима, нечистоћи итд. у делима у року од 48 часова, иначе ће се они сматрати кривим за све то и плаћати отштету евентуално купити нову књигу. Казне отштете које требају чланови да уплаћују Удружењу могу се наплатити и помоћу суда.

- 7) Позајмљивање књига не члану строго је забрањено; у у противном случају, ако за то сазна персонал библиотеке или Одбор, члан позајмљивач на властиту руку треба да се брише из чланства.
- 8) Ако се дело које члан жели да чита случајно не налази у библиотеци, члан има права да књигу предбележи за себе. Издавач је дужан, чим се књига врати, да је преда одмах оном члану, који је резервисао.
- 9) Чланови имају право да запишу у књигу жалби било које негодовање њихово што се тиче руковања.
- 10) Ако би члан желео набавку извесног дела записаће жељено дело у књигу жеља.
- 11) Алфавитни списак књига библиотеке може сваки члан да набави код издавача књига за три круне. Нове додтке списку, у којима се налазе књиге, које излазе сваке године, може сваки члан да добије бесплатно.
- 12) Сваки члан има право да бира књиге са списка који се налази на пулту библиотеке. Док се позајмљене књиге не врате, задужени чланови немају права на читање нових књига.

таја подмирују се :

- а) Из претплате особа, које се служе књигама из Библиотеке,
- б) Из доброволних прилога, милодара и поклона;
- в) из градских редовних прихода у оној висини, коју Градски одбор у ту сврху определи.

IV. Фонд за подизање дома Градске библиотеке.

Чл. 5.

Посебног фонда за подизање Дома Градске библиотеке нема.

V. Надзор.

Чл. 6.

Градска библиотека стоји под врховним надзором Министарства просвете.

Чл. 7.

Надзор над Библиотеком у име града врши Градски Сенат и градски начелник.

Чл. 8.

Градски Сенат надгледа стање библиотеке, прегледа каталог, благајну и књиге везине; извршује одлуке Градског Одбора, које се на Библиотеку односе, у својем делокругу доноси разноврне одлуке и решења која се тичу управе, руковођења и снабдевања библиотеке књигама и другим потребама.

Чл. 9.

Градски начелник је властан у стварима Библиотеке у случају потребе у свако доба од службеног особља потребна обавештења тражити.

VI. О претплатницима (члановима).

Чл. 10.

Претплатником Градске Библиотеке може бити без разлике пола и занимања свака одрасла часна особа, која стално станује у Сомбору, те која при упису прописну годишњу присејбу уплати у благајну библиотеке.

Висину годишње претплате прописује Градски Сенат по предлогу управниковоу од године до године.

Чл. 11.

Претплатник може бити и са стране. За сваке се примају без разлике пола и занимања све часне одрасле личности, које сем редовне годишње претплате, полажу у благајну библиотеке 100-500 динара, која свота служи као јамчина за евентуалну штету учувања на књигама, а остатак које се након истемене претплате натраг враћа. *Libri gratis!!!*

Чл. 12.

Чланови Градског Сената имају бесплатно право употребе књига из библиотеке, *у члану* а исто тако и они градски чиновници, којима је са стручног гледишта нужна употреба књига, но за ову циљ морају имати нарочиту дозволу од *председника одбора* градског начелника.

Чл. 13.

Изнимно *у члану* (уз нарочиту дозволу Градског Сената) бесплатном употребом књига могу се користити сиромашни радници, занатлијски и трговачки намештеници из места, за које морају јамчити њихови послодавци, који уједно одговарају и за сваку штету, која би се библиотеци нанела употребом или губитком књига. Бесплатни чланови примају се по *предлогу* предлогу управнику.

VII. Органи. (Службено особље).

Чл. 14.

Службено особље Градске библиотеке чине:

- а) Управник,
- б) Библиотекар,
- в) Прислужитељ.

Положај службеног особља Градске библиотеке је контрактуалан. *у члану*

Чл. 15.

Непосредну стручну управу и руковођење Градском библиотеком врши управник, којег поставља и берива му одређује (Град. Одбор.) *Председник одбора*

Чл. 16.

Дужности су управника: а) да пази на добар рад у библиотеци и да бдије над добрим стањем књига и намештаја; б) да води старање око набавке књига и часописа, те да исте, у оквиру

Градским Одбором утврђенога прорачуна, набави и постара се да се исте у екскрипт, инвентар и каталог заведу; в) да расходује неупотребљиве књиге, те да их брише из инвентара; г) да прима претплатнике и да води евиденцију о њима; д) да опомиње оне претплатнике који не удовољавају правилима гледе употребе књига; е) да руководи благајном Градске библиотеке, те услед тога да убрину претплату прима од библиотекара и да врши сваковрсну исплату, прописану по Градском Сенату, на терет библиотекине благајне; ж) чим прима библиотекине благајне пређе своту од 1000.-динара, дужан је управник исту унети у варошку домаћу благајну, а у својој ручној благајни ради исплате евентуалних житних потреба може имати на располагању највише 500.-динара; з) да до 1. новембра сваке године сачињава и Градском Сенату на дању употребу подноси предлог за прорачун прихода и расхода Градске библиотеке за идућу годину; и) да концем сваке године сачињава генерални исказ о стању Библиотеке и исти доставља најдуже до 20. фебруара Градском Сенату; к) да свака два месеца подноси Градском Сенату извештај о раду Градске Библиотеке и о стању ручне благајне, по потреби са образложеним обрачуном о учињеним издатцима, а крајем године са сачињеним завршним рачун; л) да врши сву званичну преписку, која се тиче Библиотеке; њ) да чини предлоге Градском Сенату за набавку свију реквизиата одређених за Библиотеку; м) да прописује пословни ред Библиотеке; н) да прегледа књигу "жеља и тужби", те у смислу истих да чини нузна распо-ложења, или да спроводи предлоге Градском Сенату; о) да одређује време божићнег и ускршњег одмора, односно и време обуставе рада у Библиотеци због великог спремања; п) да пази, да остало службено особље Библиотеке врши своје дужности тачно и савесно.

В. Библиотекар.

Чл. 17.

(Библиотекара поставља Градско Претставништво, а берива му се одређује уговором. Библиотекар се бави: а) издавањем књига претплатницима; б) прима набављене нове књиге, исте записује у каталоге, нумериша, снабдева печатом библиотеке и ставља их на своје место; в) прегледа од претплатника прачитане и натраг враће не књиге и оставља их на своје место; уколико примети какав квар

на дотичнима, упозорава претплатника на исти, Чини о овом пријавнику, односно наплаћује штету од оног који је квар учинио; г) води дневник о примљеним и изданим књигама; д) савијава списак преко дозвољеног рока задржаних књига и ради даљег поступка којим сваке две седмице саопштава управнику исти на надлежни даљи поступак; е) помаже управнику при упису чланова, односно при зборама претплате и глобе, и врши сваковрне остале дужности које се тичу Библиотеке, под надзором и по наредби управниковој; ж) уз помоћ послужитеља сам поправља мање мане на завоју књига; и саставља списак оних, чији повез треба поправити, те исто саопштава управнику; з) библиотекар се у целокупном службеном раду има придржавати упуштава и наредаба управникових.

В. Послужитељ.

Дужности су послужитеља Библиотеке: а) да све просторије Библиотеке држи у реду и чистоти; б) да се за све време издавања књига налази у Библиотеци, том приликом, да помаже библиотекару изнајавити књиге; в) враћене књиге да ставља на своје место; г) да носи пошту и сваковрну другу експедицију која се тиче Библиотеке; д) да држи у реду намештаје и лампе, да у извесном размаку времена праши књиге на полицама; е) врши сваковрне налоге управника, који се ма у коме погледу тичу Библиотеке. (Послужитеља Библиотеке поставља управник уз одобрење Градског Сената, који му одређује награду по погодби.)

VIII. Начин издавања књига.

Чл. 19.

Издавање књига обавља се на основу пријавних листића, на које требоватељ исписује број тражене књиге и овој потпис. На једном листићу може се потраживати само једно дело. При повратку књиге, претплатнику се враћа листић, којим је требао књигу. Књижица пријавних листића продаје се у Библиотеци по одређеној цени.

Чл. 20.

Претплатници могу сваки дан, сем недеље и прописаних

празника, у одређено време, књиге из Библиотеке добивати и то по три свеске на 15. дана; више од три свеске издају се само онда, када се целокупно једно дело састоји од преко три свеске.

Претплатници са стране могу добити по 5. свезака на 30. дана. Ко у одређеном року однесене књиге не поврати натраг у Библиотеку, плаћа за сваки дан пропиздану глобу, и нема права на позајмицу књига све докле, док књиге не донесе.

Чл. 21.

Васнија, скупоцена и ретка дела се не издају ван просторија Библиотеке, него их може сваки претплатник за време службених часова у самим просторијама прегледати и употребити.

Чл. 22.

Оваку штету која се опази на књизи дужан је претплатник који је штету запазио, у року од 2. дана библиотекару пријавити, иначе је он за њу одговоран и дужан је квар накнадити односно цену књиге наплатити.

Чл. 23.

Претплатници имају права путем књиге "за жеље и жалбе" изјавити какве књиге желе да се набаве, односно могу своје жалбе путем исте књиге управи Библиотеке саопштити.

Чл. 24.

Књиге се сада издају само на употребу ван просторија Библиотекиних. У колико буде Библиотека материјално располагага пригодним просторијама и потребним материјалним средствима, отвориће се јавна читаоница, за коју ће се посебан правилник прописати.

Чл. 25.

Претплатници не смеју издавати из Библиотеке узете књиге у позајмицу. У колико се за ово сазна, отични губи право за ту годину на употребу Библиотеке и претплата му се не враћа.

Чл. 26.

Ако се претплатник - у току године - на случај сеобе из Сомбора не жели даље користити позајмицом књига, може своје претплатничко право пренети на другу особу из места. Овај пренос постаје пуноважан тек пошто га управа Библиотеке уважи.

IX. Завршна наређења.

Чл. 27.

Садашње службено особље Градске Библиотеке задржава и на даље своје положаје, само ће се њихове дужности и берива у влисту чл. 14. ових Правила посебним уговором поново регулисати.

Чл. 28.

Управник Градске Библиотеке подносиће сваке године до 20. фебруара Градском Сенату извештај о раду Библиотеке за минулу годину и један примерак годишњег рачуна, а Градски Сенат ће овај извештај и годишњи рачун до краја месеца фебруара поднети Министарству Просвете (Одељење за основну наставу).

Чл. 29.

Правила Градске Библиотеке, као и свака њихова измена или допуна важе тек када их одобри Краљ. Банска Управа.

Ова се одлука има ставити 15. дана на јаван увид, а потом доставити Краљ. Банској Управи на одобрење.

О чему се изводи из записника извештава:

- 1) Сенат, 2) Управник Градске Библиотеке.

Д. К. Г.

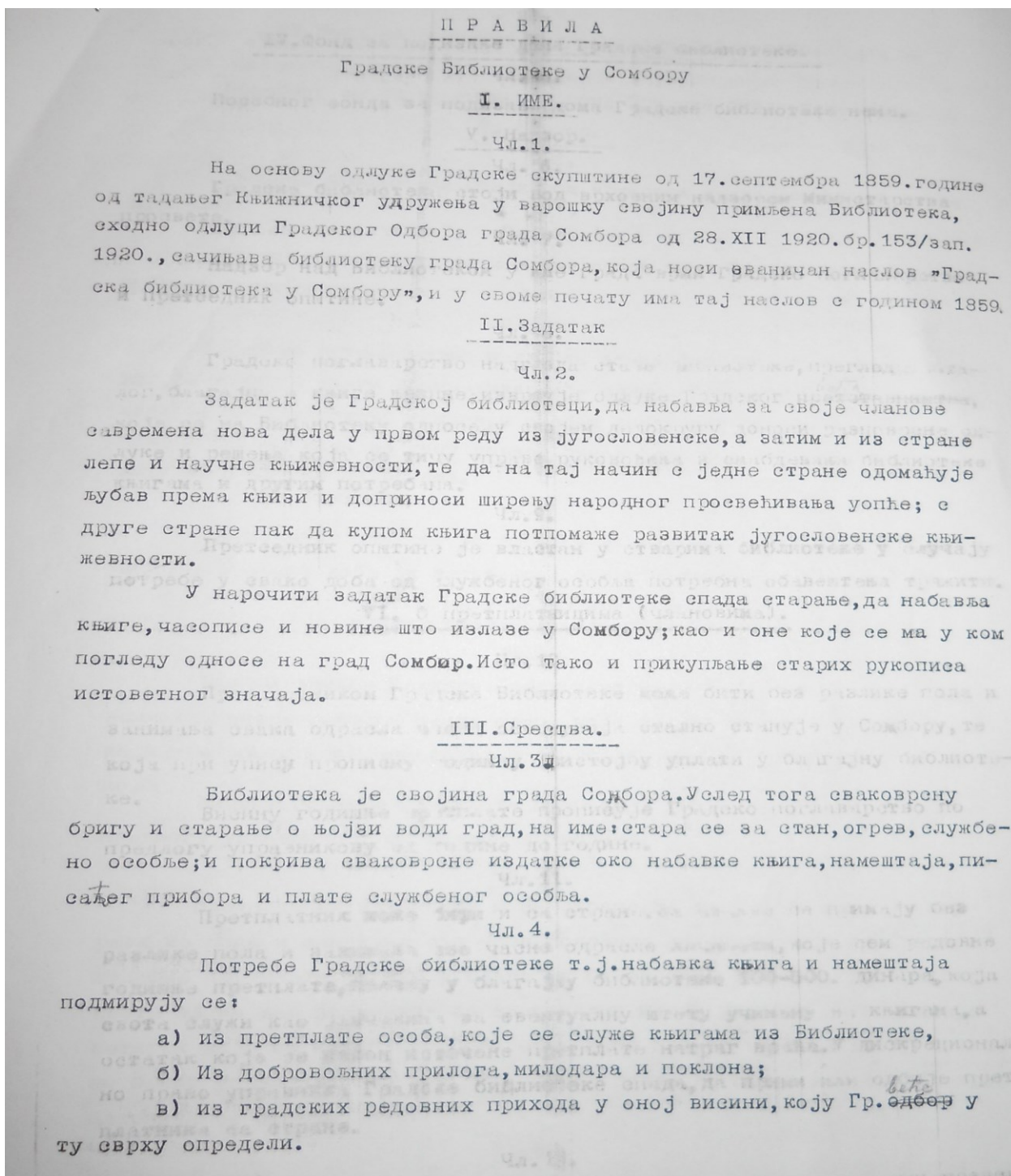

За тачност извода:

Гр. Гл. Бележник.

ИАСо Ф 72 Градско поглаварство Сомбор 1919-1941, документ 5598/1941
 (Правилник градске библиотеке у Сомбору из 1931. и предлог новог Правилника
 из 1941. године) – фонд у сређивању; Плавшић, *Стогодишњи развој и рад
 Градске библиотеке у Сомбору 1859-1959*, 148-154

Прилог 4: Предлог Правила Градске библиотеке у Сомбору из 1941. године

IV. Фонд за подизање дома Градске библиотеке.

Чл. 5.

Позебног фонда за подизање дома Градске библиотеке нема.

V. Надзор.

Чл. 6.

Градска библиотека стоји под врховним надзором Министарства просвете.

Чл. 7.

Надзор над Библиотеком у име града врши Градско поглаварство и Претседник општине.

Чл. 8.

Градско поглаварство надгледа стање библиотеке, прегледа каталог, благајну и књиге њезине; извршује одлуке Градског претставништва, које се на Библиотеку односе, у својем делокругу доноси разноврсне одлуке и решења која се тичу управе, руковођења и снабдевања библиотеке књигама и другим потребама.

Чл. 9.

Претседник општине је властан у стварима библиотеке у случају потребе у свако доба од службеног особља потребна обавештења тражити.

VI. О претплатницима (члановима).

Чл. 10.

Претплатником Градске Библиотеке може бити без разлике пола и занимања свака одрасла часна особа, која стално станује у Сомбору, те која при упису прописну годишњу престојбу уплати у благајну библиотеке.

Висину годишње претплате прописује Градско поглаварство по предлогу управниковоу од године до године.

Чл. 11.

Претплатник може бити и са стране. За овакве се примају без разлике пола и занимања све часне одрасле личности, које сем редовне годишње претплате, полажу у благајну библиотеке 100-500. динара, која звота служи као јамчевина за евентуалну штету учињену на књигама, а остатак које се након истечене претплате натраг враћа. У дискреционално право управника Градске библиотеке спада, да прими или одбије претплатника са стране.

Чл. 12.

Имају бесплатно право употребе књига из библиотеке, они градски

чиновници, којима је са стручног гледишта нужна употреба књига, но за ову циљ морају имати нарочиту дозволу од Претседника општине. Бесплатном употребом књига из Градске библиотеке могу се користити лица којима је то потребно за научни или публицистички рад. Са изволу на ово даје управник Градске библиотеке.

Чл. 13.

Изнимно бесплатном употребом књига могу да се користе сиромашни радници, занатлиски и трговачки намештеници из места, за које морају јамчити њихови послодавци, који уједно одговарају и за сваку штету, која би се библиотеци нанела употребом или губитком књиге. Бесплатни чланови примају се по предлогу управниковоу.

VII. Органи (Службено особље).

Чл. 14.

Службено особље Градске библиотеке чине:

а) Управник,

б) Библиотекар,

в) Послужитељ.

Положај и делокруг службеног особља Градске библиотеке регулисан је Градским организационим статутом и овим Правилима.

Чл. 15.

За управника се поставља лице из просветне струке (активни или пензионисани професор или учитељ) познато са свога смисла за општи културни и социјални рад нарочито у области народног просвећивања. Управник је интелектуалан и административни шеф Библиотеке.

Служба му је почасна. Делокруг свој управник врши у својству повереника Градског поглаварства. Мандат му важи до опозива. За свој рад одређује му се одговарајући хонорар, који се предвиђа у годишњем градском буџету.

Чл. 16.

Дужности су управника: а) да води старање око набавке књига и часописа, те да исте у оквиру Градским претставништвом утврђеног прорачуна набави и постара се да се првотнo уведу у експозит и инвентар и пошто се сходно класифицирају, да се уврсте у каталоге; б) да пази на добар рад у Библиотеци и да бдије над добрим стањем књига и намештаја; в) да одобрава расхоровање неупотребљивих књига, те да нареди њихово

брисање из инвентара или набави нова издања истих; г) да оверава при-
мање претплатника и да води евиденцију о њима; д) да опомиње оне прет-
платнике који не удовољавају правилима гледе употребе књига; е) да ру-
ководи благајном Библиотеке, те да од претплатника убрзану претплату при-
од библиотекара и крајем свакога месеца спроведе у Градску Домаћу бла-
гајну; ж) да повремено исходи од Градског поглаварства новчани преду-
јам ради исплате плаћених обавеза Библиотеке за набавку и повез књига
и часописа и о томе својевремено да подноси Градском поглаварству об-
рачун; з) да до 1 новембра сваке године доставља Градском рачуноводству
необходне податке и предлоге за прорачун прихода и расхода Библиотеке за
наредну годину; и) да повремено подноси Градском поглаварству реферате
и предлоге који се односе на рад и потребе Библиотеке; к) да концем
сваке године сачињава генерални извештај о стању, резултату рада и пот-
ребима Библиотеке и исти достави најкасније до 20. фебруара Градском пог-
лаварству; л) да на позив надлежних административних надлештава даје
истима потребне извештаје и податке о Библиотеци; љ) да врши сву зва-
ничну преписку која се тиче Библиотеке; м) да прописује пословни и рад-
ни ред у Библиотеци; н) да прегледа књигу «жеља и жалби» те на основу
истих да чини расположења; о) да одређује време божићнег и ускршњег
одмора, односно обуставу рада у Библиотеци због великог спремања; п) да
пази да остало службено особље Библиотеке врши своју дужност тачно и
савесно; р) да информисе јавност о раду Библиотеке; с) да заступа Биб-
лиотеку пред властима, установама и појединим лицима; т) да проучава
духовне интересе и потребе чланова Библиотеке и организује оне облике
рада који би служили сврси активног контакта са читаоцима и грађанством

Чл. 17.

Библиотекар као манипулативни чиновник јесте технички вођа
рада у Библиотеци.

Библиотекара поставља Градско веће у својству системизованог
редовног градског административног чиновника с правима која му по Град-
ском статуту припадају. Службене су дужности Библиотекара: а) издавање
књига претплатницима; б) примање набављених нових књига, исте записи-
вати у каталоге, нумерисати, снабдевати печатом библиотеке и стављати их
на своје место; в) прегледати од претплатника прочитане и натраг враће-
не књиге и остављати их на своје место; уколико примети квар на дотич-
ним, упозоравати претплатнике на исти, чинити о овоме пријаву управнику,

односно наплаћивати отштету од онога који је квар учинио; г) водити дневник о примљеним и изданим књигама; д) сачињавати списак преко дозвољеног рока задржаних књига и ради даљег поступка концем сваке две седмице саопштавати управнику исти на надлежни даљи поступак; е) помагати управнику при упису чланова, односно при збирању претплате и глобе, и вршити сваковрсне остале дужности које се тичу Библиотеке, под надзором и по наредби управниковој; ж) уз помоћ послужитеља поправљати мање мане на завоју књига и састављати списак оних, чији повез треба поправити, те исто саопштавати управнику; з) библиотекар се у целокупном службеном раду има придржавати уцутстава и наредаба управникових.

Чл. 18.

Послужитељ Градске библиотеке спада у ред сталних градских послужитеља, поставља се као и други послужитељи и прима своја берива према овопредметним уредбама.

Дужности су послужитеља Библиотеке: а) да све просторије библиотеке држи у чистој; б) да се за све време издавања књига налази у Библиотеци, том приликом да помаже библиотекарку изналазити књиге, а враћене књиге да ставља на своја места; в) да носи пошту и сваковрсну другу експедицију која се тиче Библиотеке; г) да држи у реду намештај и лампе, да у извесном размаку времена праши књиге на полицама; д) врши сваковрсне налоге управника, који се ма у ком погледу тичу мануелног рада у Библиотеци.

VIII. Начин издавања књига.

Чл. 19.

Издавање књига обавља се на основу пријавних листића, на које требоватељ исписује ~~трикми~~ број тражене књиге и свој потпис. На једном листићу може се потраживати само једно дело. При повратку књиге, претплатнику се враћа листић, којим је требовао књигу. Књижица пријавних листића продаје се у Библиотеци по одређеној цени.

Чл. 20.

Претплатници могу сваки дан, сем недеље и прописаних празника, у одређено време, књиге из Библиотеке добивати и то по три свеске на 15 дана; више од три свеске издају се само онда, када се целокупно једно дело састоји од преко три свеске.

Претплатници са стране могу добити по 5 свезака на 30 дана.

Ко у одређеном року однесену књигу не поврати натраг у Библиотеку, плаћа за сваки дан прописану глобу, и нема права на позајмицу књига све докле, док књигу не донесе.

Чл.21.

Важнија, скупоцена и ретка дела се не издају ван просторија Библиотеке, него их сваки претплатник за време службених часова у самим просторијама може прегледати и употребити.

Чл.22.

Сваку штету која се опази на књизи дужан је претплатник који је штету запазио, одмах а најдаље у року од 2 дана библиотекару пријавити, иначе је он за њу одговоран и дужан је квар накнадити односно целу књигу наплатити.

Чл.23.

Претплатници имају права путем књиге "за жеље и жалбе" изјавити какве књиге желе да се набаве, односно могу своје жалбе путем исте књиге управу Библиотеке саопштити.

Чл.24.

Књиге се сада издају само на употребу ван просторија Библиотекиних. Уколико буде Библиотека материјално располагала пригодним просторијама и потребним материјалним средствима, отвориће се јавна читаоница, за коју ће се посебан правилник прописати.

Чл.25.

Претплатници не смеју издавати из Библиотеке узете књиге у позајмицу. Уколико се за ово сазна, дотични губи право за ту годину на употребу Библиотеке и претплата му се не враћа.

Чл.26.

Ако се претплатник у току године, на случај сеобе из Сомбора не жели даље користити позајмицом књига, може своје претплатничко право пренети на другу особу из места. Овај пренос постаје пуноважан тек пошто га управа Библиотеке уважи.

IX. Завршна наређења.

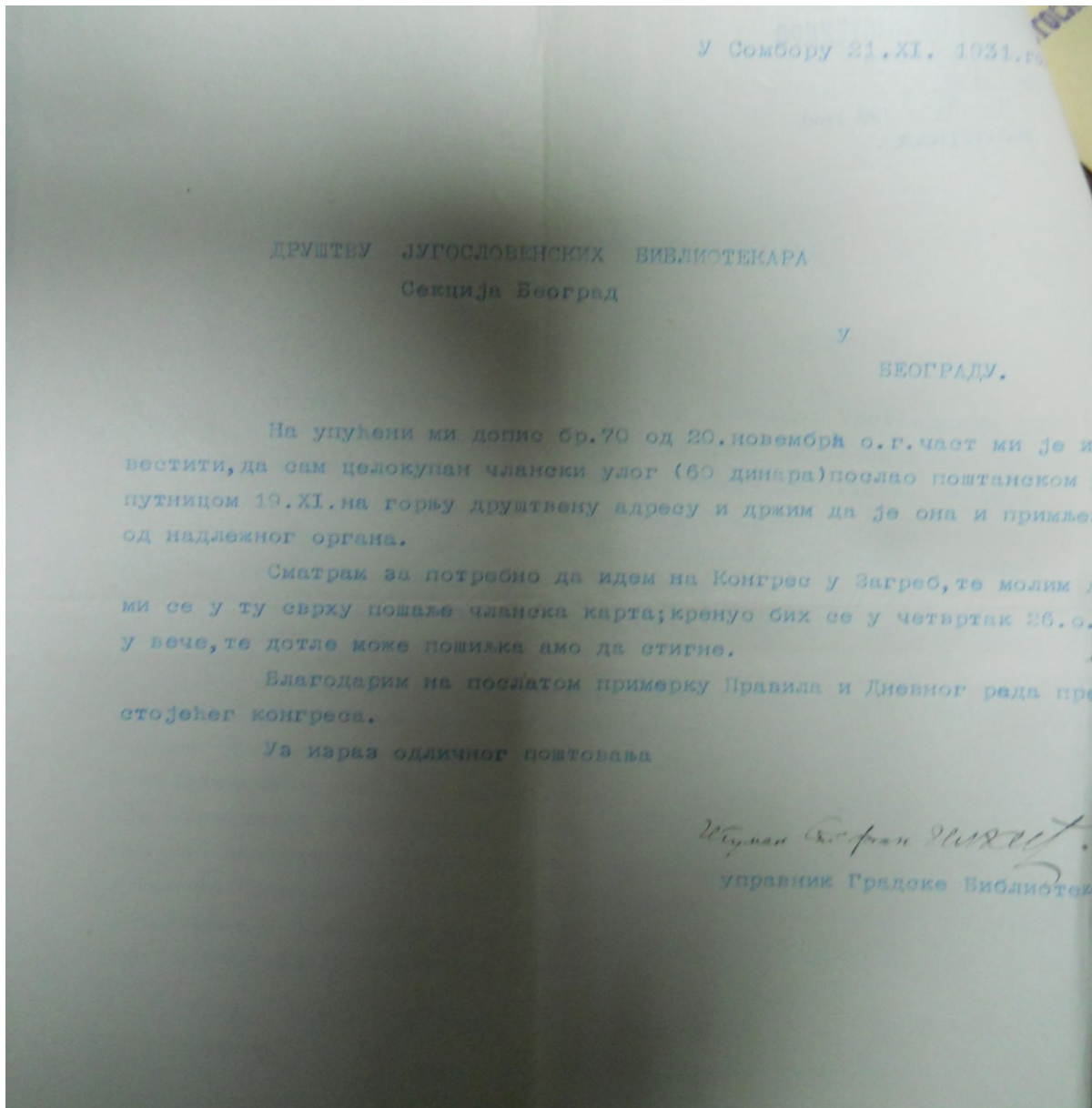
Чл.27.

Садање службено особље Градске Библиотеке задржава и на даље своје положаје, у смислу и на темељу ових правила.

Прилог 5: Документ о уплати чланарине архимандрита Стефана Илкића,
управника Градске библиотеке у Сомбору Друштву југословенских библиотекара

Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду,
Документација Друштва југословенских библиотекара, 1931-1940, кутија 4

Прилог 6: Попуњена молба архимандрита Стефана Илкића са додељеним бројем у
Друштву југословенских библиотекара

Бр. 70
Ред. гл. научн. Саобраш. Илкић,
Уредник и гласне библиотеке у
Позани из молбе: Сомбору

Животић: Рођен у Сомбору
1875. године. Свршио Училишну
школу у Сомбору, а Богословску
науку служио у Кијеву. Служио
до 1908. године као учитељ вена-
отнице Училишне школе у Сомбору;
од 1908. год. у свештеничком звању.
Као наставник служио на просветној
служби и по: као вероучитељ
на гимназији, као ученички над-
зорник у Пешини, а у
Сомбору као наставник српског
језика у државној Училиш-
ној школи и државној Гимна-
зији у Сомбору. Од 1920 год. у-
редник Гласне библиотеке
у Сомбору које постоји
од 1859. године и данас броји
око 12.000 дела и 30.000 свезака.

17-XI-1921
Сомбор

Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду,
Документација Друштва југословенских библиотекара, 1931-1941, кутија 5

Прилог 7: Статути претече Градског музеја и књижнице у Вршцу
из 1887. и 1907. године

ИЗВОД⁸⁴³

**Из Статута Јавне, педагошке и омладинске библиотеке
комуналних школа града Вршца**

§ 3.

Издавати се могу искључиво, у строгом смислу речи, популарне и белетристичке књиге – то је опште правило; стручна обимнија дела могу се само изузетно и са одређеним роком издати – уосталом она стоје на располагање и коришћење публици у локалу библиотеке.

§ 4.

Књиге могу изнајмити лица која имају материјалну сигурност или то гарантује њихов службени положај; ипак се новчана протувредност изнајмљеног дела мора депоновати код библиотекара. Од депоновања цене изузет је само наставнички корпус комуналних школа, односно његови поједини чланови.

§ 5.

За сваку изнајмљену књигу плаћа се пристојба од 3 крајцера. Од те обавезе изузети су само чланови наставничког тела.

§ 6.

Књиге се издају читаоцу само уз потпис на реверс, који поред назива дела, мора да садржи његову цену, као и износ депоноване кауције.

§ 7.

Могу се изнајмити само 2 (две) књиге – чланови наставничког тела могу према жељи изнајмити и више стручних књига – али не и белетристичка дела.

§ 8.

Изнајмљене књиге морају се вратити у року од месец дана – на основу претходне пријаве, стручна научна дела могу се и дуже користити, само у случају ако се ова дела не траже од другог лица.

§ 9.

---

⁸⁴³Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*, 103

У случају оштећења књига (прљања текста, корица, уцртавање, уписивање, савијање страна) или губитка, корисник мора надокнадити штету и може му се забранити даље коришћење библиотеке. – У спорним случајевима одлучује, без права на жалбу, школска комисија.

§ 11.

Издавање књига врши се једном седмичном одређеног дана у недељи и у одређено време. Наставнички корпус у погледу стручно-научних дела, може у договору да библиотекарком, према приликама користити и друге термине.

Извод је да седнице Школске комисије оджане 3. септембра 1887. године.

Семајер, с.р. Јожеф Будаи, с.р.
председник записничар

УСЛОВИ КОРИШЋЕЊА ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ⁸⁴⁴

Сл. Краљ. града Вршца

§ 1.

Свако има право да изнајмљује књиге. Приликом изнајмљивања има се депоновати вредност књиге, а пристојба за сваку изнајмљену књигу износи 10 хелера. О ослобађању од ове обавезе одлучује Комисија за комуналне школе.

§ 2.

Књиге се могу издавати само на реверс, који морају потписати и лица ослобођена таксе. На реверсу се поред наслова и броја књиге мора назначити и евентуално депонована кауција.

§ 3.

Од књига из белетристике могу се издати само 3 књиге, а од научних књига и више. Лексикони, речници и атласи, као и ретка дела могу се користити само у локалу библиотеке.

§ 4.

Изнајмљена белетристичка дела морају се вратити у року од месец дана.

---

⁸⁴⁴Белча, *Споменица Градске библиотеке у Вршцу 1887-2007*, 103

Научна дела могу се, на основу претходне најаве и дуже користити, уколико на та дела не рефлектује неки други читалац.

§ 5.

Читаоци су дужни да књиге враћају неоштећене. Забрањено је прљање текста, корица, уцртавања, уписивање и савијање страница итд. У том случају, као и у случају губитка књиге, странка је дужна да штету надокнади, а може јој се и забранити коришћење библиотеке, У случају спора одлучује Комисија за библиотеке.

§ 6.

Издавање књига, за сада, врши се два пута седмично – недељом и четвртком, после подне од 2-4 часова. Научна дела могу се према потреби издати и у друго време ако то дозволе околности и време библиотекара.

Вршац, 25.маја 1907.године

Градска комисија за Музеј и библиотеку

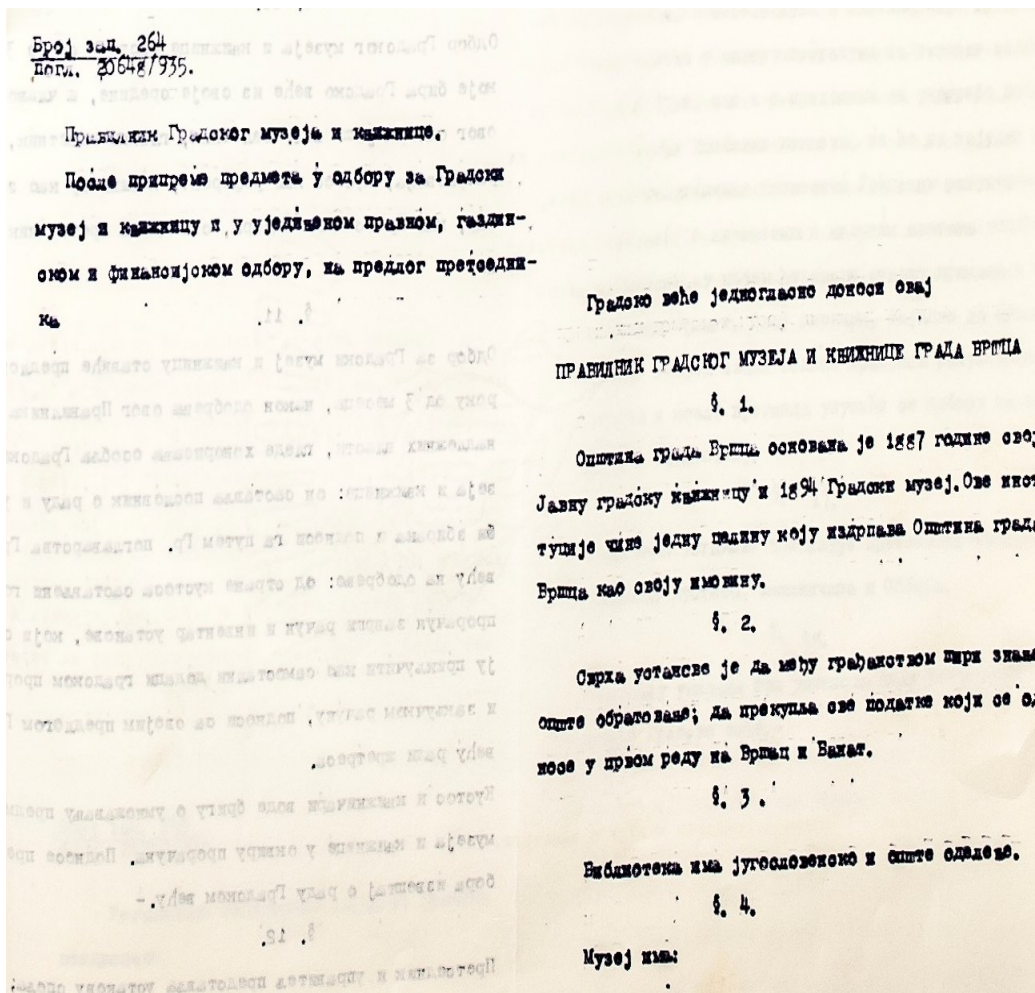
Др, Стефан Режуха, с.р

Феликс Милекер, с.р.

председник референт

Прилог 8: Правилник Градског музеја и књижнице у Вршцу

- 1/ научноматичку збирку и старина;
- 2/ етнографску збирку;
- 3/ уметничку збирку, и
- 4/ збирку природних наука.

§. 5.
 За одржавање и развијање установе уноси Општина града
 Вршца у свој годишњи прорачун одређену суму, којој се
 имају додати приход од читања књига као и разни дарови.

§. 6.

Збирке су јавне и грађанству према одређеном времену
 приступачне. Начин и услови употребе ових прописани су
 пословником, који има да одобри Градско веће.

§. 7.

Имеником установе управља Општина града Вршца.

§. 8.

Манипулационе послове установе руководи Одбор Градског
 музеја и књижнице, чији је претседник свагдашњи
 претседник општине.

§. 9.

Чиковник установе је кустос музеја, кога бира на
 предлог Одбора Градског веће. Књижничаре и остале по-
 моћне особље, чији број и времена на време одређује
 Одбор, поставља у привременом својству претседник
 општине, по одлуци Одбора, Управитељ музеја и књижнице
 је претседник општине односно претседник Одбора
 Градског музеја и књижнице.

§. 10.

Одбор Градског музеја и књижнице састоји се из 3 члана
 које бира Градско веће из своје оредике, а чланови овог
 одбора још: вел. бележник, главни одлетник, глав.
 рачуновођа, кустос као референт, књижничар као запис-
 чар, као претседник одбора, свагдашњи претседник општине.

§. 11.

Одбор за Градски музеј и књижницу ставиће предлог у
 року од 3 месеци, након одобрења овог Правилника од
 надлежних власти, гледе хонорисана особља Градског
 музеја и књижнице: он саставља пословник о раду и упо-
 би збирки и подноси га путем Гр. поглаварства Градског
 већу на одобрење: од стране кустоса састављени годишњи
 прорачун заврши рачун и инвентар установе, који се
 ју прикључити као самостални додатак градском прорачуну
 и закључном рачуну, подноси са својим предлогом Градско
 већу ради хрестеса.

Кустос и књижничари воде бригу о умножавању предмета
 музеја и књижнице у оквиру прорачуна. Подноси према
 Одбору извештај о раду Градском већу.

§. 12.

Претседник и управитељ представља установу споља и

тог контролног рад особа, води непосредно саме послове, извршује одлуке претседника општине и Градског већа, чужанчице опшних установа, подноси Одбору документе о издавањима, на основу којих су вршене исплате у оквиру прорачуна, а по претходном одобрењу претседника општине.

§. 13.

Културно и књижевари воде поверења им одељена, врше надзор над свим, принове уводе у дневни прирачњај и у стручни инвентар, састављају о збиркама каталоге, путоводе за публику и крајем сваке године састављају извештај о стању поверених им одељена, из којих Културно музеја саставља прегледан извештај о установама.

§. 14.

Културно и библиотечари као руководиоци градоном иконом одговарају Градском већу морално и материјално за поверене им збирке.

§. 15.

Збирке се умножавају покартима и куповањем.

На поклопцима примају се само предмети, који одговарају заводу.

У питању одлуке о куповању и примању на поклопцима се претходно саопштава мишљење културно одбора и књижевара.

§. 16.

Културно музеја водиће евиденцију о свима ставкама прорачуна, водиће рачуна о свотама које му Градско поглаварство у оквиру прорачуна за стварне издатке упутило буде, као и о приходима од употребе библиотеке и других коначних поклопцима, те ће их заједно са приходима подуредитиће подносити Градском раководству на преглед. О примљеним и издатим свотама водиће редован дневник, у којем ће сваку ставку примана и издавана документовасти. Овај дневник, заједно са приходима, поднеће крајем сваке године Градском раководству на преглед и после прегледа упутиће се одбору за градски музеј и библиотеку.

§. 17.

Последњим установама приписује претседник општине по саопштавању културно, књижевара и Одбора.

§. 18.

У случају укидања ова установа цеоу њиху имовину предаће Градско веће.

Прилог 9: Предлог Правила Градске библиотеке у Суботици

P R A V I L N I K O G R A D S K O J B I B L I O T E C I

Opšte odredbe.

- 1/ Gradska biblioteka je javna i služi potrebama gradjanstva Subotice.
- 2/ Zadatak je gradske biblioteke da pomogne naučni rad, da pouči vaspitana i zabavi gradjanstvo. Biblioteka deluje i vrši svoj zadatak, pomoću knjiga. Radi toga gradska biblioteka treba da ima gradiva za sve slojeve, za svako doba i za ljude sviju zanimanja izuzimajući pri izboru knjiga u obzir, da moraju biti na izvesnom stepenu literalne vrednosti.

Nabavka knjiga.

- 3/ Kulturno- socijalno odeljenje podnosi gradskom senatu svake godine predlog proračuna biblioteke po predhodnom saslušanju prosvetnog odbora.
- 4/ Sve nabavke knjiga za biblioteku, vrše se preko Gradskog senata. Predlog za nabavku knjiga daju preko kulturno- socijalnog odeljenja. Gradski savetnici, bibliotekar, članovi prosvetnog odbora i gradski odbornici. Ove predloge ocenjuje prosvetni odbor.
- 5/ Predlog za nabavku knjiga daje Gradski senat na osnovu mišljenja prosvetnog odbora. U slučaju hitne potrebe kulturno- socijalni savetnik izvršice nabavku odmah i o tome naknadno izvestiti prosvetni odbor i Gradski senat. Ovakve nabavke ne mogu prelaziti svotu od 300-dinara u danom slučaju.
- 6/ Biblioteka se može snabdevati knjigama još i putem zamene i poklona. O prijemu poklona rešava Gradski senat. O zameni knjiga rešava Gradski senat po saslušanju prosvetnog odbora.

B i b l i o t e k a r.

- 7/ Bibliotekom rukuje bibliotekar, kome se po potrebi može dodeliti pomoćno osoblje. On je dužan da vodi računa o radu i biblioteci, o inventarisanju i katalogisanju, izdavanju i vraćanju knjiga. On vodi sve spiskove i statistiku.
Bibliotekar podnosi svakog tromesečja izveštaj kulturno- socijalnom odeljenju o stanju biblioteke i njenom radu u toku toga tromesečja.
Bibliotekar je u svom radu neposredno počinjen kulturno- socijalnom savetniku. ./.
BIBLIOTEKAR

- 8/ Svaka knjiga koja dođe u biblioteku kao njena svojina, treba da se odmah zavede u inventar.
Knjiga inventara treba da sadrži podatke: Redni broj, datum nabavljanja, ime pisca, naslov dela, na koji je način nabavljena/kupljeno ili dostavljeno/, u koliko svezaka, u koliko primeraka, cena, ukoričena ili neukoričena, format knjige, signatura, napomena.
Ako je knjiga bila na koji način rashodovana/ gubitkom ili kako bilo/ treba zavešti i to u inventar u rublici napomena.
Redni se broj nastavlja bez prekida. Kod zavodjenja pisca, naslova dela i mesta izlaženja, zavodi se samo najpotrebnije. U glavnom se zavodi ono što knjigu karakteriše. Cena se računaju po onome koliko je doista plaćeno, a ne prema knjižarskoj ceni.

- 9/ Čim se knjiga zavede u inventar, odmah se obeleži žigom na tri mesta/ na prvoj strani, oko polovine i pri kraju knjige/, da je svojina Gradske biblioteke. Zatim se napiše na knjizi pri dnu u levo redni broj knjige inventara, pod kojim je knjiga zavedena. To je njen inventarni broj. Na koricama gore u levom uglu na etiketi napišese signatura i to je njen stalan broj.

K a t a l o z i .

- 10/ Biblioteka mora biti snabdevena azbučnim, stručnim i lokalnim katalogom, koji će sadržavati sve knjige uvećane u inventaru.
Stručnom
~~Službenom~~ je katalogu svrha, da pokaže iz koje je ~~grane~~ grane nauke knjiga, a azbučnom od kojeg je pisca knjiga, a lokalnom gde se u rafovima nalazi knjiga.
- 11/ Pošto se knjiga zavede u inventar, izvrši podela knjiga po formatu i strukama, onda se pristupa pravljenju kataloga, koji su sastavljeni od slobodnih listica, listici ϕ imaju biti od tvrdoga papira, dužina 13 cm. a široki 8 cm. gore u sredini u udaljenju od ruba na 1 cm. probušeni su, da se mogu nanizati na tanku šipku.
- 12/ Za svaku se knjigu ispisu po tri listica: jedan za stručni, drugi za azbučni i treci za lokalni katalog.
Na listicu moraju biti ove rublike: Broj struke, signatura, broj sveske, pisac dela, naslov dela, izdavač, mesto štampanja, godina izlaženja.
- 13/ Svaki se listić piše samo na jednoj strani. Ako se ne može

sve ispiše na jednom listiću uzmi se dva ili više i označe rednim brojevima kao jedna celina / i a, b, c -/

- 14/ Za dobar prepis dovoljno je ono što karakteriše samu knjigu kao individualan spis i po čemu se ona razlikuje od drugih knjiga ili drugih izdanja iste knjige, ono što se prepíše, prepisuje se sa svim ortografskim ili gramatičkim greškama, onako kako je na knjizi napisano, bez obzira na izgovor. Ovo poslednje osobito vredi za strana imena.
- 15/ Pri popunjavanju rubrike "pisac" treba napred napisati porodično ime, a posle njega krono ime. Ako ima dva jednaka imena, ^{dođaje} se u sredini prvo slovo očeva imena i nadimak, ako ga ima.
- 16/ Onde gde nema na knjizi pravoga imena nego pseudonim, knjiga se zavodi pod pseudonimom.
- 17/ Kod dela gde je pisac označen sa jednim ili više početnih slova, onda se ^{na}pre napiše zadnje slovo, ^{jer je veštak} da je to početno slovo ~~rodič~~og imena.
- 18/ Ako su delo napisali dva ili više pisaca i ako se delo smatra kao celina, odna se u prvom redu napiše prvi pisac, a u drugom ostali. Isto tako se postupa, ako se delo samostalno nastavljalo od jednoga ili više pisaca, jer ga ~~je~~ zapravo napisalo više pisaca.
- 19/ Antologije, almanasi, zbirke, zbornici, i slično zavode se pod imenom sakupljača ili izdavača.
- 20/ Literalne zastavštine, prepiske i slične zbirke zavode se pod imenom ličnosti čija se ostavština izdaje, bez obzira jeli on pisac ili nije.
- 21/ Prerade ili kompilacije, koje se mnogo razlikuju od originalnog teksta, treba zavesti pod imenom onoga koji je preradio.
- 22/ Kod novina ili časopisa, izveštaja raznih zbirka, gde nema pravog pisca, zbornika zakona, povremenih spisa i t. d. ostavlja se rubrika "pisac" prazna i spisi smatraju potpuno anonimni.
- 23/ Kod ~~predmeta~~ ^{prevoda} gde ima naznačeno ime pisca i prevodioca, zapiše se u prvom redu pisac, a u drugom u zagradi prevodilac. Ako nije na knjizi naveden pisac, nego samo prevodilac, onda se ostavi rubrika "pisac" prazna, a prevodilac se zavodi u zagradi.
- 24/ Kod potpuno anonimnih dela ostavlja se rubrika "pisac" prazna, a listić se u katalog ^{kad}metne onoga slova, kojim se počinje prva reč ./.

naslova knjige.

- 35/ Za knjige koje imaju dve ili više svezaka, piše se za svaku svesku po jedan listić za svaki katalog, a kod rublike "broj sveske" napiše se rimskim y brojem, koja je sveska knjige. Za časopise i novine piše se po jedan listić za svaki katalog samo za kompletne brojeve jednoga godišta.
- 36/ Drugo, treće i t. d. izdanje neke knjige smatra se kao zasebna knjiga. Ispod naslova se označi koje je izdanje. Inače se, ma koliko primeraka jedne iste knjige i istog izdanja, zavodi samo jedan put, a kod signature se označi sa 1, 2, 3, ... prema tome koliko ima primeraka.
- 37/ Ako je delo izišlo u više svezaka u razno doba i ako svaki svezak ima svoj podnaslov, onda se zapiše na listiću glavni naslov dela, a ispod njega naslovi pojedinih svezaka.
- 38/ Knjige, izdanja pojedinih biblioteka ili knjižnica, pojedinih društava, kulturnih ustanova, raznih zbornika i t. d. koje čine za se celinu u jednoj ili više svezaka smatraju se kao samostalno delo; samo se ispod naslova napiše u kojoj se biblioteci ili društvu i pod kojim brojem je izašla ta knjiga.
- 39/ Zbornici i razne zbirke, gde sve sveske čine jednu celinu i imaju pored glavnog naslova i podnaslova pojedinih dela, pisanih od raznih pisaca, zavode se pod glavnim naslovom, a ispod njega naslov pojedinih svezaka i njihov pisac.
- 30/ Povremeni spisi i razne periodične naučne ili zabavne kolekcije, gde pojedine sveske ne čine za sebe celinu i gde se produžuju razne materije iz jedne sveske u drugu, zavode se kao knjige koje imaju dve ili više svezaka. Ispod naslova zapiše se koliko svezaka ima kad nova sveska dodje, onda se dopiše.
- Ako je potrebno, da se zna sadržaj takvih publikacija, onda se on vodi zasebno u kakvoj svesci.
- 31/ Pod rublikom "izdavač" zapiše se ukratko čije je izdanje. Ako nije naznačen izdavač, onda se zapiše štamparija, u kojoj je štampano delo.

Sastavljanje kataloga.

- 32/ Pošto se ispišu za svako delo po tri listića, onda je po jedan ima odmah smestiti u kataloge i to:
- 1/ U stručni katalog po broju struke a po ~~azbučnom~~ ^{azbučnom} redu pisca u istoj struci;
  - 2/ U azbučni katalog po azbučnom redu pisca bez obzira na struku;
  - 3/ U lokalni katalog po rednom broju signature bez obzira na struku i azbučni red pisca.

- 33/ Katalozi se vode zasebno i listići se nanižu na željeznu šipku u maloj škrinjici gde im je mesto po struci, azbučnom redu ili rednom broju signature.

- 34/ Redanje po azbuci ide po prvom slovu redne reči. To su ili porodično ime, ili psen donim, ili pojedina slova, ili sakupljač, ili izdavač, ili preradjivač i uopšte čna prva reč koja je zapisana pod rubrikom "pisac". Ako je rubrika "pisac" prazna, onda je jedna reč prva reč u naslovu.

- 35/ Kad se listići poredjaju u stručnom i azbučnom katalogu po azbuci i u svakom slovu opet po azbučnom redu, onda se nanižu na šipku. Kad treba umetati nove listiće, izvuču se šipka i umeću se na svoje mesto.

Redjanje knjiga.

- 36/ Knjige se redjaju po formatu, one se odvoje istoga formata za se, poredjaju, i onda dobivaju signaturu i broj u svakom formatu počevši od jedan.

- 37/ Formata ima četiri i to:
- 1/ Folio/2°/ visina preko 35 cm, a beleži se kod signature slovom A;
  - 2/ Kvart /4°/ visina od 25-35 cm., a beleži se kod signature slovom B;
  - 3/ Oktav /8°/ visina od 18-25 cm, a beleži se kod signature slovom C;
  - 4/ Šesnaestina/16°/, zajedno sa još manjim formatom, visina 10-18 cm, a beleži se kod signature slovom D;

- 38/ Signatura zavisi od formata knjige i prema signaturi će se knjige poredjati u ormari i rafove. Redjanje se vrši od leva u desno, odozgo gore.

- 39/ Svaka sveska dobija signaturu i svoj broj,

- 40/ Pošto se poredjaju knjige i zapiše struka i signatura na knjizi i u kataloge, onda je biblioteka popisana, uredjena i gotova za upotrebu.

./.

Č u v a n j e   k n j i g a .

- 41/   Knjige treba čuvati ne samo pri upotrebi, nego i u samom smeštitu. Zato ih treba često prašiti i provetravati prostor u kome su.
- 42/   Nesmeju se zbijati redovi knjiga, nego ih treba tako redjati, da je knjiga slobodnija.
- 43/   Knjiga se čestom upotrebom brzo kvari i zato treba na to obrati - ti naročitu pažnju. xx Po mogućnosti knjige treba uvezati.

U p o t r e b a   K n j i g a .

- 44/   Bibliotekom se po pravilu mogu služiti stanovnici grada Subotice, ako imaju iskaznicu za pristup u zgradu i pravo čitati u čitaonici gradske biblioteke u određeno doba, ili iskaznicu za posudjivanje knjiga iz Gradske biblioteke. Lica koja stanuju izvan grada Subotice moraju imati specijalno odobrenje Gradskog Senata. Iskaznica važi za onu godinu, u kojoj se istavlja i plaća se za xx čitanje u čitaonici gradske biblioteke i posudjivanje knjiga taksa 60 dinara unapred za vreme rok iskaznice važi i sem toga za posudjivanje knjiga kaucija od 200 dinara.
Koje se knjige u opšte ne mogu posudjivati određuje Gradski Senat.
- 45/   Biblioteka je otvorena radnim danom od 8- 12 i od 15 do 19 časova a nedeljom i praznikom od 8 do 12 časova.
Gradski Senat po potrebi može propisati i drugo radno vreme.
- 46/   Knjige se izdaju i posudjuju čitaocima na njihovu potpisanu potvrdu.
Knjige se mogu zadržati najduže mesec dana, U slučaju potrebe može se zahtevati povratak knjige i pre ovoga roka.
Bibliotekar će voditi zaseban spisak posudjenih knjiga. Spisak će sadržati ove rublike: redni broj, pisac, naslov knjige, broj stranke, signatura, koje posudio, kada je uzeo, kada je vratio i napomena.
- 47/   Ako čitalac ne vrati knjigu na vreme, bibliotekar će ga pozvati da to odmah učini. Ako čitalac ne postupi po pozivu, bibliotekar će o tome izvestiti savetnika kulturno-socijalnog odeljenja, koji će preduzeti potrebne mere.
- 48/   Knjige se moraju pažljivo čuvati i vratiti u ispravnom stanju.

Potpisnik reversa odgovara materijalno za oštećene ili upropašćene knjige. On će biti dužan da nabavi novu knjigu ili da plati njenu vrednost i troškove oko nabavke. Ako je upropašćena knjiga deo jednog kompleta, čije se sveske ne mogu dobiti zasebno, on će biti dužan da nabavi ceo komplet. Ako je u propašćena knjiga izvan prodaje Gradski senat određuje vrednost, koja se ima platiti.

S p i s a k   č i t a l a c a .

- 49/ Bibliotekar će voditi spisak čitalaca, koji se sastoji od štampanih tabaka a ima ove rublike: redni broj, porodično i krđno ime, zanimanje stan, napomena.
- 50/ Za svaki dan vodi se spisak čitalaca zasebno.

S t a t i s t i k a :

- 51/ Bibliotekar će voditi statistiku i to :
- 1/ Statistiku o stanju knjiga, koja daje podatke o broju knjiga, o sadržini knjiga i o njinu priraštaju. Ta se statistika pravi po stručnom katalogu na kraju svake godine, kad se izbroje listići u svakoj pojedinoj struci i od toga broja odbiju brojevi pojedinih struka na ~~knjizi~~ prošle godine, pokazuje se razlika koliki je bio prirast.
  - 2/ Statistiku pozajmljivanja i vraćanja knjiga, koja daje podatke izdavanju i pozajmljivanju knjiga i koje su se struke čitale svakog dana, svakog meseca i najposle svake godine. Ove podatke treba zapisivati svakog dana posle svršenog izdavanja knjiga, pomoću potvrda. Pre no što se slože i poredjaju potvrde, treba ih prebrojati, podeliti po strukama i doćiće brojeve zavesti u svoje rublike.
  - 3/ Statistiku čitalaca koja daje podatke o broju čitalaca i njihovom zanimanju. Ova statistika ima manje ili više rublika, već prema tome koliko ima čitaoca raznog zanimanja.
  - 4/ Statistiku nabavljenih knjiga, koja daje podatke, koliko je nabavljeno novih knjiga i na koji način. Kupovanjem, zamenom, ili poklonom. Ova se statistika sastavlja na kraju godine prema knjizi inventara, gde je označeno na koji je ~~1/4~~ način koja knjiga došla u biblioteku.

P r e g l e d   k n j i g a .

- 52/ Naročita komisija, kojoj su članovi: kulturno-socijalni savetnik kao pretsednik, jedan beležnik, bibliotekar i jedan član računovodstva, dva puta godišnje izvršiće reviziju t.j. pregled knjiga, i da konstatuje da li su sve knjige biblioteke na broju i gde se nalaze.
- 53/ Revizijom će se ustanoviti, da su sve knjige u takvom stanju, da se mogu upotrebljavati, koliko knjiga treba rashodovati zbog neupotrebljivosti, koliko ima gubitka i da li ima kakvih drugih nedostataka.
- 54/ Revizija će se vršiti brojanjem knjiga i uporelivanjem sa lokalnim katalogom i reversima nevraćenih knjiga.

Прилог 10: Spisak knjiga koje nedostaju u Gradskoj biblioteci Subotice
nakon primopredaje dужности Мије Мандића

Spisak knjiga koje fale iz gr. biblioteke.

Iz Latinskog odeljenja fale sledeće knjige: a/16 Augustini Sancti: Sermones. o/55 Crivellio J. Elementa Aritmetica. - q/63. Calepinus Ambrosius: Latin Modus. Sotiar o/63. - Ciceronis : Opera c/64. Čovek Stefan: Planung Papulare c/65. Corpus Julia Hungarici; - d/7 Diodor Sic: Historija f/10 Perater Aurel: Aristotelis de anima; g/16 Gotfred Ludovicus : Archeontologija h/21. Historiae Augustae Seriktoris Latini E.T.C. h/23 Historija Vizantina ; k/15 Kirner Atanas: Latium; l/14 Livius: Romanae Historiae Principia; l/15 Linguae Latinae Puritate; l/16 Laur Jacobus : Antiquae Urbis Splendor; n/11 Nemet Gejus; A. Tibuli Carmina v. t. 12.; n/13. Nemet G. Firsi i Traci Satirae; o/7 Ovidius Nasos: Opera; o/9 Opinijo Ekcelze Regnicolaris Deputationis Super Objectione Urbarii ; o/10 Operata Ekscelsae Regnicolaris Deputationis Super Objectione Urbarii; o/11 Orville D. Jacobi Filii Sicula ; o/12 Oratio Prolege Mani Decisione Kuriar.; p/33 Prudentii Opera Onia; r/14 Refleksiones Deputationis Juridicae; r/15 Relatio Ekcelze Regnicolaris Deputationis; r/16 Regnicolaris Deputationis Conclusa ; r/17 Ritus Explorandae Veritatis; t/11 Tirakvelli Andreas: De Legibus Juris; v/18 verbeci Istvan Emlekezete;

Iz Nemačkog odeljenja fale sledeće knjige: b/43 Barthold Paul: Reise-Erife ; b/76 Berelson Bernhart : Italienische Kunst; b/342 Die Oskar: Intime Muzik; g/150 Grube Karl: Die Meininger; h/14 Fridrih Heinrich: Briefe in die Heimat; h/32 Dr. Haublich Eduard: Suita ; h/163 Höfler Konstantin Gerichte des Alterhaus; h/168 Hugo Viktor: Der Glöner von Notre Dame; i/14 Irwing Vaschinkton Skicen-Buh; j/6 James G.R.: Der Cignumer ; m/142 Dr. Mundt: Rom und Pius IX; m/190 Dr. Münc S. Aus dem modernen Italien; m/12 Dr. Nemenji: Das Moderne Ungarn; n/27 Non Henrich: Jagenbuh aus Abacien; r/107 Ruskin Jon: Vorlesungen über Kunst; s/ 79 Sandis Kristian: Leben und Meinungen; s/84 Sienkovic: Eine Komödie; t/64 Trais Louis : Die Diamanten des Sultans. w/7 Wagner Richard: Tristan und Izolde; x/92 Janzes Bericht: Die Wirksamkeit der Juris. -

Iz Francuskog odeljenja fale sledeće knjige: d/45 Dodier: Rome Soentardine; b/90 Bourget Paul: Psychologie de l. Amont Modern; o/98 Bruneterie: Honore de Balzac; cl/16 Clair: Bareaux Anglais; d/23 Delebegue: Ercis Lois Elektrola-e Elektroste ; f/1 Fabre Ferdinand; L Abe Tigrene; l/71 Levi David: La Monte De Michelangelo; m/8 Maistre Kaavier: La Jeune Siberiene; m/34 Maupasant: La Vie Erante; m/95 Murger H.: Scenes de la vie de Boheme; m/108 Mazuranic Fran: Od zore do mraka.; x/1 Xsaurof: Pehard Et Pehardes; x/3 Xsenofone: Retraite des dix Mille . o/3 Olivecrona: De la Peine de Mort; o /4 Ovaour Belot: Album Beethkvue illustre; f/6 Feudon: Osuvres ; v/30 Voltaire: Le Siecle de Luis XIV.

Iz Srpsko-hrvatskog odeljenja fale sledeće knjige: b/96 Bjelovšić: Crvena Hrvatska; b/97. Eubanović Fran: Iz moreadne hemije; d/23 Dode Alfons: Pripovetke ; d/ 93/ Djalaki: Pod starim krovovima; g/1 Gaborijan E.: Spis broj 113. - g/24 Golzarov: Ponor; i/26 Ivić Aleksa : Iz historije Bosanskog Naroda; j/37 Dr. Jovanović: Nedelja i Praznici; k/24 Kovašić Ante : Ljujlianska katastrofa; k/41 Krakov Stanislav: Krila; k/56 Karadžić Vuk: Život i Običaji; n/36 Nenadović : Celokupna dela; n/ 43 Nazor Vladimir: Mira od Kovalja; n/58 preskožen broj u indeksu; o/19 Omir: Boj žaba sa Miševima; o/34 Dr. Oberški Janko: Stromajerovi Govori; p/53 Protić J. : Seoske Fotografije p/55 Protić i Podlisci; p/75 Popović: Narodni lekar ; P/305 Pečić petar: Rasprava o smrtnoj kazni; p/110 Pasarić : Hrvatsko kolo; r/15 Robina; Delići Van Parlamenta r/23 Rajić Jovan: Istorijska Katikizma; r/32 Radonić Jovan : Prošloš Stare Srbije; s/ 6 Sarčević Amrozije: Zbirka ; s/46 Stanković E.: Naš Božić; s/51 Stanojević Ilija: Dordjolska Posla; s/ 68 Briga ; s/114 Savremenik; časopis 1929; s/252 Sjenkijević U Župnome Primorju; s/59 Šarlot Marcel : Pripovetke t/98 Tostoj: Posmrtna Pripovetke; v/27 Vinajev Stanislav: Pantočegija; z/8 ženski Svet 1892 časopis;

Pravničke knjige: broj 10 Kara Jovanović: Meniško Pravo
" " " " " 23 Radojić Spasoje: Osnovi Trgovačkog Prava. -

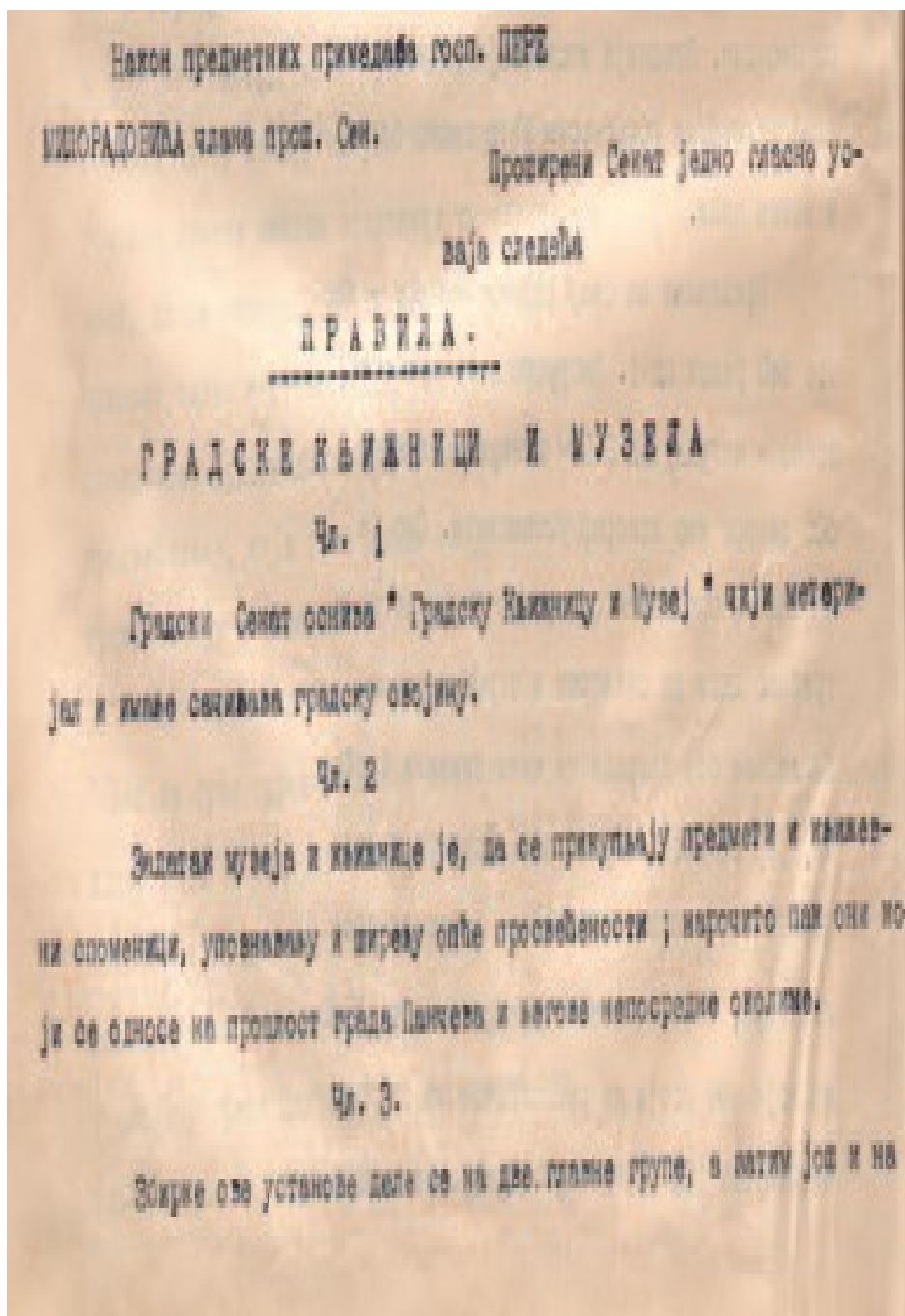
Iz Madjarskog odeljenja fale sledeće knjige: d/43 Dreksler: Źtanito Somsa;

d/51 Dreksler: Az Aranja Percek; d/56 Dumas: A Kamelijas Heldj; d/59 Dostojevski: Raskoljnjkov; d/ 125 Dante: A Pokol; c/51 Conan Doyle: Edj Čoda Ember; o/113 Cerberus: A Polgari Hazasag ; c/ 170 Čapljar B. + nevai M. Eleten; b/33 Balagi E.: Az Esak Amerikai Edješult Alomok; b/148 preskožen broj u indeksu. b/ 197. 198, i 199 preskoženi brojevi u indeksu. b/231 Belo Marton: Edjete-meš Vilag Tortenet, v/ 251 Belše V.: Az Elet Fejlödeš Tortenet; 252- b/24 Belše: A Baciluš tol A Majom Emberig; b/224 Balagi: A Politikai Iradalom;

b/373 Brieux: A Bol38 ; b/385 Badis F.: Faj Andraĝ Eletrejsa ; b/438 GR.
 Betlem: Öne-l-etra-jza ; a/20 About E.: A cestelen ; a/160 Anatole France:
 A Pinguinek Sigete; a/275 Aldor I.: Medici Loringo; a/115 Erceei J.
 f/198 Freising O.: Kronika; n/171 Horvat M. Madjarorszag orsag Torteneime ;
 i/2 Ibsen: Ha mi noltak felebradunk; i/38/ Ivanji I.: A Tisai Hatar Or 42-
 vided; j/29 Rokai: pegi jo tablabirak; j/33 Jokai: Segenjs Gazdagok ;
 j/45 Jokai: Mire megvedunk; j/52 Jokai: Novelak? j/55 Jokai: Fekete Djezen
 tok; j/21 Jokai : Rab Rabi; k/145 Kosut: 1848 Julius 11. ; k/224 Kassak:
 Edj segenjs Lelek ; k/380 Keresi Henrik ; l/31-bentese- Lombrozo: Langez
 es Erutseg; m/211 Moric Z.: Kerek Fercio; n/261 Man Tomas: Kreger Touigo;
 m/257 Mirza Safi: Keltemenjek ; n 440/ Magyar könyvtar; vilaghaboru naploj
 n/538. Magyar könyvtar: Deak perenc husveti cinke?m/717. magyar könyvtar:
 Preskojen broj u indeksu a isto tako i m/733. m/31; Nogai Janos: Szentek
 tudomanya; n/60. Nemzeti nevelés f/146: Prewost Marcel: Az énekesü:
 p/147: Prevodt Marcel: Paleszúzek; p/170. Pulski perenc. Esznek magyarorszag
 törtenei filozofiajaban. p/285. pesti paroly: novum testamentum; r/57.
 Rakosi V. Sipulus humoréskjai: r/233. Ribari perenc: Egy lap Egypton es
 törteneiböl: s/37: Siler F.: Mozes kök küldetese: s/76 Sebök: Hervad-
 hatatlan koszoru: s/183: dr. Stökl A.: Pülscezet törtene: s/179 Sopan-
 hauer: a becsület es parbajrol: s/155. gekapir. Jellenkepei: s 197. gekapir:
 pänlet dan kiralyfi; s/222. pancer : jog es allambölosszet. s 272.
 saazadok, caopis: s /800. szabadsaghars törtene: t/269: Treford: enlek-
 beszedek: t/270. Turjai: nevelés tornaszat. v./19. varadi Antal: Költene-
 nyek; Z/48. zadori; Romai katkombok: za /3; zaidely I. magyar alkotmany;
 sz/4. zsengeri ; x /91. ökrös alint. Altalanos magy. polg. maganjog, x /803.
 törvenycikkek; 1865/8.; x/275. dö 2890: törvenyek: saax /291. Löveszi
 györgy: Ig egleles törvénykezési szabalyok; x/292. A polgari törvénykezési
 szabalyok rendtartas; x 283. szenicei ; magyar val totörvény; x/294.
 Kassai Adolf; romany példák. x/295. magyar altalanos törvénykönyv tervezet:
 x/296. A törvényhatóságokrol.

Прилог 11: Правилник Градске књижнице и музеја
у Панчеву из 1924. године

7 одеака и то :

I. група : музеј.

1. одсек : АРХЕОЛОШКИ (ордеае и старине.)
2. одсек : ЕТНОГРАФСКИ
3. одсек : УМЕТНИЧКИ
4. одсек : ПРИРОДОПИСНЕ ЗБИРКЕ .

II. група : књиџица.

5. одсек : Збирка списа писаних и штампаних, који се односе на прошлост града Панчева.

6. одсек : Стручне књиге

7. одсек : Делна књижевност .

Чл. 4.

За одржавање и унапређење ове установе служи : годишна припомоћ износима од стране Градског Сената прилози на употребу градске књиџице, евентуална државна припомоћ, поклони и разни други приходи.

Чл. 5.

Збирке ове установе су јавне, начин како ће се учинити, да буду публици и грађанству приступне одредиће се путем нарочитих прописа.

Чл. 6.

Именован Градске Књиџице и Музеја рукује градски Сенат преко нарочитог плаћеног чиновника, који води рачуне и сноси сву материјалну одговорност Сенату.

Чл. 7.

Управу ове установе сачињава " Музејски и Књиџички Одбор " чијег председника бира сам Управни одбор из средине својих чланова, а чланови су му према потреби изабрани делегати културних установа у месту по броју 6 или више, и два члана прош. сената изабрана од прош. Сената.

Одбор се почетком сваке године објављује помоћу делегата културних установа, које градски начелник у ову сврху сазива.

По службеној дужности су чланови управног одбора : градски начелник, велики белешник као референт за музеј и књиџицу, у Сенату, градски економ (чиновник) и чувари појединих збирки.

Чл. 8.

Музејски и књиџички одбор управља пословима установе, бира чиновнике, доноси прописе који ће одредити правила за употребу збирки и

3. издана на употребу и подноси Градском Сенату на одобрење.

Саставља предрачуна годишних потреба установа, издацине рачуне и инвентар и предлаже га Градском Сенату на одобрење.

Годишњи предрачуна, издацине рачуни и инвентар имања имају се као посебни подаци градског прорачуна и издацинег рачуна саједнички прегрести у градском буџетском одбору и Сенату.

О набавци и проширењу музеја и књижнице решава управни одбор.

Сдржава седнице управе према потреби.

Чл. 9.

Председник изступа устиноу према јавности, води и извршује решава Управног Одбора, чува архивне списе завода, контролише рад чуваре збирки, подноси годишњи извештај Управном Одбору на основу реферата чувара појединих збирки.

Рачунски извештај подноси нарочита чименици (предлажен чл. 8. Управном Одбору на увид и Сенату на одобрење.

Чл. 10.

Један од чувара збирки врши дужност деловође. Остали воде своје одоске и држи их у прописном реду.

Воде инвентар своје збирке и услове у исти ново набављено, а на крају сваке године подносе исцрпан извештај о стању своје збирке председнику Управног Одбора.

Чл. 11.

Положаји чувара музеја и књижнице могу се ујединити и у једној особи.

Чл. 12.

Помоћници чувара врше дужности овајмањима и у свима осталим пословима помажу главне чуваре.

Чл. 13.

Положај председника Управног Одбора је почасни и према томе није скончан са наградом.

Остали чименици узимају награду, коју одређује УПРАВНИ Одбор Музеја и Књижнице, а одобрава и изређује колегију Градски Сенат.

Чл. 14.

Чименици за поверене им збирке одговорни су морално и материјално градском Сенату.

Чл. 15.

Збирке се умишљавају поклоним, оставним или куповним и депозитом. Поклоним или оставним примају се само они предмети, који одговарају циљу ове установе.

О свему овоме, као и о куповина одлучује Управни Одбор Музеја и Књижнице.

Чл. 16.

Ова правила " градског Музеја и Књижнице " надопуњује посебни правилник о домаћем реду и о употреби књига и појединих збирки. Ове правилник саставља Управни Одбор Музеја и Књижнице, а потврђује Градски Сенат.

Чл. 17.

Ако се град одрекне давати помоћи овој установи, сада се ова установа распушта, а предмети које је држава или други поклонили или су неком субвенцијом набављени, прелазе у својину града П а н ч е в а .

Осим овога прош. Сенат ставља гр. Улам Сенату на располагање за неправилних трошкова суму од 5.000 словенских ПЕЋИНАДА денара, да истом подмири трошкове за труд ово уређења књижнице и месечног хонорара књижничара до краја ове године.

*Изборница од списиса
установе. Уреднице. Сума
у денарима 5.000. 12.099/1924 од 20.10.1924.
Управни Одбор Музеја и Књижнице
(Својим чл. 17. 1924.)*

ИАП, Ф 90 Градско поглаварство града Панчева 1919-1941, Скупштински записници Проширеног сената самоуправног града Панчева, број 44, Прош. сенат 3964/1924; Траиловић, *Лична топографија раја*.

Прилог 12: Правилник Градске библиотеке и читаонице у Панчеву

СК. БРОЈ 5

П.БРОЈ 5131/1939⁸⁴⁵

ПРЕДМЕТ: ПРАВИЛНИК ГРАДСКЕ БИБЛИОТЕКЕ И ЧИТАОНИЦЕ

Референт Мандровић извештава:

По предлогу градског библио-текара још године 1936. донет је нацрт правилника за градску библиотеку и читаоницу градске библиотеке, који је на седници одбора за библиотеку претресен и у целини усвојен те предложен градском Већу на усвајање.

Разлог доношења овога Правилника лежи у томе, што је библиотека већ довољно снабдевена са добрим и потребним књигама, а читалачка публика све већа и већа, те потребно регулисати начин и руковођење градском библиотеком и уједно одређивањем једне минималне чланарине омогућити стално обнављање градске библиотеке све новим и новим књигама.

Истина је да и град даје дотације за градску библиотеку, но услед лошијих финансијских прилика града, није могуће давати онолику суму, колика би била потребна за проширење библиотеке.

С тога буџетски одбор предлаже да се у Правилнику

Предвиди чланарина за градску библиотеку у месечном износу од 2.-динара за грађане а 1.-динар за ђаке средњих школа, док сиромашни ђаци, који не плаћају чланарину, ослобођени су од плаћања чланарине за градску библиотеку. Референт потом чита правилник који се у целини при-

ма.
Градско поглаварство предлаже градском Већу да се Правилник у целини усвоји.

---

⁸⁴⁵ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Записник градског већа, документ је одобрен и од стране Министарства унутрашњих послова Краљевине Југославије 23. маја 1939, под бр. IV – 2358/939 – фонд у сређивању

Градско веће одређује, да се предлог Градског поглаварства у целини усвоји и предложени и прочитани правилник безт измена одобри, онако како приличи у записнику под V.

V

ПРАВИЛНИК ГРАДСКЕ БИБЛИОТЕКЕ И ЧИТАОНИЦЕ

О Д Е Љ А К I

Г Р А Д С К А Б И Б Л И О Т Е К А

Члан 1 Књигама из градске библиотеке мо се служити сваки стални становник града Панчева, као и сви редовно уписани ученици државних средњих школа у месту, уз прописно легитимисање (пријавницу, име и привремени стан) легитимацијом.

Члан 2 За служење књигама Градске библиотеке плаћа се чланарина од 2 динара месечно, а сиромашни, који су опроштени плаћања школларине ослобађају се од плаћања. Ученици средњих школа плаћају један динар месечно. Чланарина се мора уплатити сваког месеца приликом првог доласка у библиотеку. Библиотекар је дужан издати уплатиоцу потврду и убележити у “Дневнику о издавању књига” поред имена читаоца да је исти за текући месец намирио чланарину. Уплата ваћи само за означени месец. Задржавање књига у другом месецу повлачи за собом плаћање чланарине и за тај месец ма да читалац не намерава више узимати књиге. Ако не узме књигу и врати је тек после више месеци, дужан је платити за све протекле месеце. Чланарина се може уплатити и за неколико месеци унапред.

Члан 3 Градски библиотекар ће убрану чланарину обрачунавати са гр. рачуноводством на следећи начин. Добиће од гр. рачуноводства блок са 100.- потврда о уплаћеној чланарини од 2.- дин. и блок са 100.- потврда о уплаћеној чланарини од 1.- динар. Чим потроши један такав блок положиће гр. благајни одговарајућу суму новаца и добити нов блок. Градско рачуноводство ће све примљене суме тачно убележавати и књижити их у корист гр. библиотеке.

Члан 4 Особе које у Панчеву бораве привремено, а желе да се користе гр. библиотеком дужне су сем редовне чланарине уплатити у гр. благајну кауцију од 100 динара, која им се на захтев враћа, а на основу потврде библиотекара да нису

задужени ни једном књигом. Право на враћање кауције губе ако се на позив не одазову у предвиђеном року од 8 дана или ако отпутују не обавестивши о томе библиотекарa и ако му не врате књиге. Библиотекар пак је дужан да води рачуна о томе да такви читаоци не добију књиге чија би вредност премашила 100 динара. Свака невраћена кауција књижи се у корист гр. библиотеке.

Члан 5 Сваки је читалац дужан да купи штампани каталог оне групе књига којом се служи уколико ти каталози буду објављени.

Члан 6 Одједном се може узети из групе АI највише једна свеска, из групе ВI три свеске, из групе СI две свеске. Изузетак се чини једино с делима која имају већи број свесака. Свеска се може узети највише 3. – свеске. Лексиконима, речницима, атласима, законима може се служити само у просторијама Читаонице градске библиотеке.

Члан 7 Књиге из групе лепе књижевности се могу задржати највише 10 дана

Књиге из осталих група могу се задржати до 20 дана.

Члан 3 Нове књиге могу се узети чим су раније узети враћене и једино тада ако су све враћене.

Члан 9 Књиге узете на читање имају се чувати и у истом стању повратити библиотеци. Свако оштећење, мрљање, шарање, а особито исписивање примедба потписивање изједначује се са потпуним упропашћењем књиге те ће се побројаним случајевима наплаћивати пуна вредност књиге.

Члан 10 Читаоцима је забрањено да сами узимају књиге с њиховог места или да претурају по полицама. Број књига, изабране по каталогу, има се саопштити библиотекару, који ће је, уколико се налази у библиотеци, издавати читаоцу.

Члан 11 Међусобно измењивање књига између читалаца без знања библиотекарa, или позајмљивање књига лицима која нису уписана као читаоци библиотеке строго је забрањено.

Члан 12 Читаоцима, који не врате књигу у роковима одређеним чланом 7. упућује се званична опомена. Уколико се не одазову овом позиву у року од 8 дана против њих ће се предузети егзекутивне мере.

Члан 13 Читаоц који књигу изгуби или упропасти дужан је да овај случај сам пријави библиотекару, који ће према цени наведеној у званичном инвентару

упутити читаоца на градску благајну ради полагања новчане накнаде. Свака таква уплата књижи се у корист градске библиотеке. Читалац може штету надокнадити и потпуно новом истом књигом.

Члан 14 Почетком сваког месеца библиотекар је дужан а одбору за библиотеку и музеј поднесе реферат о раду у прошлом месецу као и да прими директиве за рад о наступајућем месецу.

Члан 15 Свако непридржавање прописа овог Правилника даје право библиотекару да сем посебних казни предвиђених овим правилником обустави свако издавање књига прекршиоцу.

О Д Е Љ А К П

ЧИТАОНИЦА ГРАДСКЕ Б И Б Л И О Т Е К Е

Члан 16 При градској библиотеци оснива се и читаоница. Сврха ове читаонице је да се читаоцима омогући служење и оним књигама које се по прописима чл. 6. не могу износити из просторија градске библиотеке, као и читање периодичних публикација на које је библиотека претплаћена, а које се такође неће моћи узимати ван библиотеке.

Члан 17 Право посећивања и обављање у просторијама читаонице градске библиотеке имају бити сви уписани читаоци библиотеке.

Члан 18 У просторијама читаонице гр. библиотеке је забрањен сваки разговор, ларма, пушење и уопште све што би реметило рад других.

Члан 19 Књиге узете на читање у Читаоници гр. библиотеке на убележавају се у дневник о издавању књиа, али је за сваку књигу или периодичну публикацију читалац дужан издати библиотекару прописан реверс.

Члан 20 Читаоница је увек отворена у времену одређено за рад у градској библиотеци.

Прилог 13: Списак публикација које су биле део фонда градске архиве, а након Првог светског рата постају део фонда Градске књижнице и музеја у Панчеву

А. Ушкас
о издањима и до сада небратеним књигама из судбомике града
Панчева

Мадаж I,

Датум издавања	Име и презиме издавача	Број књиге	Титул (издавач)	Наслов књиге	Примедба
18-IV-1924	Иван Јанковић	XV-20	Косице	Ремони солгалат	Братар 13-II-1926.
18-V-1924	Марија Бучић	IX-65	Nagel Otto	Закони из 1890 г.	40
4-V-1924	Др. Јанковић	XVI-84	Hobu Caq	Kirchliche Heiligungsdienst	Братар 25-V-1926
"	"	" - 65	Kermandast	Hausordnung für Kranke und	"
"	"	" - 66	Munizipalrat	Verordnungen für Kirchliche	Братар 25-V-1926
"	"	" - 67	Hobu Caq	Ständig kirchliche Betegksämter	10
"	"	" - 68	"	"	"
"	"	" - 69	"	"	"
"	"	" - 70	"	"	"
5-V-1924	"	VII-73	Lampert Peter	Kirchliche Heiligungsdienst	10
"	"	" - 74	"	"	"
9-V-1924	"	XI-74	Lemmerer	Musicalproben	10
20-XI "	"	130/1924	Munizipalrat	Primo Bujak Hobu	10
12-6-1924	Иван Јанковић	I-758	Musical Probst	Assenys solgalat	Братар 18-V-1926
"	"	I-759	Erasmus	Die Bismarck-Verordnungen	Братар 18-V-1926
5-VIII, 1924	Др. Маг. Мерија	XI-80	Herrn	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
11-VII, 1924	Др. Јанковић	VIII-74	Dobrovsky Mikul	Alltagsgesetz	Братар 14-XI-1925
18-II, 1925	"	I-545	Magnum Jakob	Die russische Hof	Братар 14-XI-1925
"	"	I-546	"	"	Братар 14-XI-1925
"	"	I-547	"	"	Братар 14-XI-1925
10-XI, 1924	Иван Јанковић	20/1924	Magnum Jakob	Die russische Hof	Братар 14-XI-1925
10-XI, 1924	"	I-548	Munizipalrat	Primo Bujak Hobu	Братар 14-XI-1925
"	"	I-549	"	"	Братар 14-XI-1925

Датум издавања	Име и презиме издавача	Број књиге	Титул (издавач)	Наслов књиге	Примедба
31-III-1925	Иван Јанковић	VIII-188	Erasmus	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
14-IV "	"	XII-84	Herrn	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
"	"	XII-84	Herrn	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
17-VI "	"	XI-80	Herrn	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
19-VI "	"	148-2/1924	Erasmus	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
"	"	IX-65	Nagel Otto	Закони из 1890 г.	40
20-VI "	"	258-263 др.	Erasmus	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
5-VII "	"	XVI-84	Herrn	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
17-VI "	"	I-548	Munizipalrat	Primo Bujak Hobu	Братар 14-XI-1925
22-VII "	"	I-549	"	"	Братар 14-XI-1925
"	"	I-550	"	"	Братар 14-XI-1925
"	"	I-551	"	"	Братар 14-XI-1925
"	"	I-552	"	"	Братар 14-XI-1925
10-XI "	"	XI-80	Herrn	Palmarje alica	Братар 30-XI-1926
17-VII "	"	I-553	"	"	Братар 14-XI-1925
19-VII "	"	I-554	"	"	Братар 14-XI-1925
24-VII "	"	I-555	"	"	Братар 14-XI-1925
28-VII "	"	I-556	"	"	Братар 14-XI-1925
"	"	I-557	"	"	Братар 14-XI-1925
17-VII "	"	I-558	"	"	Братар 14-XI-1925
"	"	I-559	"	"	Братар 14-XI-1925
6-VII "	"	I-560	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-561	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-562	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-563	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-564	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-565	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-566	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-567	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-568	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-569	"	"	Братар 14-XI-1925
11-VII "	"	I-570	"	"	Братар 14-XI-1925

"	"	"	XXI-30	Grasschnitt H	2. u. 3. Rangpaß	Apateur 10-11-1926
5-VII, 1924	Gr. Nag. Apateur	XXI-30	Lamin	Beluanjo slica	10	Apateur 30-XI-1926
11-VII, 1924	Gr. Nag. Apateur	VIII-774	Dobrowsky, Pihut	Ill. tanjungs		Apateur 14-XI-1925
12-VI, 1925	"	I-575	Magnusjakob	Der russische Hof 5.		Apateur 14-XI-1925
"	"	I-576	"	"	6.	Apateur 14-XI-1925
"	"	I-577	"	"	7.	Apateur 14-XI-1925
10-XII, 1924	Apateur Altizijn	I-578	h. go dvoja 1924.	Byrdonova Kobona	16	Apateur 31-XI-1926
12-XII, 1924	"	I-579	Reinold Adolf	Altenner Kwanigjehaus	2	Apateur 14-V-1926
"	"	I-580	Rechtat Elic	Die Langen am Kessille		Apateur 16-V-1926
"	"	I-791	Werk Paul	Der Götterherkunft		Apateur 21-XI-1925
"	"	I-1460	Lio Luger	Der einige Jode	1.	Apateur 21-XI-1925
17-VI, 1925	"	I-1461	"	"	2.	Apateur 21-XI-1925
"	"	I-1462	"	"	3.	Apateur 21-XI-1925
"	"	I-1463	"	"	4.	Apateur 21-XI-1925
"	"	I-1464	"	"	5.	Apateur 21-XI-1925
"	"	I-1465	"	"	6.	Apateur 21-XI-1925
"	"	I-1466	"	"	7.	Apateur 16-VI-1926
"	"	I-1467	"	"	8.	Apateur 16-VI-1926
31-XI, 1924	Magda Pihutobich	I-722	Jakub	Ärzt fery		Apateur 16-V-1925
31-I, 1925	Bubhatfchegobich	I-64	Barbar Pyges	Tyrtshaf y shubovay		Apateur 11-XI-1925
"	"	I-123	Jakub	Magda. Pihut jot.		Apateur 11-XI-1925
31-I, 1925	Magda Pihutobich	75. Sp. 1	Byrdon. Kobona, 1924.	2. u. 3. Rangpaß. Pihut j. 1924/5.		Apateur 14-V-1926
5-VI, 1925	Cypranija Pihut	I-49	Musob. Bugobich	Der russische Hof 5.		Apateur 30-I-1926
"	"	I-81	M. A. S. Samurcheba	Tyrtshaf y shubovay		Apateur 30-I-1926
10-VI, 1925	Anna Lida	I-362	Jakub Ottomer	Die Götterherkunft		Apateur 25-XI-1925
21-VI, 1925	"	XXI-31	Pavlova	Nyrg. J. 1925.		Apateur 35-XI-1925
17-VI	Gr. Nag. Apateur	I-532	Maslit G	Reichspäfer Grolla	1. B.	Apateur 30-VI-1925
19-VI	"	I-743	"	"	2. B.	Apateur 30-VI-1925
27-VI	"	I-533	Lana George	Die Langen am Kessille		Apateur 21-XI-1925
29-VI	"	I-534	Maquet M. Aug.	Die Götterherkunft	1-2 Th.	Apateur 21-XI-1925
"	"	I-535	"	"	3-4 Th.	Apateur 21-XI-1925
"	"	I-536	"	"	5-6 Th.	Apateur 21-XI-1925
17-VI	"	I-537	"	"	7-8 Th.	Apateur 21-XI-1925
19-VI	"	I-538	Ferdinand Langen	Die Götterherkunft		Apateur 21-XI-1925
6-VII	"	I-539	Reinold Adolf	Die Langen am Kessille		Apateur 30-VI-1925
10-VII	"	I-540	Maquet M.	Die Götterherkunft		Apateur 21-XI-1925
25-VII	"	I-541	Dumas Alexandre	Ludwig der XIV.	1-3 Th.	Apateur 21-XI-1925
29-VI, 1925	Apateur Pihutobich	I-100	Pavlova	Die Götterherkunft		Apateur 21-XI-1925
"	"	I-270	Byrdon. Kobona	Tyrtshaf y shubovay		Apateur 12-VI-1925
"	"	I-75	Anna Lida	Nyrg. J. 1925.		Apateur 12-VI-1925
2-VII, 1925	Magda Pihutobich	XXI-89	Pavlova	Die Götterherkunft		Apateur 12-VI-1925
"	"	"-137	"	"		Apateur 12-VI-1925
"	"	"-151	"	"		Apateur 12-VI-1925
"	"	"-152	"	"		Apateur 12-VI-1925
1-VII	"	"-92	Pino - Babanci	Die Götterherkunft		Apateur 16-VI-1925
11-VII	Magda Pihutobich	I-72	H. J. 1925.	Magda Pihutobich	XIII	Apateur 30-VI-1926
18-VII	Magda Pihutobich	I-73	Ludig G.	Die Götterherkunft		Apateur 18-VI-1926
22-VII	Magda Pihutobich	I-74	Ch. Kond. - Keller	Die Götterherkunft		Apateur 23-VI-1926
"	"	I-75	Ludig G.	Die Götterherkunft		Apateur 23-VI-1926
6-VII	Magda Pihutobich	XXV-24	Athenian	Die Götterherkunft		Apateur 23-VI-1926
"	"	XXV-25	"	"		20 Apateur 20-VI-1926
M. Tanreby, 10. oktyobra 1925.						
Kopie des Originals der Apateur Magda Pihutobich				Magda Pihutobich Ap. Pihutobich		
Kopie des Originals der Apateur Magda Pihutobich				Magda Pihutobich Ap. Pihutobich		

Б) Указ
о повратеним књигама из Градске Библиотеке из времена од
пре сређивања и затварања гр. књижице, издатих од гр. архивара

Ком издавачка	Име и презиме	Број књиге	Титул (издавач)	Наслов књиге	Тржиште
-	Др Јуца Ђоданов	27		Ујидик ванос története	80
6-VI-1914	" "	22	Грчки Микраџ	Владон virágai	40
" "	" "	-	"	18.-	40
" "	" "	-	"	19.-	40
" "	" "	57	-	Tunno város története	100 бр. бр.
21-IV-1930	Др Ђуџо	-	Микраџ	Тот utgafiak	65 бр. бр. 2-VI-1926
" "	" "	-	Грчки	Синиати Калтан	80 бр. бр. 2-VI-1926
" "	" "	-	"	Аб Баб	75 бр. бр. 2-VI-1926
" "	" "	-	Модерн књижевност 8 књига књига	Уен газетер	70 бр. бр. 3-VI-1926
" "	" "	-	Микраџ	Уен газетер	80
3-I-1916	Гов. С. Градс.	43	Кентхларска Јенос	100.00 Телмагы. történetéből	180
" "	" "	-	-	Magy. nemzet törté. 2 књига	280
5-II-1913	Евван Ђуџе	76-77	Микраџ Грчки	-	25+25 бр. бр.
-	Јоџан Коринт	2-3	Грчки	Торкхиллаг Маггаронијагон	80+80
25-VII-1908	Марион Ковар	28	Грчки	Мине меѓунилинк	65
11-II-1904	Марион Ковар	24	Грчки	Уег егг ескрот.	65 бр. бр. 1-II-1904
21-II-1914	Јоџе Ковар	-	-	Кавадик лецитона епела.	сајтор 10-V-1925
11-II-1919	Марион Ковар	-	Торкхиллаг	Кавадик лецитона епела - статистика II издање	70 бр. бр. 18-V-1926
7-26-1913	Ковар Никраџ	40	Грчки	Егг јат екс аки мур	25 60
" "	" "	59	"	Егг ас енаки јалусиг	25 60
" "	" "	86	"	То тек ето нир	25 100
" "	" "	32-33	"	Кентхларска I-II	50/120
2-VII-1913	Марион Ковар	62-63	Грчки	Аб кик бетерс халарак меѓ.	60
11-II-1923	Марион Ковар	-	-	Марион	50 бр. бр. 11-II-1926
11-VI-1919	Марион Ковар	15-16	Марион Ковар	Кавадик лецитона епела 1906.г.	100
" "	" "	-	Марион Ковар	Егг ас енаки јалусиг	200
11-II-1919	Марион Ковар	2-2	Микраџ	Кавадик лецитона епела	25 60
20-II-1915	Др. Ковар Градс.	-	-	Кавадик лецитона епела	70 150
22-VI-1923	Марион Ковар	10. 3. 17 1913	-	Гесетце од 1911. год.	100 150

-	Јоџан Коринт	2-3	Грчки	Торкхиллаг Маггаронијагон	80+80
25-VII-1908	Марион Ковар	28	Грчки	Мине меѓунилинк	65
11-II-1904	Марион Ковар	24	Грчки	Уег егг ескрот.	65 бр. бр. 1-II-1904
21-II-1914	Јоџе Ковар	-	-	Кавадик лецитона епела.	сајтор 10-V-1925
11-II-1919	Марион Ковар	-	Торкхиллаг	Кавадик лецитона епела - статистика II издање	70 бр. бр. 18-V-1926
7-26-1913	Ковар Никраџ	40	Грчки	Егг јат екс аки мур	25 60
" "	" "	59	"	Егг ас енаки јалусиг	25 60
" "	" "	86	"	То тек ето нир	25 100
" "	" "	32-33	"	Кентхларска I-II	50/120
2-VII-1913	Марион Ковар	62-63	Грчки	Аб кик бетерс халарак меѓ.	60
11-II-1923	Марион Ковар	-	-	Марион	50 бр. бр. 11-II-1926
11-VI-1919	Марион Ковар	15-16	Марион Ковар	Кавадик лецитона епела 1906.г.	100
" "	" "	-	Марион Ковар	Егг ас енаки јалусиг	200
11-II-1919	Марион Ковар	2-2	Микраџ	Кавадик лецитона епела	25 60
20-II-1915	Др. Ковар Градс.	-	-	Кавадик лецитона епела	70 150
22-VI-1923	Марион Ковар	10. 3. 17 1913	-	Гесетце од 1911. год.	100 150
			Панчево, 12. октобра 1925.		
<p>Указ издати од свих књига затворених од Ковар</p>			<p>Ковар гр. архивар</p>		

ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, документ 5396, година 1927

- фонд у сређивању

Прилог 14: Списак публикација укинуге Државне дворазредне трговачке школе града Панчева које су предате у фонд Градске књижнице и музеја, а купљене су из кредита града Панчева

50.1

289
18 јуна

32 СПИСАК КЊИГА

1)	СТРАЖИШЧИЦИ : Тузлач закона о меници	1 ком;
2)	ПОЛТЕГО : Стечајни закон	1 "
3)	ПОПОВИЋ И МИШИЋ : Нама домаћа привреда	1 "
4)	СОЛОВЈЕВ : Одабрани споменици српског права	1 "
5)	КУСИЊЕР : Извешај Државни дугови Краљевине С.Х.С.	1 "
6)	СИДБИЛО : Економски парламентаризам	1 "
7)	ВИЛСОН : Влада Сједињених Америчких Држава	1 "
8)	ДИТИ : Преобрабај јавног права	1 "
9)	ТОДОРОВИЋ : Наука о финансијама	1 "
10)	ИВИЋ : Историја Срба у Војводини	1 "
11)	ВЕЛС : Историја света	1 "
12)	ЈОВ. НАНУГА : Немачко - српски речник	1 "
13)	ПОПОВИЋ : Речник српско - немачки	1 "
14)	ПОПОВИЋ : Из књижевности III	1 "
15)	ВЕЛИЋ : Правонис	1 "
16)	МЕГОВАН : Квантитативна анализа	1 "
17)	ПУЛИЋ : Са пољска до научења	1 "
18)	ИТОК И ИТЕМЕР : Практикум из енерг. квантит. анализе	1 "
19)	Рашка	1 "
20)	Часопис : Архив за 1930.	1 "
21)	" : Nova Европа за 1930 год.	1 "
22)	ЈОТИЋ : Историја књижевности I и II	2 "
23)	МИШИЋ : Задренско питање	1 "
24)	НЕТИЊВИЋ : До последњег човека	1 "
25)	ИЕРИЋ : Скупљени правни чланци и расправе	1 "
26)	ИСТОКОВИЋ : Правне расправе и чланци	1 "
27)	НИКЕТИЋ : Одлуке опште седнице Касацисног суда	10 "
28)	ЈЕЛМАЧИЋ : Чехословачка историја	1 "
29)	КОРНЕВИЋ : Наш народни живот	3 "
30)	ЈОВАНОВИЋ : Влада Александра Обреновића	2 "
31)	НОВАН : Антонологија Југословенске мисли	1 "
32)	ЈАНКОВИЋ : Коментар меничког закона и Закона о чеку	1 "

33) ЈАНШИТА :	Песме	1	"
34) НЕМАДОВИЋ :	Писма из Немачке	1	"
35) ВАСИЉА :	Црвене магле	1	"
36) ШИЛЕР :	Виљем Тел	1	"
37) КОСТИЋ :	Наши нови градови на југу	1	"
38) ЖИЛ ПАЈО :	Вештина бити сретан	1	"
39) ПЕТРОВИЋ - НЕГОШ :	Луца Микрокозма	1	"
40) МАТАВУЉ :	Из разних крајева	1	"
41) ЖИВАДИНОВИЋ :	До последњег држа	1	"
42) ЦАР :	Наше приморје	1	"
43) ТОРЂЕВИЋ :	Наш народни живот	1	"
44) ЧАЈКАНОВИЋ :	Илаутове одабране комедије	1	"
45) СТАНИМИРОВИЋ :	Изгнаници	1	"
46) ДУВИЊА :	Приповјести пригорске и приморске	1	"
47) ЈАНКОВИЋА :	Плава госпођа	1	"
48) АНДРИЈА :	Приповетке	1	"
49) БАШИЋА :	Таре срп, биографије	1	"
50) :	Песма о краљу Налу из Махабхарате	1	"
51) ШЕЛСНИР :	Хамлет	1	"
52) НАЗОР :	Песме	1	"
53) ГЛИШИЋА :	Приповетке II	1	"
54) ПЕТРОВИЋА :	Приповетке	1	"
55) БУКОВАЦ :	Мој живот	1	"
56) ТКАЛАЦ :	Успомене	1	"
57) ПОПОВИЋА :	Војарне	1	"
58) ВОМАРИЊЕ :	Фигарова женидба	1	"
59) ЦАР ЕМИН :	Нове борбе	1	"
60) ВОЖОВИЋА :	Приповетке	1	"
61) ДАЗАРЕВИЋА :	Палата у Пианини и Јутења	1	"
62) ГАБРИЛОВИЋА :	Из нове срп историје	1	"
63) ЕСКИЛ И СОФОКЛЕ :	Одабране трагедије	1	"
64) БИТЕРН :	Сентиментално путовање кроз Француску и Италију	1	"
65) ВОЈИЋА :	Песме и Дрме	1	"
66) ВОЈКОВИЋА :	Дубровачна трилогија	1	"
67) ВЕСЕЛИНОВИЋА :	Слике из селског живота	1	"

68) МИЛИЧИЋ : Жена и човек	1 кон;
69) ЦВИЛИЧЕВА КНИГА	11 "
70) КОС : Словеначка	1 "
71) ДИЛ : Византиске слике I и II	2 "
72) МАРКОВИЋ : Тренуци и расположења	1 "
73) ИГНАТОВИЋ : Чудан свет	1 "
74) НУШИЋ : Приповетке	1 "
75) КОСИЋ : Два царства	1 "
76) ФЕРДУСИЈЕ : Рустан и Сухраб	1 "
77) ЈОВАНОВИЋ : Стварање заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца I, II и III	3 "
78) ЈАЗАРОВИЋ : Велики ратови за ослобођење и уједињење I и II	2 "
79) КРАЊЕВИЋ : Изабране песме	1 "
80) НЕНАДОВИЋ : Писма о Црногорцима	1 "
81) ВАСИЋ : Приповетке	1 "
82) БАРТУЛОВИЋ : На прелому	1 "
83) ЈОВАНОВИЋ : ЂУЛИЋИ И Ђулићи узеци	1 "
84) ЦАНИЋ : Приповетке	1 "
85) МИЛИЧИЋ : Приповетке	1 "
86) ШИМУНОВИЋ : С Крпе и Цетине	1 "
87) ЧАЈАНОВИЋ : Вергиније и његови Савременици	1 ")
88) РЕИМАН : Успомене из детињства и младости	1 "
89) ЈЕЛАЧИЋ : Историја Русије	1 "
90) Законик Камурабија	1 "
91) Закон о непосредној порези	1 "
92) Грађански законик Краљ. Србије	1 "
93) Законик о судском поступку	1 "
94) Закон о извршењу и обезбеђењу	1 "
95) ДЕЖЕЛИЋ : Ченовно право	1 "
96) ПЕРИЋ : Стварно право	1 "
97) ПЕРИЋ : Породично право	1 "
98) МАРКОВИЋ : Грађанско право	1 "
99) ФЕРАРО : Трагедија мира	1 "
100) ФЕРАРО : Пропагандна античка цивилизација	1 "
101) ЛУКАС : Географија Краљ. С.Х.С.	1 "
102) ЧОНИЋ : Новограндуска синтакса	1 "
103) ШЕНАО : Барун Ивица	1 "

140)	МАТАВУЉ : Успои	1 ком.
141)	ЈОВАНОВИЋ : Тамо амо по Истоку I	1 "
142)	" : Тамо амо по Истоку II	1 "
143)	СТОЈКОВИЋ : Мазарица	1 "
144)	НИШИЋ : Свет	1 "
145)	МАТАВУЉ : Ванова Бра - Брие	1 "
146)	ЈОВАНОВИЋ : Друга пованија свеска I	1 "
147)	" : Друга пованија " II	1 "
148)	ДУЧИЋ : Песме	1 "
149)	НЕДИЋ : Критичке орудије I	1 "
150)	Споменица Доситеја Обрадовића	1 "
151)	ПАВИЋИЋ : Пјесме	1 "
152)	ДЕДИЋЕВИЋ : Нова Србија	1 "
153)	НОВИЋ : Тито Дорчић	1 "
154)	ПЕРИЋ : Основи грађанског права општи део	1 "
155)	ПЕНКОВИЋ : Хеурн Едмонд	1 "
156)	ВУКИЋ : Адам Бид	1 "
157)	Болдворди : Тамни цвет	1 "
158)	ПРОДАЊОВИЋ : Срп. нар. женске песме	1 "
159)	ТОЈСТОЈ : Ана Карелина	3 "
160)	КРАЈЧИЋАНАУ : Цљ и развој задругарства	1 "
161)	" : Познавале робе	1 "
162)	НОВАКОВИЋ : Српска граматика	1 "
163)	БЕРИЋ : Општа историја трговине	1 "
164)	ПЕРИЋ : Етнологија	1 "
165)	АНЂРИЋ : Приповетке	1 "
166)	МАКСИМОВИЋ : Кудило срца	1 "
167)	ПЕТРОВИЋ : Позоришне критике	1 "
168)	ПРЕЉИЋ : У агонији	1 "
169)	ДУЧИЋ : Сабрана дела	1 "
170)	ПЕТРОВИЋ : Африка	1 "
171)	БОРЧЕВИЋ : Наш народни живот	1 "
172)	ПАВЛОВИЋ : Малешево и Малешевци	1 "
173)	НИКОЛИЋ : Закон о чиновницима	1 "
174)	ПРИЈАНСКИ : Њлга о Немачкој	1 "

148)	МИЛОШЕВИЋ : Писма из Париза	1	"
149)	СЕРБИЈА : Омладинска и жена књижевност	1	"
150)	" " Српска књижевност у 18 веку	1	"
151)	ЧАСОПИС : Народна одбрана	1	"
152)	НАР ДНО ДЕЈЕ : Наши владари	1	"
153)	" " Уједињене	1	"
154)	" " Капа победа	1	"
155)	ШАУЉИЋ : Збирка описних народних пословица	1	"
156)	ДАНИЋ : Војвођанска комедија	1	"
157)	ЛЕГЕНДЕ : Легенда о Христу	1	"
158)	НИКОМЋИЋ : Девојке са улице	1	"
159)	КАТАЈЕВ : Расничућа	1	"
160)	ЛУКИЋ : Госпођа Хризантема	1	"
161)	АЛМАНАХ ГРАД. ЈУГОСЛАВИЈЕ IV свесак	1	"
162)	ВИЊЕР : Трговачки закон од 1875 год. ван. чл. XXXVII	1	"
163)	ЂУРИЋ : Милош Обилић	1	"
164)	" " Мајна Југовина	1	"
165)	ЦИВИЛИ : Велики полуострво II	1	"
166)	ХИМЕЛ : Вучетина II	1	"
167)	СТОЈАНОВИЋ : Основи теорије опш. еродности	1	"
168)	МИЛОШЕВИЋ : Хемиске технологије	1	"
169)	ПЕТРОВИЋ : Како је постао Вестрад	1	"
170)	" " Како наполе је	1	"
171)	" " Закон о радњама	1	"
172)	ГОГОЉ : Мртве душе	1	"
173)	ЧЕХОВ : Приповетке	1	"
174)	БАЛЗАК : Еврејије Гранде	1	"
175)	СТЕНДАЛ : Црвени и Црни	1	"
176)	" " Савремене италијанске приповетке	1	"
177)	ДОДЕ : Мам	1	"
178)	Ч. ДИКЕНС : Тинкиков клуб	1	"
179)	ДУЈОВИЋ : Постање земље и наше домова	2	"
180)	УРОШЕВИЋ : Писма, минерали драго камење	1	"
181)	ЧОРОВИЋ : Босна и Херцеговина	1	"
182)	ЈЕЛЕНА : Историја Гусије	1	"
183)	ПОПОВИЋ : Јита шрова	1	"

184) ВЕШЕВИЋ : Песме		1 том.
185) ШИНОЛ : Чувај се твојих сејске руке		1 "
186) СРЕМАЦ : Приповетке		1 "
187) КИЧКЕВИЋ : Мисли		1 "
188) ЈОВАЉОВИЋ : Из наше историје		1 "
189) ГЕТЕ : Ермонт		1 "
190) ЛАЗАРЕВИЋ : Наши ратари III свесна		1 "
191) М. ЈАНКОВИЋ : Путем		1 "
192) КОРАЈАЦ : Хумористична дела		1 "
193) С. ЈЕНКЕВИЋ : Огњен и мачем I		1 "
194) " " " II		1 "
196) " " " III		1 "
196) " " " IV		1 "
197) ШИМИЋ : Прелуб		1 "
198) " Из солунских борби		1 "
199) ДОСТОЈЕВИЋ : Браћа Пармазови I део		1 "
200) " " " II "		1 "
201) " " " III "		1 "
202) " " " IV		1 "
203) НЕДЕЉКОВИЋ : Наука о финансијема		1 "
204) ИИГРЕМ : Историја политичке економије		1 "
205) ОБРАДОВИЋ : Живот и принуђенија I		1 "
206) " " " II		1 "
207) СТРИКОВИЋ : Хисторијске минијатуре		1 "
208) ПАРЉОВАНОВИЋ : Менично право		1 "
209) ДАНИЋ : Основи трговачког права		1 "
210) РАДОЈЧИЋ : Принудно по авише у стечају		1 "
211) АТАНАЦИЈЕВИЋ : Два идола		1 "
212) ЛАЗАРЕВИЋ : Приповетке II		1 "
213) " Приповетке I		1 "
214) РАДОВИЋ : Горски цар		1 "
215) " Из старих приповедања		1 "
216) ЛУБОК : Задовољство у животу		1 "
217) КОЗАРАЦ : Жртви наштапи		1 "
218) МУШИЋ : Пучина и обичан човек		1 "

255)	Наши владари	1 ном;
256)	Уједињење	1 "
257)	ВАСИЛ : Архитектура и скулптура у Далмацији	1 "
258)	ШАНТИР : Песме	1 "
259)	ОБРАЦОВИЋ : Дела	1 "
260)	СМАЈИС : Карактер	1 "
261)	БОРЧЕВИЋ СОКОЛОВИЋ : Наша Краљевина	1 "
262)	РАДИВОЈЕВИЋ : Екон. географија Југославије	1 "
263)	ПАВЛОВИЋ : Битка на Јадру	1 "
264)	ШУМАН : Закон о индустријској својини	1 "
265)	ЧАСОПИС : Српски књижевни гласник за 1932	
266)	" Нова Европа за 1931	
267)	" " 1932	
268)	" Југословен за 1931 и 1932 .	
269)	ЛЕТОПИС МАТИЦЕ СРПСКЕ за 1931	
270)	ЧАСОПИС : Архив за 1931 .	
271)	" " 1932 .	
272)	" Јадранска стража за 1931 .	
273)	МАЂАРЕВИЋ : Карта краљ. Југославије	1 "
274)	ЦИЦАЛЕК : Карта колонија и светског промета	1 "
275/	CASSON : Der Mann an der Spitze	1 "
276/	" : Dei Erfolgreichen	1 "
277/	" : Mer Reingevinn	1 "
278/	SMOLLER : Grundriss der allgemeinen Volkwirtschaftz lehre 2 "	
279/	MAUER : Konversations Lexikon	18 томџ
280/	CASAEK : Lehrbuch des Handelsrechts	1 "
281/	PFORDTEN : Beethoven	1 "
282/	HOFFMANN: Kater Murr	1 "
283/	A. FRANCE : Blanbarts lieben Frauen	1 "
284/	STORM : In St [†] Jürgen	1 "
285/	STEFFIN : Das Vingetin	1 "
286/	WOLGG : Lehrbuch der Bürgerlichen Rechts	5 "
287/	Quandts : Formularienbuch	1 "
288/	Ehrenberg : Handbuch des Ge anten/ Handelsrechts	2 "
289/	Riesser : Handelsrechts Practicum	1 "
290/	Stier Somlo : Gewerbeordnung und Nebengesetze	1 "

291/ Sehling :	Handelsrecht, Wechselrecht	1	kom.
292/ Leist :	Die Differenzansprüche	1	"
293/ Sigrid :	Jenny	1	"
294/ T.Mann:	Der Zanberg	1	2
295/ "	Buddenbrooks	1	"
296/ R.Passow :	Habilitationsschrift	1	"
297/ J.Lehmann:	Reform des Aktienrechts	1	"
298/H.Ganz:	Die Erhöhung des Grundkapitals.....	1	"
299/ O.Schreiber :	Handelsbräuche	1	"
300/ F.Korn:	Das Kaufmännische Retentionsrecht	1	"
301/ F.Schär:	Das Deutsche Buchführungsrecht	1	"
302/M.Beisser:	Scheck und Wechsel	1	"
303/Goldschmidt:	Alte und neue Formen Handelsgesellschaft	1	"
304/H.Planitz:	Die Stimmrechtsaktie	1	"
305/ Wekerle:	Die passive Handelsbilanz	1	"
306/ E.Adler:	Der Entwurf	1	"
307/ H.Triepel :	Goldbilanzenverordnung und Vorzugsaktien	1	"
308/J.Budde :	Die rechtliche Natur des Wechsel-Indosaments	1	"
309/ E.Wieland:	Das internationale Wechselrechtsübereinkommen	1	"
310/Ehrenberg:	Handbuch des gesamten Handelsrechts	1	"
311/Leist :	Differenzgeschäft	1	"
312/Neumann :	Die Aktien und ähnlichen Gesellschaften	1	"
313/ Neubecker:	Das Wesen der Firma	1	"
314/Mandel :	Kartellverträge	1	"
315/Lieberich:	Die Russische Handelsvertretung in Deutschland	1	"
316/ Razne nemačke pravne rasprave		32	"
317/V.Engelhardt:	Die geistige Kultur	1	"
318/ "	" " " der Antike	1	"
319/ "	" " " Indiens und Ostasiens	1	"
320/ "	" " " Weltbild und Weltanschauung	1	"
321/ Gobineau:	Frankreichs Schicksale	1	"
322/Fallmerayer:	Der heilige Berg Athos	1	"
323/S.Lagerl-f:	Gösta Berling	1	"
324/F.Nietzsche	Jenseits von Gut und Böse	1	"
325/W.SauFF :	Der Mann in Monde	1	"
326/ T.Mann :	Tristan	1	"
327/Waibel:	Lehrbuch der Handelsgeschichte	1	"
328/ G.Jeze:	Sciences des Finances	1	"
329/Revue D'Economie politique		6	"
330/Perreau:	Cours d'Economie politique	2	"

31/Bouteron :Le Cheque	1 kom.
332/ " :Le droit nouveau de cheque	1 "
333 / Madelin:Chemin de victoire	2 "
334/Noskoff:Nicolas II Inconnu	1 "
335/Mignet:Histoire de la revolution francaise	2 "
336/Barres :Colette Baudoc he	1 "
337/ M.Babelon :Les monnaies francaises	1 "
338/ " " grecques	1 "
339/ Papini :L'Histoire de Christ	1 "
340/ Jequier:Histoire de civilisation egyptienne	1 "
341/ Croiset: La civilisation hellenique	1 "
342/ H.Cordier:La Chine	1
343/St.Simon:La cour de Louis XIV	1 "
344/E.Guillaumin:La vie d'un simple	1 "
345/E.Potus:L'unification du droit relatif a la lettre de change	1 "
346/Subercaseau:Le papier-monnaie	1 "
347/Combat:Operation de bourse	1 "
348/ " Les effets de commerce	1 "
349/ " Banques et operations de banque	1 "
350/ R.Levy:Banques d'emission	1 "
351/L.Nouguier Des lettres de change	1 "
352/Coutenau:Civilisation assro-babylonniene	1 "
353/L.Tolstoj:La guerre et la paix	3 "
354/ " La resurrection	2 "
355/Max Buteau: Tenir	1 "
356/D'Arnoux:Paroles d'un revenant	1 "
357/P.Ronini:L'ombre sur Rome	1 "
358/E.Antonelli:Principes D'economie pure	1 "
359/Aristotel:La Politique	1 "
360/De Noailles:Exactitudes	1 "
361/Machiavel:Prince	1 "
362/G.Clemenceau:Grandeurs et miserés d'une victoire	1 "
363/ Foch :Mémories	2 "
364/i 365/Rabelais:Oeuvres I i II.	2 "
366/Maeterlinck:La vie des fourmis	1 "
367/Platon:Etat	1 "
368/Remarque:Après	1 "
369/A.D.Neel:Voyage d'une Parisienne a Lhasa	1 "
370/E.Haumont:La formation de la Yougoslavie	1 "
373/Thaller-P.Pic:Droit Commercial/Societes commerciales I,II,III	3 "
374/ " " " Supplement	1 "
375/P.Huvelin:Droit comm.romain	1 "
378/Ch.Lyon-Caen -Renault:Droit Commercial	3 "
379/ Annales de droit commercial 1931 god.	4 "
380/P.Morand:Champions du monde	1 "
M.Maeterlinck:La vie des abeilles	1 "
37/R.Blanchard i drugi: Geographie Universelle	6 "
38/Morand :New-York	1 "
39/ Zola: Lourdes	2 "
30 i 391 / Zola : Verite i Fecondite	4 "
32/Fogazzaro :Fedele	1 "
33/ Reboud:Precis d'economie politique	1 "
34/Juilliot:Le titre nominatif	1 "
35/P.Bourget:Le Sens de la mort	1 "
36/Larousse du XX siecle III i IV knjiga	2 "

397/ Larousse commercial	1 kom.
398/P. Gemühling: Les grandes Economistes	1 "
399/R. Liefmann: Cartells et Trustes	1 "
400/ Concurrence deloyale	2 "
401/ Službene novine	10 knjiga
402/ <i>Tracune cu pyne na crabe</i>	

Prema rešenju Gospodina Ministra trgovine i industrije I Br. 19258/N od 30 juna 1932 god. predate su sve ove knjige Pančevačkoj Opštini .

u Pančevu, 18 jula 1932 god.

Primio,

Mihaila Gajdzebat
in. duhovnik

Predao,

Oljga Todorović
in. prof.

лр. 2

Инвентар
назарскихъ книгъ
(Огъдънаме назарскихъ книгъ.
школа у Бланска)

1	Stein Aurel, Homokba temetett városok	1
2	Savojai Lajos Amade eszak csillaga	2
3	Gubanyi, 5 ev Mandzsuriaban	2
4	Swen Hedin, Transhimalaja	1
5	" " Azsia sivatagjain keresztül	2
6	" " Azsia sziveben /duplo/	4
7	Waddel L. Austine, Rejtelmes lassza	1
8	Balog Benedek, Dai Nippon	3
9	Grof Vay Peter, Kelet csaszarsagai	1
10	Mackensie W., Russia	1
11	Baro Nopcsa Ferenc, A legsötetebb Europa	1
12	Meszaros Gyula, Boszporusz partjain	1
13	Dr Prinz Gyula, Azsia sziveben	1
14	Vambery Armin Vazlatai Közep Azsiabol	1
15	" " A magyarsag keletkezese es gyarapodasa	1
16	Gaspar Ferenc, A föld körül	1
17	Almasi György, Vandorutam Azsia sziveben	1
18	Kunos Ignac, Török földön	1
19	Osztrak-Magyar Monarchia	20
20	Erödi Bela, Utazason Szicilia es Malta szigeten	1
21	Scott, Angolok a deli sarkvideken	1
22	Chun Karoly, Melytengerek vilaga	1
23	Kelecsinszky Sandor, Naptol felmeledék sostavak	1
24	Cook, A tengeresz	1
25	Kalman Karoly, Ossean költemenyei	1
26	F. Schmidt, Gyakorlati fotografozas	1
27	Gardonyi Geza, A bor, Pöhölyek	2
28	Hübner Sandor, Seta a vilag körül	2
29	Ocskói Ocskay Gusztav, Vasut menten	1
30	Stein Aurel, Romvarosok Azsia sivatagjaiban	1
31	Ilosvai, Búdös barlang	1
32	Solymossi Sandor, Utirajzok	1
33	Eck P., Eszak videkein	1
34	Heller Agost, Idöjaras	1
35	Csopey L. es Kuppis, Vilagforgalom	1

36	Azsboth Janos, Szaharától Arabiaig	1
37	Kane, A sarkutazo	1
38	Cholnoki Jenő, Sarkanyok orszagabol	1
39	Gecser Bela, Dunan le, Orsovatol Herkulesig,	1
40	Eötvös Karoly, Balatoni utazas vege	1
41	Kalidasza, Sakuntala	1
42	Locy Lajos, A mennyei birodalom története	1
43	Pancsovai emlékkönyv	1
44	Dr Weiss Janos, Világtörténet	7
45	Gombos F.A., Középkori kronikások	11
47	Csengeri Antal munkai	5
48	Erődi, Zagonyi Mikes, - Kelemen Törökorsz.levelei	1
49	Salamon Ferenc, Magyarország. a török hódítás korában	1
50	Abonyi Lajos, Pasztortüz	1
51	Deak Ferenc, /Könyi M./ Ket fölírata	1
52	Szabo Karoly, Bela kiraly nevtelen jegyzőjének könyve	1
53	Kossuth Lajos beszedei	1
54	Cserei Mihaly, Historiajaból szemelvények	1
55	Grünwald Bela, Az új Magyarország	1
56	Varga Gy., Magy. hitelügyi tört.	1
57	Marcali H., A nemzetiség	1
58	Varga Otto, Magyarország tört.	1
59	Dr Pal Alfred, Bosnia-Hercegovina politikai szerv.	1
60	Borovszki, Szazadok /1912.II.15./	1
61	Aczadi, Magy. adozaş tört. 1598-1604	1
62	Batthyanyi Lajos élete	1
63	Thali K., Adalekok a Thököly-Rakoczy Kor.	2
64	Nyesti Pal, Szechenyi emlékkönyv	6
65	Lazar Gyula, Castriota György	1
66	Mexico felfedezese	1
67	Ballagi Aladar, I. Frigyes Vilmos /pocepana/	1
68	Deak Ferenc Valogatott munkai	1
69	Kossuth Lajos Valogatott munkai	1
70	Creighton, Romai nép tört.	1
71	Pazmany P., Valogatott munkai	1

72	Acsady es Gingely, Bethlen Gabor es udvara	1
73	Por A., Csak Mate,	1
74	Thali K., II. Rakoczy F. emlekiratai	1
75	Borovszky, Honfoglalas tört.	1
76	Guizot, Angol foradalom tört.	1
77	Kaldi, Valogatott egyhazi beszedei	1
78	Csutak K. Adatok 1848/49. evi szabadsagharchoz	1
79	Mikszath Kalman, A beszélő köntös	1
80	J. Sime, A Nemet nep tört.	1
81	C. A. Tyffe, A Görög nep tört.	1
82	W. Higginson, Eszak Amerikai Egyes. Allamok tört.	1
83	J. Symonds, Olasz nep es irod. tört.	1
84	Szmoleny Nandor, Közepkori Szeged műveltsége	1
85	Magyar Imre, Becsi képes Kronika	1
86	Sebestyen Gyula, Őskor tört.	1
87	Kazinczy Ferenc, Valogatott művei	3
88	Pulszky Ferenc, Valogatott művei, Beszedei	2
89	Kölcsey Ferenc, Eletem es korom /duplum/	4
90	Petőfi Könyvtar	5
91	Közgazdasági lexikon	3
92	Engel Zs., A pénz keletkezese es fejlődese	1
93	Vandervelde, A Kolektivizmus es ipar evolucioja	1
94	Werner Sombart, A szocializmus es szoc. mozgalom	1
95	Webb, Munkasdemokracia	2
96	Harkenyi, A babonak ellen	1
97	Ratzenhofer, A szociologiai megismeres lenyege	1
98	Menger, Uj erkölcsstan	1
99	Mariska, Allami gazdasagtan	1
100	Szechenyi eszmevilaga	1
101	Heine Henrik, Nemet vallastudomány es bölcsélet tört.	1
102	Schulpe György, Munkasügyi reformok	2
103	Loria, Szociologia	1
104	Szechenyi J. Valogatott művei	2
105	Schack Bela, Magy. keresk. könyve	3
106	Schack-Jonas, Magy.-nemet keresk. levelező	1

107	Schack, Magy. keresk.könyvtar	1
108	Szterenyi Jozsef, Iparfejlesztés	1
109	Ballagi György, keresk.szótár	1
110	Zachar Gyula, Gyakorlati keresk.tudományok	1
111	Bein Havas - Bogyo, Polit. szaktan	2
112	Karrierék	4
113	Thot Bela, Szajrul szajra	1
114	Gregus, A balladarol	1
115	Zerkovitz, Amerikai kereskedők	1
116	Pap David, Ipartörvény	1
117	" " Hiteltörvények	1
118	Jancso Gy., Magy. keresk. törvény	1
119	Körösi J., Reszvenytársulatok	1
120	Kolozsvari, Keresk. es Iparkamara jelentese 1895-97.	1
121	Emke, 1885-1910. Sandor Jozseftól	1
122	Berger-Markus, Ertekpapirüzlet	1
123	Bokor G., Magy. hivatalos statisztika	1
124	Felegyhazi A., Bpesti tüzsdé tört.1864-95.	1
125	Garai Zoltan, Jelzalogkölcson	1
126	Klupathy A., Magyar keresk.jog	1
127	Weitner B., Postatakarékpénztár	1
128	Novak S., Keresk.szamtani példák	1
129	Fracskai J., Talamányok könyve	1
130	H. Spencer, Alapvető elvek	1
131	Pikler, Lelektan alapelvei	1
132	Collins, Spencer filoz. kivonata	1
133	Nietzsche, Zarathustra	1
134	Wildner, Nietzsche	1
135	Közoktatásügy Magyarországon	1
136	Rath György, Iparművészet könyve	1
137	Eber L., Művészettört. olvasmányok	1
138	Gregus A., Rendszerese szeptan	1
139	Kovacs J., Magy.-franc.keresk.szótár	1
140	Pora Ferenc, Magyar rokonertelmű szók	1
141	Rubinyi J., Revai Miklós	1
142	Balassa J., Magyar nyelv	1

143	Barta M., Etimologiai csevegések	1
144	Magy.biztosítási evkönyv 1909.	1
145	Ilosvay Lajos, Bevezetés a szerveskemiába	1
146	Virag Benedek, Magyar századai	5
147	Bán Aladar, Virag Benedek	1
148	Seintsburi Gy., Francia irod.tört.	1
149	Syme, Nemet iródlmi tört.	1
150	Gyulai Pál, munkái /Dramaturg.dolgoz., Bán Bán/	3
151	Aimard Gusztav, Arkanzaszi hodvadászok	1
152	Rakosi Viktor, Elnemult harangok	1
153	Tolnay Lajos, Az urak	1
154	Toldy F., Magy. költészet kezikönyve es.tört.	5
155	Virag Benedek postai munkái	1
156	Modern Könyvtar - különfele	15
157	Dante, Divina komedia	3
158	Eötvos Karoly, A nagy per	3
159	Shakespeare művei	11
160	Arany János művei	4
161	Bacsanyi János költemenyei	1
162	Leyrett Henrik, Magnaud, a jó bíró	1
163	Vörösmarty művei	10
164	Dr Darvai Moricz, Üstörökösök es meteorok	1
165	Rakosi Viktor, Parisi gyujtogatok	1
166	Sienkiewitz H., Quo vadis	2
167	Goethe, Faust	1
168	Petőfi költemenyei	2
169	Schaw B., A sors embere	1
170	Moliere művei	2
171	Grimm, Regék /görög-romai/	1
172	Mindszanti Gabor, Naploja	1
173	Amade Laszlo, versei	1
174	Milton, Elveszett paradicsom	1
175	Liszi Laszlo munkái	1
176	Mikesz Kelemen Törökországi levelei	1
177	Ilosvai Selymes Peter, Toldi Miklos	1

178	Berzsenyi D. Versei	1
179	Csokonai V. Mihaly versei	1
180	Balassa Balint költemenyei	1
181	Reviczki Gyula összes költemenyei	1
182	Kormos Alfred, Az új adótörvények	1
183	Madach J., Valogatott munkai	1
184	Dr Kerekgyarto E., A munka öröme es dicsősége	1
185	Kisfaludy Karoly munkai	6
186	Csehov, Parbaj	1
187	Zola, Alom	1
188	Leopardi es Musset munkai	1
189	Katona Jozsef valogatott munkai	1
190	Byron, Don Juan	2
191	Gobineau, Renaissance	2
192	Gvadanyi, Peleskei notarius	1
193	Fazakas, Ludas Matyi	1
194	Karman Jozsef müvei	1
195	Endrödi K., Magy. Költ. Kincseshaza	1
196	Haraszi L., Aki vagyok	1
197	Szabo Endre, 4 orosz költö	1
198	Ariosto, Örjüngö Lorant	1
199	Gyoni Geza, Versek	1
200	Möliere, Fösveny	1
201	Dandet, De Circe	1
202	Nibeľung enek	2
203	Reviczki Gy. költemenyei /Ifjusagom/	1
204	Firdusz, Sahname	1
205	Régi magyar költészet	2
206	Ráskai Gáspár, Egy szép história	1
207	Tompa Mihály Költeményei	2
208	Eötvös Jozsef müvei	4
209	Hivatalos Közlöny	20
210	Jókai Mór romani i pripovetke u obiönom uvezu	72
211	" " " " " u divot-uezu	65
212	Josika Miklos romani	37

213	Petőfi könyvtar	7
214	Grof Vay Sandor munkai	7
215	Werne Gyula összes művei	17
216	Abonyi Lajos munkai	13
217	Modern Könyvtar /plav uvez/	10
218	Modern Könyvtar /zelen uvez/	7
219	Remekirok Kepes Könyvtara	
	Toth Ede munkai, Homerosz iliasza, Heine: Daloh könyve	
	Garay J. valog. munkai, Goethe költ., Bajza J. munkai,	
	Schiller költ., Toth Kalman költ., Csokonai V. Mih. munkai,	
	Kisfaludy Károly egy eb, Kisfaludy Sandor 2 eb,	
	A magy. nepköltés remekei/ -	14
220	Egyetemes Regenytar -/Ohnöt Gy. 13sv., Hegedüs S. ifj.	
	Hevesi Jozsef, Wolfner, Aide Hamilton, Ambrus Zoltan,	
	Tenillet Oktav, Molonyay Dezsö, Petelei Istvan, Bars	
	sony Istvan, Szomahazy Istvan, Rider Haggard, Croker,	
	Varga, Heimburg, Thurston, Delphit, Conway, Tabori,	
	Theuriet, Bret Harte, Antony Hope, Pembereton, Greville	
	Murray, Carit, Pemperton, Chantepleure, Herceg Ferenc,	
	Werner E., Burton E., Szardon Botzares, J. Blicher Claus.,	
	Eschstruth, Harland, Merriman, Charles Ike, J. Wellhausen	
	Neera	57
221	Thuri Zoltan összes művei	6
222	Gyulay Pal, költemenyei /divot-uvez/	4
223	Kisfaludy Sandor munkai /divot-uvez/	6
224	Arany Janos munkai /divot-uvez/	3
225	Vörösmarty Mihaly munkai /divot-uvez/	3
226	Vargha Gyula, Nepköltési gyűjtemeny	7
227	Baro Kemeny Zsigmond, Rajongok, Gyulai Pal 2-2	5
228	Mikszath Kalman munkai	12
229	Levay Jozsef költemenyei	2
230	Herceg Ferenc munkai	10
231	Gaspar Armin, Kepek /duplum/	2
232	Horvath Mihaly, 25 év Magyarorsz. tört.-ből	3
233	Bonyi Adorjan, Holnap	1

234	Biro Lajos, Tavaszi ünnep	1
235	Gaal Jozsef, Szirmay Ilona	1
236	Dickens, Nehez idők	1
237	Somlay Karoly, Pusztai szellő	1X
238	Csatho Kalman, Most kel a nap	1
239	Ambrus Zoltan, A Berzsenyi lányok 12 völegénye	1
240	Donaszy Ferenc, Szigetvar es Eger hősei	1
241	Bakcsay Sandor, Jobb kezem, A nagymama karácsonya	2
242	Dr Pacseri Karoly, Ferenc Ferdinand elatraja	1
243	H.W. Mason, Celia	1
244	Lengyel Bela, A kemia néhány fontosabb fogalmáról	1
245	Magyarország selymentenyestese	3
246	Beöthy Zsolt, Magyar irodalomtörténet	2
247	Gracza György, Magyar szabadságharc története	5
248	Biedermann, Szigetvar története	1
249	Bötvös Jozsef művei	8
250	Csiky Gergely "	7
251	Szigligeti Ede "	12
252	Arany Janos költemenyei	12
253	Abafi Lajos "	2
254	Szász Karoly kisebb költemenyei	2
255	Szabolcska Mihaly, Versek	2
256	Gyulay Pal költemenyei, Egy régi udvarház	3
257	Fay Andras összes beszélei	3
258	Mate Lajos, Petöfi /duplum/	2
259	Baro Kemeny Zsigmond, Rajongok - Zord idők - Özvegy	3
260	Vass Gereben: A nemzet napszamosai, Garasos ariszt. Dixi	3
261	Magyar népköltési gyűjtemény	3
262	Endrödy Sandor költemenyei	2
263	Rezbányai Janos, Europa művelődési tört.	3
264	Nansen Fr. Ejen es Jegenat	2
265	Petöfi Sandor költemenyei	2
266	Petöfi es a szabadságharc	1
267	Kisfaludy Karoly, Csalodasok, Kerök,	2
268	Kisfaludy Sandor összes regeli	3

269	Garay Janos, Szt Laszlo	2
270	Margalits Ede, Kraljevic Marko	1
271	Hugo Karoly, Bankar es baro	1
272	Berzsenyi Daniel versei	1
273	Kozma Andor, Versek	1
274	Hoffer Imre, "	1
275	Haraszti Gyula, Csokonai vitez Mihaly	1
276	Rado Antal, Angol költökböl	1
277	Abonyi Lajos, A betyar kendöje	1
278	Dugonics Andras, Toldi Miklos /duplum/	2
279	Vende Ernö, Rakoczy versek	1
280	Thaly Kalman, Kurucz vilag	1
281	Groß Teleky Laszlo, A kegyenc	1
282	Palagyi Lajos, Uj költemenyei	1
283	Czuczor költemenyei	4
284	Radnoti Dezsö, Erdelyi kalaoz	1
285	Belleagh Aladar, Nemes urfi	1
286	Bartha Miklos, Hangulatok	1
287	Gyp, ö nem feltékeny	1
288	Kölcsey Ferenc valogatott munkai	1
289	Grof Zrinyi Miklos, Szigeti veszedelme	1
290	Rakosi Jenö Szinművei	1
291	Egészség Kaptár	4
292	Makra Imre, A legujabb törvények	6
293	Tschinkel Camillo, Kereskedö	2
294	C. De Freycinet, A természetudományi megism.alapjai	1
295	Heller Agost, A physika története	2
296	Tissie, Az elfaradas es testgyakorlas	1
297	Abraham, Physikai kiserletek	2
298	Kelemen Bela, Magyar-nemet szotar	2
299	Varady Geza, Arvanegyei Almanach	1
300	A Epasti ujsagirok Almanachja	1
301	Jakab Üdön, Argirus	1
302	Magyar statisztikai evkönyv	1
303	Vikar Bela, Kalevala	1
304	Romanec Mihaly, Tanulmányok /duplum/	2

305	Herman Otto, A magy.pasztorok nyelvkinese	1
306	Aujeski Aladar, A bakteriumok term. rajza	1
307	Urania	4
308	Kémiai folyóirat	17
309	Magyarország közgazdasaga	3
310	Kiss Istvan, Az utolsó nemesi felkeles	2
311	Szarvas Gabor, Magyar nyelvör	4
312	Budapesti Szemle	4
313	Straub, Elektrotechnika	1
314	Frecskay Janos, Talalmanyok könyve	1
315	Rudolf tronutazasa Keleten	1
316	Dr Kovacs Denes, Kossuth Lajos halala	1
317	Betürendes targymutato	1
318	Az iparoktatás	1
319	Vambéry, Küzdelmeim	1
320	Rado Antal, Költök Albuma	1
321	Berget Alfonz, Leghajozas	1
322	Dr Brozik Karoly, Kolumbusz Kristof	1
323	Dr Rath Zoltan, Magyarország statisztikaja	1
324	Grof Andrassy Gyula, Az 1867-ki kiegyezésről	1
325	Dr Scheitz Pal, A minösegi chemioi m.	1
326	Az iparoktatás	1
327	Soddy, A Radium	1
328	Gracza György, Kossuth Lajos elete	1
329	Rado Vilmos, Magyar nepondak	1
330	Körös, Kudrun	1
331	Wekerle, Nagy ezerev	1
332	Breguss Gyula, Ertekezesei	1
333	Vadnay Karoly, Elmult idök	1
334	Dr Koltay munkai	1
335	Schwegler Albert, A bölcselet	1
336	A legy	1
337	Bartok Lajos, Karpati emlékek	1
338	Imre Sandor, A vilaghaboru	1
339	Makay Istvan, Fizikai laboratorium	1
340	Mezey Bertalan, Elektrotechnikai gyakorlatok	1

341	Dr Felleter és Jahn, Chemiai ellem.	1
342	Komjathy Jenő, A homalybol	1
343	Szilagyi Gyula, Kezikönyv	1
344	Verne Gyula, Francia zászlo	3
345	Koltai, Virgil valogatott munkai	1
346	Köveskuti Jenő, A nép	1
347	Tones Gusztáv, Szemelvények a magy.epikusokból	1
348	Zlinszky Aladár, Szemelvények a magy. nemz.lyra köréből	1
349	Boccaccio Dekameronja	1
350	Czuczor Gergely összes költői művei	2
351	Baksay Sándor, Pusztai találkozás	1
352	Andor Jozsef, Elbeszélések	1
353	Tarczai György, Szt Margit legend.könyve	1
354	Vámbéry Ármin, Indiai tündérmesék	1
355	Nógrády László, Történetek	1
356	Kincs István, Magyar ég alatt	1
357	Krúdy Gyula, Ifjuság	1
358	Dr Schmidt Sándor, A kristálytan.tört.	1
359	Sziklay János, A testvérek	1
360	Pálffy Albert, A régi Magyarország, Az itélőmest.leánya	2
361	Szász Károly, A Nibelungének - Salamon	2
362	Bársony István, Erdőn mezőn	1
363	Vörösmarty Mihály, Két szomszédvár, Zalán futása	3
364	Cervantes: Don Quijote	1
365	Parágyi Menyhért, Madách Imre élete és költ.	1
366	Berget Alfonz, A földgömb és a légkör fizik.	1
367	Forradalom és császárság	1
368	Györy Vilmos, Balassa János	1
369	Fehér Ipoly, Kísérleti fizika	1
370	Vértesi Arnold, A felkelő nap országa	1
371	Gaal Mozes, A jövő iskolája	1
372	Rado Vilmos, Gr.Benyovszki élete és kalandjai	1
373	Gárdonyi Géza, A bor	1
374	Farkas Imre költeményei	1
375	Dr Rupp Kornél, Magyar írásbeli feladatok	1

376	Lomb Károly és Mária, Shakespeare mesék	1
377	Dr Beke Manó, Bevezetés a differenciál számításba	1
378	Dr Lendel Adolf, Mikroszkop használata	2
379	Arab regék	2
380	Bánfi János, Magyar László utazásai és kalandjai	1
381	Rákosi Viktor, Polgárháború /duplóm/	2
382	Pálffy Albert, Esztike kisasszony	2
383	Scott Walter, Lammiermoori menyasszony	1
384	Fenyves Ferenc, A sarki fény	1
385	A. Conan Doyle, A táncoló ember	1
386	Toth Ede, A falu rossza, Kintornás család	2
387	Dr Hajdu Miklos, Hitelértésítés	1
388	Beöthy László, A három Kazmér	1
389	Doczi Lajos, Csók	1
390	Rangsor /tanári 1907/	1
391	Kazinczy Ferenc versei	1
392	Cenner Lajos, Borura derü	1
393	Brody Sándor, Hofehérke	1
394	N.M., A jó hazafiak	1
395	Hubenay Jozsef, Nemzeti Kereskedelem /triplóm/	3
396	Massány Ernő, A légköri nedvesség meghat.	1
397	Verner Adolf, Pázmány P. 4 pedik	1
398	Kapi Béla, Ad astra	1
399	György Aladár, Egyetemes művelődéstört.vázl.	1
400	Gyöngyösi István, Kemény János	1
401	Bolle János, Selyemtenyésztés Japánban	1
402	Schid - Lázár, Lear király	1
403	Dr Pap Dévid, Gazdasági és ipari hitelszövetk.	1
404	Dr Vajda Gyula, Ünnepi versek	1
405	Beöthy Zsolt, A névtelenek	1
406	Nagy Endre, Apostol a Hodságon, A birsai vándorforrás	2
407	Toth Kálmán, A király házasság	1
408	Timon Zoltán, Józan erkölcs	1
409	Dr. Barna Ignác, Vergilius Aeneis	1

410	Heller - Fehér, Ferenc Ferdinand trónörökös	1
411	Dr König Gyula, Algebra	1
412	Dr Biesalski Konrád, Rokkant katonáink jövője	1
413	Szántó Kálmán, A magy. nemz. irod. tört.	1
414	Kubinyi Lajos, A szabad forgalom	1
415	Benjamin Ferenc, Balladái /duplum/	2
416	Dulácska Géza, A természet	1
417	Bernstein - Nagy, A természet könyve	1
418	Czögler, Fizikai egységek	1
419	Aranyos-Rákosi Sz.S., A székelyek Erdélyben	1
420	Gyöngyösi István, Murányi Venus	1
421	Toth Sándor, Kurucz kronikák	1
422	Az egységes jogositású középiskoláról	2
423	Somogyi Henrik, Értékszámítási táblázatok	1
424	Kisfaludy Károly, Vig beszélyei	1
425	Czako Zsigmond, Összes művei	1
426	Csengery Antal, Deák Ferenc emlékezete	1
427	Almássy Tihamér, Czigány Panna	1
428	Pekár Gyula, Dodo főhadnagy	1
429	Hugo Károly, Brutus és Lukrécia	1
430	Murai Károly, Huszárszerelem	1
431	Boross Mihály, Széchenyi István	1
432	Vértesi Arnold, Kadocsa Ákos	1
433	Feleki Sándor, Lenau verseiből	1
434	Ábrányi Emil, Szabadság	1
435	Kuthy Lajos, Egy iskolai kaland	1
436	Petőfiné Sz. Julia Naploja és levelei	1
437	Moliere-Kazinczy, A bot-csinálta doktor	1
438	Dayka Gábor, költeményei	1
439	Vadnai Károly, Kis tündér	1
440	Kerekes György, A kereskedelem tört.	1
441	Hajdu Miklos, Hitelértesítés	1
442	Csonka-Várady, A szegedi paprika	1
443	Farkas Jozsef, Zalogleveleink	1
444	Kelemen Bela, Jo Magyarorsag	1

445	Moricz Zsigmond, Pecsirtaszo	1
446	Heinrich Herder, Cid romanczai	1
447	Gaal Jozsef, A Peleskei notarius	1
448	Tschinkel Camillo, Kereskedo es konzul	1
449	Hevesi Sandor, Pathelin mester	1
450	Purgstaller, Szépészet	1
451	Berczik Árpád, Himfy dalai	1
452	Faludi Ferenc, versei	1
453	Falk Miksa, Erzsébet királynérol	1
454	Roberto Bracco, Paraszt becsület	1
455	Goethe, Hermann es Dorothea	1
456	Dobsa Lajos, Attila és Ildiko	1
457	Pintér Jenő, Irodalom történet	1
458	Kereszturi Pál, A gyapju fejlődése	1
459	Váradi Antal, A hún utodok, Az én világom	2
460	Petőfi Sándor, János Vitéz	1
461	A Franklin Kézi Lexikona	3
462	Lándor Tivadar, A nagy háboru	1
463	Verne Gyula, Űt hét a léhajon, - A zöld sugar.	2

*Указ је издати од Комисиики
упредеган и нажен у редеу, ксвене су
сненикене и замерахене у два опанака.*

*14 maja 1932
у Краљеви*

Чланови Комисиики:

Завани Букови

Обро Товариш

Лаврине Трајков

Директор: Љуборинав Јанковић

*Узврмена је врсно-предајо овог указа,
а опанаки су са ксвиано у замерахеном
сврлоу остали.*

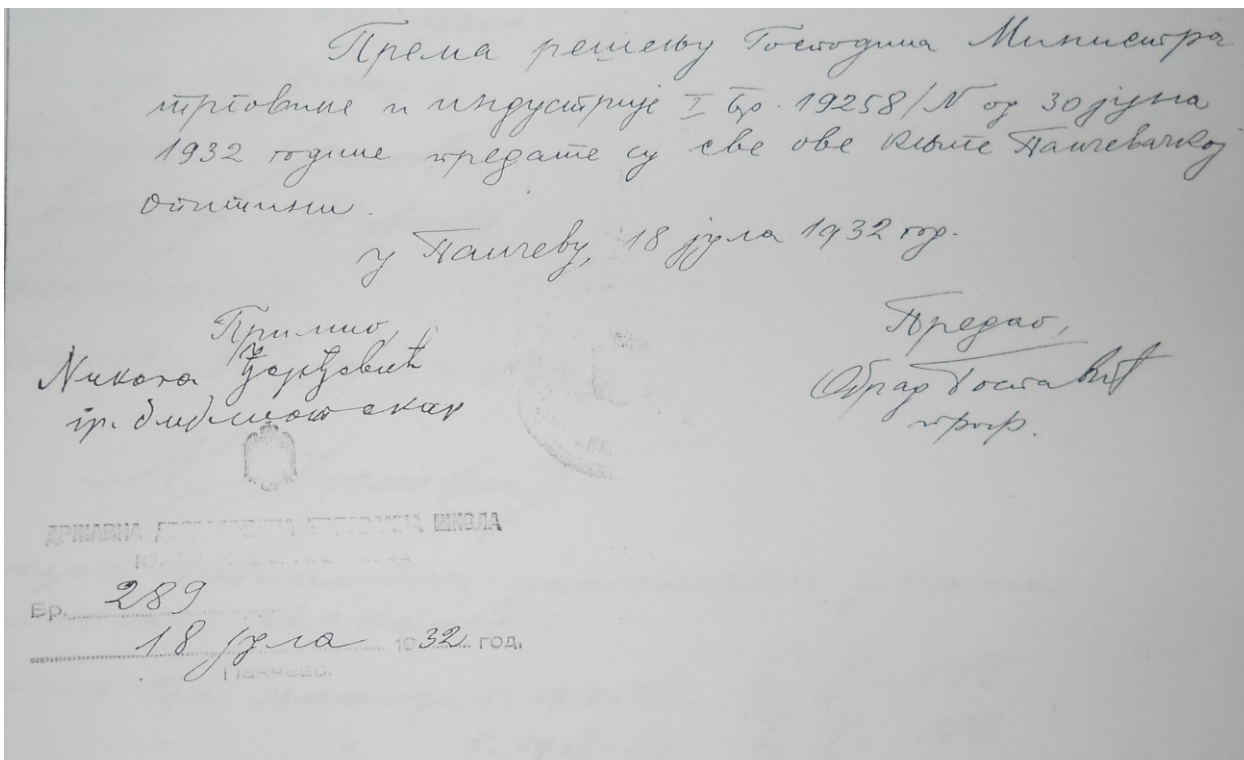
30 juna 1932 год у Краљеви Предао,

*Премао,
О. Товариш, шрво.*

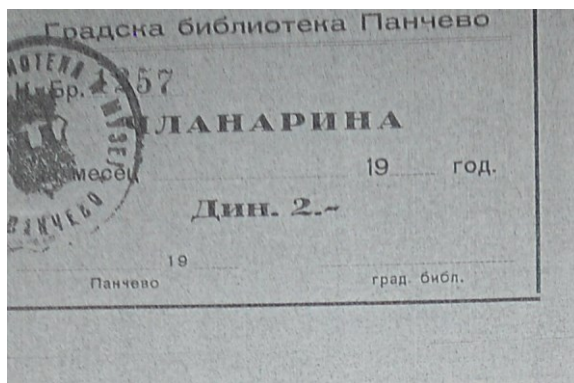
*Љуборинав Јанковић
Директор*

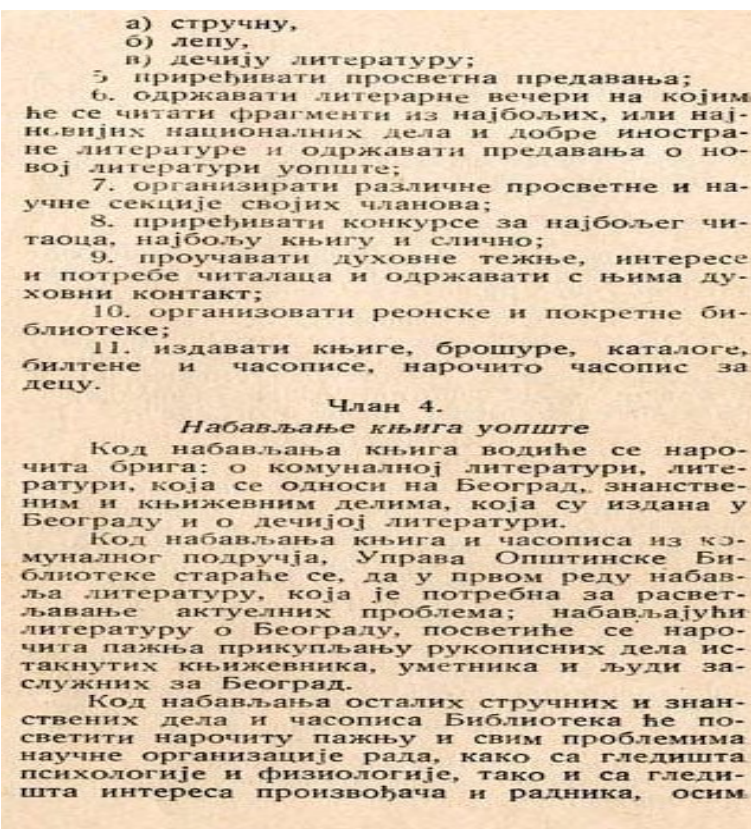
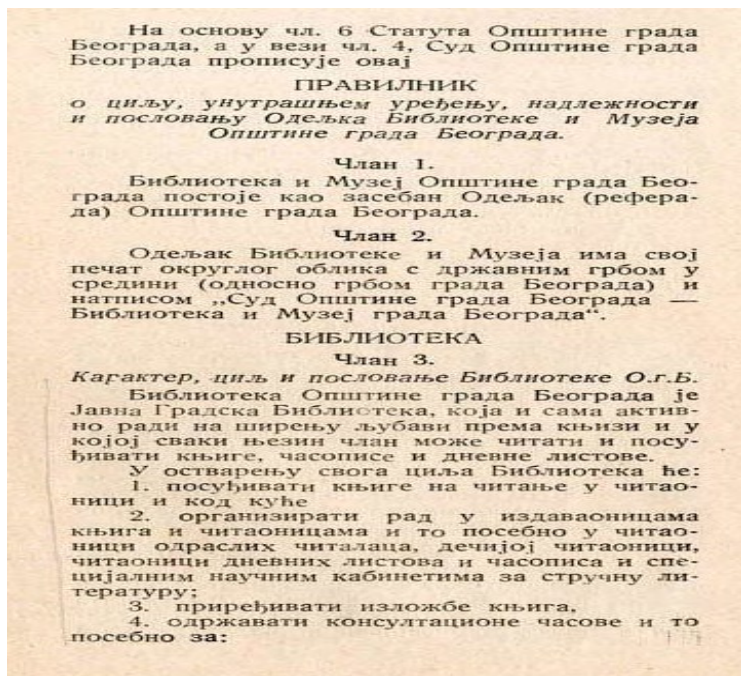
ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941, Сенатски предмети
(Уговор и друго од 1923-1938) – фонд у сређивању

Прилог 15: Исечак за плаћање чланарине
Градске књижнице и музеја у Панчеву

ИАП, Ф 90 Градско поглаварство Панчево 1919-1941,
свеска 2138, документ 17436 – фонд у сређивању

Прилог 16: Правилник Библиотеке и Музеја
Општине града Београда⁸⁴⁶

⁸⁴⁶С обзиром на тему дисертације подаци се односе само на Библиотеку

тога и радничком питању, а исто тако и свим осталим социјално-економским питањима настојени да читаоцима пружи довољно материјала за проучавање актуелних проблема садашњости и националних прилика.

Код набављања дечије литературе, нарочита ће се пажња посветити оригиналној домаћој дечијој књижевности и дечијој преводној литератури. Исто ће се тако набављати и сва главна оригинална дела дечије литературе страних народа, затим научна литература о деци, дечијој књижевности, дечијим читаоцима, нарочито о дечијој психологији и педагогији.

Члан 5.

Начин набављања књига

Библиотека добија књиге, часописе, дневне листове и рукописе:

- а) куповањем,
- б) заменом,
- в) даровањем.

Књиге за Библиотеку О. г. Б. набављају се *искључиво* на предлог управника-референта Библиотеке, који је дужан код набављања књига увек имати у виду основне задатке Општинске Библиотеке и као Јавне и као Комуналне Установе.

Библиотека набавља књиге директно од домаћих књижара и то само од најповољнијих.

Члан 6.

На терет буџета Библиотеке Општине града Београда може се у правилу од сваке књиге набавити само по један примерак, изнимно највише по три примерка од исте књиге и истог издања.

Члан 7.

Док јој сретства не буду дозвољавала, Библиотека неће куповати ретке књиге и рукописе, осим ако се односе на Београд. Библиотека ће pazити на допуњавање оних дела од којих се поједине свеске већ налазе у Би-

блиотеци, а која имају извесну вредност. — Књиге, којима Општинска Библиотека располаже у три, или више примерака, а које се не траже често од стране абонената, могу бити замењене другим књигама, које представљају интерес за Библиотеку.

Члан 8.

Сви рачуни који се односе на набавку књига, чуваће се у архиви Општинске Библиотеке било у оригиналу, било у овереном или обичном препису.

Члан 9.

Поклоњене књиге

Књиге, које Општинска Библиотека добије на поклон, Управа Библиотеке мора прегледати и оценити, да ли су потребне за Библиотеку и о томе поднети реферат Суду Општине града Београда, који ће решити, да ли ће се књиге преузети за Библиотеку. Ако је даровање књига везано уз какав услов, Управа Општинске Библиотеке поднеће о условима даровања реферат Суду Општине града Београда, те ће се даље равнати према његовој одлуци.

Члан 10.

Инвентар и каталози Библиотеке

Библиотека ће водити инвентар у који ће уносити све књиге оним редом, којим у Библиотеку стижу, с тачном назнаком: кад су књиге приспеле, цене, броја и датума рачуна, имена књижаре, друштва, установе или лица од којих је књига набављена или примљена.

Након инвентарисања, књиге се морају систематизирати и за сваку књигу израдити потребан број картона за: систематски, алфаветски и редни каталог. Сви се каталози морају израђивати у дупликату. По један примерак каталога остављаће се у канцеларији Библиотеке, а други ће служити за потребе читалаца у читаоницама.

Члан 11.

Класифицирање књига

Код систематизације књига Библиотека ће се држати Десетичног Система Међународног Библиографског Института. Код израде алфаветског каталога књиге ће се уносити алфаветским редом аутора, или према почетним словима назива књиге, или предмету на који се књига односи, ако име аутора није назначено.

Члан 12.

Тематски каталози

Већ код основне систематизације књига, издвајаће се: главна научна и књижевна дела, путописи, мемоари, алманаси, који се односе на Београд, Србију и нашу државу, па ће се под називом „Наша Домовина“ уредити као посебна група књига Библиотеке Општине града Београда. Кад се број ових дела умножи, разделиће се према ужим темама: Београд, Србија, Југославија, Југославенски градови.

Каталози ће бити састављени у облику картотеке; чим допусте буџетске могућности каталози ће бити оштампани.

Члан 13.

Чување књига

Књиге Општинске Библиотеке чувају се у нарочитим орманима, или на стелажама у магазину Библиотеке. Књиге се могу налазити у случају нужде и у просторијама читаонице, али само у затвореним и закључаним орманима. Изузетак од тога чини приручна литература (речници, лексикони и др.), која је смештена у отвореним стелажама у читаоници и коју читаоци у току радног времена могу слободно употребљавати.

Новине и задњи бројеви текућих часописа лежаће у читаоници на одређеним местима, а замењиваће се како управник утврди.

Члан 14.

Служење књигама Библиотеке

— Стицање чланства —

Књигама Библиотеке могу се служити све особе које се подвргавају правилима Библиотеке. Књиге се могу употребљавати:

- 1) у читаоници,
- 2) код куће.

Ретке књиге не издају се на читање ван Библиотеке, а исто тако ни последњи бројеви часописа и дневних листова.

Члан 15.

Лица, која се желе служити књигама, пријављују се надлежном чиновнику код ког се уписују и од ког добијају чланску легитимацију на којој мора бити тачно означено: име читаоца, занимање, адреса, број легитимације, дан издавања, а исто тако и наведена главна правила о служењу књигама.

У правилу се код уписа полаже мала уписнина, која се обнавља само у случају немарног поступања с легитимацијом или ако члан изгуби легитимацију.

Осим легитимације, чиновник је у исто време дужан испоставити и личну чланску карту у коју се уносе сви податци, који се налазе на легитимацији. Власник легитимације потврђује на личној чланској карти, да му је уручена легитимација и да се покорава правилима Библиотеке. На легитимацији, као и на личној чланској карти, налазе се рубрике у које се уписују књиге под својим ознакама, редом, којим се издају на читање.

Члан 16.

Чланске су легитимације двојаке:

- 1) Легитимације за читање у Библиотеци;
- 2) Легитимације за читање ван Библиотеке.

Служење књигама Библиотеке је бесплатно. Чланови, који посуђују књиге ван

Библиотеке, полагају кауцију, која се враћа, кад се врати легитимација за читање ван Библиотеке. Висину кауције одређује управник Библиотеке. За кауције се води посебна књига кауција. Кад се од кауција накупи већа свота, новац ће се положити на име Библиотеке у Штедионицу Општине града Београда с ознаком, да новац потиче од кауција чланова Библиотеке.

Члан 17.

Библиотека је дужна водити и легитимације књига, које заједно с легитимацијама и личним чланским картама дају подлогу за обраду научне статистике Библиотеке: броја читалаца, њихове поделе по професијама, броја прочитаних књига по појединим групама као и укупни број свих прочитаних књига.

Члан 18.

Сваки члан Библиотеке, који жели узети извесну књигу, дужан је на посебном бланкету Библиотеке написати: име аутора, назив књиге и њезину сигнатуру и ову цедуљу предати дежурном чиновнику, који ће му књигу издати након што је унесе у његову легитимацију, личну чланску карту и легитимацију књиге. Ако је затражена књига већ неком другом посуђена, назначиће чиновник време, кад ће књига доћи натраг. Од дана, кад буде враћена, књига ће чекати на читаоца два дана у читаоници; не буде ли за то време затражена, вратиће се у магазин књига. Сат пре него ли се читаоница затвори, неће се издавати књиге.

Ако ко жели и другог дана узети књигу, коју је дан пре читао, мора замолити дежурног чиновника, да му књигу резервише у читаоници; ако читалац не дође следећи дан, књига се враћа у магазин књига, или се издаје другом читаоцу.

Абонент мора вратити књигу у оном стању у ком је узео. Оштети ли књигу, мора платити оштету. Ако су оштећене само кори-

це, плаћа оштету у износу коштања корица. Ако су неке странице нешто подеране и замазане, али се све може разабрати и ништа не фали, плаћа половину цене књиге. Ако нешто недостаје у самом наслову или тексту, мора платити потпуну цену књиге.

Строго се забрањује пискарање по књигама, преламање листова и неправилно прегибање таблица у књигама, употреба књиге за подлогу при писању и сличне злоупотребе. У случају прекршаја овог правила, абонент мора платити глобу, чија ће се висина одредити кућним правилима, у колико се не мора применити претходно правило.

Ако абонент неће да плати оштету или глобу, онда му се одузима право, да се користи Библиотеком, а осим тога ће се против њега повести процедура званичним путем. Кршење правила, без обзира на плаћање глобе и оштете, може повести за собом одузимање права на чланство Библиотеке.

Члан се не може позивати на то, да му правила нису позната, јер од момента уписа у Библиотеку прима на себе све обавезе, које су прописане овим правилима.

Своје жеље у погледу набављања нових књига, дневних листова и часописа, члан може саопштити путем уписа у нарочиту књигу, која је у ту сврху изложена у читаоници на видном месту.

Све своје притужбе чланови саопштавају усмено, или писмено искључиво управнику Библиотеке.

Члан 19.

Активно-културно-просветни рад Библиотеке

Сагласно принципу активног проучавања духовних интереса и потреба читалаца, а ради одржавања активног контакта с њима, Библиотека у првом реду даје: савете, упуте и обавештења о свим новим и важнијим књигама; приређује предавања, села, анкете, курс за најбољег читаоца, за најбољу књигу

и за најбоље дело на објављену тему; сталне, периодичне и повремене изложбе нових књига, дневних листова и часописа Библиотеке. Међу својим читаоцима организује разне секције ради изучавања појединих области или проблема: библиофилску секцију, комуналну секцију, литерарну, славенску и друге, које ће све сарађивати на остварењу општег, културно-просветног програма Библиотеке. Рад секција руководи и надзире управник. Годишњи извештаји Библиотеке обухватају и извештаје рада појединих секција.

Члан 20.

Филијале и Ауто-библиотеке

Библиотека ће настојати, да се, према буџетској могућности и потреби, у појединим удаљенијим крајевима Београда оснују филијале Библиотеке, које ће она као централа снабдевати: књигама, часописима и дневним листовима и руководити читавим њиховим радом. Исто ће тако настојати да се заведу Ауто-библиотеке, које ће бити организоване на истом принципу као и филијалне Библиотеке и стајати под руководством Централне.

Члан 21.

Рад с децом

Управа Библиотеке ће обраћати нарочиту пажњу на рад с децом у сврху што веће пропаганде добре дечије књиге. У том циљу одржаваће се редовна *Мала и Велика Дечија Села*, на којима ће се деца упознавати с појединим дечијим страним и домаћим ауторима, оригиналном и преводном дечијом литературом и уопште са свим тековинама људског духа на пољу науке и уметности.

Члан 22.

Чим се укаже материјална могућност, Библиотека ће издавати дечији лист, који ће ићи за општим циљевима дечијег подручја Библиотеке и доносити најбоље дечије приче и песме из домаће и стране дечије књижев-

ности, добре илустрације и забавни део, и посвећивати нарочиту пажњу, да се деца на zgodан и доступан начин упознају са духовним и општим културним потребама Београда.

Члан 23.

Управа Библиотеке ће настојати, да у овом листу буде и посебно Одељење под насловом: „За наше мајке“, у ком ће се доносити све важније новости, које могу интересирати мајке у погледу васпитања деце, дечије психологије, хигијене, а такође и текстови закона и појединих законских прописа, који се односе на заштиту деце, жене и мајке с потребним коментаром. Уређивање листа вршиће дечији библиотекар под руководством управника.

Члан 24.

Извештаји о раду Библиотеке

О раду Библиотеке подносиће управник Суду редовне извештаје, који морају бити допуњени статистичким подацима. Извештај ће се односити:

1. На стање Библиотеке уопште, а нарочито:
    - а) на набавку нових књига;
    - б) на питање у колико вотирани кредити Библиотеке у буџету Општине града Београда, својим материјалним и персоналним делом, омогућавају редовно функционисање Библиотеке и обављање свих послова.
  2. На културно-просветни рад Библиотеке, број предавања, села, секцијске састанке и слично.
  3. На уређење и стање инвентара Библиотеке и каталога књига.
  4. На статистичке податке о читаоцима и књигама, на потребу набављања нових књига, на жеље чланова, потребе секција и нарочито на предлоге Управе Библиотеке.
- Статистички део извештаја мора нарочито обухватати:

- а) кретање и пораст чланова Библиотеке;
- б) дневни, месечни и годишњи број посетилаца;
- в) број изданих књига на читање у Библиотеци и ван Библиотеке с нарочитим прегледом по групама.

Члан 25.

На темељу регистрације рада, опажања и констатација током читаве године, управник ће састављати годишњи стручни извештај, који ће се штампати као посебно издање Библиотеке.

Члан 26.

Буџет Општинске Библиотеке

Средства су Општинске Библиотеке:

1. редовна: Сума предвиђена буџетом Општине града Београда.
2. нередовна
  - а) добровољни приноси и завештања;
  - б) приходи од продаје разних едиција;
  - в) приходи од новчаних казна за неуредно враћање књига и уписнице, која се полаже пригодном ступању у чланство Библиотеке и у случају да члан мора обновити своју легитимацију.

Буџетске позиције Библиотеке не могу се вирманисати и употребљавати у друге сврхе осим у сврхе Библиотеке.

Члан 27.

Нередовни приходи Општинске Библиотеке, у колико се не ради о легату с тачно одређеном наменом, — могу бити употребљени искључиво за културно-просветни рад, којим руководи управник, а нарочито на приређивање села, конкурса за најбољег читаоца и слично; нередовни приходи под в) остају у ручној каси Библиотеке за покриће ситних издатака, који се врше по одобрењу управника. О свим нередовним приходима и издатцима Библиотека ће водити специјалну књигу примитака и издатака.

Члан 28.

Општинска Библиотека може оснивати своје специјалне фондове, као фонд за дечији лист, за издавање дечијих књига и других разних специјалних едиција Библиотеке.

Члан 29.

Висину новчаних казни, које су предвиђене овим правилником за неуредно враћање и оштећење књига, као и уписнину, предвиђа управник Библиотеке у кућном реду. Уписнина не може бити већа од Дин. 3.—. Казна за неуредно враћање књига не износи више од Динара 0,50 за сваки дан закашњења, а не може никад прећи износ цене коштања књиге плус Дин. 5.—. У особитим случајевима препушта се управнику да ослободи од плаћања уписнице и казне.

Члан 30.

Просторије Општинске Библиотеке сачињавају:

- а) магацин књига,
- б) соба за издавање књига,
- в) читаоница за одрасле,
- г) читаоница дневних листова и часописа,
- д) читаоница за децу,
- е) просторије за канцеларије, архиву и магацин,
- ж) кабинет управника Библиотеке,
- з) просторије за гардеробу и бифе,
- и) стан надзорног чиновника,
- ј) стан кућепазитеља, односно служитеља.

У колико нема довољно места, управник Библиотеке одређује привремени смештај појединих одељења и њихов карактер.

Члан 31.

Нико од чланова и странака не сме улазити и задржавати се у просторијама, које нису за њих намењене.

Чланови не смеју улазити у магацин књига и друга одељења осим читаонице, гардеробе и канцеларије, а странке имају право приступа искључиво у канцеларију.

У читаонице имају право приступа само чланови Библиотеке.

Члан 32.

Управник Библиотеке објављује радно време читаонице и канцеларије. Радно време у канцеларији по дужини трајања не сме бити краће од редовног радног времена у Општини града Београда. Радно време у читаоницама вршиће се на смену, а трајаће у правилу од 8 сати ујутру до 9 сати у вече, како би сваки члан Библиотеке имао могућност да посети Библиотеку.

Члан 33.

Изван радног времена, ни чланови, ни странке не смеју се налазити, ни задржавати у просторијама Библиотеке. А ни особље Библиотеке, изван радног времена, не сме се налазити, ни задржавати у просторијама Библиотеке без знања и одобрења управника.

Члан 34.

Чланови Библиотеке и странке морају одржавати ред, поредак и тишину у целокупним просторијама Библиотеке. Вика и гласни разговор забрањени су. Ако чланови Библиотеке и поред опомене чиновника буду нарушавали ред у Библиотеци, чиновник ће случај реферисати управнику и, с његовим одобрењем, позвати дотична лица, да напусте просторије Библиотеке.

Пијаве људе дужан је служитељ по налогу чиновника сместа удаљити из просторија Библиотеке.

О губитку права чланства Библиотеке одлучује управник.

Члан 35.

У просторијама Библиотеке забрањено је пушити, изузетак може бити учињен само за

бифе. Библиотека не прима на себе никакву одговорност за ствари, које би евентуално биле изгубљене или покрадене код чланова или странака. Ствари се могу предати на чување у гардеробу, где за њихову сигурност одговара гардеробјер. У бифеу се могу продавати само оне намирнице и по оној цени, како то дозволи управник. У свим просторијама Библиотеке мора бити увек највећа чистоћа и ред. Бар једанпут у години дана опрашиће се и споља и изнутра сви ормани и све књиге, а по потреби може бити извршена и дезинфекција.

Члан 36.

Особље Библиотеке Општине града Београда

Особље Библиотеке сачињавају:

1. Управник Библиотеке,
2. Чиновник за каталоге,
3. Администратор,
4. 2 чиновника за читаоницу одраслих,
5. 1 чиновник за дечију читаоницу,
6. 1 дактилограф,
7. 2 званичника,
8. 2 служитеља,
9. Ноћни чувар и служитељ за гардеробу,
10. Чистачица,
11. Чиновник филијале,
12. Служитељ и чувар филијале,
13. Руковалац амбуланте Ауто-библиотеке,
14. Званичник амбуланте Ауто-библиотеке.

Члан 37.

На челу Библиотеке стоји управник Библиотеке, који је привремено и управник Музеја. Управник мора имати факултетску спрему (из хуманитарних наука), познавати главне стране језике, имати смисла за општи, културни и социјални рад, а нарочито у области народног просвећивања путем књиге и у вези с књигом. Управника именује Суд Општине града Београда.

Члан 38.

Управник Библиотеке Општине града Београда врши управу над целокупним организационо-административним и културно-просветним радом Библиотеке.

Према томе он саставља и предлаже Суду Општине града Београда на одобрење пројект годишњег буџета Библиотеке, поднаша Суду извештаје и реферате, који се одnose на пословање, стање, резултат рада и потребе Библиотеке, стара се о извођењу утврђеног програма рада и одорбеног буџета, набавља књиге и материјал за Библиотеку, потврђује рачуне, склапа уговоре с књижарама и књиговезницама на основу претходног одобрења Суда, одређује и надзире управу Библиотеке и њених просторија, раздељује по својој увиђавности посао међу особљем, надзире особље и његово деловање у Библиотеци, пази на ред у Библиотеци, руководи класификацијом књига и састављањем каталога. Уређује све едиције Библиотеке; према потреби информише јавност о раду Библиотеке; заступа Библиотеку у њезиним пословима пред властима, установама и појединим лицима.

Члан 39.

У нарочиту дужност управника Библиотеке спада активно проучавање духовних интереса и потреба чланова Библиотеке и организација оних облика рада, који би служили сврси активног контакта с читаоцима и грађанством. У сврху организовања и подупирања културно просветних покрета у престоници, управник може ступати у везу с појединим јавним и приватним установама, хуманим и сличним друштвима, као и појединим лицима.

Члан 40.

Саобразно конкретним приликама, управник предлаже Суду О. г. Б. пројект културно-

просветног рада Библиотеке у појединим реонима и руководи организацијом тог рада.

Члан 41.

Управник Библиотеке је привремено и управник музеја Општине града Београда. Он води бригу о његовом напретку и развоју, подноси Суду Општине града Београда предлоге за откуп свих историских и уметничких предмета, који се набављају за Музеј.

Члан 42.

Управник Библиотеке и Музеја О. г. Б. подвргнут је непосредно Претседнику Општине града Београда (или надлежном члану Суда), ком реферише у првом реду о свим потребама и раду у Одељку Библиотеке и Музеја О. г. Б.

Члан 43.

Чиновник за каталоге ради у Библиотеци по упуствима управника на систематизацији набављених књига, саставља систематски, општи и алфабетски и тематски каталог и помаже у свим осталим пословима Библиотеке.

Члан 44.

Администратор Библиотеке врши сву техничку страну организационо - административних и културно-просветних послова Библиотеке, обавља сву страну кореспонденцију, припрема сва решења, врши издавање легитимација, води благајну кауција, чланарина и глоба и обавља друге канцеларијске послове.

Члан 45.

Чиновници, који раде у читаоници одраслих чланова Библиотеке, која је отворена од 9 сати ујутру до 9 сати у вече непрекидно, врше свој рад на смену. Њихова је главна дужност, да надзиру рад у читаоници, да воде бригу о исправном враћању и издавању књига, врше упис издатих књига и часописа и израђују дневну, недељну и месечну статистику посетилаца Библиотеке и броја изда-

тих књига. А осим тога, у колико је могуће, да помажу код свих приредаба у Библиотеци: изложби, села и целокупног рада на пропаганди књиге.

Члан 46.

Чиновник за Дечију Читаоницу води надзор над Дечијом Читаоницом, врши издавање и упис издатих књига, припрема и обрађује статистички материјал Дечије Читаонице, одржава петком часове приповедања на Малим Дечијим Селима, врши класификацију дечијих књига и консултацију у избору дечијих књига под руководством управника.

Члан 47.

Дактилограф откуцава на машини према матичним картонима потребне дупликате каталога, обавља дактилографски посао Библиотеке и врши инвентарисање књига.

Члан 48.

Званичници врше издавање књига на читање у Библиотеци и ван Библиотеке, смештају враћене књиге на њихово место у магацину и одржавају ред у магацину књига.

Члан 49.

Служитељи пазе и одржавају ред и чистоћу у просторијама Библиотеке, разносе пошту и обављају сав мануелни посао у Библиотеци.

Члан 50.

Ноћни чувар чува и одговара за сигурност и имовину Библиотеке и помаже служитељима у њиховом раду.

Члан 51.

Чистачица пере подове, прозоре, степенице, гланца паркете заједно са служитељима, одржава чистоћу у клозетима, уклања отпадке и врши друге сличне послове.

Члан 52.

Чиновник филијале врши послове сличне природе, као и чиновници, који су додељени на рад с одраслим читаоцима.

Члан 53.

Служитељ и чувар филијале обавља све послове служитеља и чувара, а уз то према потреби помаже код издавања и смештања књига.

Члан 54.

Руководилац амбулантне Библиотеке врши све послове чиновника Библиотеке, који су додељени на рад с одраслим читаоцима.

Члан 55.

Званичник амбулантне Библиотеке врши дужност шофера, а уз то помаже код издавања и смештаја књига и вођења канцеларијских послова амбулантне Библиотеке, пази на исправност аутомобила, брине се о његовој чистоћи и смештању у гаражу.

Члан 56.

Управник Библиотеке предлаже Суду Општине града Београда кандидате за поједина чиновничка места у Библиотеци, руководи се у избору кандидата стручним знањем и искуством.

Члан 57.

Особље Библиотеке потчињено је непосредно управнику Библиотеке, те мора у целости и тачно вршити све његове наредбе.

Све своје молбе и жеље у службеним пословима, особље Библиотеке упућује преко управника Библиотеке.

Члан 58.

Управник Библиотеке своје наредбе и упуте особљу Библиотеке саопштава писмено. Један примерак ових наредаба мора бити истакнут на посебном месту у унутрашњим просторијама Библиотеке.

Члан 59.

Управник Библиотеке осим редовног годишњег одмора, које је предвиђено Статутом О. г. Б., има право на годишње службено от-

суство од највише 45 дана у сврху проучавања иноземних градских културних и социјалних установа, њиховог просветног рада, као и у сврху општег усавршавања у свом стручном знању.

Члан 60.

Особљу Одељка даје управник отсуство највише до пет дана и то свега једанпут у години. Ако се тражи отсуство више од тога, мора молилац преко управника Библиотеке молити отсуство код власти за то надлежне по Општинском Статуту.

Члан 61.

Особље Одељка мора одржавати строгу дисциплину, у случају хитних послова мора да ради и преко уредовних сати. Оно је дужно одржавати међу собом колегијалне односе, а према публици мора бити увиђавно, предусретљиво и увек коректно.

ЗАВРШНЕ ОДРЕДБЕ

Члан 65.

Чување имовине Библиотеке и Музеја О. г. Б.

Особље реферате Библиотеке и Музеја мора чувати имовину, која овом Одељку припада од свег што би је на било који начин могло оштетити и у исто време радити и у једној и у другој установи према потреби и развоју посла.

Све књиге, рукописи и уметнички предмети морају се на насловној страни и на неколико других места штампилirati, да се види, да су својина Општинске Библиотеке и Музеја. Од овог се општег правила изузимљу велике књижевне реткости, гравире и друге драгоцености, које би се на тај начин оштетиле. Ове ће се реткости и драгоцености чувати у посебним орманима. О њима ће се водити нарочити каталог, а кључ од ормана налазиће се код управника.

Члан 66.

Овај се Правилник има сматрати пунонажним, кад га одобри и потпише Суд Општине града Београда.

Члан 67.

У оквиру овог Правилника израдиће управник упутство за унутрашњи ред и рад Одељка. Све измене овог Правилника, које би се указале као потребне у току самог рада, састављаће управник и предлагати Суду Општине града Београда на одобрење.

Члан 68.

Правилник, као и све његове касније надопуне и измене, ступају на снагу након обелодањења у „Општинским Новинама“. Као саставни део овог Правилника штампаће се Децимална Класификација књига Библиотеке за потребе Библиотеке, а према сачуваном слогу за „Општинске Новине“, штампаће се овај Правилник скупа с Децималном Класификацијом посебно у облику књижице у 2.000 примерака.

Претседник

Општине града Београда

Инж. Милан Нешћ, с. р.

Потпретседници

Општине града Београда

Н. Крстић, с. р.

И. А. Протић, с. р.

О. Бр. 6.945 од 10 априла 1932 год.

М. П.

Интегралан текст Правила налази се на адреси Дигиталне библиотеке

Библиотеке града Београда:

<http://dlibra.bgb.rs/dlibra/docmetadata?id=10&from=pubindex&dirids=7&lp=3>

(преузето 02.09.2014)

Прилог 17: Службенички лист др Марије Илић – Агапове
управника Библиотеке и Музеја општине града Београда

Краљевина Југославија
Општина града Београда

Службенички лист

I Презиме и име службеника *Др. Марија Илић - Агапова*

II Рођен *петрнаестог* дана *августа* месеца *18* *деведесет пете* год.*)
у месту *Книн*, среза *Книнског*, бановине *Тригорје*

III Народности *Југославена* вера *православна* завичности *Книн*

Звање у општинској служби**) *Библиотекар Библиотеке и Музеја*
референт " "
референт - управник " "
референт Општинског одељења
начелник одељења Општинског одељења

IV Је ли заклет на службу и кад *1929* год.

Фотографија службеника, сваке десете године.
(Формат 5 × 7)

Године *1952*   Године _____   Године _____   Године _____

			
---	--	--	--

*) Број дана у месецу и јединице и десетине у броју година исписати словима.
 **) Сваку промену звања уписивати редом једно за другим. Ова рубрика треба на први поглед укратко да покаже последње звање службеника. Обзиром на рубрику XIX, овде стављати само називе звања.

Цена 3 дин. Издање Општине града Београда.

260-12-1-32

<p>V Да ли је жењен, удаћа, нежењен, неудаћа, удов(а), надлежно разведен(а), подаци о документима којима се то утврђује (надлештво, место, датум, број и ш. д.), име, раније презиме и занимање сугружника и све евентуалне доцније промене</p>		<p>удата, венашца руске право- славне цркве у Београду крама Св. Ђорђе од 1. V. 1930 г. број 20. рођ. Марица Милт муре Мадсми Владимирович Ајапов, професор, а сад дневничар, структурал психометријској оде- љења Централно-Хијјенској завода у Београду</p>		
VI Деца				
Ред. број	Имена	Дан, месец и година рођења*)	Занимање	Пунолетство, удаја, сврше- так студја, или редовног рока, навршење 23 године живота, смрт
VII Лица која издр- жава (оца, маћер, се- сћру и ш. д.). Њихово име и презиме		1.		
		2.		
		3.		
		4.		
VIII Да ли има срод- ника у сћруци у којој служи, у коме звању, и какав му је сродник				
IX Служба у кадру**				
Надлежни војни округ бр.:		у	Година ретрушовања:	
Служио у		цуку,	баталјону, дивизиону,	
чеши, батерији, ескадрону				
		у времену од		
		до		
Последњи чин***)				

*) Број дана у месецу и јединице и десетице у броју година исписати словима.

***) Ако службеник није служио у кадру, треба у ову рубрику унети податке о томе како је иначе регулисало своју војну обавезу.

****) Овде унети промене код унапређења у резерви.

XIX Ток целокупне грађанске

Редни број	Врста одлуке и орган који је одлуку донео	Датум и број одлуке	КАКВА ЈЕ ОДЛУКА (постављење, унапређење, помицање по периодским повишицама и остало означено у примедби под*)
	<i>Постављени</i>		
1.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 12261. од 6. II. 1929.	Постављење за бидмостокара О.Т.В.
2.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 8665. од 19. IV. 1930.	Преведена за бидмостокара О.Т.В. у I класу, III кл. и I сисејну који ште од 8. II. 1929.
3.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 8665. од 1. III. 1932.	На основу Провладине О.Т.В. бидмостокаре за референца бидмостока у I класу, II кл. и I сисејну који ште од 8. II. 1929.
4.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 28217. од 13. X. 1932.	и
5.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 24501. од 15. III. 1935.	Унапређење у I сисејну који ште од 8. II. 1932.
6.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 9794. од 24. III. 1936.	Померена у 3 сисејн основне класе. који ште од 8. II. 1935.
7.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 15931. од 29. VI. 1938.	Преведена за референца О.Т.В. од одељења
8.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 6922. од 1. II. 1940.	Померена у 4 сисејн основне класе који ште од 8. VI. 1938 год.
9.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 1528. од 29. I. 1945.	Унапређења за шефа Одсека бидмостокаре и шефа Одсека одсека I клас. 4 сис. II кл.
10.	Судебна комисија за разврставање судова О.Т.В.	О.бр. 1528. од 29. I. 1945.	Померена у 5 сисејн основне класе који ште од 8. VI. 1941.

) Овде се уносе све промене које наступе у току службовања (постављење, унапређење, помицање по периодским повишицама и остало означено у примедби под)
 ПРИМЕДБА: Ова се рубрика, у случају потребе, може продужити на засебном табаку, који треба овде

државне и општинске службе:*)

Категорије класа	Степен категорије	Функциони додатак	Положајна класа	Дан ступања на дужност и дан разрешења од дужности	НАПОМЕНА
I	4		IV	Ступила 8.VI.1929	
I	1		III	19.IV.1930	
I	1		IK	" 1.III.1932	
I	2		IV	8.VI.1932	
	3				
I	3		IV		
	4				
I	4		II		
	5			разрешена дужности	

повишицама, премештање, стављање на расположење, уважење оставке, пензионисање, отпуштање, промена струке. уметнути.

XX Годишње

За коју годину	Спрема и способност	Владање у служби и ван службе	Марљивост и поузданост у Служби	ОЦЕНА
1937. 423	одлична	примерно	веома марљива и поуздано поуздана	одлична
1932.	одлична	примерна	веома марљива и поуздана	одлична
	одлична			
1933.		примерна	веома марљива и поуздана	одлична
1934.	одлична	средња	веома марљива и поуздана	одлична.
1935	одлична	примерно	веома марљива и поуздана	одлична
1936	веома суровна и способна	одлично	одлична, марљива и поуздана у служби.	одлична
1937	веома суровна, способна	средњето	веома марљива, поуздана	одлична
1938	веома суровна и свршно одговорна и способна за управљање дирекцијом и мучењем	одлично	марљива, поуздана и саветна у служби	одлична
1939				
1940	суровна и способна	примерно	марљива и поуздана.	одлична
1941	суровна и способна	примерно	марљива и поуздана.	одлична

оцене

Датум и потпис непосредног старешине, који је дао оцену	Датум саопштења оцене и потпис оцењеног службеника	Закључна оцена вишег старешине, Директора Одељења или Суда
<p>8/IV 1932 ПРЕТСЕДНИК Београдске Општине: Милана Милић 29 маја 1933 Др Милош Јовановић</p>	<p>8. V. 1932. Др Милош Јовановић 29. V. 1933. Др Милош Јовановић</p>	<p>8/IV 1932 ПРЕТСЕДНИК Београдске Општине: Милана Милић оцена председника 29 маја 1933 Др Милош Јовановић Политички одбор Београдске Општине</p>
<p>22. VII. 1934 Др Милош Јовановић</p>	<p>22. VII. 1934. Др Милош Јовановић</p>	<p>оцена (5) Др Милош Јовановић Београдске Општине</p>
<p>18 јуна 1935 Меш. Кулић Др Милош Јовановић</p>	<p>18. VI. 1935. Др Милош Јовановић</p>	<p>оцена (5) Др Милош Јовановић 19. VII. 1935 Меш. Кулић</p>
<p>17. маја 1936 Меш. Кулић С. Бандровић, с.р.</p>	<p>17. V. 1936 Др Милош Јовановић С. Бандровић, с.р.</p>	<p>оцена (5) Др Милош Јовановић</p>
<p>28. I. 1937 Меш. Кулић С. Бандровић, с.р.</p>	<p>28. I. 1937 Др Милош Јовановић Меш. Кулић С. Бандровић, с.р.</p>	<p>оцена (5) Др Милош Јовановић</p>
<p>3 фебруара 1938 С. Бандровић, с.р. Меш. Кулић</p>	<p>3 фебруара 1938 Др Милош Јовановић Меш. Кулић С. Бандровић, с.р.</p>	<p>оцена (5) Др Милош Јовановић</p>
<p>Меш. Кулић С. Бандровић, с.р. 1 фебруара 1939 Београд</p>	<p>Београд Др Милош Јовановић 3 фебруара 1939 Београд</p>	<p>оцена (5) Др Милош Јовановић</p>
<p>6. II. 41 Директор Меш. Кулић С. Бандровић, с.р.</p>	<p>6. II. 41 Др Милош Јовановић</p>	<p>оцена (5) Др Милош Јовановић</p>
<p>5. II. 42 Директор Меш. Кулић С. Бандровић, с.р.</p>	<p>5. II. 1942. Др Милош Јовановић</p>	<p>оцена (5) Др Милош Јовановић</p>

XXI Одсуствовања од дужности

Редни број	Боловање, одсуство и војна вежба	Чијом одлуком је одобрено одсуство, број и датум исте	Трајање одсуствовања		Редни број	Боловање, одсуство и војна вежба	Чијом одлуком је одобрено одсуство, број и датум исте	Трајање одсуствовања	
			од	до				од	до
1	службено одсуство	судско решење од 29. VII 1930 о.бр. 14351	19. VII	26. VII					
2	Одсуство	судско решење од 5. XI 1930 о.бр. 23316	6. XI	20. XI					
3	службено одсуство	судско решење од 5. XII 1930 о.бр. 14072	5. XII	25. XII					
4	"	судско решење од 20. I 1931 о.бр. 13662	29. VI	24. VII					
5	"	судско решење од 24. X 1931 о.бр. 30923	28. XI	2. XII					
6	"	судско решење од 28. V 1932 о.бр. 15785	9. VI	20. VI					
7	отсуство	о.бр. 24205 14. VII 1935	20 дана						
8	"	о.бр. 15662 од 11. V 1936	3	"					
9	одмор	о.бр. 17516 од 27. IV 1936	20	"					
10	"	о.бр. 13339 од 9. VI 1937	20	"					
11	Боловање	о.бр. 13720 од 15. VI 1937	4	"					
12	Одсуство	о.бр. 15048 од 24. VI 1938	5	"					
13	Одмор	о.бр. 14974 од 18. VI 1938	20	"					
14	Отсуство	о.бр. 12353 од 25. V 1939	5	"					
15	Одмор	о.бр. 15799 од 1. VII 1939	20	"					
16	отсуство	И.р. 20846 од 22. VII 1940	5	"					
17	Одмор	И.р. 23331 од 16. VIII 1940	10	"					
18	Отсуств.	И.р. 12550 од 20. VII 1941	15	"					
19	Боловање	И.р. 17021 од 27. VIII 42	1 месец						
20	"	И.р. 11318 од 24. VI 43	2	"					

XXII Дисциплинске и кривичне казне

Датум решења	Број суда	Чиме је кажњен	Због чега и на основу кога законског прописа

XXIII Заушћављено напредовање:

Редни број	РАЗЛОГ	Чијом одлуком, број и датум исте	ОД			ДО		
			дан	месећ	година	дан	месећ	година

1. марта 1932 год.
у Београду

(Поштом службеника)

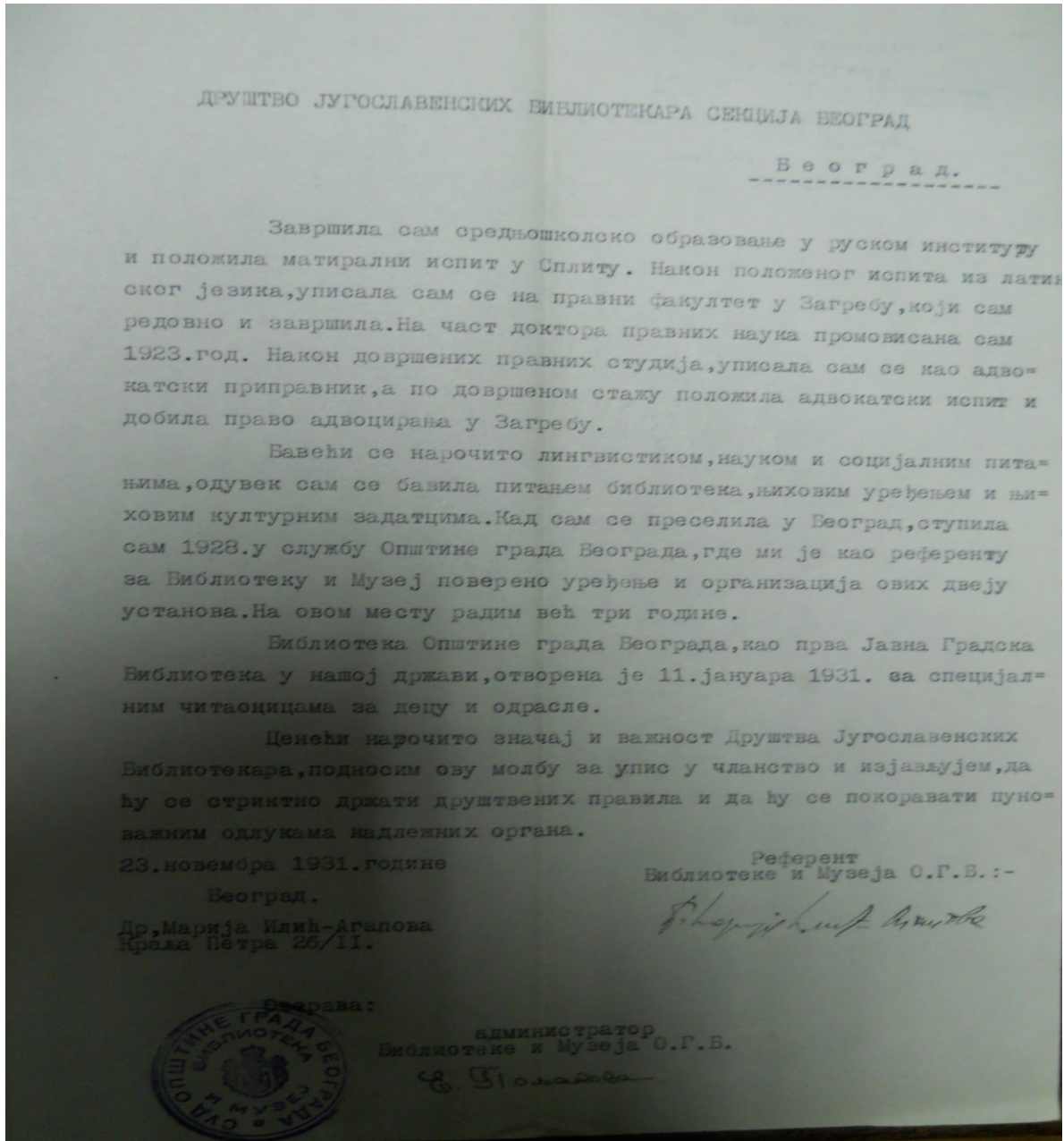
Б. Марија Кривош

Простор за оверавање)

Проверио и оверава податке под рубр. _____ ред. бр. _____, рубр. _____ ред.
бр. _____, рубр. _____ ред. бр.

Прилог 18: Молба др Марије Илић – Агапове за чланство у
Друштву југословенских библиотекара

(Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација
Друштва југословенских библиотекара 1931-1940, кутија 4)

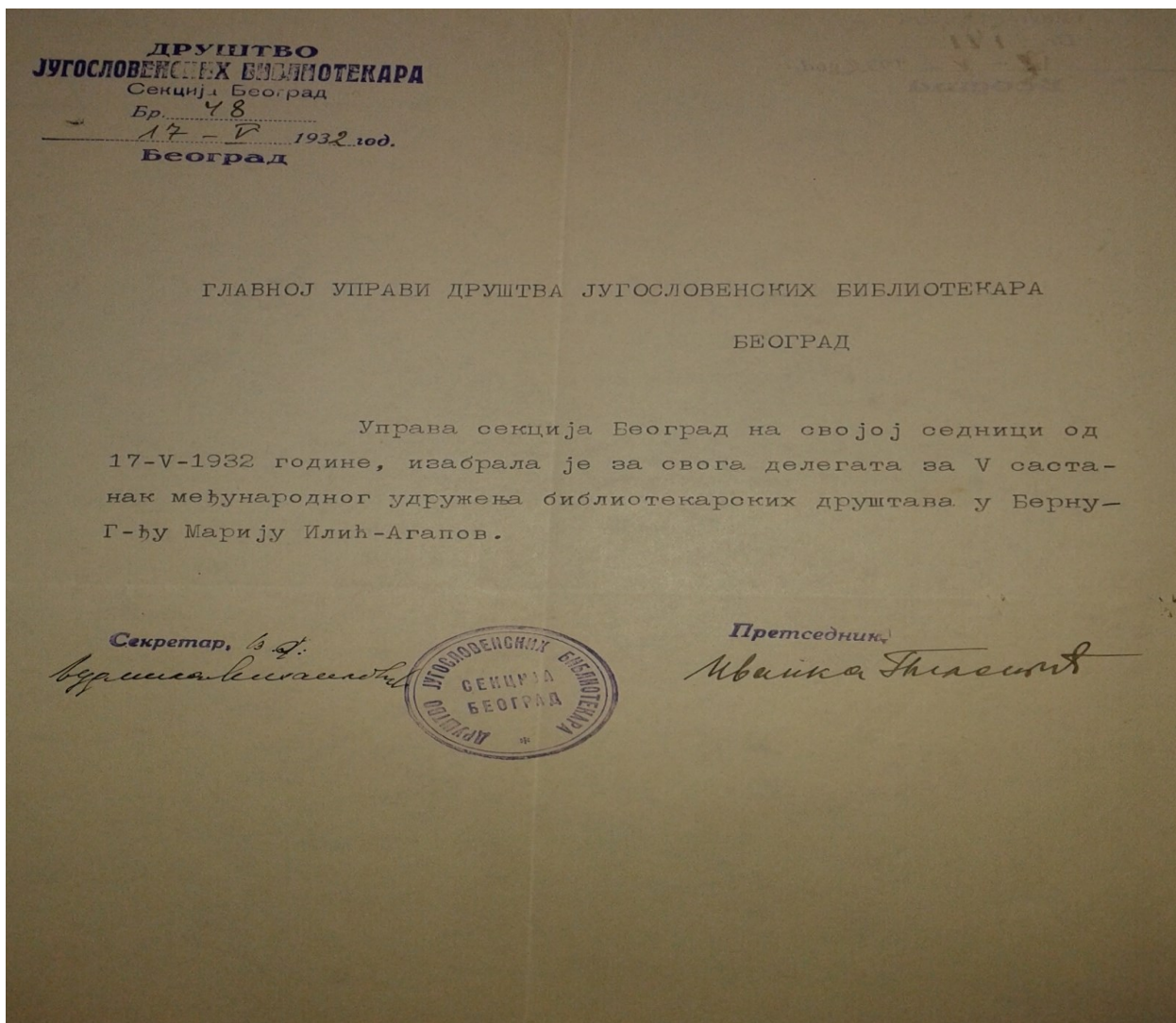
Прилог 19: Попуњена молба др Марије Илић-Агапове са додељеним бројем
у Друштву југословенских библиотекара

Бр. 74 ред. 2а.
Др Марија Илић-Агапов
референт Библиотеке и Музеја
О. С. Б.

Подељу на молбе:
Завршила средњошколско
образовање у Руској империји
и познатије литературу у Станбулу.
После позитивног испита на летњу
језику уписала се на правни
факултет у Загребу, који редовно
и завршила. На часу докторске
предања узнех промовисања
1923. год. После добрих прева
акудија уписала се као адво-
катски студент, а се
добрих прева сајмоу позитивна
адвокатски испити и добила
право адвокатура у Загребу.
Савети се веровно промовиса-
лон, науком и социјална питања
на, од зван себавија писана би-
блиотечка писана уредова и
писана писана уредова.
Ситуација 1928. у Загребу О. С. Б.
Основа где је на референту
за Библиотеку и Музеј поверено
уредова и уредова обва-
свер државно. Библиотека
О. С. Б., као прва прва Тријесна библи-
у Загребу држави би библиотекар
1931. у социјална питања
на за државу и одржање.
23 - 21 - 1931.
Б.

(Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација
Друштва југословенских библиотекара 1931-1941, кутија 5)

Прилог 20: Писмо Друштва југословенских библиотекара којим се
др Марија Илић-Агапова одређује као делегат
Друштва за учествовање на годишњој конференцији
Међународне федерације библиотечких удружења 1932. године

(Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, Документација
Друштва југословенских библиотекара 1929-1930, 1931-1933, књ. 1)

Прилог. 21 Анкета за утврђивање карактера библиотека у Краљевини Југославији
састављена у оквиру Друштва југословенских библиотекара

DRUŠTVO JUGOSLOVENSKIH
BIBLIOTEKARA
SEKRETARIJAT U UNIVERSITETSKOJ BIBLIOTECI
Kralja Aleksandra 71. Beograd.

PODACI O BIBLIOTEKAMA
BIBLIOTEKA U-----

1) Ime biblioteke (Gradska, knjižnica, gimnazije te i te, i t.d.)
-----

2) Sadašnji upravnik biblioteke-----

3) Kad je biblioteka osnovana, i ko je osnovao -----

4) Važniji podaci iz dosadašnjeg života biblioteke-----

5) Čime se biblioteka izdržava i na šta su raspoređjena njena sredstva
-----

6) Koliko numera ima zavedenih u bibliotečkom inventaru.-----

7) Ima li nezavedenih bibliotečkih predmeta-----

8) Koliko svezaka ima u biblioteci.-----

9) Koliko ima povezanih knjiga-----

10) Koliko ima u biblioteci knjiga, koliko časopisa, koliko novina
(i drugih bibliotečkih predmeta u koliko ih ima, napr. plakata, rukopisa,
slika i t.d.)-----

11) U kakvoj zgradi se nalazi biblioteka-----

12) Kako je biblioteka snabdevena s policama i ormanima.-----

13) Način uređenja: 1) raspored knjiga, 2) katalozi (azbučni, stručni,
predmetni), u kartoteci ili u vezanoj svesci-----

14) Postoje li štampani izveštaji ili kakvi drugi napisi o biblioteci ⁱ⁾

15) Kad je otvorena za publiku, i ko se njome koristi

16) Druga iole važnija obaveštenja koja nisu pomenuta u ranijim tačkama (Koliko ima čitalaca; dnevno, mesečno, godišnje, plaćaju li članarinu; izdaje li biblioteka knjige van zgrade i na koji način; daje li knjige u razmenu; stoji li biblioteka u vezi sa kakvom ustanovom i t.d.)

17) Koliko ima lica koja bi želela da se upišu za članove Društva Jugoslovenskih bibliotekara, njihova imena, zvanja, podaci o školovanju i službi

ⁱ⁾ Moli se uprava da takve štampane napise pošlje zajedno sa izveštajem.

Архива Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду,
Документација Друштва југословенских библиотекара, 1931-1940, кутија 4

БИОГРАФИЈА АУТОРКЕ:

Биљана (Млађен и Радмила) Ђурашиновић рођена је 13. јуна 1983. године у Загребу, СР Хрватска, СФРЈ. Основну школу и Прву економску школу завршила је у Београду. Дипломирала је 13. јуна 2006. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду, Катедра за библиотекарство и информатику. Мастер академске студије из области теорије културе завршила је на Факултету политичких наука Универзитета у Београду одбранивши 3. марта 2010. године мастер рад под називом „Библиотека града и културна политика Београда“ са оценом 10 (комисија: проф. др Бранимир Стојковић - ментор, проф. др Јелена Ђорђевић - члан и доц. др Ратка Марић - члан).

Од 2006. до 2010. године радила је на различитим пословима у оквиру Библиотеке града Београда, а од 2011. до 2013. године као библиотекар у Медицинској академији – US Medical School. Током школских 2013/14. и 2014/15. била је ангажована као докторанд-сарадник у настави на Катедри за библиотекарство и информатику за предмете: Историја књиге и библиотека I и II, Библиотечки практикум I и II.

Ужа област интересовања: општа историја писма, књиге и библиотека, посебно старог и средњег века; национална историја писма, књиге и библиотека, са посебним освртом на развој јавног библиотекарства и јавних библиотека.

Говори, чита и пише на енглеском и италијанском језику, а служи се руским и норвешким језиком.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а Билана Јурашиновић
број уписа 12079/Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ У СРБИЈИ 1919-1941:
" ПРАКТИЧНИ И ТЕОРИЈСКИ ДОМЕТИ "

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 15. 2. 2018.

Jurajinovic Biljana

Прилог 2.

**Изјава о истоветности штампане и електронске
верзије докторског рада**

Име и презиме аутора БИЈАНА ЈУРАШИНОВИЋ
Број уписа 12079/Д
Студијски програм ЈЕЗИК КЊИЖЕВНОСТ КУЛТУРА – МОДУЛ КУЛТУРА
Наслов рада ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ У СРБИЈИ 1919-1944:
ПРАКТИЧНИ И ТЕОРИЈСКИ ДОМЕТИ
Ментор ДР ЈОРДАНА СТОКИЋ-СИМОНЧИЋ, РЕДОВНИ ПРОФЕСОР
Потписани БИЈАНА ЈУРАШИНОВИЋ

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 15. 2. 2018.

Ђурашковић Бијана

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ЈАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ У СРБИЈИ 1919-1941:
" ПРАКТИЧНИ И ТЕОРИЈСКИ ДОМЕТИ "

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 15.2.2018.

Durajinovic Biljana

1. Ауторство - Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. Ауторство – некомерцијално. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. Ауторство - некомерцијално – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. Ауторство - некомерцијално – делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. Ауторство – без прераде. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. Ауторство - делити под истим условима. Дозвољаваате умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.